

**T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANA BİLİM / ANA SANAT DALI
SANATTA YETERLİK TEZİ**

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ
KONUTLARINDA MEKAN VE MOBİLYA**

**Y.İç Mimar H. Şebnem UZUNARSLAN
DANIŞMAN : Prof. Oya BOYLA**

İSTANBUL – MAYIS 2002

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	I
SUMMARY	II
RESİM LİSTESİ	III
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİNİN BAŞLANGICINDAN İTİBAREN YAŞANAN DEĞİŞİMİN MEKANA ETKİLERİ	2
1.1.Toplumsal değişim sürecinde ekonomik koşullar ve kültürel yapılanmaya etkileri	2
1.1.1. Toplumsal değişim süreci	3
1.1.2. Ekonomik koşullar ve etkileri	5
1.1.3. Kültürel yapılanma hareketleri	7
1.2.Yaşam biçimindeki değişimin mekana etkileri	9
1.2.1. Kent konutlarında mekansal değişim	10
1.2.2. Kırsal bölge konutlarında mekansal değişim	14
2. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ KENT KONUTLARINDA İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ	16
2.1. Dönemin konutlarında iç mekan	16
2.1.1. Dönemin konut tipleri	17
2.1.1.1. Cumhuriyet öncesinde gelişmiş konut tipleri	17
2.1.1.2. Cumhuriyetle gelişen konut tipleri	22
2.1.2. Dönem konutlarında genel mekansal özellikler	27
2.1.2.1. Duvar, tavan ve yer döşemesi	28

2.1.2.2. Aydınlatma	38
2.1.2.3. Isıtma	45
2.1.3. Dönem konutlarının plan özellikleri ve oda düzeni	51
2.1.3.1. Plan özellikleri	51
2.1.3.2. Oda düzeni	63
2.2.Dönemin mekanlarını belirleyen faktörler	78
2.2.1. Kullanıcının ekonomik ve kültürel yapısı	79
2.2.2. Gelenekler ve çevre	82
2.2.3. Mimarlık alanındaki gelişmeler	85
2.2.4. Çeşitli yayınlarla önerilen mekanlar	87
3.BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ MEKANLARINDA MOBİLYA	94
3.1. Mobilyaların kullanım,biçim ve genel özellikleri	94
3.1.1.Kullanım özellikleri	96
3.1.2. Biçimsel özellikler	102
3.1.3. Genel özellikler	111
3.2. Mobilya seçimini etkileyen unsurlar	115
3.2.1. İhtiyaçlar	116
3.2.2. Mağazalar ve atölyeler	117
3.2.3. Mimar ve dekoratörler	126
3.2.4. Moda olgusu ve reklamlar	132
3.3. İşlevlerine göre mobilya türleri	136
3.3.1. Oturma ve yatma elemanları	137
3.3.2. Servis-hizmet elemanları	156
3.3.3. Depolama elemanları	165
3.3.4. Aksesuarlar	179

4.BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ KONUT ÖRNEKLERİ	182
4.1. Atatürk Evleri	182
4.2. Hüseyin Rahmi Gürpınar Evi/ Heybeliada-İstanbul	199
4.3. Sait Faik Abasıyanık Evi/ Burgazada-İstanbul	202
4.4. Makbule Atadan Köşkü/ Çankaya-Ankara	206
4.5. Kazım Şinasi Dersan Evi/ Büyükkada-İstanbul	211
SONUÇ	217
KAYNAKLAR	221
EK	
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

“Erken Cumhuriyet Dönemi Konutlarında Mekan ve Mobilya”ların araştırıldığı bu çalışmada, konutlar dönem içinde gösterdikleri mekan özelliklerine göre değerlendirilmiş ve bu mekanlarda kullanılan mobilyalar incelenmiştir.

Birinci bölümde Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren yaşanan değişim süreci, toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutları ile ele alınmış, bu sürecin kent ve kırsal bölge konutlarındaki mekansal etkileri ortaya konmuştur.

İkinci bölümde dönemin kent yapılarındaki iç mekanlar, konut tipleri, plan özellikleri ve oda düzenine bağlı olarak belirginleşen özellikleri ile irdelenmiştir. Mekan düzenini etkileyen unsurlar da tüm boyutları ile ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Cumhuriyetin ilk yirmi yılının mekanlarında kullanılan mobilyalar, kullanım ve biçimsel özellikleri ile değerlendirilmiştir. Seçiminde rol oynayan etkenler belirlenmiş; işlevlerine göre sınıflandırılan mobilya türleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde mekan ve mobilyaları ile dönemin özelliklerini taşıyan konut örneklerine yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise “Erken Cumhuriyet” dönemi konutlarının mekan ve mobilyalarında belirginleşen özellikler ve dönemin günümüze etkileri değerlendirilmiştir.

SUMMARY

In this thesis studying “Interiors and Furniture in the Houses of Early Republican Period” , houses are evaluated according to their spacial properties and the furniture used in the interiors are examined.

In the first chapter, the changes occuring since the beginning of the Republican Period have been considered according to the social, economic and cultural aspects; the spacial effects of this process on urban and rural houses are shown.

In the second chapter, the city house interiors of the period are examined by their properties determined according to the house types, layouts and room arrangements. The elements effecting spacial order are considered with al their aspects.

In the third chapter, furniture used in the first 20 years of the Republic are examined by their form and functional properties. Factors playing a role in the choices of furniture are determined. Furniture types being classified by their functions, are studied one by one separately.

In the fourth chapter, house examples carrying the properties of the period are studied by their interiors and furniture.

In the conclusion part, properties seen in the “Early Republican Period” house interiors and furniture as well as effects of this period to today are determined.

RESİM LİSTESİ

2. BÖLÜM:

Resim 2.1 : Rus Madamın Yalısı (Özkan Yalısı) Yeniköy,

Resim 2.2 : (Reyhan Köşkü) Arif Paşa Köşkü

Resim 2.3 : (Şükrü Bey Konağı) Sultanahmet,

Resim 2.4 : İstanbul Ortaköy’de On sekiz Akaretler Müsevi Sıra Eevleri

Resim 2.5 : İstanbul Tünel’de Doğan Apartmanının İç Avlusu.

Resim 2.6 : Harikzadegan Apartmanlarının

Resim 2.7 : Heybeliada, İsmet İnönü Köşkü

Resim 2.8 : “Ankara Villaları”.

Resim 2.9 : Ankara II.Vakıf Apartmanı genel görünüşü.

Resim 2.10 : Mimar Zeki Sayar’ın Moda’da inşa ettiği villa.

Resim 2.11 : Mimar Adil Denктаş’ın projelendirdiği, Tüten Apartmanı.

Resim 2.12 : “Üç İstanbul” Ramiz Gökçe.

Resim 2.13: Safranbolu’dan bir örnek.

Resim 2.14: Cevdet Kerim Bey’in Salonu, İstanbul,1933

Resim 2.15: Edip Hakkı’nın önerdiği duvar desenlerinden örnekler.

Resim 2.16: Duvar halısı kaplanmış bir oda köşesi.

Resim 2.17: Pembe Köşk Tavan Resmi.

Resim 2.18: Hüseyin Rahmi Gürpınar evinden bir örnek. Heybeliada, İstanbul.

Resim 2.19: Beyoğlu Perpignani Apartmanı,

Resim 2.20: Sedat Hakkı Eldem, Maçka Ahmet Ağaoğlu Evi,

Resim 2.21: İstanbul,Ayazpaşa, Tüten Apartmanı salonu.

Resim 2.22: Ankara Yenişehir, Refik Bey Apartmanı

Resim 2.23: İstanbul, Ayazpaşa,Tüten Apartmanı

Resim 2.24: Yedigün, Ev köşesi, halı örneği.

Resim 2.25: İstanbul, Suadiye, B.Yusuf evinin merdivenlerinde kullanılan yöresel yol halısı.

Resim 2.26: Seyfi Arkan’ın tasarımı, siyah-bej “ksilolit” döşemesi.

Resim 2.27: “Expanko” Reklamı.

Resim 2.28: “Lamba Reklamı”.

Resim 2.29: H.R.Gürpınar Evi, “Gaz Lambası”.

Resim 2.30: S.F.Abasıyanık Evi, “Gaz Lambası” ve “Avize”

Resim 2.31: Dönemin el dekorlu,boncuklu aydınlatma elemanlarından örnekler.

Resim 2.32: Dönemin Abajur örnekleri.

Resim 2.33: Osram Reklamı.

Resim 2.33: Büyükkada, Kazım Şinasi Dersan evinin giriş holünde yer alan avize, özel olarak yaptırılmıştır.

Resim 2.34: Büyükkada, K.Ş. Dersan evi aydınlatma elemanlarından örnekler.

Resim 2.35: Ankara,Eski Köşk’ün ocaklı odası.

Resim 2.36: S.F.Abasıyanık evinde kullanılmış olan mangal.

Resim 2.37: Yedigün Dergisi, kapak resmi, mangal keyfi.

Resim 2.38: H.R.Gürpınar evi, demir döküm soba.

Resim 2.39: H.R.Gürpınar evi, çini soba.

Resim 2.40: Yazar Vala Nurettin ve eşi, İstanbul’daki evleri. Çini sobalı salon.

Resim 2.41: Pembe Köşk, “radyatör kaşı”

Resim 2.42: Ankara,Yenişehir,Refik Bey Apartmanı, modern bir şömine

Resim 2.43: Abdülhak Hamit Tarhan evi, kaloriferli köşe

Resim 2.44: İstanbul, Surp Agop “sıra evleri” konut planı.

Resim 2.45a: Çankaya,“Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü” sofa girişi.

Resim 2.45b: Çankaya, “Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü” sofası

Resim 2.46a: Kalamış’daki villanın planları.

Resim 2.46b: Villanın ön cephesi.

Resim 2.47: Nişantaşı, Hüsnü Bey Apartmanı ve planları.

Resim 2.48a: Mimar Samih Saim, Mösyö Pepo Şaki evi projesi, cephe görünüşleri.

Resim 2.48b: Mimar Samih Saim, Mösyö Pepo Şaki evi projesi, alt kat planı.

Resim 2.49: Mimar Necip Uzman’ın önerdiği sanatkar evi projesi.

Resim 2.50: Selanik, Atatürk Evi, misafir odası.

Resim 2.51: Süs Dergisi, Oturma odası.

Resim 2.52: Büyükkada, “Rosolato” Köşkü, Oturma odası.

Resim 2.53: Büyükkada, “Rosolato” Köşkü, Yatak odası.

- Resim 2.54:** Uşak,Kaftancılar Konağı, Yatak odası.
- Resim 2.55:** Tevfik Fikret'in Çalışma odası.
- Resim 2.56:** İstanbul, Moda'da bir villanın salonu
- Resim 2.57:** Aptullah Ziya, "kabul salonu" perspektifi,1930.
- Resim 2.58:** Kalamış'da bir villanın yemek salonu
- Resim 2.59:** Yalova, "Baltacı Çiftliği" oturma odası.
- Resim 2.60:** Muhsin Ertuğrul'un evi, çalışma odası, İstanbul.
- Resim 2.61:** Silifke,Hacı Hulisi Efendi Konağı, Mutfak.
- Resim 2.62:** Saka Çocuk 1929
- Resim 2.63:** Mutfak Önerisi.
- Resim 2.64:** Dönemin Amerikan Mutfağı, yeni yapılara örnek oluşturmuştur.
- Resim 2.65:** Frigidaire,Buzdolabı Reklamı.
- Resim 2.66:** Aparey ve tesisat malzemeleri reklamı.
- Resim 2.67:** Villeray – Boch Reklamı
- Resim 2.68:** Salih Sabri Evi, Banyosu.
- Resim 2.69:** "Yazlık Köşk" köşesi
- Resim 2.70:** Mimar Necip Uzman'ın proje örneği.
- Resim 2.71a:** "Hayalimizde Yaşayan Evler" köşesi
- Resim 2.71b:** "Yuvamızın dekoru" için fikirler,
- Resim 2.71c:** "Evlerimizin Dekorü"
- Resim 2.72:** "Asri Evin içi" köşesi,

3. BÖLÜM :

- Resim 3.1:** "Evlerimizin içyüzü" Ramiz Gökçe,1936.
- Resim 3.2:** Kuzguncuk "Mürüvvet Deniz Evi" sofası.
- Resim 3.3:** Moda'da bir villanın salonu.
- Resim 3.4:** Aptullah Ziya'nın "yemek odası" perspektifi,1930.
- Resim 3.5:** Yatak odası takımı.
- Resim 3.6:** Atatürk'ün Samsun'da kaldığı oda.(1925-1928)
- Resim 3.7:** Aptullah Ziya'nın "yatak odası" perspektifi,1930
- Resim 3.8:** Salah Cimcoz'un Moda'daki köşkü

- Resim 3.9:** Kalamış'daki villanın salon ve yemek odası.
- Resim 3.10:** İstanbul Burgazada, Sait F. Abasıyanık evi "Art Nouveau" komod.
- Resim 3.11:** Aptullah Ziya, iş ve çalışma odası perspektif 1930.
- Resim 3.12:** Mimar Seyfi Arkan,Üçler Apt. İhsan Galip evi mobilyaları.
- Resim 3.13:** "Erken Art Deco" olarak tanımlanabilecek bir oda.
- Resim 3.14:** Moda'da bir villa salonu, (Mimar Zeki Sayar)
- Resim 3.15:** Bir villanın salonu, Art Deco mobilyalar. Büyükkada.
- Resim 3.16:** "Karım Beni Aldatırsa" film dekoru.
- Resim 3.17:** "İstanbul Sokakları" film dekoru
- Resim 3.18:** Kelebek kontrplak reklamı
- Resim 3.19:** "Tobal" ithal kontrplak reklamı.
- Resim 3.20a:** H.R.Gürpınar evi, "hazeran" sandalye.
- Resim 3.20b:** "Hasır" bahçe koltuğu,1930.
- Resim 3.21:** Yazlık bir evin salonu
- Resim 3.22:** Psalty Mağazası Beyoğlu/İstanbul.
- Resim 3.23:** Psalty Mağazası, ürün etiketleri
- Resim 3.24:** Psalty Mağazası reklamı..
- Resim 3.25:** Baker Mağazası reklamı.
- Resim 3.26:** Selahattin Refik Sırmalı, Mobilya Mağazası. Ankara.
- Resim 3.27:** S.R.Sırmalı, Beyoğlu Dekorasyon Mağazası reklamı.
- Resim 3.28a:** Luvr Mağazaları reklamı.
- Resim 3.28b:** Haraççı Kardeşler Mobilya Mağazası reklamı.
- Resim 3.29:** Macar marangoz fabrikası reklamı.
- Resim 3.30:** Öziş reklamı.
- Resim 3.31:** Galovanoplasti reklamı.
- Resim 3.32a:** Adana'daki evin yemek bölümü. Mimar A.Ziya.
- Resim 3.32b:** Adana'daki evin yemek bölümü. Mimar A.Ziya.
- Resim 3.33:** Ankara Hariciye köşkü "Yemek salonu ve oturma bölümü."
- Resim 3.34a:** S.H.Eldem tasarımı koltuk.
- Resim 3.34b:** A.Mortaş tasarımı yazı masası.
- Resim 3.35:** Dekoratör Nizami Bey'in mekan perspektifi.
- Resim 3.36:** Prof. Süe sergi ilanı. .

Resim 3.37: “Madeni eşya modası aldı yürüdü” başlıklı köşe.

Resim 3.38: “İki yazıhane modeli”

Resim 3.39: “Evleriniz küçük ise”

Resim 3.40: “Konforda yenilik”

Resim 3.41: “Avusturya Fabrikaları hazeran sandalyeleri umumi satış deposu ” reklamu.

Resim 3.42: “Psalty ve Franko Büyük Mefruşat Mağazası” reklamu. Avusturya’nın “Mondos” markalı sandalyeleri, koltuklar ve İngiliz karyolaları satılmakta.

Resim 3.43: “İstambul Mahmutpaşa’da 102 No’lu Mağaza” reklamu. Leon J.Fredman Fb. (Thonet) sandalyeleri ve İmperial Fb.karyolaları satılmakta.

Resim 3.44: “Avusturya’nın meşhur Gloria markalı sandalyeleri, lake ve pirinç karyolalar. Fiyatlarımız makuldür. Katırcıoğlu Han No:46-48”

Resim 3.45: “Haraççı Kardeşler Mobilya Mağazaları” reklamları.

Resim 3.46: Salih Sabri evi salonu Fatih.

Resim 3.47: Cemal Nadir’in çizgileriyle bir sofa.(1940’lar)

Resim 3.48: Kalamış’da bir villanın yemek odası takımı

Resim 3.49: Bir çalışma odası önerisi.

Resim 3.50a: Eklektik tarzda bir sandalye.

Resim 3.50b: Bir koltuk takımı sandalyesi.

Resim 3.50c: Yemek odası takımı sandalyesi. (S.F.Abasıyanık evi)

Resim 3.51a: “Thonet” sandalye. (Mürüvvet Deniz evi)

Resim 3.51b: “Thonet” sallanan sandalye. (H.Rahmi Gürpınar evi)

Resim 3.52: Salon takımı sandalyesi. (K.Şinasi Dersan evi)

Resim 3.53: Bir Koltuk takımı önerisi.

Resim 3.54: Manzara ve sohbet köşesi. (Kalamış’da bir villa)

Resim 3.55a: “Yanyalı Mustafa Paşa Konağı” ndan bir koltuk.

Resim 3.55b: Art Nouveau kanepesi. Kızıltoprak’da bir köşk salonu. (Tunç Yalman 1925)

Resim 3.56: “Çankaya Köşkü” koltukları.

Resim 3.57: Metal kolçaklı koltuklar. (Üçler Apt.)

Resim 3.58: Art Deco koltuk takımı.

Resim 3.59: Nişantaşı Hüsnü Bey Apt.koltuk örneği.

- Resim 3.60a:** Eğrisel kolçaklı koltuk.
- Resim 3.60b:** S.F.Abasıyanık, evinden bir örnek.
- Resim 3.60c:** Ramiz Gökçe'nin çizgisiyle döneme özgü koltuklar.
- Resim 3.61:** Cemal Nadir'in çizgisiyle Art Deco bir koltuk.(Akbaba,1924)
- Resim 3.62:** Rulo yastıklı kanepeler.(Mario Levi evi, Kadıköy)
- Resim 3.63a:** Hasır koltuğunda Atatürk
- Resim 3.63b:** Hasır kanepeler. (S.F.Abasıyanık evi, Burgazada)
- Resim 3.63c:** Hasır koltuk. (Ziya Paşa'nın yazlığı,Büyükkada)
- Resim 3.64a:** Ağaç görünümünde kamış koltuk(S.F.Abasıyanık evi, Burgazada)
- Resim 3.64b:** K.Ş.Dersan evinden bir örnek. (Büyükkada)
- Resim 3.65:** Yatak olabilen bir köşe kanepeler, modern evler için önerilmiş.
- Resim 3.66a:** Kanepeler – kitaplıklar birleşimleri.
- Resim 3.66b:** Fonksiyonel bir köşe kanepeler.
- Resim 3.67:** Açılır – kapanır bir kanepeler önerisi.
- Resim 3.68:** Sedirli oda düzeni.
- Resim 3.69:** H.Avni Lifij'in "Ağlayan Kadın" tablosunda bir oturma odası.
- Resim 3.70:** Bir divan örneği.
- Resim 3.71a:** H.R.Gürpınar evinden bir karyola
- Resim 3.71b:** Pirinç karyola
- Resim 3.72:** "Imperial" karyola reklamı
- Resim 3.73:** Cibinlikli yataklar.
- Resim 3.74:** El işi yataklar örtüleri.
- Resim 3.75:** Cevis yataklar odası takımı.(M.Deniz evi)
- Resim 3.76:** Kitaplıklar karyolalar.
- Resim 3.77:** Dolap görünümünde örnekler.
- Resim 3.78:** Dönemin şezlonglarına bir örnek.
- Resim 3.79:** Balkonda kullanılan şezlonglar.
- Resim 3.80:** Tuvalet masası ile kullanılan bir puf önerisi.
- Resim 3.81:** Arkalıklı bir puf.(Tulya Madranın büyük annesine ait.)
- Resim 3.82:** Atatürk'ün "puf"lu dinlenme koltuğu.(Konya)
- Resim 3.83:** Münih Fehim'in çizgileriyle hasır fontlu tabureler.
- Resim 3.84a:** Bir piyano taburesi.

- Resim 3.84b:** Döneme ait bir örnek
- Resim 3.85:** Büyükkada'da bir evin yemek odası takımı.
- Resim 3.86:** Modern bir çalışma masası (Üçler Apt.Ayazpaşa)
- Resim 3.87:** Açılır - kapanır bir yemek masası. M.Deniz evi sofası.
- Resim 3.88:** Oturma odasında bir masa (Banu İsfandiyar Özer evi)
- Resim 3.89:** 19.yüzyıl özelliklerini taşıyan bir masa.(M. Levi evi)
- Resim 3.90:** Art Deco tarzda lake bir yemek odası masası.
- Resim 3.91:** S.F.Abasıyanık'ın cam yüzeyli çalışma masası.
- Resim 3.92:** S:F.Abasıyanık'ın evinden kamış bir tuvalet masası
- Resim 3.93a:** Art Deco tarzda bir tuvalet masası.(T.Madra evi)
- Resim 3.93b:** Asimetrik bir tuvalet masası önerisi.
- Resim 3.94a:**Oturma elemanı ile birlikte kullanılmış yüksek sehpa.
- Resim 3.94b:**Sedef kakmalı bir sehpa. (H.R.Gürpınar evi)
- Resim 3.95a:**"Sigaralık" sehpa (S.F.Abasıyanık evi)
- Resim 3.95b:**Sedef kakmalı "Sigaralık" sehpa (Mario Levi evi)
- Resim 3.96a:** Çiçeklikler. (M.Deniz evi, Kuzguncuk)
- Resim 3.96b:** Kamış Çiçeklik (S.F.Abasıyanık evi, Heybeliada)
- Resim 3.97a:** Modern bir orta sehpa (Üçler Apt. Ayazpaşa.)
- Resim 3.97b:** Oturma grubu içinde bir orta sehpa (Güzel İş Fb. Ürünü.)
- Resim 3.98:** Süs eşyalarına ayrılmış bir sehpa (H:R.Gürpınar evi.)
- Resim 3.99a:** S.F.Abasıyanık evinden bir örnek
- Resim 3.99b:** Üç ayaklı sehpa (M.Deniz evi.)
- Resim 3.99c:** Levha ayaklı sehpa önerileri.
- Resim 3.99d:** Camlı orta sehpa.
- Resim 3.100a:** Sofada bir konsol. (M.E.Bozkurt Evi,Büyükkada)
- Resim 3.100b:** Salona yerleştirilmiş bir konsol.
- Resim 3.101:** K:Ş.Dersan evi giriş holü, Büyükkada.
- Resim 3.102a:** Çeşitli sandıklar.
- Resim 3.102b:** S.F.Abasıyanık evi, bir sandık.
- Resim 3.103:** Gömme dolap.
- Resim 3.104:** Eklektik tarzda bir yatak odası takımı.(Yalova Atatürk köşkü.)
- Resim 3.105:** Üç kapılı aynalı gardırop.(Güzel İç Fb. İmalatı.)

- Resim 3.106:** Çok fonksiyonlu ceviz gardırop.
- Resim 3.107:** Asimetrik bir takım önerisi.
- Resim 3.108:** Oturma odasında bir komod.
- Resim 3.109a:** M.Deniz evi sofasından bir örnek
- Resim 3.109b:** S.F.abasıyanık evi yemek odasından bir örnek
- Resim 3.110:** Yatakla birlikte çözümlenmiş komodün örneği.
- Resim 3.111a:** Psalty Mağazası ürünü bir komodün.
- Resim 3.111b:** S.F.Abasıyanık evinden Art Nouveau bir komodün
- Resim 3.111c:** H.R.Gürpınar evinden bir komodün
- Resim 3.112 :** Takıma dahil bir komodün
- Resim 3.113 :** Bahariye’de bir evin oturma odası.
- Resim 3.114 :** Mario Levi evinden bir büfe.(1870)
- Resim 3.115 :** H.R.Gürpınar evi yemek odası takımının büfesi.
- Resim 3.116 :** Art Nouveau vitrin (S.F.Abasıyanık evi)
- Resim 3.117 :** Pempe Köşkün yemek odası takımına büfe haricinde “kontr – büfe” de dahil edilmiş
- Resim 3.118 :** Takımla birlikte önerilen büfeler.
- Resim 3.119 :** Camlı kitaplık (S.F.Abasıyanık evi)
- Resim 3.120 :** “Psalty” kağıt dolabı.
- Resim 3.121 :** Modern bir kitaplık önerisi.
- Resim 3.122a :** Müzik dolabı (H.R.Gürpınar evi)
- Resim 3.122b :** Art Deco Müzik dolabı (Mario Levi evi)
- Resim 3.123 :** Art Deco içki dolabı (K.Ş.Dersan evi)
- Resim 3.124 :** İthal içki dolabı (Mario Levi evi)
- Resim 3.125a :** Mürrüvet Deniz evinden aynalı askı örnekleri
- Resim 3.125b :** M.Levi evi kapitone askı örneği.
- Resim 3.126 :** M.Deniz evin sofasında aynalı portmanto.
- Resim 3.127 :** Modern bir askı önerisi.
- Resim 3.128 :** Mimar Aptullah Ziya’nın portmanto tasarımı.
- Resim 3.129 :** Çankaya,Eski köşk girişindeki boy aynası
- Resim 3.130a :** Art Nouveau paravan.
- Resim 3.130b:** Karikatüre yansayan bir paravan örneği.

Resim 3.131 : Duvar saati

Resim 3.132 : Piyano Örneği (Osman Bey ailesinden Rikkat Hanım.)

Resim 3.133 : Yastıklı kanepeler.

4. BÖLÜM :

Resim 4.1: Çamyayla Köşkü, Çanakkale.

Resim 4.2 : Osmanlı evi, Eskişehir.

Resim 4.3: Hünkar Köşkü, Bursa.

Resim 4.4: Suphi Paşa evi, Adana.

Resim 4.5: Mavromati Konağı, Mersin.

Resim 4.6: Hacı Hulisi Efendi Konağı, Silifke.

Resim 4.7: Soğuksu Köşkü, Trabzon.

Resim 4.8: Naim Palas, İzmir.

Resim 4.9: Baltacı Çiftliği Köşkü, Yalova.

Resim 4.10: Atatürk Köşkü, Yalova.

Resim 4.11: Ankara Garı “Direksiyon Binası”

Resim 4.12: Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Ankara.

Resim 4.13: Dolmabahçe Sarayı, İstanbul.

Resim 4.14: Florya Deniz Köşkü, İstanbul.

Resim 4.15: “Hüseyin Rahmi Gürpınar Evi” mekan ve mobilyaları, Heybeliada, İstanbul.

Resim 4.16: “Sait Faik Abasıyanık Evi ” mekan ve mobilyaları, Burgazada, İstanbul

Resim 4.17: “Makbule Atadan Villası” mekan ve mobilyaları, Çankaya, Ankara.

Resim 4.18: “Kazım Şinasi Dersan evi” mekan ve mobilyaları, Büyükada, İstanbul.

EK : ARAŞTIRMA SORULARI

Erken Cumhuriyet döneminde yaşadığımız, incelediğiniz ve / veya çevrenizdeki evlerin:

- Konutların planları nasıldı ?
- Oda düzeni nasıldı ?
- Mekan düzenlemelerinde neye göre karar verilmekteydi ?
- Ne tür mobilyalar vardı ?
- Mobilyaların kullanım biçimlerine ilişkin neler söylenebilir ?
- İşçilik ve bakımı nasıldı ?
- Mobilya seçimini etkileyen faktörler nelerdi ?
- Dönemin mağaza ve atölyeleri konusunda neler söyleyebilirsiniz ?
- Konutların yer döşemesi, duvar, tavan özellikleri nasıldı ?
- Aydınlatma elemanlarının çeşit ve özellikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz ?
- Isıtma sorunu nasıl çözümleniyordu ?
- Mekanda aksesuar, perde, örtü vb. kullanım alışkanlıkları nasıldı ?
- Mekan düzenlemelerinde dönemin mimar ve dekoratörleri ne kadar etkiliydiler ?

TEŞEKKÜR

Sanatta yeterlik tezi çalışmamın her aşamasında sonsuz desteği için danışman hocam Sayın Prof. Oya BOYLA'ya, çalışmam süresince bölümün tüm imkanlarını sunan Bölüm Başkanımız Sayın Prof. Onur ALTAN'a ve hocam Prof. Nuran YENER'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Araştırmalarımada katkıda bulunan;

Sayın Çelik GÜLERSOY'a, Sayın Ercüment TARCAN'a, Sayın Gevher BOZKURT'a , Sayın İlhan BERK'e, Sayın Jale BİDO BAŞARAN'a, Sayın Kerim KERİMOL'a, Sayın Mario LEVİ'ye, Sayın Metin DENİZ'e, Sayın Muhlis TÜRKMEN'e, Sayın Mürüvvet DENİZ'e, Sayın Necdet ŞEN'e, Sayın Nedim GÜRSEL'e, Sayın Peride CELAL'e, Sayın Sadi ÖZİŞ'e, Sayın Sadun ERSİN'e, Sayın Selim İLERİ'ye, Sayın Sevim GÖRGÜN'e, Sayın Utarit İZGİ'ye, Sayın Ziya ÖZTAN'a, değerli vakitlerini ayırdıkları ,bilgi ve birikimlerini aktardıkları için, ayrıca fotoğraf ve görsel malzemelerin oluşumundaki tüm katkılarından dolayı Sayın Erdal AKSOY'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Y. İç Mimar H. Şebnem UZUNARSLAN

İstanbul, Mayıs 2002

ÖZGEÇMİŞ

- 1997-1998 Öğretim Yılı Güz Döneminde Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Ana Bilim / Ana Sanat Dalında Sanatta Yeterlik öğrenimine başladı.
- 1995 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı.
- 1991 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Bölümünde “İstanbul’da Satışa Sunulan ve Tüketilen Mobilya Türleri” konulu yüksek lisans tezini tamamladı.
- 1987-1988 Öğretim Yılında Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümünden mezun oldu.
- 1983 yılında İstanbul Nişantaşı Kız Lisesinden mezun oldu.

Bilimsel Çalışmalar :

- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans programının düzenlediği; 2000’den Kesitler II : Cumhuriyet’in Mekanları / Zamanları / İnsanları, Doktora Araştırmaları Sempozyumunda “Cumhuriyet’in İlk 20 Yılında Mimarlık Alanındaki Gelişmelerin Mekan ve Mobilyaya Yansımaları” konulu bildiri sunumu. Kasım 2001.
- Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü ve T.M.M.O.B.’nin (Mimarlar Odası Ankara Şubesi) düzenlediği; Kuram ve Uygulama – Mimari Biçimlendirmede Yüzey Sempozyumunda “Yüzey Dokularının İşlevi” konulu bildiri sunumu. Ekim 1999.

GİRİŞ :

Bu çalışmada Erken Cumhuriyet dönemi olarak tanımlanan 1923 – 1943 yılları arasında yaşanan konutların mekan düzeni ve mobilyaları araştırılmıştır.

Araştırma sürecinde arşivler incelenmiş; konusu bu yıllarda geçen romanlar, fotoğraflar, dönemin mimari ve popüler yayınları, kadın dergileri ve günlük gazeteler taranmıştır. Bu yayınlarda yer alan reklam, karikatür ve haberlerin yanı sıra konutların mekan ve mobilyalarına ilişkin öneriler de değerlendirilmiştir.

İlk yirmi yıllık süreçte yaşanan ve günümüze kadar korunabilen konutlar belirlenmiş; mekan ve mobilyaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Ayrıca, bu dönemi yaşayan ve araştıran kişilerle görüşülerek saptanan veriler doğrultusunda varılan sonuçlar; konut, mekan, mobilya üçgeni içerisinde ele alınarak tez içerisinde örneklerle ortaya konmuştur.

1. BÖLÜM : CUMHURİYET DÖNEMİNİN BAŞLANGICINDAN İTİBAREN YAŞANAN DEĞİŞİMİN MEKANA ETKİLERİ

1.1. Toplumsal değişim sürecinde ekonomik koşullar ve kültürel yapılanmaya etkileri :

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan toplumsal değişim, büyük ölçüde ekonomik koşullara bağlı olarak gerçekleşebilmiştir. Bu değişim her alanda kendini hissettirmiş ve kültürel değişimin de temelini oluşturmuştur. İlhan Tekeli, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması” başlıklı yazısında yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin aydınlanma geleneği içinde köktenci bir çağdaşlaşma ya da “modernite” projesini uygulamaya çalıştığından bahsederek, bu projeyi genel çizgileri ile dört ana boyutta irdeler: “Bunlardan birincisi bilgiye, ahlaka ve sanata; akılcı, evrenselci bir aydınlanma geleneği çerçevesinde yaklaşılmasıdır. İkinci boyut ekonomiktir. Bu boyut içinde kapitalist gelişme sanayileşme ve özel mülkiyetin kurumsallaşması özel bir yer tutmaktadır. Üçüncü boyut ulus-devlet ve temsili demokrasinin kurumsallaşmasıdır. Dördüncü boyut ise kanun karşısında eşit, toplum içindeki haklarının ve sorumluluklarının bilincinde olan özgür yurttaşın oluşturulmasıdır.”¹

Bu boyutlarıyla Türkiye’nin çağdaşlaşma projesi İ.Tekeli’nin de vurguladığı gibi zengin bir kültürel birikimin ve tarihsel bağlarının izlerini taşımaktadır. Batının geçmişteki bölücü ve saldırgan tutumuna rağmen Tarık Zafer Tunaya’nın deyimiyle “batıya rağmen batılılık felsefesi” ile gerçekleştirilen devrimler değişim sürecinin simgesi haline gelmiştir.² Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek her kesimde benimsenmesi öngörülen hedef olmuştur.

¹ İlhan Tekeli, “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık” *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*, Y.Sey (derl), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 1.

² İnci Aslanoğlu, “Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı” Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Ankara, 1980, 8.

1.1.1. Toplumsal Değişim Süreci :

Toplumsal değişim sürecini irdelerken dönemin toplumsal yapısına değinmek gerekmektedir. Cumhuriyet öncesi nüfus 1914 yılında 16.3 milyon iken ,1927 yılında 13.6 milyona düşmüş %17 oranında azalmıştır. Bu nüfus kaybının nedenlerinin başında savaş yıllarının önemi büyüktür; ancak etnik yapıdaki değişiklikler de önemli rol oynamıştır.³ Kurtuluş Savaşı sonrasında Türk ve Yunan hükümetleri arasındaki nüfus mübadelesi antlaşması gereğince Rumlar Yunanistan'a gönderilmiş. Sadece İstanbul Rumları 1923-1927 arasında uygulanan bu mübadelenin dışında tutulmuştur.⁴

1914-1927 arasında nüfustaki azalmanın en önemli yönü bunun büyük ölçüde kentlerde yaşanmış olmasıydı. İstanbul, İzmir, Edirne, Bursa, Sivas gibi büyük kentlerin nüfusları 1880'lerde ki düzeylerinin altına düşmüş. Doğu Anadolu'nun önemli kentleri ise (Bitlis, Van, Muş, Harput gibi) birer büyük köy durumuna gelmişlerdir.⁵ Bu dönemde köylü işçi ve orta sınıf belirgin katmanlardı. 1927 nüfus sayımına göre nüfusun %83.6'sı kırsal yerleşmelerde %16,4ü kentlerde yaşıyordu.⁶ Bu nüfus dağılımı, kırsal yerleşmelerde yaşayan köylü kesimin gelişme sürecinde çok önemli rol oynaması ve değişimin ülkenin bütününde ele alınarak gerçekleştirileceği sonucunu ortaya koyuyordu.

1922'de T.B.M.M. 'de yaptığı konuşmada "Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür" diyerek bu duruma dikkat çeken Gazi Mustafa Kemal, Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte yurt genelinde atılımları başlatmıştır. Bu doğrultuda tarıma özendirici önlemler alınmış, çeşitli kolaylıklar sağlanmış ve bazı illerde örnek köy projeleri uygulanmıştır. Özellikle 1940'lı yılların başından itibaren etkin rol oynayan Köy Enstitüleri modernleşme sürecinin kırsal

³ Yahya S.Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Tarih Vakfı Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 1994, 97.

⁴ H.J.Psomiades, "Greek, Turkish Relations 1923-1930", Colombia University,US. 1962, 148-55. (Y.S.Tezel'in a.g.e. de aktardığı kaynak)

⁵ Y.S. Tezel, a.g.e., 99-100.

⁶ A.Gündüz Ökçün, Osmanlı Sanayi 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, T.C. Başbakanlık DİE Matbaası, Ankara, 1997, 44.

kesimdeki uygulayıcıları olmuşlardır.⁷ Dönemin Türkiye’indeki toplumsal yapıya bakıldığında farklı iş kollarında çalışan kesimler arasında sınıf farklılığı yaratacak boyutta ayrımlar yapılmadığını görüyoruz. Bu konuda özellikle Atatürk’ün konuşmalarında, Türkiye’de farklı sınıflara mensup kesimler olsa dahi sınıfsal karşıtlıkların olmadığına her fırsatta vurgulanması toplumsal bütünlük adına önemlidir.⁸

Toplumsal değişim sürecinin temellerinin atıldığı dönem Cumhuriyetin ilk beş yılıdır. Bu dönemde çağdaşlaşma felsefesi ile modern Türk toplumunun yaratım süresi başlamış ve Atatürk devrimleri sırasıyla gerçekleştirilmiştir.

1922’de saltanatın, 1924’te hilafetin kaldırılmasının ardından Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitimde çeşitli düzenlemelere gidilmiş ve laik düzene geçilmiştir. Yine aynı yıl şeriat mahkemelerinin kaldırılarak medeni kanunun kabul edilmesi toplumsal düzenin tamamen değişmesine olanak tanımıştır. 1926’daki şapka ve kıyafet devriminin ardından 1928’de gerçekleşen harf devrimi, toplumda büyük heyecanlar yaratmış ve “ulusal bilinç” kavramının oluşum ve gelişiminde önemli rol oynamıştır. 1934’te Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının tanınması, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak adına gerçekleşen atılım sürecine yeni bir boyut kazandırmıştır.⁹ Afife Batur’un deyimiyle aydınlanma ve pozitivist düşünce kaynaklarından etkilenmeler taşıyan devrim ilkeleri yeni Türk toplumuna yenilik, akılcılık,işlev, yarar, nesnellik, bilime ve ilerlemenin determinizmine inanç gibi düşünce normları ve kavramları getirmiştir.¹⁰

Toplumun içinde bulunduğu bu hızlı dönüşüm süreci her alanda kendini hissettirmiş, cumhuriyet toplumunun hedefleri belirginleşerek, kültürel, siyasi ve ekonomik boyutları ile de çağdaşlaşma yolunda kimlik gelişimini sürdürmüştür.

⁷ İhsan Bilgin, “ 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık”, *Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı*, Y.Sey (derl), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 261.

⁸ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Remzi Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul, 1969, c3, 453.

⁹ Ş.S.Aydemir, a.g.e., 260.

¹⁰ Afife Batur, “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık” *1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı*, Y.Sey (derl), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 214.

1.1.2. Ekonomik Koşullar ve Etkileri :

Cumhuriyetin ilk yılları, Birinci Dünya Savaşından sonra, zorlu şartlarda verilen büyük mücadelenin sonucunda kazanılmış Kurtuluş Savaşı'nın doğal olarak yaratmış olduğu tahribatı onarmaya çalışarak geçmiştir. Bu çalışmalar yorgun insan gücü ve çökmüş bir ekonomiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Toplam nüfusun azalması, etnik yapının değişerek kentleşme olgusunun gerilemesi Türkiye ekonomisinin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. Yeniden yapılanma döneminin ilk yıllarında eğitim ve sağlık problemleri de dolaylı olarak ekonomiyi etkilemekteydi. Savaş dönemlerinde azalan tarımsal üretim ve Osmanlı'nın çöküş döneminde ekonominin büyük ölçüde kapitalist metropollere bağlı olması olumsuz koşulları hazırlamıştı.¹¹

Cumhuriyetin ilanı öncesinde, çiftçi, sanayici, tüccar,işçi gruplarının görüşlerini ortaya koydukları Türkiye Ekonomi Kongresi'ni gerçekleştiren Mustafa Kemal, dönemin ekonomik politikasının temel ilkelerinin saptanmasını sağlamıştır. Dönemin ekonomik politikasının amacı: özel sektörün desteklenmesi, ancak özel girişimlerin yetersiz kaldığı alanlarda devlet uygulamalarının devreye girmesi yönünde belirginleşmiştir.¹²

1927'de çıkartılan Teşvik-i Sanayi kanunu özel girişimcinin endüstriye ve sermaye birikimine katkısını desteklemek adına önemlidir. Bununla birlikte 1923-1926 döneminde tarımsal üretimin artmasıyla hızlı bir düzelme yaşanmış, bu durum diğer atılımlara imkan tanımıştır.¹³

1920'li yılların yapım programı zorunlu ve fonksiyonel yatırımlara öncelik vermiş, ancak ilk yıllarda planlandığı kadar hızlı gelişmeler gerçekleşmemiştir. Öngörülen program çerçevesinde; alt yapı tesislerinin millileştirilmesi, ulaşım ağının geliştirilmesi gibi mühendislik yatırımları, savaş mağduru Anadolu kentlerinin onarımı ve küçük ölçekli hizmet ve prestij yapılarının yapımı, Ankara'nın başkent olarak inşa ve kuruluş girişimleri ile Misak-ı Milli sınırları dışında kalmış göçmenlerin iskanı konularına yer verilmiştir.

¹¹ Y.S.Tezel, a.g.e., 100-103.

¹² Ş.S.Aydemir, a.g.e., 348-351.

Yeniden yapılanma sürecinde, yapı sanayinin yetersizliği ve bütünüyle ithal malzemeye bağımlı olmasının yanı sıra mimar, mühendis, teknisyen, kalifiye işçi ve usta düzeyinde boşlukların olması bu zorlu sürecin aşılmasını güçleştirmekteydi. Özellikle yapı alanında iş sahibi olan azınlıkların savaş sonrasında Türkiye’den ayrılmaları ile oluşan boşluk tüm kentlerde hissedilmiştir. İstanbul’da yapı yatırımları büyük ölçüde durmuş, Anadolu kent ve kasabalarındaki anonim yapı etkinlikleri de yok denecek kadar azalmıştır. İlk beş yıllık dönemde Ankara dışında önemli bir yapım etkinliğinden söz etmek mümkün değildir.¹⁴(A.Batur sh:214)

1929 dünya ekonomik bunalımı, Türk ekonomisinde de çeşitli önlemler alınmasını gerektirmiş, bu dönemde devletçi bir politika benimsenerek ithalat ve ihracatta yeni düzenlemelere gidilmiştir. Aynı yıl Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin kurulması ile yerli malların kullanım ve satışı çeşitli etkinliklerle teşvik edilmiştir. Bu uygulamalar ekonominin kalkınmasında büyük rol oynamıştır. 30’lu yılların ekonomik politikası, hızlı sanayileşme yolunda krizin etkilerini azaltmak üzere korumacı ve düzenleyici aynı zamanda yatırımcı bir kimlik kazanmıştır.1931’de Merkez Bankası kurulmuş, 1934’te yürürlüğe giren beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde, endüstriyel üretimi artırmaya yönelik çeşitli sektörlerde (dokuma, maden, selüloz, seramik, kimya, ...gibi) yaklaşık yirmi adet fabrika kurulması planlanmıştır.1933’te kurulan Sümerbank ve 1935’te kurulan Etibank gibi bankalar önemli yatırımların gerçekleşmesine katkıda bulunmuşlardır.¹⁵

30’lu yılların zorunlu olarak yönlendiği devletçi ekonomi politikası kamu sektörünü yapılanma sürecinde öncelikli hale getirmiştir. Bu doğrultuda 1930-35 yılları arasında kentler, çağdaş toplum bilincini destekleyici biçimde yeniden örgütlenerek inşa edilmeye başlanmıştır.¹⁶

Dönemin ekonomik koşullarının doğrudan etkilediği çağdaşlaşma süreci, kentsel ve kırsal alanlardaki yapısal gelişimin yanı sıra toplumun yaşam biçimini de yönlendirmiştir. Modernleşme sürecinde, özellikle mekanlara yansıyan boyutuyla yenilikçi bir tutum oldukça kısa sürede benimsenmiştir.

¹³ A.Batur, a.g.e., 210. ve Yahyha S.Teze, a.g.e., 111.

¹⁴ A. Batur, a.g.e., 214.

¹⁵ T.Bulutay, Y.S.Teze ve N.Yıldırım, Türkiye Milli Geliri, 1923-1948, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, No:375, Ankara, 1974, 378.

1.1.3. Kültürel Yapılanma Hareketleri :

Dönemin kültürel yapılanma hareketlerini irdeleyebilmek için, Cumhuriyet öncesi, Osmanlı İmparatorluğunun gelmiş olduğu noktadaki kültürel yapıya, iki farklı açıdan bakmak gerekmektedir. Bunlardan birincisi yaşam biçimi ve alışkanlıklardır ki toplumun genel yapısını mekansal boyutları ile ifade eder. Diğer bakış açısı ideolojik açıdan yaklaşımdır ve geçmişle gelecek arasında köprü kurarak kültürel gelişimin boyutlarını tanımlar ki bu boyutlar Cumhuriyet sonrasında amaçlanan çağdaşlaşma ve modernleşme sürecinin gelişimini ve önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Osmanlının 19.yy boyunca gelişen “Batı” hayranlığı yüzyılın sonlarına gelindiğinde özellikle başkent İstanbul merkezli bir değişim sürecinin temellerini oluşturmuştur. Ekonomiden hukuka ve eğitime kadar batı göz önüne alınarak yapılan değişiklikler, kültürel ve düşünsel boyutta yaşam biçimini etkilemiştir. İstanbul’da yaşayan azınlıkların batının sosyo-ekonomik model değerlerini benimseyerek oluşturdukları çevre, kültür değerlerin etkileşimi açısından önemlidir.¹⁷

Bu dönemde batılılaşma yolunda çabalayan yönetici bürokrat çevre yeni yaşam tarzı ile mekanlarını batı normlarında biçimlendirmeye başlamıştır. Kadınlar alafangalık gereği okutulmakta; evlerde yabancı mürebbiyeler, dil, müzik, dans ya da “adab-ı muaşeret” dersleri vermektedirler. Evlerde roman ve gazete okunmakta, partiler düzenlenmektedir. Bu görüntüsü ile 20.yy’a giren toplumun büyük bir bölümü batının “alaturka” bir yorumu niteliğindedir. Anadolu kentlerinde, aynı dönemde yaşam biçimi farklılıklar göstermekle birlikte İstanbul örneğinin etkileri büyüktür.¹⁸ Cumhuriyetle birlikte geleneksel aile yapısı değişmeye başlamış ve “şehirdeki aile” yapısının yaygınlaşması ile konut tipleri mekan düzeni de aynı paralellikte değişmeye başlamıştır.

Aynı döneme ideolojik açıdan baktığımızda, Osmanlı Devletini içine düştüğü çıkmazdan kurtarmayı amaçlayan çeşitli ideolojilerin geliştiğini görüyoruz. Zamanın

¹⁶ Falih Rıfkı Atay, Çankaya, 1881-1938, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1969, 452.

¹⁷ Aytanga Dener, Sosyal ve Mekansal Değişimin Etkileşimi Cumhuriyet Sonrası İstanbul Konutları, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1994, 97.

¹⁸ A. Dener, a.g.e., 129-131.

İttihat ve Terakki Hükümeti Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük ideolojileri arasında bocalamış ve sonuca ulaşamamıştır. Tüm devrimci gelişmeler Cumhuriyetle beraber Atatürk'ün başarıları sonucu yaşanmıştır.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde, Atatürk'le birlikte yeni Türkiye'nin yapılaşmasında çalışanlar doğal olarak düşünsel yapıları Osmanlı siyasi çevrelerinde oluşan bürokrat aydınlardır. Bu nedendir ki bir taraftan Osmanlı'nın yapısal ve düşünsel bazı özelliklerini taşımakta, diğer taraftan da bu mirası reddetmektedirler.¹⁹

Bu kültürel kaos içersinde çağdaşlaşma yolundaki atılımlar teker teker yaşama geçirilmeye başlanmıştır. Çağdaş Türk ulusunu yaratma ve ortak bilinçle ülkeyi kalkındırma çabaları içinde kültür alanında çalışmalar yapacak Türk Kültür Kurumunun ve etnik araştırmalarının sergileneceği Etnografya müzesinin kurulması, Devlet Resim Heykel sergilerinin düzenlenmesi, Musiki Muallim Mektebinin açılışı Cumhuriyet döneminin ilk atılımlarıdır.²⁰

1930'lara yaklaşıldığında her alanda ulusçuluk ilkesinin benimsendiği, Türk dili ve tarihi ile ilgili araştırmaların yoğunlaştığını görmekteyiz. 1931'de daha sonra Türk Tarih Kurumuna dönüşecek olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin kuruluşu da bu ilkeyi destekler niteliktedir.²¹

1930'lu yılların sonlarında Halkevlerinin kurulması çağdaşlaşma ideolojisinin doğrultusunda yeni kültürel faaliyetlerin ve hizmetlerin de yer aldığı mekanlar olmuştur. Halkevleri özellikle küçük ve orta ölçekli kentlerde etkili bir kültürel ortam yaratmıştır.²² Halkevlerinin dışında yine benzer amaçlarla kurulmuş olan Köy Enstitüleri, kırsal kesimde kültürel gelişimi ve aktiviteyi sağlayabilmek amacıyla kurulmuş ve desteklenmiştir.²³ Kültürel yapılanma hareketleri içinde Cumhuriyet Türkiye'sinin temelini oluşturan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve yazı devriminden sonra modern ve laik eğitim ilkeleri ile okullar yeniden örgütlenmiştir. 1927 sayımına göre nüfusun sadece %11'nin okur yazar olduğu tespit edilmiştir. 30'lu yıllarda, yılda

¹⁹ A. Dener, a.g.e., 125.

²⁰ İ.Asmanoğlu, a.g.e., 10.

²¹ T.Timur, Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946, Ankara, 1971, 203.

²² Sevin Osmay, "75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık" *1923'ten Bu Güne Kent Merkezlerinin Dönüşümü* Y.Sey (derl), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 142.

²³ İ.Bilgin, a.g.e., 261.

ortalama elli ilkokul ve yirmi orta dereceli okul açılmış ancak, parasal koşulların yetersizliği eğitim seferberliğinin yaygınlaşmasına engel oluşturmuştur.²⁴

1930'ların ikinci yarısından itibaren kültürel değişimin toplumdaki yansımaları belirginleşmeye başlamıştır. Ülkenin modernizasyonu çerçevesinde gerçekleşen atılımlar ve batıdaki gelişmeler günlük hayatı ve yaşam biçimini doğrudan etkilemiştir.

Yeniden yapılanma sürecindeki kent planlamaları ve yapı tipleri, dönemin güçlenen akımı “modernizm” etkisinde gelişmiş, İslam/Doğu kökenli kültürden batı kültür everenine geçmenin tamamlayıcısı olarak kabul edilmiştir. Eski toplum düzeniyle bağların tek tek koparıldığı bu dönemde, “ her alanda çağdaşlık” felsefesi bağlamında modern mimarinin de uygulanmaya başlaması ile konutların mekan düzeni, kullanım biçimi ve mobilya tipleri de değişmiştir. Modern konut, modern konfor ve donatı ile modern mobilya sahibi için bir statü ve çağdaşlık belgesi sayılmış, Osmanlı döneminde üst gelir gruplarının kullandığı mobilya ve konut donatısı Cumhuriyetten sonra orta sınıflara doğru yaygınlaşmıştır.²⁵

Dönemin kültürel yapılanma hareketleri doğrultusunda artış gösteren yayınlar, hemen her konuda toplumu bilgilendirerek, çağdaşlaşma yolunda yönlendirmeyi amaçlamış ve bu sürece büyük ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Bu yayınlar içinde magazin ve kadın dergileri önemli yer tutarken; Türkiye'nin ilk mimarlık yayını olan “Mimar” dergisi de modern mimarlık alanındaki gelişmeleri ve çağdaş yönelimleri duyuran ayrıca uygulamaların da tartışıldığı etkin bir platform oluşturmuş ve sonrasında “Arkitekt” adı ile yayın hayatına devam ederek bu işlevini sürdürmüştür.

1.2. Yaşam Biçimindeki Değişimin Mekana Etkileri :

Cumhuriyetle birlikte değişmeye başlayan toplumsal düzen, geleneksel yapıdan uzaklaşan yaşam biçimiyle yeni mekansal arayışları da beraberinde getirmiştir. “Kültürel Yapılanma Hareketleri” başlığı altında incelenen bu değişim,

²⁴ A. Batur, a.g.e., 217.

²⁵ A. Batur, a.g.e., 218-220.

çağdaşlaşmanın gereği olan devrimlerle hız kazanmış ve Türkiye'nin yeniden yaratılması ve yapılandırılması gerekliliğinden hareketle mimarlık alanında somutlaşmıştır. Mimarlıkta farklı dönemlerle ifade edilen gelişmeler mekan perspektiflerini de paralel yönde etkilemiştir.

Bu dönemde “Modern” ve “Asri” sözcükleri değişim ideolojisinin sembolü olarak, her alanda olduğu gibi mimari ve mekanı çağdaş boyutta tanımlamak amacıyla da oldukça sık kullanılmışlardır.

Cumhuriyetle birlikte yerleşmeye başlayan geleneksel geniş aile düzeninden çekirdek aile yapısına geçiş, mimarlıkta yaşanan gelişmelerin mekandaki yansımalarını güçlendirmiştir. Yeni yaşam kültürünün geliştirdiği farklılıklar, çeşitli yayımlarla da vurgulanmış ve bu yenilikçi tutum mekansal boyutları ile toplumun her kesimine ulaştırılmaya çalışılmıştır. Çağdaş ideolojinin geliştirdiği yeni düzenin toplumdaki yansımaları yerleşim alanlarına göre farklılıklar göstermiştir.

Türkiye geneli ele alındığı zaman; değişimin daha çok kent merkezli olduğu görülmektedir. Bu nedenle gerek konutlarda gerekse konut harici yapılarda mekansal değişim bölgelerin ekonomik ve kültürel yapısına göre kademeli olarak hayata geçmiştir.

1.2.1. Kent Konutlarında Mekansal Değişim :

1920'lerin başlarında, kent konutlarına baktığımızda; Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yaşanan batılılaşma hareketlerinin sonucu, özellikle entelektüel kesimin Batılı yaşam tarzını örnek alarak biçimlendirdiği mekanları görmekteyiz. Konumu dolayısıyla daha çok İstanbul merkezli olarak gelişen bu yaşam biçimi, Cumhuriyetin ilk yıllarında da aynı özelliğini sürdürerek diğer kentlerdeki konutların mekanlarını da etkilemiştir. Kozmopolit bir yapıya sahip olan İstanbul'da çeşitlilik gösteren konutlar, geleneksel geniş aile yapısına uygun mekan düzenlerini, 1930'lara yaklaştıkça terk etmeye başlamışlardır. Çağdaşlaşma yolunda eskiye dayalı olan her şeyi reddetme eğiliminde; hızla “ Çekirdek Aile” düzenine geçmeye çalışan ailelerde kopmalar başladıkça yeni dönemin yeni yapılarına ilgi artmıştır.

Tanzimat'tan başlayarak değişen üst sınıf ev kültürü ve aile yaşantısı çoğunlukla bürokrasi ve ticaretle uğraşan seçkinlerin evlerini değiştirmiştir. Aynı yöndeki değişimi diğer kentlerin önde gelen ailelerinin evlerinde de görmek mümkündür. Bu yeni düzen geleneksel ev düzeninden uzaklaşmayı da ifade ediyordu. Cumhuriyet Türkiye'sine geçişin kazandırdığı ivme ile aile yapısındaki çözülme eğilimi yaygınlaşmaya ve mevcut geleneksel konut düzeni ihtiyaçlara cevap verememeye başladı.²⁶ Geleneksel Osmanlı / İslam toplumundan, bütünüyle batılılaşmış, laik bir topluma geçişi amaçlayan yeni düzen; hemen tüm yurttaki kamu yapılarının yanı sıra konut yapımına da hız verdi. 20'li yıllar mevcut mekan düzenine bir yenilik ve katkı sağlayamamıştı. Ancak bu dönemde yaşanan olumsuz ekonomik koşullar konak yaşamının sürdürülmesini de olanaksız kılmaktaydı. .

Peyami Safa'nın "Biz İnsanlar" adlı romanında adı geçen Orhan için; yenilikler materyalizmle özdeşleşen boyutuyla farklı bir anlam kazanmış; eskiden kurtulmak ise saplantı halini almıştır. Safa, 1920'li yıllarda yaşanan bu durumu; *"...Materyalizm kelimesinin Orhan için genel bir cazibesi vardı. Bu kelime hala ona kurtuluşlar vaadediyordu. Küçük Ayasofya'daki evlerinde kapıdan içeri girdiği vakit onu küf kokusu ile karşılayan rutubetli ve karanlık taşlıktan en üst kata kadar, o köhne binayı tika basa dolduran kasvetten kurtulmak için bu kelimenin verdiği ümitlere sarılmıştı. Onun nazarında materyalizm, yalnız bir akidenin değil bütün medeni, güzelliklerin adıydı: Elektrik ışığı, otomobil sür'ati, gramofon sesi, telefon kolaylığı, her şey, her şey..."*²⁷ cümleleri ile ifade etmiştir.

Karaosmanoğlu, Kiralık Konak adlı romanında, İstanbul Cihangir'de konakta oturan bir ailenin 1925'lerde, konakta yaptığı değişimi ve daha sonra da yeni mekanlara geçme isteğini ve özlemini şöyle dile getiriyordu :

*Büyük Hanım'ın vefatını müteakip, evi kendi heveslerine göre esasından değiştirmeye kalktı; ne kadar eski eşya varsa hepsini tavan aralarına ve mahzenlere attırdı, her odayı Avrupa'dan gelmiş mobilya kataloglarına göre ayrı bir üslupta, ayrı bir renkte Pisalti'ye döşetti.*²⁸

²⁶ Sibel Bozdoğan, "Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme" *Living Modern : The Cubic House in Early Republican Culture*, Y.Sey (derl), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 313-326.

²⁷ Peyami Safa, *Biz İnsanlar* İnkılap ve Aka Kitabevi İstanbul, 1959, 98.

²⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*, İletişim Yayınları, 23.Baskı, İstanbul, 2000, 14.

“.....*Hem doğrusu, bu evde bir türlü rahat edemiyordum; senelerden beri bu geniş odalarda altı ay kış bir türlü ısınmanın, senelerden beri altı ay yaz bir taraftan nefes almanın imkanını bulamadım. Bu ne çok pencere, bu ne çok kapı.....*”

“.....*Nasıl döşesek, ne yapsak nafîle.Sana öteden beri söylerim. Şişli’de, o mükemmel ve yeni apartmanlar dururken burada göçebe halinde yaşamamanın manasını anlayamıyorum.*

“.....*Şişli’nin yeni usul, elektrikli, banyolu, apartmanları Servet Bey’i gittikçe çekiyordu. ...Vakıta bu apartmanların merdivenlerinden çıkarken: ‘Ne yazık asansör yok!’ diye hayıflanıyordu, fakat, üzerinde zarif beyaz bir plaka Türkçe ve frenkçe numarası yazılmış, zil düğmesi parıl parıl parlayan kapılardan içeriye girip de burnu boyanmış parkenin kokusunu alır almaz adeta içi açılıyor;...”²⁹*

Kuşkusuz, Modernleşme sürecini yaşayan her bireye ekonomik koşulları elverdiği ölçüde bunu mekanlarına yansıtabilmişti. Bu dönemde yeni yapılan konutlara geçebilenler asri ve modern hayata daha çabuk ayak uydurmuşlar. Bunun haricinde, bir kesim mevcut konutlarındaki mekan düzenini yenileme yoluna gitmiştir. R.N.Güntekin, Yaprak Dökümü adlı romanında bu dönemlerde Üsküdar Bağlarbaşı’nda yaşayan bir ailenin hayatından kesitler verilirken; modernleşme çabalarının yaşam biçimlerine ve mekanlarına yansıyan etkileri de ortaya konmuştu.

“.....*Cazbant, durmadan çalıyor, iki gün evvel kafesleri sökülmüş pencerelerin arkasında bir alay insanın mütemadiyen sıçrayıp tepindiği görünüyordu.*”

“.....*Senelerden beri hasretini çektikleri asri hayata nihayet kavuşmuşlardı.Aşağı sofa ile taşlık arasındaki camekan kaldırılmış, delik deşik duvarlar sarı yaldızlı bir kağıt ile kaplanmıştı. Davet akşamları taşlıktaki su küpü, sofadaki yemek masası ve daha başka hırdavat eşya mutfığa taşınıyor, yukarıdan kilimler iskemleler, süslü yastıklar indirilerek bir kabul salonu dekoru kuruluyordu.*”³⁰

1930’lardan başlayarak yaygınlaşan konut yapımı, yeni mekan düzeninin işaretlerini vermeye başlamış, İstanbul’da modern hayata yönelik hareketlilik sürerken, Ankara’nın yeniden imarı projesi kapsamında inşa edilen yapılarda

²⁹ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 140-141.

³⁰ Reşat Nuri Güntekin, Yaprak Dökümü, İnkılap Kitabevi, 27.Baskı, İstanbul, 2000, 60-66.

homojen olarak dağılım gösteren modern tarz iç mekanlarda da kendini göstermeye başlamıştı.

Yeni konutlar gelenekselden farklı olarak çekirdek aile yapısına göre programlanmış, daha önce “Oda” olarak, tüm eylemlere cevap veren mekanların yerini; “Oturma Odası”, “Yatak Odası”, “Salon” gibi fonksiyonlarına bağlı olarak kullanılmaya başlayan mekan düzeni almıştı. Eski düzende “Sofa” olarak tanımlanan hacimler ise yerini hol ve koridorlara bırakmıştı. Ancak mekanlardaki değişim ve yeni yaklaşımlar, modernizm’in mimarideki yansımaları kadar hızlı yaşanmamıştır. Yeni mimari ile inşa edilmiş konutlarda yaşama süreci başlamasına rağmen pek çok konutun iç mekanlarında, “eski ve yeni” alışkanlıklara paralel kullanılan eşyalarda da çeşitlilik ve eklektik bir tutum görülmektedir.

Kiralık Konak romanında Cihangir’deki konağında Şişli’de bir apartman katına taşınan Servet beyin, yeni evi, bu dönemin karşıtlıklarını çok iyi ifade etmektedir.

“.....yeni yapılmış bir apartmandı; içi henüz boya, alçı ve demir kokuyordu.Döşemecilerle beraber eşyayı kendi yerleştirdi; perdeleri kendi eliyle taktı, halıları serdi;Yemek odasını Fransız tarzında döşedi; fümüvarla kütüphaneye İngiliz üslubunda kanepeler, masalar aldı; salon biraz melez oldu; zira, bütün, konaktan getirilmiş eşyadan teşekkül etti. Yalnız Cemil’le Seniha için iki yatak odası ısmarlandı.”³¹

Dönemin modern anlayışını yansıtan “Kübik” tanımı ile inşa edilen konutlar, aynı tanıma uygun mobilyalarla döşenmiş mekanlar, modern yaşam imajını yaratmanın koşulu olarak dönemin yayınlarıyla halka ulaştırılmaya çalışılıyordu. Ancak bu yeni çizgiler eski yaşam düzenine tamamıyla zıt bir anlayışı ifade ettiğinden, çeşitli tepkilerin doğmasına neden oluyor, aynı zamanda eleştiriliyordu. Y.K. Karaosmanoğlu, Ankara romanında; Ordudan emekli Hakkı beyin evini anlatırken, bu yeni tarzın özelliklerini detaylı olarak yansıtmış ve aynı zamanda eleştirmiştir.

“.....Onlar da, önce saçaklı, kuleli bir evde oturmakta idiler. Onlar da her aile gibi sonradan moderne doğru bir istihale (başkalaşma.) buhranına müptela

³¹ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 143.

oldular. Hatta Hakkı Bey, her hususta olduğu gibi ev hususunda da herkesten bir parça ileriye gidip, aleme, kübiğin ilk örneklerini gösterdi.”³²

Erken Cumhuriyet dönemi konutlarında mekansal değişim genel olarak değerlendirildiğinde; batılılaşma ve çağdaş Türkiye’yi yaratma ideolojisi sonucu, toplumun geleneksel düzenden uzaklaşarak modern mimari ile inşa edilen konforlu yapılara büyük bir istekle yöneldiğini, bununla birlikte, “modern yaşama” olgusunun ancak imkanları ölçüsünde mekanlara yansıdığını görmekteyiz.

1.2.2. Kırsal Bölge Konutlarında Mekansal Değişim :

Kırsal alanlar genel anlamda değişim ve iletişim olanaklarının azalarak yansıdığı ve yerellik dozunun da aynı oranda arttığı bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle bu alanlarda yer alan konutlarda, gerek teknik ve malzeme gerekse planimetri açılarından bölge ve yörelere göre değişen, büyük bir çeşitlilik hakimdir. Bununla birlikte yerelliği aşmanın yüksek maliyetini en zor karşılayabilen toplumsal gurubun, köylerde yaşayan kesim olması da mevcut durumu açıklar niteliktedir.

Kırsal konut, coğrafi etmenlere bağımlı olarak çok kolay farklılaşabilmekte ama tarihsel süreçle ilintili değişimlere güçlü bir direnç gösterebilmektedir. İstisnai yerleşimler de olmakla birlikte, kırsal konut daima folklorik bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır.³³ Dönemin Anadolu coğrafyası içinde, daha çok doğuya gidildikçe belirginleşen konutlar da bu perspektifi yansıtan, geleneksel bir düzenin parçası niteliğindedirler. Cumhuriyet’le birlikte, Anadolu kentlerinde yaşanan değişim daha çok kamu yapılarıyla kendini hissettirirken; bu sürecin günlük yaşama yansıması zaman almıştır. Anadolu’nun bütününde modernleşen ve geleneksel kalanın oluşturduğu iki kutuplu bir yapı görülmektedir.³⁴

Cumhuriyet sonrasında, ekonomik ve politik etkinlik merkezinin Batı Anadolu’dan orta Anadolu’ya kaymış olması mekansal değişimi hazırlamış;

³² Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, İletişim Yayınları, 10.Baskı, İstanbul, 2000, 136.

³³ Uğur Tanyeli, “Tarihten Günümüze Anadoluda Konut ve Yerleşme” *Anadolu’da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni*, Y.Sey (derl), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 445-448.

Ankara'nın başkent oluşuyla ilişkili olarak gelişen kırsal bölgelerde, yapı etkinlikleri artmış; mevcut yöresel mekan özelliklerinde kademeli bir değişim gözlenmiştir. İhsan Bilgin'in tanımladığı gibi modern tutum, yaygın geleneksel doku içinde adacıklar oluşturmuştur.³⁵

Kırsal alanlardaki toplumsal kesim genelde tarımla geçimini sağlayan ailelerden oluşmakta; toprak sahipleri ve toprağa sahip olmayanlar olarak ayırabileceğimiz, bir yapıdaydı.³⁶ Bu kesimin yaşadığı, bölgelere göre farklılaşan geleneksel konutlarda, kısa vadede mekansal bir değişimden söz etmek mümkün değildir. Ancak kırsal alanlarda merkezi konumdaki kasabalar, Cumhuriyet'le birlikte gelişen yeni kamusal düzenden paylarını almışlar ve “modern” kavramıyla bu yolla tanışmışlardır.

1930'lu yıllarda konut, devletin hedefleri içinde yer almış köylü ve işçi konutlarının yapımına özel bir önem verilmiştir. Kırsal bölgelere çağdaş bir görünüm kazandırmak amaçlanmış; ancak önceki uygulamaların köye ve köylüye yabancı bir çizgide olması nedeniyle; aynı hataların tekrarlanmaması düşüncesinden hareketle yarışmalar açılmış; yeni ev projelerinin köylünün yaptığı evler etüt edilerek yapılması gerekliliği vurgulanmıştır.³⁷ Dönemin köy projeleri ile ilgili olarak Abidin Mortaş'ın Arkitekt'e yazdığı yazıda, söz konusu anlayışı yansıtan bir çok köy planının hazırlandığı ve mimar Burhan Arif ve Behçet Ünsal tarafından hazırlanan projelerin, bu yaklaşımın doğru örnekleri olduğu belirtilmiştir.³⁸ Ancak geleneklerin göz önüne alınarak yapıldığı bu yapılar dönemin modernist tutumunun örnekleri olmuşlardır. Bu çabalar kırsal bölgelerde yeni bir oluşumu hedeflemiş ancak yaygın bir uygulamaya dönüşmemiştir. Her şeye rağmen bu çabalar kırsal kesimde modernleşme ideolojisinin yerleşmesi yönünde değerlendirilirse, dolaylı olarak etkilediği söylenebilir.

³⁴ İ.Bilgin, “Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme” *Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme*, Y.Sey (derl.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 472-473.

³⁵ İ.Bilgin, a.g.e., 1996, 476-478.

³⁶ Güven Gülöksüz ve Yiğit Gülöksüz, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi” *Kırsal Yapı, İletişim Yayınları*, İstanbul, 1983, 1240-1244.

³⁷ Yıldız Sey, “Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme” *Cumhuriyet Döneminde Konut* Y.Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 277-278.

³⁸ Abidin Mortaş, “Köy Projesi” *Arkitekt*, (11-12) İstanbul, 1935, 320.

Cumhuriyet öncesi dönem dahil olmak üzere, kırsal bölgelerdeki kent merkezlerinde yer alan evlerde, Uğur Tanyeli'nin değimiyle İstanbul merkezli zevk dünyasına katılma olgusu hep var olmuştur.³⁹ İşte bu yönelimle, kimi konfor ve lüks öğeleri taşrada; ancak bu maliyete katlanabilen bireylerin konutlarında görülmeye başlamıştır.

Anadolu'nun doğal yapısındaki özelliklere bağlı bir oluşum gösteren geleneksel yapıdaki konutlar ve mekanları, iklim ve çevresel etkilere göre programlandığı için mevcut düzen korunmuştur. Bu konutların genel mekan düzeni ekonomik koşullara göre fazla bir farklılık göstermemekle birlikte; farklılık yapının ve odaların kuruluşundaki özen ve süs öğelerinde göze çarpmaktadır.⁴⁰ Daha çok 19.yüzyıldan günümüze uzanan bu yapılarda iç mekana az sayıda mobilya katılmış; ancak değişim büyük kentlerdeki ivmeyi yakalayamamıştır.

2. BÖLÜM : ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KENT KONUTLARINDA İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

2.1. Dönem Konutlarında İç Mekan :

Dönemin konutları genel olarak Osmanlı'dan devraldığı geleneksel geniş aile yapısı, alışkanlıkları ve mekan düzeni ile Cumhuriyeti karşılamıştır. Mekanlar, genelde mesafeli ilişkilerin korunması geleneği sonucu gelişen, sabit elemanlarla çözümlenmiş oda düzenini korumakta; odalar farklı eylemlere (oturma,dinlenme,yemek yeme,çalışma,yatma ve yıkanma) cevap verecek konumda, bağımsız eylem alanları olarak kullanılmaktaydı. Konutlar, ortak eylem alanı olan sofa ile odaların konumu açısından geniş aile yapısını barındıracak biçimde planlanmıştı.

Ancak kentlere göre değişiklikler gösteren konutlar ve mekan düzenleri toplumun gelir ve kültür yapısına bağlı olarak farklılaşmaktaydı. Özellikle, İmparatorluğun merkezi konumundaki İstanbul'da konutlar; kozmopolit yapısına bağlı olarak çeşitlilik gösteriyor ve diğer kentlere örnek oluşturmaktaydı. İstanbul'un

³⁹ U.Tanyeli, a.g.e., 466-467.

⁴⁰ Önder Küçükerman, "Türk Evi " T.Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1996, 196-209

saray çevresinden gelen, aydınların yaşam biçimi, Avrupa örneği doğrultusunda gelişerek mekanlarına yansıyor. Cumhuriyet öncesinde özellikle İzmir, Mersin, Trabzon gibi liman kentlerinde bu etkileşimin izleri daha belirgindi. Bu merkezlerde ticaret burjuvazisi, azınlıklar ve üst kademe bürokratların yaşadığı mekanlardaki değişim, Cumhuriyet’le birlikte orta ve büyük ölçekli Anadolu kentlerinde, bürokrat ve memur kesimle birlikte, prestijli meslek sahiplerinin yaşadığı mekanlarda da hissedilmeye başlandı.⁴¹ Erken Cumhuriyet döneminde mekanlarda göze çarpan en önemli özellik geleneksel yapı tipleriyle birlikte, modern yaşam düzeniyle örtüşen yeni konut tiplerinin kullanımından doğan çeşitlilik. Bu nedenle konut tipleri, mevcut iç mekan düzeninin oluşmasını doğrudan etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1. Dönemin Konut Tipleri :

Cumhuriyet’in ilk yirmi yılındaki konut tipleri incelendiğinde iki farklı oluşum gündeme gelmektedir. Cumhuriyet’e adım atıldığı yıllarda mevcut olan konutlar ve yeniden yapılanma sürecinde inşa edilen konutlar olarak ayırabileceğimiz, bu konutlar tanımladıkları yaşam biçimiyle mekansal açıdan farklılaşmakta aynı zamanda kentlere göre de çeşitlilik göstermektedir.

Mevcut olan konut tipleri, Osmanlı’nın başkenti İstanbul eksenli bir çeşitlilik göstermektedir. Kentsoylu bir yaşam biçiminin Anadolu kentlerine yansımalarında da bu konutlar etkili olmuştur. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Ankara’da yoğunlaşan yapı etkinlikleriyle birlikte yeni konut tipleri belirginleşmeye başlamıştır.

2.1.1.1. Cumhuriyet Öncesinde Gelişmiş Mevcut Konut Tipleri :

Osmanlı Coğrafyası içinde bölgelere ve kentlere göre farklılaşmakla birlikte yaygın olan konut türü ahşap konutlardır. Ancak, 18.yüzyılın ikinci yarısından başlayarak “ Hakim Kent” konumundaki İstanbul merkezli değişim olgusu konut

⁴¹ İ.Bilgin, a.g.e., 1996, 477-478.

tiplerinde de etkili olmuş; özellikle 19.yüzyıl boyunca gelişim gösteren konutlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanan yaşam biçiminin, tanımı içinde yer almışlardır. Dolayısıyla; Cumhuriyet'in ilk yıllarına taşınan konutlar, Anadolu genelindeki etkileri de göz önüne alınırsa yine İstanbul'un yörüngesinde belirginleşmiştir. Bu konut tiplerini Atilla Yücel dört başlık altında toplamıştır.⁴² :

- Mahallelerdeki “Geleneksel” ahşap konutlarda gözlenen değişime uğramış tipler (Konaklar, Köşkler, Yalılar gibi);
- Sıra Evler;
- Apartmanlar;
- Sayfiye konutları, köşklere gibi;

Dönem konutlarının biçimlenmesinde, Avrupa kentlerinde yaşanan gelişmelerden başka; İstanbul, İzmir gibi kentlere yerleşen Avrupalılar ve Levantenlerin de etkileri hissedilmektedir. İstanbul konutlarının Boğaziçi'nde, su kıyılarında ve ahşap olanlarına yalı; sayfiye semtlerinde, bahçe içinde ve yine ahşap olanlarına köşk; şehirde haremlik ve selamlık daireli ve çoğu kagir olanlarına konak, adı verilmekteydi.⁴³ (Resim 2.1 - 2.2 - 2.3)

Resim 2.1 : Rus Madamın Yalısı (Özkan Yalısı) Yeniköy, 100 yıllık yapı 1984-86 yılları arasında restore edilmiş
Kaynak : Cafer Bozkurt, *Tasarım* (8), “Boğaziçi Eski Eser Yanılemeleri” İstanbul 1990 73.

⁴² Atilla Yücel, “Tarihten Günümüze Anadolu’dan Yerleşme”, *İstanbul’da 19.yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri*, Y.Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 298.

⁴³ Ahmet Şinasi Hisar, “Geçmiş Zaman Evleri” Varlık Yayınevi, İstanbul, 1956, 103.

Resim 2.2 : (Reyhan Köşkü) Arif Paşa Köşkü Çengelköy 90 yıllık yapı,1988-1989 yılları arasında restore edilmiştir.
Kaynak : Cafer Bozkurt,*Tasarım* (8), “Boğaziçi Eski Eser Yanilemeleri” İstanbul 1990 78.

Resim 2.3 : (Şükrü Bey Konağı) Sultanahmet, Bugün “Yeşil Ev”olarak bilinen konağın restorasyondan önceki görünümü.
Kaynak : Çelik Gülersoy, *Yeşil Ev*, Türkiye Turing Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 1999, 23

Birinci gruba giren bu yapıların dışında, İstanbul’da yeni yapı tiplerinin yapılmasının bir nedeni de yaşadığı yangınlar olmuş; kagir yapı sistemi teşvik edilmiştir. Özellikle 19.yüzyılın son çeyreğinden itibaren yangın sonrası planlanan ve toplu bir düzenlemeyle imara açılan alanlarda yaygın olarak uygulanan konut türü “ Sıra Evler” olmuştur. Bu konutlar iki, üç yada dört katlı olup odaları özelleşmiş küçük konutlardır. Kumkapı’dan Kuzguncuk’a , Balat’tan Yeldeğirmeni’ne , Bağlarbaşı’ndan Ortaköy ya da Beşiktaş’a kentin farklı semtlerinde inşa edilen bu konutların kullanıcıları da çeşitlidir. Bazen Akaretler örneğinde olduğu gibi saray bürokrasisine, bazen de şehrin çeşitli gayrimüslim cemaatlerine bağlı olmuş ve ortak şemalar kullanılarak inşa edilmişlerdir.⁴⁴ (Resim 2.4)

⁴⁴ A.Yücel, a.g.e., 1996, 307-309.

Resim 2.4 : İstanbul Ortaköy’de Onsekiz Akaretler Müsevi Sıra Eevleri.
Kaynak : İ.Bilgin, “Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme”
Anadolu’da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme, Y.Sey,(derl.), Tarih
 Vakfı Yayınları. İstanbul. 1996. 477.

Dönemin apartman örnekleri ise Galata-Pera, Ayazpaşa, Nişantaşı, Teşvikiye ve Şişli semtlerinde yer alan bu çok katlı kagir yapılar, ortak kullanım alanları bulunan, alt katları ticarethane olarak tasarlanmış konutlardır. Özel bahçelerinde tenis kortu olan, asansörlü, avlulu, çatı katlarında ortak çamaşırhaneler ve uşak odaları da bulunan bu tip konutlar, geleneksel yapı doğrultusunda bazen de aile apartmanları olarak kullanılmışlardır.⁴⁵ (Resim 2.5)

Döneme ait en önemli örnek, 1918 yangınında evlerini kaybeden düşük gelirli kişiler için yapılan THY. Harikzadegan apartmanlarıdır. Merkezi bir avlu etrafında toplanan bloklardan oluşan, her katında üç-dört odalı sekiz dairenin yer aldığı bu konutlar dönemin sosyal konut olarak yapılan tek apartman tipi konutlardır.⁴⁶ Viyana ve Paris’teki örnekleri ile yarışan boyutlarıyla bu apartmanlar, Cumhuriyet döneminin konutlarına model oluşturmuştur. (Resim 2.6)

⁴⁵ İ.Bilgin, a.g.e., 1996, 475. ve A.Yücel, a.g.e., 1996, 309.

⁴⁶ Yıldırım Yavuz ve Süha Özkan, “Modern Turkish Architecture” *The Final Years of The Ottoman Empire*, R.Holod and A.Evin, (Ed.) University of Pennsylvania Press, US.1984, 35.

Resim 2.5 : İstanbul Tünel’de Doğan Apartmanının İç Avlusu.

Kaynak : A.Yücel, “Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme” *İstanbul’da 19. Yüzyıl Kentsel Konut Biçimleri*, Y.Sey,(derl.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 307.

Resim 2.6 : Harikzadegan Apartmanlarının 1922-23’de tamamlanmış durumu.

Kaynak : Ertem Ertunga, “Ramada Hotel Laleli” *Tasarım*, (8), İstanbul, 1990, 54.

Ayrıca, Anadolu ve Rumeli yakası sahilleri boyunca demir yoluna paralel olarak; Boğazda sahil boyunca ve Adalar’da, yeni bir yerleşme eğilimini ifade eden “ Sayfiye Evleri” de dönemin yapıları arasındadır. İhsan Bilgin’in “Banliyö Evi” olarak da tanımladığı bu evleri, Avrupa’daki örneklerinden ayıran bu özellik mevsimlik kullanım amaçlı olmalarıdır.⁴⁷ Bu evler genellikle geniş bahçeler, bazen de küçük bağlar ve koruluklar içinde yer alan, iki-üç katlı ahşap konutlardır. Geleneksele yakın bir çizgide gözükmelerine rağmen biçim ve üslup çeşitliliği

⁴⁷ İ.Bilgin, a.g.e., 1996, 475-476.

hakimdir. 1930 sonrasında modern konutlara geçiş, hızlanmasına rağmen yazlık konut kullanımı uzun süre devam etmiştir. (Resim 2.7)

Resim 2.7 : Heybeliada, İsmet İnönü Kışkısı.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi / Ankara

Ele alınan dönemde, İstanbul’da görülen kimi tipolojilerin, özellikle de apartman ve sayfiye evi tipindeki konutların, kısa süre içinde yakın yerleşmelere, diğer büyük kentlere ve giderek çok daha geniş bir coğrafyaya yayılarak geçerlilik kazandığı gözlenmektedir. Bu doğrultuda 20. yüzyıl başlarında, demiryolu güzergahı ve ticaret eksenleri boyunca bu konut tiplerinin farklı örnekleriyle karşılaşmak mümkündür.

2.1.1.2. Cumhuriyetle Gelişen Konut Tipleri :

Cumhuriyetle birlikte bir yandan önceki dönemde ortaya çıkmış olan apartman tipi konutlar, Orta Anadolu’nun modernleşmeyi temsil eden bölgelerinde yaygınlaşırken, diğer yandan yeni sunum biçimleri gündeme geliyordu. Yeni devletin önderliğinde yürütülen modernleşme programının, konut yerleşmelerindeki karşılığını da toplu konutlar oluşturmaktaydı. Bu konutlar Avrupa’daki örneklerin etkisinde gelişen “Lojman – Konut” tipi yapılarıydı. Başta Ankara olmak üzere Anadolu’daki sanayi yatırımlarının çevrelerinde kümelenen bu yerleşmeler, kendi döneminin modernist çizgilerini yansıtmaktaydı. Yine aynı ideolojiyle hayata

geçirilen ve üyeleri için “Mülk- Konut” üretmeyi amaçlayan kooperatiflerin ilk örnekleri de bu dönemde verilmeye başlanmıştır.⁴⁸

Ankara'nın başkent olması nedeniyle İstanbul'dan gelen bürokratlar ve devlet kadrolarının oluşturulması dolayısıyla yeni konutlara ihtiyaç duyulmuş ve başkent inşasına başlanmıştır. İlk konutlar memurlar için yapılmış, ikişer katlı dört yada beş odalı, çağdaş anlayışla donanmış mutfak ve banyoları ile ayrı hizmetçi odaları bulunan yapılarıdır. Duvarları fayans döşenen banyolara, Avrupa'dan özel banyo tekneleri ithal edilmiş ve bu konutlara jeneratörle elektrik sağlanmıştır. Ancak bu konutlar daha sonra zenginlerin oturabileceği pahalı villa ve apartmanlara dönüştürülmüşlerdir. (Resim 2.8)

Resim 2.8 : “Ankara Villaları”.

Kaynak : Y.Sey, “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık” Cumhuriyet Döneminde Konut, Y.Sey,(derl.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998, 275.

Kira evleri olarak kullanılan konutlar da yine bu dönemde yaygınlaşmıştır. Ankara'da inşa edilen çok katlı kiralık konut yapılarının ilk örnekleri I.ve II. Vakıf Apartmanları olarak bilinen betonarme yapılarıdır. Çok katlı kiralık konut yapılarının mekanları genellikle ortak kullanım alanları ile desteklenen tek odalı bölümlerden oluşmaktaydı.⁴⁹ Ancak bu yeni yapılarda yaşanan mekanlar, yapı tipleriyle karşıtlık oluşturmaktadır. (Resim 2.9)

⁴⁸ İ.Bilgin, a.g.e., 1996, 478-480

⁴⁹ Yıldırım Yavuz, “Tarih İçinde Ankara” 1923-1928 Ankara'sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi A.T.Yavuz, (derl.), ODTÜ Ankaralılar Vakfı Yayını, Ankara,2000, 233-239.

Resim 2.9 : Ankara II.Vakıf Apartmanı genel görünüşü.

Kaynak : Y.Yavuz, “Tarih İçinde Ankara” 1923-1928 Ankara’sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi, ODTÜ Ankaralılar Vakfı Yayını, Ankara,2000, 247.

Memduh Şevket Esendal’ın Ayaşlı ve Kiracıları adlı romanına konu olan olaylar, Ankara’da çok katlı kiralık bir apartmanın mekanlarında geçmektedir. Esendal, bir çok katlı konutun sahibi olan Ayaşlının da yaşadığı, aynı binadaki odasını, komşusunun ağzından kaleme almıştır.

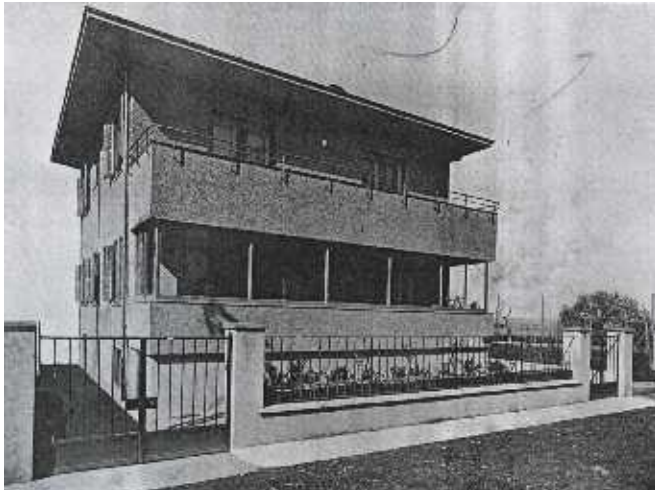
“.....Ayaşlı benim yanımdaki odada oturuyor. Kapıdan içeri girince insan kendini Semercinin hanında bir odada sanır: Solda yere serilmiş bir yatak. Bu yatak bazı günler dürülüp köşeye kaldırılır,bazı günler de serili kalır,Ayaşlı üstünde oturur. Kapı arkasında su testisi,ağzında mavi maşrapa kapalı. Kapı karşısında pencere önünde serili bir yatak daha ... Yerde Kırşehir örneği bir halı seccade. Bir köşede üstü renkli teneke kaplı bir sandık,bir eski bavul, kapağını Ayaşlının kendi kösele parçalarıyla mihladiği bir gaz sandığı. Bunu Ayaşlı çamaşır dolabı gibi kullanır. Üstünde oturduğu zaman soluk pembe yorgan boydan boya yatağın üstüne serilir, daha üstüne de yerdeki seccadelerden biri yayılır. Yatağın başucunda, duvarda asılı bir saz....”⁵⁰ Bu odanın tasvirlerinde görüldüğü gibi geleneksel alışkanlıkların sürdürüldüğü, mekanda mobilya kullanılmamış geçici çözümlerle idare edilen bir mekan anlatılmıştır. Aynı hikayede ; değişim çabaları da hissedilmekte ve geçen zaman içinde bu odanın eklenen mobilyalarla değiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.“.... Ayaşlı odaya, iki kişilik çok eski, çok mükellef bir ceviz karyola ile

⁵⁰ Memduh Şevket Esendal, Ayaşlı ve Kiracıları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, 28-29.

*konsolu çok yüksek, gene cevizden çerçevesi bir endam aynası, bir de yuvarlak orta masası getirdi, koydu. Bu yüksek konsol ve aynası ancak bir çift merdivenin orta sahanlığına konulmak için yapılmış olabilir. Yoksa bir sandalye üstüne çıkmadıkça insan aynada yüzünü göremez.*⁵¹ Ankara'nın yeniden imarı projeleri doğrultusunda inşa edilen farklı tipteki bu konutların pek çoğu Ayaşlı ve Kiracıları örneğinde olduğu gibi mekansal özellikler açısından “moderni” yakalamakta zorlanmışlardır.

İstanbul'da yaşanan gelişmeler ise Ankara'da yaşanan yeniden yapılanma sürecinden farklı bir zemine oturmaktadır. Cumhuriyet kurulduktan sonra İmparatorluğun ortadan kalkması ile İstanbul'dan yeni başkente kayan yüksek bürokrat kesim ve Avrupa'ya giden azınlıklar kent nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Bu ortamda İstanbul'da konut açığı bulunmamaktadır.

Ancak İstanbul'da 1930'lardan başlayarak inşaatı hızlanan betonarme apartmanlar asansörlü kaloriferli ve her mevsim sıcak suyu bulunan rahat ve konforlu yaşamın simgesi olmuştur. Dönemin arsa spekülasyonları sonucu ortaya çıkan apartmanların haricinde villalar veya tek aile evleri olarak tasarlanan konut tipleri büyük ahşap konakların ve köşklerin yerini almıştır. (Resim 2.10) Ayrıca mal sahiplerinin bina yaptırmayı yatırım kabul ettiği bu dönemde, kira evi olarak yapılan konut tipleride yaygınlaşmıştır. (Resim2.11)

Resim 2.10 : Mimar Zeki Sayar'ın Moda'da inşa ettiği villa.

Kaynak : *Arkitekt*,(3), İstanbul, 1936, 65.

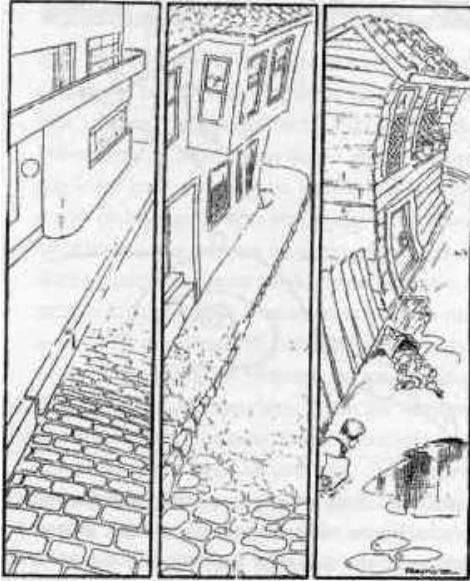
⁵¹ M.Ş.Esendal, a.g.e., 28.

Resim 2.11 : Mimar Adil Denktaş'ın projelendirdiği, Tüten Apartmanı.

Kaynak : *Arkitekt*,(5-6), İstanbul, 1936, 133.

İstanbul'da 1928-1934 yılları arasında yapılan konut tiplerinin semtlere göre dağılımları incelendiğinde; 1070'yi Beyoğlu'nda olmak üzere 1301 adet apartman olduğu tespit edilmiştir. Aynı dönemdeki tek aile evlerinin sayısı ise 4704' tür. Bu toplamın 1989 adeti ise Fatih bölgesi merkezlidir.⁵² Bu dönemde, Ramiz Gökçe'nin 1936'da Akbaba dergisinde yayınlanan "Üç İstanbul" adlı karikatürüne yansıyan perspektifler; konut tiplerindeki çeşitliliği ifade etmesi açısından ilginçtir. (Resim 2.12)

Resim 2.12 : "Üç İstanbul" Ramiz Gökçe.

Kaynak : Tan Oral, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, "Ev Çizgi Şehir" Y.Sey.,(derl.), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul. 1998. 345.

⁵² Ömer Kanpak, "Modernism and Dwelling Residential Architecture in Early Republican Turkey" Massachusetts Institute of Technology. US. 1998, 48-52.

Yeni yapı tiplerinin sunduğu konfor tercih edilmesine karşın bu konutlardaki yaşam biçimine alışmanın zor olduğu düşüncesi de çeşitli yayınlar aracılığı ile dile getirilmiştir. “Kübik” tanımı ile özdeşleşen bu yeni dönemin konut tipleri Hüseyin Cahit Yalçın’ın 1935’de kaleme aldığı “Ev Sevgisi” başlıklı yazısında, büyük bir hızla hayata geçen apartman yaşamını şu cümlelerle eleştirmektedir. : “..... *Büyük yurt içinde adeta yurtsuz ve yuvasız kaldık gibi.... Eski evlerimizi yıkıcılara sattık. Ve onlar bizim ailemizin tarihini teşkil eden, acı ve tatlı günlerimizi içinde toplayan, yaşatan eski binayı, gözümüzün önünde çatır çatır yıktılar, bizi hayatta serseri bıraktılar. Belki modern apartmanlara taşındık. Belki bugün o eski çıplak tahta döşemeli odalarımızın yerine yumuşak tüylü serili salonlarımız var. Fakat bu bizim için bir ocak değil, bir ev değil*”⁵³ diyerek; değişim sürecini, duygusal bir açıdan yorumlamaktadır. Bu dönemde konut tiplerinde belirginleşen yaşam tarzının hızla değişerek farklılaşması aslında çağın getirdiği bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.2. Dönemin Konutlarında Genel Mekansal Özellikler :

Bu dönem konutları Cumhuriyet’le birlikte girdiği süreçte, pek çok aşamayı aynı anda kat etmiş; konut yapılarının türleri ne olursa olsun genel mekan özellikleri paralel değişimler göstermiştir. Ancak ilk yıllarda geleneksel alışkanlıkların hüküm sürdüğü bu konutlar, eski ve yeninin karıştığı, çoğunlukla bir arada kullanıldığı bir yapı sergilemektedirler.

Cumhuriyet öncesinden gelen mevcut konutlar bir yandan kendi yapısal özelliklerini korurken, diğer yandan yeni malzemelerin mekanlarda kullanılmaya başlanması ile değişime uğramışlardır. Bunun dışında kalan yeni konut tipleri ise yapım süreci içerisinde; gelişen yenilikleri bünyesinde toplamış, eskiden tamamıyla kopuk bir anlayış ve farklı malzemeleri ile çağdaş yaşamı yakalamaya çalışmışlardır. Böylece konutların duvar, tavan, yer döşemesi gibi yapısal özellikleri eskiye oranla farklılaşmış, daha önce konstrüksiyona bağlı bir görüntü hakimken sonraları, kullanılan malzeme özelliklerinin ön plana çıktığı bir tutumla ele

⁵³ Hüseyin Cahit Yalçın, “Ev Sevgisi”, *Yedigün*, (V-119) İstanbul, 1935, 5.

alınmışlardır. Mevcut konut tiplerine değişim sonucu giren malzemeler apartman ve villa gibi yeni yapılarda mimarların seçim ve önerileri doğrultusunda uygulanmıştır.

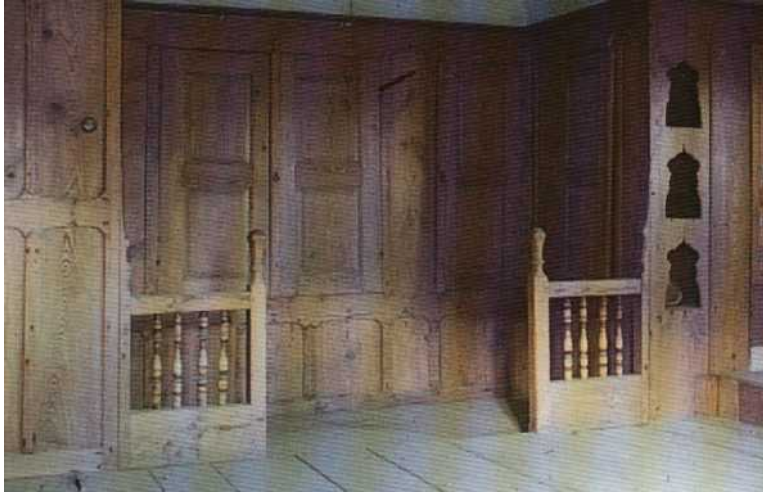
Bu süreçte aydınlatma ve ısıtma çözümleri yine konutun yapısına göre farklılaşmaktadır. Özellikle elektriğin yapılara girmesiyle birlikte yaşam değişmiş; öncelikle kent konutlarının mekanlarını etkilemiştir. Elektriğin konutlara kademeli olarak bağlanması, aynı dönem içinde farklı düzenlerin yaşanmasına neden olmuş, elektrik bağlanmayan konutlar bir süre eski düzeni devam ettirmişlerdir. Çoğunlukla büyük kentlerde kullanımı yaygınlaşan elektrik, 1930'lardan sonra aydınlatma elemanlarının yanı sıra "asri" düzenin vazgeçilmez ekipmanlarını da mekanlara taşımıştır.

Isıtma sorunları da evlerin yapı tipleriyle bağlantılı olarak değişik şekillerde çözümlenmiştir. Ancak geleneksel yapılar eski düzenlerini korumuşlarken; yeni ısıtma tesisatı genelde yapının inşası sırasında uygulanabildiği için, özellikle ahşap konutlar bu yeni ısınma biçimini bünyelerine alamamışlardır. Bu nedenle yeni sistem - İstanbul'da mevcut bazı kagir apartmanlar hariç - ancak Cumhuriyet sonrasındaki konutlarda, bir konfor öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2.1. Duvar, Tavan ve Yer Döşemesi :

Konutların duvar, tavan ve yer döşemesi olarak ele alacağımız yapısal ve yüzeysel özellikleri yapı tiplerine ve hızlı yaşanan değişim sürecine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Cumhuriyeti karşılayan mevcut yapılar içersinde ahşap konutların ağırlıkta olduğu görölmektedir. Bu konutların pek çoğu değişim süreci öncesinde var olan yüzey özelliklerini yapıları gereği genellikle sürdürmüşlerdir.

Ahşap yapıların çoğunda duvar ve tavanlar yapının konstrüksiyonunu yansıtmaktadır. Ahşap duvarlar "dekorlu" olarak kullanıldığı gibi bazı konutlarda "düz" denebilecek sadelikte de olabilmektedir. Bazı duvar yüzeylerinde vernik kullanılarak ahşabın dokusu korunmuş; geleneksel mekanlarda oda düzeni içinde yer alan yerli dolapların yüzeyleri ile bütünlük sağlanmıştır. (Resim 2.13)

Resim 2.13: Safranbolu'dan bir örnek.

Kaynak : Ö.Küçükerman, Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 5.Baskı, İstanbul, 1996, 140.

“ Cevdet Bey ve Oğulları “ romanında adı geçen Erzincan'daki bir köşk odasının yüzey özellikleri: “... *Tavanın köşelerinde kurtların delik deşik ettiği ahşap işlemler vardı. Bir duvar boydan boya dolaptı. Aynı işlemler dolapların kapaklarında da ayetlerin vav kayıklarıyla içiçe görünüyordu.*”⁵⁴ Şeklinde, farklı bir tanımla karşımıza çıkmaktadır.

Bazılarında ahşap dokuyu örten yağlı boya uygulamalar mekanın yapısal özelliklerini ikinci planda bırakmıştır. Özellikle 1930'lardan sonra modernleşme çabaları içinde pek çok ahşap yapıda duvarlar kağıt kaplanmış, döşeme ve perdelerle uyumlu renk ve desenler seçilerek mekan bütünlüğü yaratma amaçlı kullanılmıştır.(Resim 2.14)

Resim 2.14: Cevdet Kerim Bey'in Salonu, İstanbul,1933

Kaynak : *Yedigün*,(34), cilt:2, 1 İkinci Teşrin, İstanbul. 1933. 11.

⁵⁴ Orhan Pamuk, Cevdet Bey ve Oğulları, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, 469.

Reşat Nuri Güntekin, “Yaprak Dökümü” adlı romanında 1935’lerin modern yaşamı yakalama çabaları ile, Üsküdar, Bağlarbaşı’ndaki bir evde yaşanan mekansal değişim; “*Ev eşyası, hemen baştan başa değişiyordu. Eski kırık oda takımları, kerevetler, masalar, sandalyeler satılıyor, yerine yenileri geliyor, bazı odaların duvarları kağıtlanıyordu.*”⁵⁵ biçiminde ifade edilmiştir.

Kagir yapıların çoğunda badanalı duvar ve tavanlara rastlanırken, modern yakalama yönünde konut sahibinin gelir durumuna göre yağlı boya ve kağıt kaplı duvarlar öne çıkmaktadır. Edip Hakkı, Mimar dergisine yazdığı makalede duvar kağıtlarının modern sanatla birlikte farklı bir boyut kazandığından söz ederken, aynı zamanda mekana uygun desenlerde kağıtların kullanılması gerekliliğine karşılaştırmalı olarak değinmiştir.⁵⁶ (Resim 2.15)

Resim 2.15: Edip Hakkı’nın önerdiği duvar desenlerinden örnekler.
Kaynak : *Arkitekt.*,(6), İstanbul, 1932, 175.

Dönem mekanlarında sıkça rastlanan bir öge de duvar halılarıdır. Eskiye dayanan alışkanlıklarla, farklı renk ve desenlerde yöresel halılarla giydirilen duvarlar yüzeylerde doku zenginliği yaratmaktadır.(Resim 2.16) Y.K.Karaosmanoğlu “Ankara” romanında, müteahhit Murat Bey’in 1926’da yenilediği Kavaklıdere’deki köşkünü anlatırken; halıların rengine ve nakışlarına göre boyanmış duvarlardan ve bu

⁵⁵ R.N.Güntekin, a.g.e., 60.

⁵⁶ Edip Hakkı, “Duvar Kağıtları” *Arkitekt.*, İstanbul, 1932, (6) 175.

duvarların farklı ebatlarda kıymetli ipek seccadelerle kaplandığından söz etmektedir.⁵⁷

Köşk ve konak gibi konutların tavan yüzeyleri genellikle oymalı ve özel dekorlu olabilmektedir. Ayrıca bu tip konut mekanları özelleşemeye başladıkça daha çok misafir odası olarak ayrılan mekanlarda ince işçilikli tavanlar (boyalı veya vernikli), özel bir yer tutmaktadır.(Resim 2.17) Azınlıkta olsa da bazı köşkların özel bölümlerinde; Ankara romanında da bahsedildiği gibi geleneksel tepe pencerelerine de rastlanmaktadır.⁵⁸

Resim 2.16: Duvar halısı kaplanmış bir oda köşesi.
Kaynak : Şehbal,cilt:3, 1914, 85.

Resim 2.17: Pembe Köşk Tavan Resmi.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi / Ankara.

Yine aynı tip konutların odalarında “tahta döşeme” olarak bilinen; ahşabın on- on iki santim eninde, uzunlamasına kullanılmasından oluşan bir konstrüksyonla yapılmış, cilasız yer döşemeleri döneme özgüdür. Çoğunlukla halı ve kilimlerle örtülerek kullanılan bu tip yer döşemelerinin, fırçalanarak yıkanıp temizlenmesi işi o dönemin günlük yaşantısı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu döşemelerin haricinde cilalı “parke” döşemeler de çok sık kullanılmaktadır. Mekanlarda kullanılan yöresel halılar içinde Hereke, Isparta, Sivas ve Kayseri’ye ait olanlar tercih edilmektedir.(Resim 2.18) Daha çok Anadolu evlerinde karşımıza çıkan kilimlerin haricinde seccadeler de mekanlarda önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca “acem halısı”

⁵⁷ Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 135-136.

olarak tanınan İran halılarına da ayrı bir değer verilmiştir. Bu tip halılara, dönemi anlatan romanlarda ki mekanlarda da rastlamak mümkündür. Ankara romanında geçen Kavaklıdere'deki köşk tasvir edilirken; *“Altı metre boyunda, yedi metre eninde bir acem halısı, sedef kakmalı bir parkenin dörtte üçünü ancak örtebiliyordu.”* cümlesi ile mekanın büyüklüğü, yer döşemesindeki detaylara girilerek vurgulanmıştır.⁵⁹

Resim 2.18: Hüseyin Rahmi Gürpınar evinden bir örnek. Heybeliada, İstanbul.
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Yeniden yapılanma süreci yeni malzemeleri de beraberinde getirmiş; bu dönemde “muşamba” olarak bilinen ve duvardan duvara serilerek kullanılan malzemelere talep artmıştır. Ayrıca diğer plastik esaslı malzemeler de kolay temizlenebilme özelliği ve renk seçenekleriyle çoğunlukla tahta döşemelerin yerine tercih edilmişlerdir. Konutların “taşlık” olarak da nitelenen giriş hacimlerinde ise karo-mozaik, çini ve taş haricinde nadiren mermer kullanılmış, ayrıca “ Malta taşı” gibi özel malzemeler de mekanlara girmiştir.⁶⁰ (Resim 2.19)

⁵⁸ Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 135.

⁵⁹ Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 135.

⁶⁰ Sevim Görgün, 31.01.2001 ve Ercüment Tarcan, İstanbul,18.10.2000 tarihli görüşmeler,

Resim 2.19: Beyoğlu Perpignani Apartmanı, karo-mozaiik yer döşemesi.
Kaynak : 1870 Beyoğlu 2000, Bir Efsanenin Monografisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, 9

Özellikle 1930’lardan sonra hızlanan inşaatlar betonarme apartman ve villa tipi konutlarda yoğunlaşmıştır. Dönemin mimari anlayışı ile projelendirilen bu konutların duvar, tavan ve yer döşemesi gibi yüzey özellikleri dönemin malzemelerini yansıtmaktadır.

Modern planlı konutların, duvarlarında da yenilenen konutlarda olduğu gibi çoğunlukla yağlı boya ve kağıt kullanıldığı görülmektedir. Ancak mekanların eski düzenden tamamen farklı bir yaklaşımla, “modernizm” in kuralları doğrultusunda ele alınış biçimi çeşitlenerek duvar yüzeylerine de taşınmıştır. Genellikle misafir odası ya da salon olarak kullanılan mekanların duvarlarında programlanmış nişler, dekoratif amaçlı tasarlanmıştır. Bu nişler kimi yerde duvarla bütünleşmiş; bazen de ahşap malzemenin kullanıldığı, kitaplık gibi raflı depolama elemanlarına dönüşmüştür.(Resim 2.20) Mimar Adil Denктаş’ın İstanbul Ayazpaşa’daki Tüten apartmanının bir dairesinde; salona ayrılan bölümde yer alan niş içine yerleşen ceviz kaplama kütüphane, ahşap profillerle karelere bölünmüş duvarla bütünleştirilmiştir.(Resim 2.21)

Resim 2.20: Sedat Hakkı Eldem, Maça Ahmet Ağaoğlu Evi, duvar nişleri.
Kaynak : S.H.E., 50.Yıl Meslek Jübilesi, M.S.Ü. Yayını, İstanbul ,1983, 36.

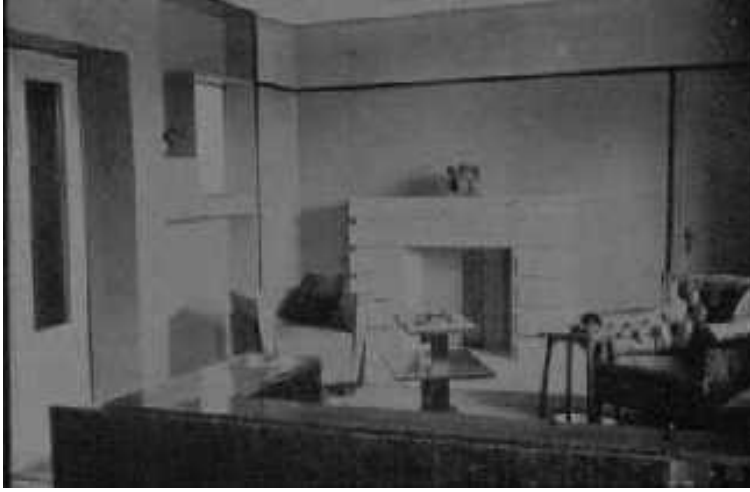

Resim 2.21: İstanbul,Ayazpaşa, Tüten Apartmanı salonu.
Kaynak : *Arkitekt*,(5-6), İstanbul,1936, 135.

Bazı konutlar da ise daha çok yatak odalarında duvarla birlikte çözülmüş, geleneksele gönderme yapan gömme dolaplar modern bir çizgide ele alınarak tercih edilmiştir. Bunların haricinde “konuta özel” tasarlanmış yüzeylerde önemli bir yer tutmaktadır. Ankara Yenişehir’deki Mimar Refik’in projelendirdiği Refik Bey apartmanındaki bir dairenin salon duvarlarında kapıyı da içine alarak, giriş boyunca devam eden ve yan duvardaki nişlerle bütünleşen siyah bir çizgi dikkat çekmektedir. Bu mekana özel, tasarlanmış duvar yüzeyleri; dönemin “modernizm” akımının temelini oluşturan “De Stijl” grubu sanatçılarından Mondrian’ın resimlerini çağrıştırmaktadır. (Resim 2.22)

Dönemin duvarlara getirdiği en büyük yenilik “ cam duvar” olarak tanımlanan yüzeylerdir. Genellikle mekanı bölmek ihtiyacına şeffaf bir çözüm

getiren bu yüzeyler, daha çok giriş holünü salondan veya salonun oturma bölümünü yemek bölümünden ayırmak amacıyla kullanılmış, modern mimarlığı simgeleyen bir unsur olarak uygulanmıştır.⁶¹ Ayrıca “ahşap lambri” duvar yüzeyleri de bazı mekanlarda farklı etkiler yaratmak amacıyla kullanılmıştır. Kimi yerde merdivenle bütünleşen duvarlarda, kimi zaman da salon ve yemek bölümlerini birbirinden kısmen ayıran yüzeylerde görülmektedir.

Resim 2.22: Ankara Yenişehir, Refik Bey Apartmanı Salonu.
Kaynak : *Mimar*,(5), İstanbul, 1933. 171.

Mekanların pek çoğunda kapı ve pencere doğramaları renk ve malzeme açısından duvar yüzeyiyle kontrast yaratmaktadır. Kapılar genellikle lake ve camlıdır. Bazı konutlarda ince perdelerin gerilerek kullanıldığı kapı örnekleri de mevcuttur. Ayrıca kapı yüksekliğinden tavana kadar olan mesafenin duvardan farklı tonda veya tavanla aynı renkte boyanmasıyla oluşan bir bordür de atmosferi etkilemektedir. (Resim 2.23)

Resim 2.23: İstanbul, Ayazpaşa, Tüten Apartmanı çalışma odası, tavan bordürü,
Kaynak : *Arkitekt*,(5-6), İstanbul, 1936, 136.

⁶¹ Behçet Ünsal, “Kübik Yapı ve Konfor”, *Arkitekt*, (3-4), İstanbul, 1939, 60-62.

Dönemin yeni konutlarında, köşk ve konaklardaki kadar olmasa da tavanlar genellikle yüksektir. Çoğu badanalı olan tavanlarda, kısmen alçı uygulamalarının da başladığı görülmektedir. Ankara, Yenişehir’de 1926’larda yaşanan evin tavanları, Y.K.Karaosmanoğlu tarafından yuvarlak halkalı kübik bir tavan olarak tanımlanmaktadır.⁶² Bu örnekte olduğu gibi, modern arayışlar çerçevesinde gelişen ve dönemin popüler aydınlatma tarzı olan “gizli ışık” uygulamalarında tavanlar alçıyla bitirilmiş, ayrıca kartonpiyer bordürler de kullanılmıştır. Duvar yüzeylerinde olduğu gibi çoğunlukla konutların salon bölümünde özelleşen tavanlar, kimi zaman duvarlarda yer alan esprilerin izlerini taşımaktadır. Bu tip çözümlerde, Tüten apartmanındaki dairenin salonunda olduğu gibi tavanlar ahşap profillerin değişik şekillerde kullanılması ile biçimlendirilmiştir.

Modern konutların oda ve salonlarında, farklı cins ahşaptan cilalı parke yer döşemeleri yaygındır. Mimarların tercihinine göre odalarda daha çok yerli üretim parke kullanılırken, salonlarda Tüten apartmanında olduğu gibi “Rus parkesi” gibi ithal malzemeler de görülmektedir. Döşeme şekilleri farklılaşmakta, odaların veya salonun konumuna göre bordür gibi değişik biçimlerde uygulanabilmektedir. “ balık sırtı” tabir edilen parke döşeme şekli en yaygın olanıdır.

Konut yapıları modern ilkeler ışığında tasarlanmasına rağmen iç mekanda modernini tam olarak yakalayamamıştır. Bu durum mobilyaların yanı sıra seçilen halılarla da belirginleşmektedir. Modern çizgide mekanla uyumlu özel dokunmuş renk ve desende halılar kullanılmakla birlikte; (Resim 2.24) eski halıların yeni mekanlara taşındığı örnekler hayli fazladır. Villa tipi evlerin çoğunlukla ahşap olan merdivenlerinde de çıtalarla sabitlenmiş, “ yol halısı” olarak bilinen çoğu yöresel olan halılarla hemen her evde karşılaşmak mümkündür. (Resim 2.25)

Giriş, hol ve koridorlarda daha çok rastlanan karo-mozaik, çini gibi malzemelerin yanı sıra karo-seramik ve mermer kullanımının yaygınlaştığı da gözlenmektedir. Bu malzemelere ek olarak ithal plastik yer döşemeleri de modern renk ve çizgileri uygulama kolaylığından dolayı daha çok mimarlar tarafından tercih edilmişlerdir. Ayazpaşa’da kira evi olarak tasarlanmış apartmanda kullanılan

⁶² Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 101.

“ksilolit” yer döşemesi dönemin modernist çizgilerine ve kullanılan metal büküm mobilyalara uyumlu deseniyle özel örnekler arasına girmektedir. (Resim 2.26)

Resim 2.24: Yedigün, Ev köşesinde yer alan özel dokunmuş halı örneği.
Kaynak : *Yedigün*,(223), cilt:9,1937, 22.

Resim 2.25: İstanbul, Suadiye, B.Yusuf evinin merdivenlerinde kullanılan yöresel yol halısı.
Kaynak : *Arkitekt*,(3), İstanbul, 1937, 70.

Resim 2.26: Seyfi Arkan'ın tasarımı, siyah-bej “ksilolit” döşemesi.
Kaynak : *Arkitekt*,(5), İstanbul, 1935, 135.

İthal yer döşemeleri içinde “ mantar parketi” olarak piyasaya sunulan ve her tip döşemeye uygulanabilirliği vurgulanan özel malzemeler de dönemin seçenekleri

arasına girmiştir. “expanko” markası ile tanıtılan bu ürünün reklamlarına 1936’dan itibaren Arkitekt sayfalarında rastlamak mümkündür. (Resim 2.27) Bunun haricinde, ithal olanı “Ksilolit”⁶³ adıyla piyasada yer alan, alternatif malzeme olarak niteleyebileceğimiz; yerlisi Eskişehir, Margı ocağından çıkan “manyezit” ile yapılan döşeme kaplamalarının da kullanıldığı görülmektedir. Reklamlarında “*hem tahta döşeme ve hem muşamba yerini tutan döşeme*” olarak tanıtılan “Margolit” adlı döşeme malzemesi tüm mekanlar için önerilmektedir.⁶⁴

Resim 2.27: “Expanko” Reklamı.

Kaynak : *Arkitek*, (1), İstanbul, 1936

Yeni konutların yer döşemeleri genellikle yapının diğer elemanları gibi mekan bütünlüğünü tamamlayacak biçimde çözümlenmiştir. Seçilen malzemeler ister eski ister yeni olsun özellikle mimarların tasarladığı mekanlarda, kuralcı bir yaklaşımla uygulanmıştır.

2.1.2.2. Aydınlatma :

Osmanlı İmparatorluğu, ancak 1900’lerin başında, son dönemlerini yaşarken elektrikle tanışabilmiştir. Elektriğin Avrupa’da hayata geçişinden oldukça geç sayılabilecek bir dönemde kullanılmaya başlanması; İstanbul’un ahşap ağırlıklı yapısal perspektifi ile doğrudan ilgilidir. Geç kullanımın başlıca nedeni ahşap

⁶³ *Mimar*,(4) “Ksilolit” İstanbul, 1931, 179.

⁶⁴ *Mimar*,(4) “Margolit Reklamı” İstanbul, 1931

yapıların taşıdığı yangın riski olmuştur. Ve maalesef bu yıllardaki ilk deneme, İzzet Paşa'nın Beşiktaş'taki konağının yanmasıyla sonuçlanmış; bu durum, Osmanlı'nın elektriğe kavuşmasını bir kez daha geciktirmiştir. Bu tarihten yıllar sonra ilk elektrik lisansı 25 Ekim 1910 'da "Ganz" adında bir Macar şirketine verilmiş; şehirdeki, ilk elektrikli lamba 11 Şubat 1914'de yanmıştır.⁶⁵

Ancak, İmparatorluğun sonunu hazırlayan savaş yılları aynı zamanda elektrik kullanımının yaygınlaşmasına da engel olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik sorunların gölgesinde başlayan yeniden yapılanma çabaları, genellikle karanlıkta yaşanmıştır. 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren konutlarda yavaş yavaş artış gösteren elektrikle aydınlatma, 1930'larla birlikte özellikle büyük kentlerin konutlarında kademeli olarak yaygın kullanıma ulaşmıştır. Dönemin gazetelerinden "Vakit"de 14 Temmuz 1932 tarihinde yayınlanan haber; ilk olarak 1929'da elektrik verilen İzmir'in, Karşıyaka semtinin 15 Ağustosta elektriğe kavuşacağını bildirmektedir. Bu haber dönemin bu konudaki gelişimini açıklar niteliktedir.

Konut aydınlatmasını bu gelişim çerçevesinde incelediğimizde; aynı dönem içinde, henüz elektrik tesisatı olmayan ve elektrik kullanan evler olarak iki farklı konut düzeni ile karşılaşmaktayız. Çoğunlukla Cumhuriyet'in ilk yıllarına tarihlenen ve elektrik tesisatı olmayan evler, çeşitli gaz lambaları ve kandillerle aydınlatılmakta idi. Bu yıllarda geçen pek çok romanda, bu tip konutların atmosferine ilişkin anlatımlara sıkça yer verilmiştir. Özellikle dönemi gerçekçi mekan tasvirleriyle anlatan "Ankara" romanında yer alan konutlar içinde Murat Bey'in aynı dönemde yaşadığı elektrikli lüks köşkünün aksine, yazar Neşet Sabitin 1926'da oturduğu mahallede hiçbir evin elektrik ve suyunun olmadığına değinilmiş; "Elektrik çok pahalıya mal oluyor, yanaşılmaz bir lüks telakki ediliyordu." söylemiyle mevcut durum ortaya konmuştur.⁶⁶

Kerime Nadir'in "Hıçkırık" adlı romanında, Paşalimanı'nda küçük bir yalıda yaşanan olaylar nakledilirken elektriksiz bir konuttaki düzen satırlara şu cümlelerle yansımıştır : "... *Sofada küçük bir idare lambası yanıyordu.....Karanlıkta bir yere*

⁶⁵ Murat Bardakçı, "Beyaz Enerji Krizimiz Bir Yangınla Başladı", *Hürriyet Gazetesi*, İstanbul, 13.05.2001, 7.

çarpmamak için dikkatle yürüyerek onu yatağına bıraktım, sonra konsolun üzerinde duran büyük lambayı yaktım.”⁶⁷ “... Komodinin üstündeki pembe abajurlu lambadan dökülen ışık, Nalan’ın üzerine uzanmış olduğu şezlongu iyice aydınlatıyordu.”⁶⁸

“... Sofa karanlıktı.Başımı çevirince Nalan’ı elinde bir şamdanla kapının önünde gördüm.”⁶⁹ “... Masanın üzerinde yanan lamba ikimizin de yüzünü önden aydınlatıyordu.”⁷⁰

Halide Edip Adıvar’ın Sinekli Bakkal’ında da, bu mahallede yer alan evin perspektifi içinde; “... Tavanda asılı kocaman fenerin içindeki petrol lambasının sarı ışığı....” özellikle vurgulanmıştır.⁷¹

Bu anlatımlarda da yer aldığı gibi dönemin aydınlatma elemanları kullanıldıkları yere göre çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliği dönemin gazetelerindeki reklamlarda da görmek mümkündür. Farklı markalarda üretilen bu elemanlar : Fener lambası, asma lambalar, duvar lambaları, masa lambaları ve tercihe göre masa üstünde de kullanıma uygun abajurlu veya abajursuz fenerler, genellikle üç yüz mumluk olarak satışa sunulmuşlardır. (Resim 2.28)

Resim 2.28: “Lamba Reklamı”.

Kaynak : Milliyet Gazetesi., 18 /11/1926, 6.

⁶⁶ Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 143.

⁶⁷ Kerime Nadir, Hıçkırık, İnkilap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1982, 76.

⁶⁸ K.Nadir, a.g.e., 80.

⁶⁹ K.Nadir, a.g.e., 98.

⁷⁰ K.Nadir, a.g.e., 126.

⁷¹ Halide Edip Adıvar, Sinekli Bakkal, Özgür Yayınları, İstanbul, 2000, 243.

Yine dönemin köşk ve konaklarında yer alan değişik formlardaki mumlu avizeler ve lambaların bazıları elektrikle birlikte, yenileri ile değiştirilmiştir. Bu döneme örnek olarak verebileceğimiz; Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Heybeliada'daki ve Sait Faik Abasıyanık'ın Burgazada'daki evlerinde kullanılan farklı tipte aydınlatma elemanları, elektriksiz yaşamdan elektriğe geçişin izlerini taşımaktadır. (Resim 2.29-2.30)

Resim 2.29: H.R.Gürpınar Evi, "Gaz Lambası".
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Resim 2.30: S.F.Abasıyanık Evi, "Gaz Lambası" ve "Avize"
Fotoğraf : Erdal Aksoy

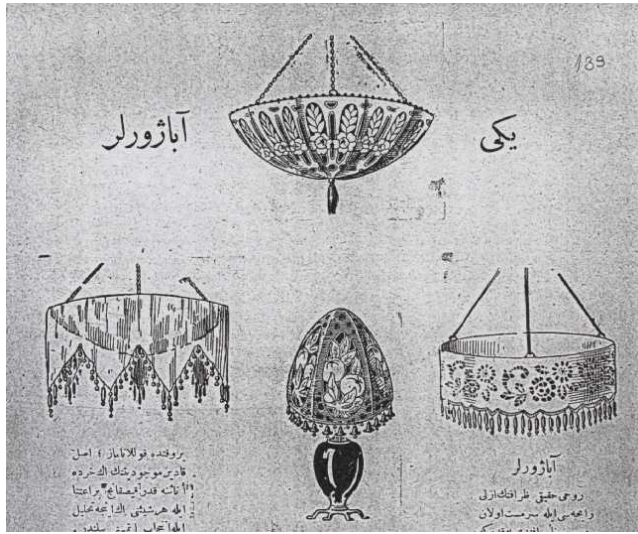
Elektrikle aydınlanmaya başlayan konutlarda moderniyi yakalama heyecanının mekansal yansımaları daha hızlı yaşanmıştır. Yeni düzenin yeni aydınlatma elemanları arasında yer alan ilk örnekler, her ne kadar gaz lambalarının formlarına yakınlık gösterse de özelleşen mekan yapısı ile bütünlük sağlamaktadır. İlk yıllardaki örnekler arasında; el dekorlu cam avizeler ve ayaklı lambaların yanı sıra kumaş (boyama desenli) kullanılmış olanlarda mevcuttur. Bu tip aydınlatma elemanları genelde Avrupa'daki örneklerine yakın bir çizgide karşımıza çıkmaktadır.

Bu yıllarda Sevim Görgün'ün, çocukluğunda yaşadığı evde, kendi odasında boncuklu, üzeri elle boyanmış cam bir lambanın; Annesinin odasında, kırmızı kumaştan yapılmış bir avizenin yanı sıra, salonlarında ise cam çubukları olan bir avize kullanılmaktadır.⁷² Ercüment Tarcan'nın çocukluğunun geçtiği evde ise

⁷² S.Görgün, 2001

Annesinin odasında yer alan; sehpa ile bağlantılı, ayaklı, ince cam saçakları sallanan, kuşlarla süslü reflektörlü bir lamba dönemin tipik örneklerindedir.⁷³

Verilen örneklerin benzerlerine 1920'li yılların başlarında yayınlanan kadın dergilerinde de rastlamaktayız. 1923 tarihli “Süs” dergisinin dekorasyon köşelerinde, dönemin modası niteliğindeki bu tarz aydınlatma elemanlarına yer verilmiştir. (Resim 2.31) 1930'lara doğru çeşitli konumlarda kullanılan abajurlar; hemen her mekanda döneme özgü çizgileriyle yerini almıştır. (Resim.2.32)

Resim 2.31: Dönemin el dekorlu, boncuklu aydınlatma elemanlarından örnekler.

Kaynak : *Süs*, (17), cilt:1, İstanbul, 1923, 139.

Resim 2.32: Dönemin Abajur örnekleri.

Kaynak : *Yedigün*, (171), cilt:7, İstanbul, 1936, 17.

Ayrıca elektrik, mekanlarda özellikle 1930 sonrasında yeni elemanların kullanımını da beraberinde getirmiştir. Buzdolabı, elektrikli gramfon, vantilatör, aspiratör, elektrikli ütü gibi pek çok ürün mekanlardaki yerini almıştır.

Yeni konut tiplerinin çoğunda, Modernizm'in getirdiği anlayışla planlanan mekanların aydınlatma sistemleri için özel projeler üretilerek uygulanmıştır. Yapıyla birlikte çözümlenen elektrik tesisatı konuta özel aydınlatma biçimini mümkün kılmıştır. Bu yönde gelişen konutlarda alçı tavanlarla kombine edilmiş “gizli ışık” uygulamalarına çok sık rastlanmaktadır. Yine Ankara romanından örneklersek; Y.K.Karaosmanoğlu'nun anlatımı ile, ordudan emekli Hakkı Bey, yeni konutunda

⁷³ E.Tarcan, 2000

kübiğin ilk örneklerini göstermiş, tavanları gizli ışık enstalasyonlarına göre oyuk binaların ilkinde sahip olmuştur.⁷⁴

Dönemin mimar ve mühendisleri, aydınlatma konusunu modern mimarlıkla birlikte ele alarak, mekanın doğru aydınlatılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Elektrik mühendisi Hassan Halet ‘Evlerin Elektrik Tertibatı’ başlıklı makalesinde; iç mekan aydınlatmasının, mekan ambiansı ile ilişkili olması gerektiğini, ışık kaynağının saklanarak yayımlık bir ışıkla aydınlatmanın gözler için de iyi olduğunu vurgulamıştır. Aydınlatmanın eylemler doğrultusunda ihtiyaçlara cevap verecek biçimde yerleştirilmesinin önemine de değinen Halet, masa lambaları haricinde yemek mekanında masanın üzerinde, yatak odasında yatak kenarlarında ve mekanın ortasında da genel aydınlatma kullanılmasının doğruluğu üzerinde durmuştur.⁷⁵ Mimar Behçet Ünsal da modern mimarlığın konforunu anlattığı, Ankara Radyosu’ndaki konuşmasında endirekt aydınlatmadan dolayı bir konfor ögesi olarak söz etmiştir.⁷⁶

Aydınlatma projeleri hazırlayan kuruluşların yanı sıra çeşitli aydınlatma ürünleri ve önerileri yayınlarla da kullanıcı tercihine sunulmuştur. Özellikle ‘Osram’ marka ampullerin önerildiği reklamlara sıkça rastlanmaktadır. (Resim 2.32) Ayrıca 1935’lerden itibaren Osram’ın ürettiği ‘Linestra Boruları’⁷⁷ adıyla piyasaya sürülen, dairesel ve çizgisel farklı aydınlatma kombinasyonlarına imkan tanıyan, bu gün kullanılan floresanların ilk örnekleri olarak tanımlayabileceğimiz tavan aydınlatmaları piyasaya sunulmuştur. Bu elemanlar modern konutlar için önerildiği gibi konut harici mekanlar için de bir alternatif olarak görülmüştür.(Resim 2.33)

Resim 2.33: Osram Reklamı.

Kaynak : Cumhuriyet Gazetesi, 25/02/1926, 6.

⁷⁴ Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 136-137.

⁷⁵ Hassan Halet, ‘Evlerin Elektrik Tertibatı’ *Mimar*, İstanbul, 1931, 14.

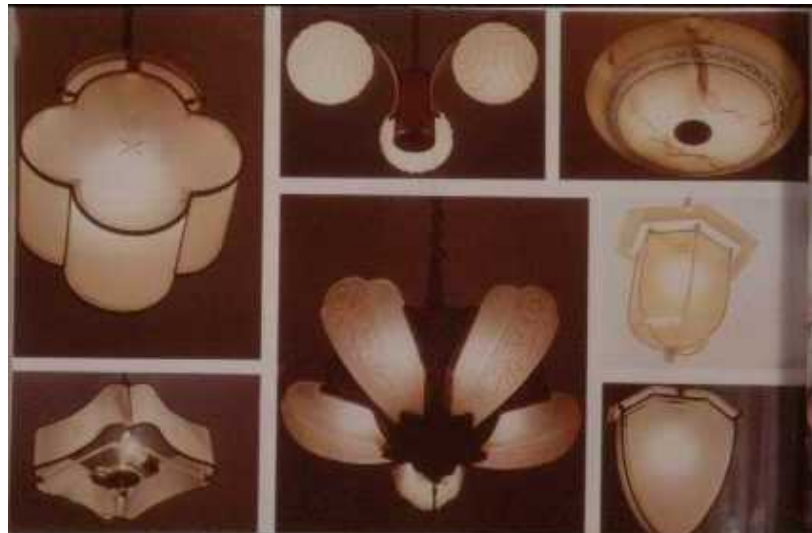
⁷⁶ B.Ünsal, a.g.e., 60-61.

Resim 2.33: Büyükada, Kazım Şinasi Dersan evinin giriş holünde yer alan avize, özel olarak yaptırılmıştır.

Kaynak : *Arredamento Dekorasyon*,(6-7),1989, 57.

Modern mekanlarda kullanılan aydınlatma elemanları giderek dönemin çizgilerini yansıtır hale gelmiş, popüler tarz Art Deco esprisinde elemanlar, mobilya ve mekanla uyumu gözetilerek seçilmiş; çoğunlukla da doğru kullanımına dikkat edilmiştir. (Resim 2.34)

Resim 2.34: Büyükada, K.Ş. Dersan evi aydınlatma elemanlarından örnekler.

Kaynak : *Arredamento Dekorasyon*,(6-7),1989, 61

⁷⁷ *Arkitekt*, (11-12), “Linestra Boruları ile Tenvirat” İstanbul, 1935

2.1.2.3. Isıtma :

Konutlarda ısınma ihtiyacına getirilen çözümler, yine farklı konut tiplerine ve modernleşme eğilimlerine paralel olarak çeşitlilik göstermektedir. İlk yıllarda kullanılan ısıtma elemanları, her konuda olduğu gibi geleneksel düzen çerçevesinde gelişmiştir.

Çoğunluğu ahşap olan geleneksel planlı konutların erken örneklerinde, içe dönük sabit düzenin getirdiği çözümler yer almıştır. Bazı odalarında (kış odası) “ocak”lar süreklilik gösteren mevcut düzenin bir parçasını oluşturmuşlardır. (Resim 2.35) Ayrıca ihtiyaca göre kullanılan “mangal”lar pirinç veya bakırdan olup; içinde kömür yakılan, hem ısıtma hem de kısmen pişirme işlevini yerine getiren elemanlardır.(Resim 2.36)

Resim 2.35: Ankara, Eski Köşk'ün ocaklı odası.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi

Resim 2.36: S.F. Abasıyanık evinde kullanılmış olan mangal.
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Mekanların özelleşmeye başlamasıyla oda düzeni içinde göremediğimiz ocaklar; ancak büyük köşk ve konakların salonlarında, Batı'daki örnekler doğrultusunda farklılaşarak yerini “şömine”lere bırakmıştır. Mangal kullanımı ise uzun yıllar devam etmiş, ısınma işlevinden çok, keyif amaçlı tercih edilmiştir. Mekanların modernleşme süreci içinde mangallar, daha çok “şark köşesi” gibi geleneksele gönderme yapan bazı bölümlerin dekoratif ögesi olmuşlardır. (Resim 2.37)

Resim 2.37: Yedigün Dergisi, kapak resmi, mangal keyfi.
Kaynak : *Yedigün*,(44), cilt:2, 1934

“Yaprak Dökümü” adlı romana konu olan Bağlarbaşı’ndaki ev de mangal kullanılan evlerden biridir. “*Bir kış gecesini Ali Rıza Bey, elinde bir kitap, mangal başında uyukluyordu. ... Mangalı eşeledi.*”⁷⁸ cümleleri içine gizlenen mangal keyfi dönemin günlük yaşamın rutinleri arasındadır.

Halide Edip Adivarın çocukluk anılarını topladığı kitabı “Mor Salkımlı Ev”de de, “mangal” benzer bir hayatın parçasıdır. Yazar, Büyükbabasının, mangalda ekmek kızartarak tulum peyniri ile ikramlarını unutamamaktadır.⁷⁹ Yine yazarın kaleme aldığı “Sinekli Bakkal”daki evde, mangal; etrafına konulan üç hasır iskemle ile mekanda kullanılmış ve geleneksel kahve keyfiyle birlikte tanımlanmıştır.⁸⁰

Mangalın bir ısıtma elemanı olarak yetersiz kaldığı konutların pek çoğu demir döküm sobalarla ısıtılmışlardır. Özelleşen konutlardaki başlıca ısıtma elemanı olan

⁷⁸ R.N.Güntekin, a.g.e., 52.

⁷⁹ H.E.Adivar, *Mor Salkımlı Ev*, Özgür Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1998, 27.

sobaların çeşitleri konut tiplerine, kullanıcının statüsüne ve mekanlara göre değişmektedir. Daha çok sofalara kurulan sobalar; bu mekana açılan odaların da ısınmasını sağlamaktaydılar.

Isıtma gereçlerinin değişimi konut planlarını da etkilemiştir. Ankara kale içinde yer alan geleneksel konutlarda ocak ile soba yer değiştirerek, ocak yerleri niş olarak kullanılmaya başlanmıştır. Her bir odası ocakla ısınan dış sofalı Ankara evlerinin planları, soba kullanımına paralel değişerek orta sofalı – hollü evler özellikle 1925’lerden itibaren yaygınlaşmıştır.⁸¹ Odun ve kömür sobalarının yaygın olarak kullanıldığı mekanlar, daha çok “orta sınıf” olarak tanımlanan gelir grubuna ait ailelerin yaşadığı evlerdir.(Resim 2.38) Bu evlerin çoğunda, prestij mekanı niteliğindeki misafir odası olarak ayrılmış bölümlerde değişik renklerde olabilen “çini” sobalar kullanılmıştır.(Resim 2.39-2.40) Üst gelir grubunun oturduğu köşk ve konaklarda ise çini sobaların sayısı mekanlara paralel artış göstermekte, ayrıca salonlarında şömineler de yer almaktadır.⁸²

Resim 2.38: H.R.Gürpınar evi, demir döküm soba.
Fotoğraf : Erol Aksoy

Resim 2.39: H.R.Gürpınar evi, çini soba.
Fotoğraf : Erol Aksoy

⁸⁰ H.E.Adıvar. a.g.e., 2000, 243.

⁸¹ Ayşıl Tükel Yavuz, “Tarih İçinde Ankara” *19.yüzyıl Ankara’ında Kale İçi*, A.T.Yavuz (derl.) ODTÜ Ankaralılar Vakfı Yayını, Ankara, 2000, 168-169.

⁸² S.Görgün, 2001

Resim 2.40: Yazar Vala Nurettin ve eşi, İstanbul'daki evleri. Çini sobalı salon.

Kaynak : *Yedigün*,(193),cilt :8, 1936, 18.

Bu dönemde İzmir'deki konutlara baktığımızda; iklim özelliklerinden dolayı farklılıklarla karşılaşmaktayız. Çini sobaların pek kullanılmadığı mekanlarda, mangalın haricinde daha çok şöminelere yer verilmiştir. Hemen hemen bütün evlerde rastlanan mermer şöminelerin dışında “peçli şömine” olarak bilinen ve ithal bir kolla çalışan şömineler de kullanılmıştır. Kolları genelde İngiltere ve İtalya'dan gelen bu şöminelerin en büyük özelliği, kol çekildiğinde ısınan şömine duvarı sayesinde evin bütününü iyi ısınmasına imkan vermesidir. İzmir evlerinde, odun sobalarının haricinde “selemender” adı verilen sobalarında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Üzerimde bir kertenkele resminin bulunduğu bu sobalar tekerlekli olup; içinde yakılan ateş söndükten sonra, boruları çıkartılarak istenen mekana taşınabilme özelliğine sahiptir.⁸³ Bu tip sobaların İstanbul'da da “salamandra” adıyla kullanıldığı bilinmektedir.⁸⁴

“Cevdet Bey ve Oğulları” romanında adı geçen; Cevdet Bey'in Nişantaşı'ndaki evinde kullandığı kömürlü sobanın 1930'da satın alınarak, 1936'da halen kullanıldığından bahsedilmektedir.⁸⁵

“Sinekli Bakkal” romanında ise Rabia'nın mevlüt okumak için gittiği Robert Kolej yakınlarındaki bir yalının iç düzeni anlatılırken; “*Bu yalıda Rabia'ya yepyeni gelen şey açık ocaklardı. İçlerinde yığın yığın odun yanıyor, şöminelerin hepsi renkli*

⁸³ E.Tarcan, 2000

⁸⁴ Aptullah Ziya, “Binanın İçinde Mimar”, *Mimar*, (1), İstanbul,1931, 15.

⁸⁵ O.Pamuk, a.g.e., 114

mermerden oyulmuş... Sarı mermer şömine içindeki alevlerin karşısına oturtular.” Cümleleri, dönemin büyük konutlarındaki ısıtma düzenini yansıtmaktadır.⁸⁶ Ayrıca romanda; Rabia'nın yaşadığı ev yeniden düzenlenirken, mangalın yerine beyaz çini bir soba alacaktır.⁸⁷

1930'lu yıllarda Cihangir'deki bir konakta yaşananların üzerine kurulmuş olan “Kiralık Konak” da ise Servet Bey, bu konakta yaşadığı hayattan şikayetçidir. *“Hem doğrusu, bu evde bir türlü rahat edemiyorum, senelerden beri bu geniş odalarda altı ay kış bir türlü ısınmanın, senelerden beri altı ay yaz bir taraftan nefes almanın imkanını bulamadım.”* derken ; Şişli'de yapılan yeni apartmanlara ve kaloriferli evlere geçme özlemini dile getirmektedir.⁸⁸

Bu dönemde pek çok kişi, bu ve benzeri nedenlerle yaşadıkları evleri imkanları dahilinde değiştirerek, betonarme apartman ve villalarda kaloriferle ısınmayı seçmişlerdir. Cumhuriyet öncesinde, ilk olarak İstanbul'un kagir apartmanlarında karşılaştığımız kalorifer tesisatı, bina ile birlikte çözümlenen bir sistem olduğu için, mevcut konutlara sonradan uygulama yapılamamıştır. Bu durum da apartmanlara geçişi hızlandıran önemli etkenlerden biridir. Yapıların yeni ısıtma sistemi, mekan düzenini de etkilemiş; ayrıca kaloriferin görünmesi istenmeyen mekanlarda “radyatör kaşı” gibi gizlemeye yönelik çözümler uygulanmıştır. (Resim 2.41)

Resim 2.41: Pembe Köşk, “radyatör kaşı”
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi.

⁸⁶ H.E.Adivar, a.g.e., 2000, 266.

⁸⁷ H.E.Adivar, a.g.e., 2000, 431.

⁸⁸ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 141.

Ancak sistem, yeni uygulanmaya başladığından bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. “Bugünün Saraylısı” adlı romanın kahramanı Ata Efendi’nin, Taksim’deki bir apartman dairesinde, yeterli ısınmadığı için demir sobalı eski evini aradığı görülmektedir.⁸⁹ Modern konutun başlıca donatılarından biri olan kaloriferle ısıtma sistemi, günümüze taşınan önemli adımlardan biri olmuştur. Bununla birlikte; geleneksel konutlarda olduğu gibi, modern mekanlarda da sıkça rastladığımız şömineler, kaloriferli konutların salonlarında modernizmle bütünleşerek yer almıştır. (Resim 2.42-2.43)

Resim 2.42: Ankara, Yenişehir, Refik Bey Apartmanı, modern bir şömine
Kaynak : *Mimar*, (5), 1933, 171

Resim 2.43: Abdülhak Hamit Tarhan evi, kaloriferli köşe
Kaynak : *Yedigün*, (215), cilt:9,1937, 15

⁸⁹ Refik Halit Karay, Bugünün Saraylısı, İnkilap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1965, 78.

2.1.3. Dönem Konutlarında Plan Özellikleri ve Oda Düzeni :

Dönemin konut tiplerindeki farklılıklar, plan şemalarına da yansımıştır. Bu durum mekanın bölünüşü ve odaların yerleşim düzenlerini etkileyerek kullanım özelliklerini belirlemiştir.

İlk on yılda toplum düzeni ve yaşam biçimindeki değişimle mekanlarda hissedilen, eskiden kopma ve gelenekseli reddetme eğilimleri, ikinci on yılda gelişen yeni konut tiplerine geçişi hızlandırmıştır. Bu noktada ailelerin sosyal statüleri ve gelir düzeyleri etkin rol oynamış; yaşanan evlerin mekan düzeni ve bu mekanlarda kullanılan mobilyalar statü göstergesi olarak kabul edilmiştir.

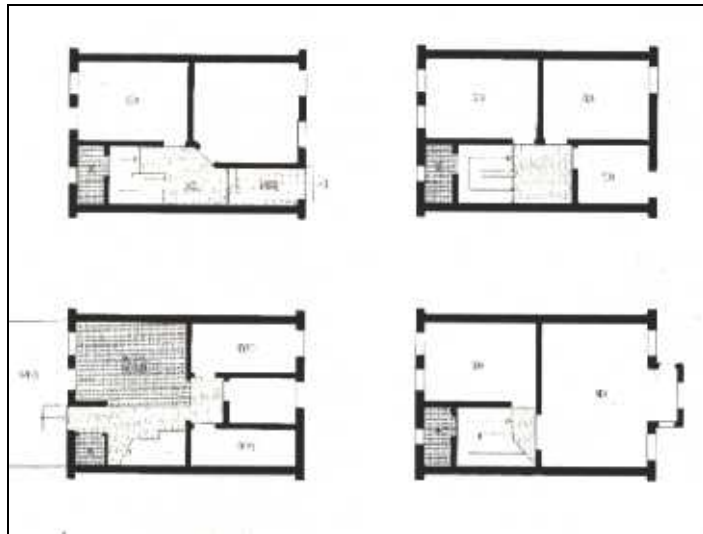
Geleneksel ve modernin bir arada yaşadığı dönem konutlarının plan özellikleri, bu ikiliği açıkça ortaya koymaktadır.

2.1.3.1. Plan Özellikleri :

Dönemin konutlarında mekan düzeninin geleneksel planlı konut mekanları ve modern planlı konut mekanları olarak iki farklı açıdan ele almak gerekmektedir.

- **Geleneksel Planlı Konut Mekanları :**

Osmanlı'dan, Cumhuriyete geçiş yıllarına tarihlenen konutların hemen hepsi geleneksel planlı konutların mekan özelliklerini taşımaktadır. Konut planları ülke genelinde bölgelere göre çeşitlilik göstermekle birlikte mekan kullanımını açısından ortak yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Dönemin mevcut konutları arasında yer alan sıra ev tipi konutlarda benzer plan özellikleri göstermektedir.(Resim 2.44)

Resim 2.44: İstanbul, Surp Agop "sıra evleri" konut planı.

Kaynak : İ.Bilgin, "Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme" *Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme*, Y.Sev.(derl.). Tarih Vakfı Yavınları. İstanbul. 1996. 474.

Odaların, genellikle bir sofa etrafında toplandığı bu mekanların Cumhuriyet sonrasında kullanım biçimleri değişmiş; önceleri her ihtiyaca cevap verecek şekilde sabit elemanlarla (sedir, yüklük, dolap gibi.) kurulan “Oda”lar daha sonra özelleşmeye başlamıştır. Geleneksel planında bir değişiklik olmamasına rağmen modernleşme sürecinde de kullanımı süren bu konutların odaları mekan düzenini tamamlayan mobilyalarla sabit çözümlerin bir arada kullanıldığı karma bir görüntü sergilemişlerdir.

Pek çoğunda geniş aile yapısının getirdiği düzen sürmekle birlikte, mekanlar misafir odasının haricinde aile bireylerine ait yatak odaları, oturma odaları, çalışma odaları şeklinde özelleşmiştir. Öncesinde herhangi bir mobilyanın kullanılmadığı, bazen minderlerin yer aldığı “sofa” ortak kullanım alanı olma özelliğinden uzaklaşarak; bazen toplu yemeklerin yendiği aynı zamanda da odaların dolaylı olarak ısınmasını sağlayan sobaların yerleştirildiği bir sirkülasyon alanı haline gelmiştir.(Resim 2.45a – 2.45b)

Resim 2.45a: Çankaya,“Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü” sofa girişi.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi

Resim 2.45b: Çankaya, “Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü” sofası.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi

Genellikle iki – üç katlı olan bu tip konutların girişinde, üst kata çıkan merdiveni de içine alan bir hol ve bahçe bağlantısı da olan geniş bir mutfak yer almaktadır. Bazı planlarda giriş holüyle bağlantılı misafir/oturma odası da görülmektedir. İkinci katta ise sofa etrafında yer alan odalardan oluşmaktadır. Pek çok evde yüklük veya sandık odası olarak adlandırılan, depolama amaçlı mekanlar da bulunmaktadır.

Geleneksel yapıya uygun olarak yıkanma ve arınma işlevleri, oda içindeki sabit dolap sistemi içinde yer alan “gusülhane” adı verilen, çinko kaplı özel bölümlerde çözümlenmiştir.⁹⁰ Tuvaletler, bölgelere göre değişim göstermekle birlikte pek çoğunda konut dışında yer almakta olup; Cumhuriyetin ilk yıllarında, büyük kentlerdeki konutların içine dahil edildiği görülmekte; ayrıca bazı konutlarda “hamam” olarak kullanılan hacimler de bulunmaktadır.

Cumhuriyet yaklaşırken, 1922’lerin Ankara’ında hayal edilen ev geleneksel yapıda bir evdir. Bu hayali ev “Ankara” romanında :

“...Bizim evimiz mi? Ooo o bir konak yavrusu. Bir muhteşem porte cochere’den (konak avlusuna açılan arabaların geçeceği kapı.) gireceksin, bir büyük avludan geçeceksin: bir tarafta ev sahibinin dairesi, öbür tarafta bizim dairemiz.

⁹⁰ Ö.Küçükerman, a.g.e., 187.

Merdivenlerden çıkacaksın: Birinci kat, gene bir büyük sofa...Her odada yerli dolaplar, sedirler... Hele bir senin getirdiğin eşyaları yayıp döşedik mi deme gitsin...”⁹¹ cümleleri ile kaleme alınmıştır.

İlhan Berk’in ifadesine göre, aynı yıllarda Manisa’nın Dervişali Mahallesinde ailesiyle oturdukları ev ise tek katlı, üç odalı, mutfak ve avlusu olan geleneksel planlı konut yapısına sahip farklı bir örnektir. İçerisi kapalı bir düzeninin hüküm sürdüğü bu evlerde odaların kullanım biçimleri, ailelerin ihtiyaçlarına göre değişmektedir. İlhan Berk’in yaşadığı evdeki odalar aile bireylerine paylaştırılmış, kendisi ve Annesi mutfak olarak belirlenen mekanı asıl fonksiyona ek olarak yatma, çalışma gibi eylemler için bağımsız bir oda gibi de kullanmışlardır.⁹²

Genelde farklı tiplere ait olmalarına rağmen, geleneksel planlı konutlar; benzer kullanım özellikleri göstermektedir.

İzmir’in “Sakız Ev“ tipindeki konutları da bölgesel özellikler doğrultusunda gelişmiş, ancak geleneksel özellikleri ile belirginleşen bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. İzmir’in “imbat” rüzgarını alarak serinleyecek biçimde düşünülmüş, bu tip evlerden birini, Atilla İlhan, “Der Saadette Sabah Ezanları” adlı romanının satırlarında : “ *Yukarı şehrin eteklerinde “Sakız biçimi” bir ev üst kapıdan girince, yüksek tavanlı salon, karşısında yatak odası, panjurların aralığından, aradaki avlunun güneşi iliklerine kadar işlemiş malta taşları görünür....*”⁹³ şeklinde anlatmaktadır.

Yelpaze şeklinde planları olan bu evlerin uygulanabilmesi için İzmir’de bir çok sokağın merdivenli olarak yapıldığını vurgulayan, Ercüment Tarcan’ın çocukluk yıllarında böyle bir sakız evde geçmiştir. Tarcan’ın ifadesine göre 1930-1938 yılları arasında kapısı, rüzgar girecek biçimde parmaklıklılı, “kuzuluk” adı verilen camları olan bu evin girişinde bir sofa yer almaktadır. Sol tarafta bir misafir odası, karşıda bir yemek-oturma odası ve yanından birkaç basamakla inilen bir mutfağın olduğu bu evin üst katına çıkarken, merdiven aralığından bir “kış odası”na geçilmektedir. Tavan yüksekliği en fazla iki metre olan bu oda, kentin iklim özellikleri dolayısıyla

⁹¹ Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 27.

⁹² İlhan Berk, İstanbul,30.09.2000 tarihli görüşme.

⁹³ Atilla İlhan, Der Saadette Sabah Ezanları, Bilgi Yayınevi, 1.Baskı, Ankara, 1981, 231.

pek fazla kullanılmamaktadır. Üst katında üç odanın bulunduğu bu evlerde oturma odasında açılan bir pencereden giren rüzgar tüm evi serinletebilmektedir.⁹⁴

Aynı dönemde “Levanten Evleri” olarak bilinen, daha çok konsolosların ve Avrupa’dan gelen yabancıların yaşadığı iki katlı, apartman tipinde inşa edilen ve aynı zamanda cumbalı olan yapılar da özellikle İzmir’de önemli bir yere sahiptir.

Genellikle iki kanatlı bir demir kapıdan girilen holün, karşısında bahçeye bakan bir oturma odası ve bu odayla bağlantılı mutfak ve kiler yer almaktadır. Girişin sağında veya solunda, sokağa bakan bir misafir odasının olduğu bu konutlarda, ahşap iki kollu bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Orta sahanlığından ulaşılan alçak tavanlı bölüm sakız evlerde olduğu gibi bu tip konutların bazılarında da karşımıza çıkmaktadır. Daha çok tuvalet veya hizmetçi odalarına ayrılan bu bölümlerin haricinde, üst katta sofa etrafında dört yada beş oda yer almaktadır. Bazı evlerde cumbaya açılan oda, oturma odası, diğerleri ise yatak odaları olarak kullanılmaktadır. Mutfakların çoğu kiler ve avlu bağlantılı olan bu evlerde zemin katla aynı plana sahip birde bodrum kat bulunmaktadır.⁹⁵

İstanbul, Bomonti’de “ikiz ev” tipinde inşa edilmiş kagir konutlar da plan şemalarındaki farklılığa rağmen kullanım özellikleri açısından dönemin geleneksel tutumunu yansıtmaktadır. Ailesi 1924’ten itibaren bu tip konutlardan birinde yaşamaya başlayan, Jale Bido’nun çocukluğunun geçtiği bu konut, kendi ifadesine göre; bahçe içinde iki katlı, geniş giyotin pencereleri olan bir evdir. Eve çift kanatlı, camlı, demir bir kapıdan girilmekte; girişte, çini mozaik kaplı taşlığın solundaki kısa koridorda, karşılıklı olarak; bahçe ile bağlantılı bir mutfak (yemek yenilebilen) ve hamam yer almaktadır. Sağda ise bodruma inilen bir kapı ve üst katlara çıkan ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Merdivenin çıktığı küçük holün (yükçük ve gömme dolaplarında yer aldığı) devamı niteliğinde bir koridor misafir odası ile bağlantıyı sağlarken; bu holden kapı ile geçilen sofanın etrafında; bir oturma odası iki yatak odası, hamamla tuvaletin birlikte çözümlendiği bir hacimden oluşan bu bölüm, konut

⁹⁴ E.Tarcan, 2000

⁹⁵ İ.Ece.Postalçı, “İzmir Levanten Evleri ve Günümüzdeki Kullanımlarının İç Mimarlık Açısından İrdelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi F.B.E. İstanbul, 1998, 55-56.

içinde özelleşmiştir. Bu düzen 1935'ten sonra taşınılan Cihangir'deki "Persiye" apartmanında farklılaşacaktır.⁹⁶

- **Modern Planlı Konut Mekanları :**

Modern planlı mekanlar olarak tanımlayabileceğimiz konutlar ise genellikle 1930'lu yıllarda hızlanan yeniden yapılanma ve modernizasyon süreci içinde inşa edilen konutlarda karşımıza çıkmaktadır. Apartman ve villalar olarak başlıca iki farklı tipte projelendirilen bu konutlar dönemin mimari anlayışı ile tasarlanmış, modernizm'le birlikte uygulanmaya başlayan kurallar doğrultusunda fonksiyonel bir yaklaşımla biçimlendirilmiştir.

Apartmanlarda odalar; mutfak ve banyo bir hol veya koridor etrafında planlanmıştır. Konut büyüklüğüne bağlı olarak oda sayıları değişmekle birlikte, odalar; yemek ve oturma eylemlerine ayrılmış bir salon, (salon-salamanje olarak adlandırılan) haricinde yatak odası ve çalışma odası olarak düzenlenmiştir.

Villalar ise genellikle iki katlı olarak planlanmıştır. Giriş katında holle bağlantılı bir salon, çalışma odası, mutfak ve bazen tek tuvalet; giriş holündeki merdivenle çıkılan ikinci katta ise yatak odaları, çalışma odası ve banyo yine bir koridor veya hol çevresinde yer almıştır. Ayrıca, hizmetçi odası, çamaşır odası olarak ayrılan hacimlere bodrum katlarında yer verilmiştir.

Bu tip konutlarda da alışkanlıklara bağlı olarak salonlar genellikle "misafir odası" kimliği kazanmış ve aileler günlük yaşamlarını "oturma odası" olarak tanımlanan mekanlarda sürdürmüşlerdir.

Modern planlı konut mekanlarını farklı kılan, dönemin mimarları tarafından tasarlanmış olmalarıdır. Mimarların mekan organizasyonunu fonksiyon ve mekansal ilişkilerin dışında gün ışığı ve manzarayı da dikkate alarak gerçekleştirmeleri, odaların yerleşim düzenlerini etkilemektedir.⁹⁷ Bununla birlikte; dönemin "modern yaşam imajı" doğrultusunda gelişen sosyal hayatın getirdiği "dans" ve "parti" gibi popüler eğilimlere de cevap verebilecek konumda mekanlar tasarlanmakta; özellikle villalarda geniş salonlar ve teraslar yer almaktadır.⁹⁸ Bazı özel olarak planlanmış

⁹⁶ Jale Bido (Başaran), İstanbul, 15.09.2000 tarihli görüşme.

yapılarda, “sigara odası” , “müzik odası”, “kış bahçesi” gibi farklı düzenlemeler de göze çarpmaktadır.

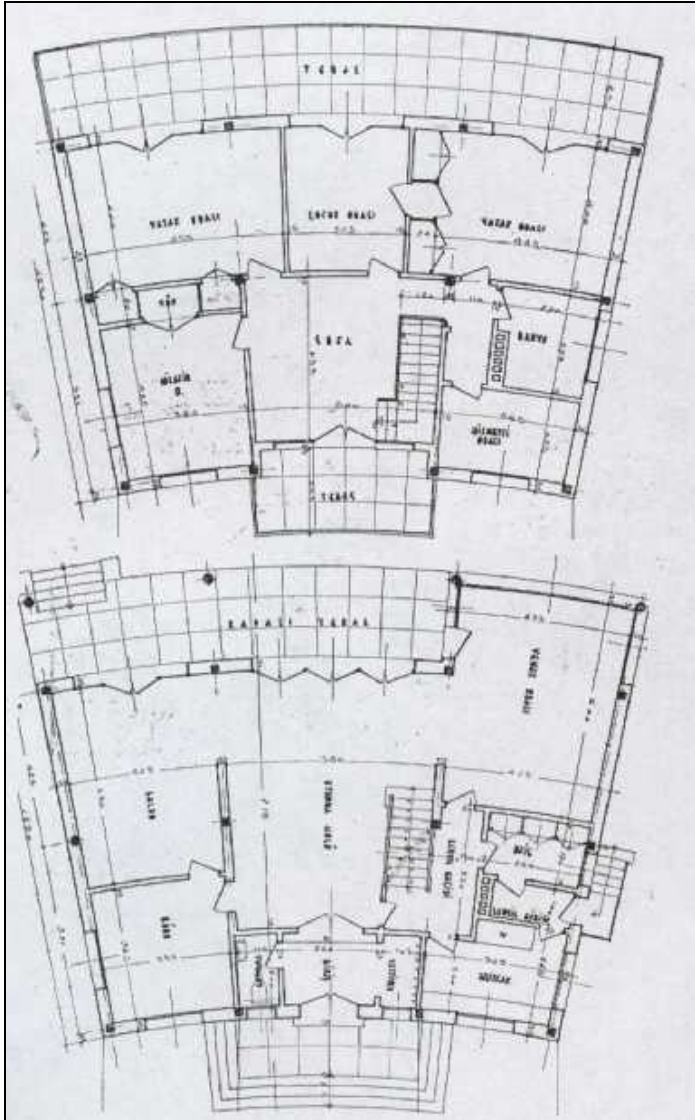
Dönemin modern planlı konutları ile belirginleşen Beyoğlu ve Cihangir bölgesinde yer alan apartmanlardan biri de “Persiye” apartmanıdır. Her katı tek daire olarak planlanmış altı katlı bu yapının, beşinci katındaki dairenin girişinde yer alan geniş hol, sirkülasyon amaçlı kullanılırken; aynı zamanda istenildiğinde solda çift kanatlı camlı bir kapıyla geçilen, salona katılarak, yemek odası işlevine de cevap verecek şekilde düzenlenmiştir. İki sağda biri solda olmak üzere, yatak odası olarak kullanılan üç oda yine bu hole açılmakta, ayrıca holün sağındaki bir kapıdan koridora geçilmektedir. Mutfak bu koridorun sağında yer alırken, apartman holüyle bağlantılı servis girişi de düşünülmüştür. Mutfağın yanındaki oda günlük yemek ve oturma odası olarak kullanılmakta; solda ise banyo ve tek tuvalet yer almaktadır. Çıkışı koridorun karşısında yer alan geniş balkon, oturma odasının penceresinden izlenebilmektedir.⁹⁹ Girişte yer alan odaları ve salonu ile geleneksel yapıdan tamamen uzaklaşan bir plana sahip bu dairenin eski düzeni çağrıştıran tek özelliği sofa gibi kullanılan giriş holüdür.

Mimar Zeki Sayar’ın, Kalamış’da yaptığı villalardan biri, Fenerbahçe caddesi ile sahil arasında iki kat ve bir bodrum olarak planlanmıştır. Zemin katta, bir tarafında tuvalet diğer tarafında vestiyer bulunan antreden geçilen geniş bir hol yer almaktadır. Kat merdivenlerini de içine alan holden yemek ve oturma salonuna geçilmektedir. Holün sağında merdiven altından geçişi sağlanan bodrum haricinde, servis girişi olan bir mutfak ve servis ofisinin de bulunduğu servis bölümü aynı zamanda yemek salonuna bağlanmıştır. Ayrıca holün solunda salona da geçiş olan bir çalışma odası yer almaktadır. Yemek bölümü holden bir sürme kapıyla ayrılmış, ancak salon ve yemek bölümü holle birleşerek tek bir mekana dönüşebilmektedir. Birinci katta yatak odalarının açıldığı geniş hol (sofa) aynı zamanda banyo odası ve hizmetçi odasının bulunduğu koridora bağlanmaktadır. Yapının zemin katında salon ve yemek bölümünden geçilen manzaralı geniş bir terasın haricinde üst kattaki holden çıkılan geniş bir balkon mevcuttur. Konutun mekanları planlanırken odalar

⁹⁷ Ö.Kanpak, a.g.e., 55.

⁹⁸ S.Bozdoğan, a.g.e., 319.

gömme dolap ve yüklük gibi sabit elemanlarla birlikte düşünülmüştür. Özellikle salon ve yemek mekanlarına dönemin modern yaşam biçimi ile gelişen sosyal aktivitelere cevap verecek biçimde oldukça geniş bir alan ayrıldığı görülmektedir.¹⁰⁰
(Resim 2.46a – 2.46b)

Resim 2.46a: Kalamış'daki villanın planları.
Kaynak : *Arkitekt*,(2), 1937, 33-40

Resim 2.46b: Villanın ön cephesi.
Kaynak : *Arkitekt*,(2). 1937. 33-40

⁹⁹ J.Bido, 2000

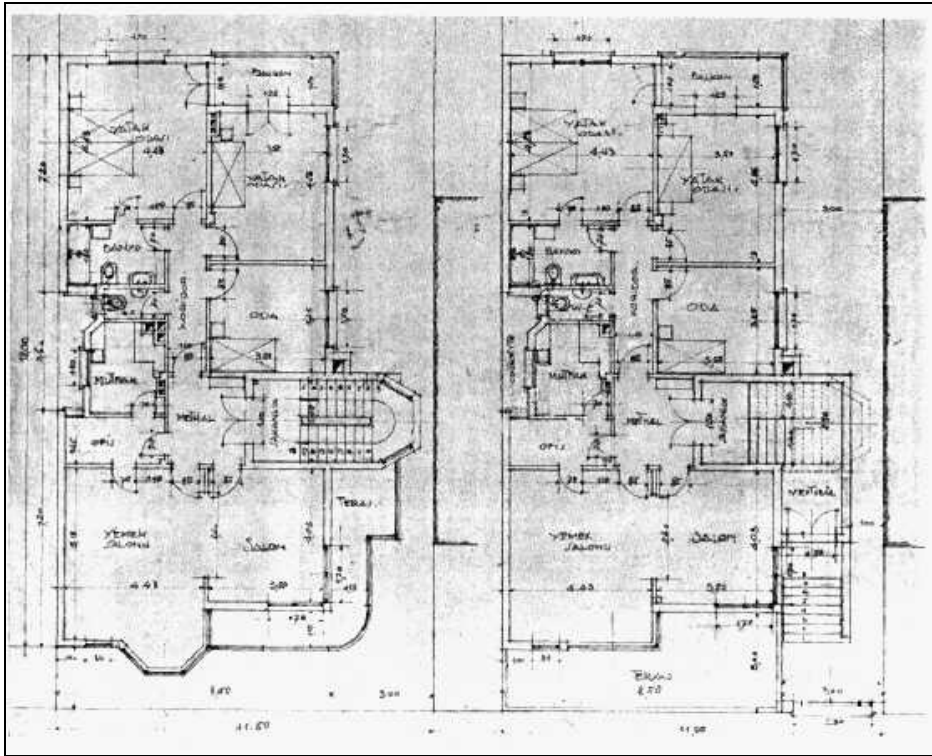
¹⁰⁰ *Arkitekt*,(2) "Kalamış'da Bir Villa ", İstanbul, 1937, 33-40.

Nişantaşı, Güzelbahçe sokağında yer alan Hüsni Bey Apartmanının mimarları M.Hüsni ve Y. Çubukçıyan dır. Zemin kat dairesinde terasa açılan salon ve yemek odası üst kattaki dairelerde balkona bağlantılı olarak çözümlenmiştir. Mutfak ve servis ofisinden yemek odasına geçiş sağlanmış, üç yatak odası, banyo ve tek tuvalet giriş holüne bağlanan koridor üzerinde planlanmıştır.¹⁰¹ (Resim 2.47)

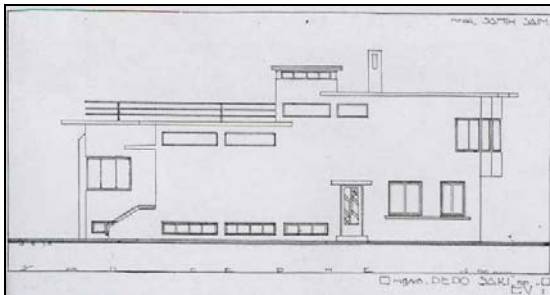
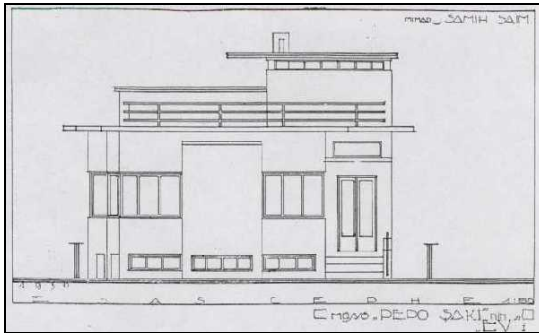
Resim 2.47: Nişantaşı, Hüsni Bey Apartmanı ve planları.

Kaynak : *Arkitekt*,(6), 1932, 163-167.

¹⁰¹ *Arkitekt*,(6) "Hüsni Bey Apartmanı ", İstanbul, 1932, 163-167.

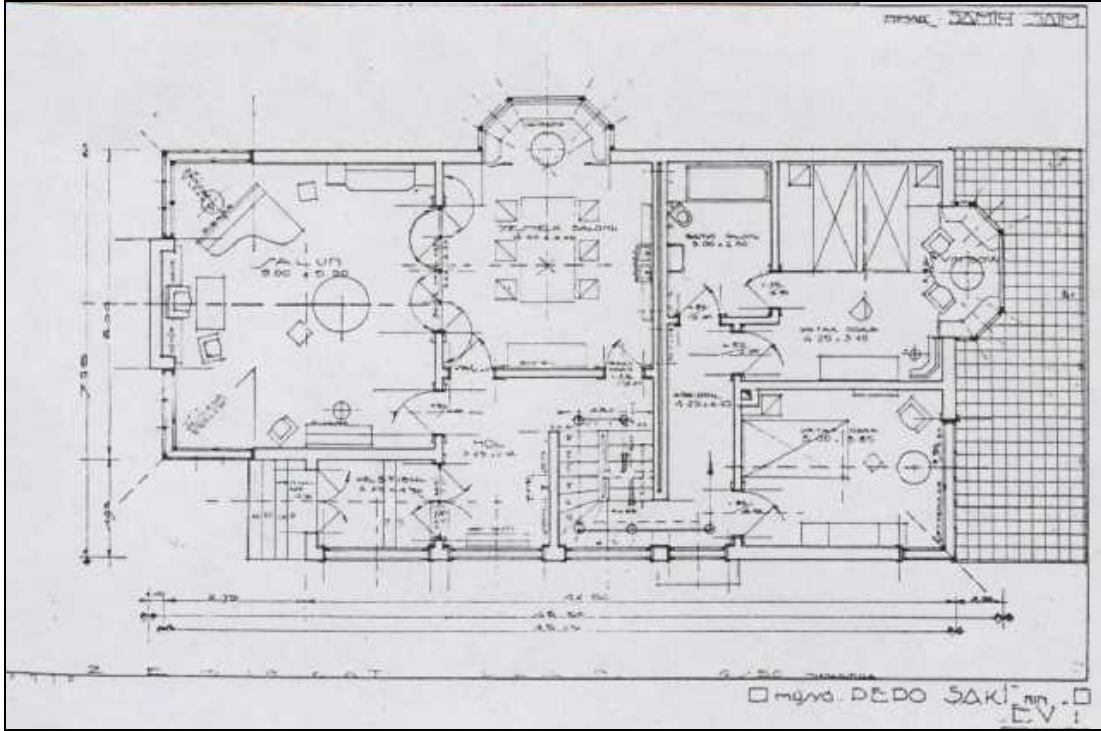
Maçka'da uygulanmak üzere: Mimar Samih Saim tarafından, 1930'da Pepo Şaki için projelendirilen villa tipi konut iki katlıdır. Eşi piyano hocası olan Şaki'nin isteği, kullanışlı aynı zamanda piyano çalışmalarına elverişli bir planlamadır. Bu doğrultuda giriş katındaki holden geçilen salon da talebe uygun olarak ölçülendirilmiştir. İki ayrı piyanonun yanı sıra bir kütüphane ve oturma bölümünün de yer aldığı salondan, geniş camlı kapılarla yemek bölümüne geçilmektedir. Bu bölüm sekiz kişi için düzenlenmiş, ayrıca cumba gibi düşünülen camekanlı bölümde de sabit oturma düzenine yer verilmiştir. "Fümüvar" olarak adlandırılan bu bölüm istendiğinde perdeyle ayrılabilir. Yemek odasından hole geçmekle beraber mutfağa bağlanan koridora altı basamakla inilmektedir. Servis girişi bağlantısı da olan bu koridorda birde tuvalet bulunmaktadır. Girişin altındaki bu katta, mutfağa bitişik bir hizmetçi odası, depo ve terasa da çıkılan bir blardo salonu da yer almaktadır. Yatak odalarının planlandığı ikinci kata holden dokuz basamakla (1.55m) çıkılmaktadır. İki oda ve bir banyoya ayrılan bu katın alt kattaki iz düşümünde sadece mutfak ve bilardo salonunun yer aldığı görülmektedir. Çatısında terası da olan bu planlamada dikkat çeken en önemli nokta; mutfağın yemek bölümüyle bağlantısının kopukluğudur. Bu projede de mutfak, konutun diğer hacimleriyle kıyaslandığında; boyutları ve konumuyla ihmal edilmiştir.¹⁰² (Resim 2.48a – 2.48b)

Resim 2.48a: Mimar Samih Saim, Mösyö Pepo Şaki evi projesi, cephe görüşleri.

Kaynak : *Mimar*,(4), 1931, 193-195.

¹⁰² *Mimar*, (4), "Ev Projesi" İstanbul, 1931, 193-195.

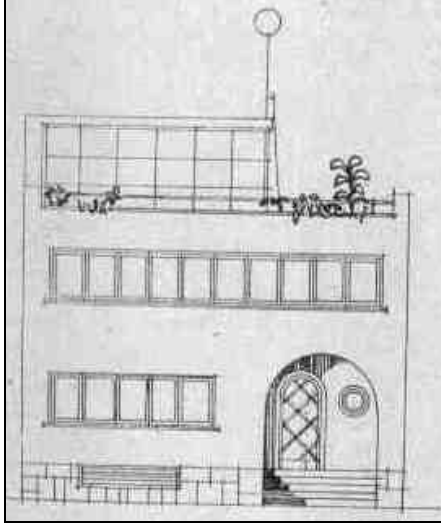

Resim 2.48b: Mimar Samih Saim, Mösyo Pepo Şaki evi projesi, alt kat planı.

Kaynak : *Mimar*,(4), 1931, 193-195.

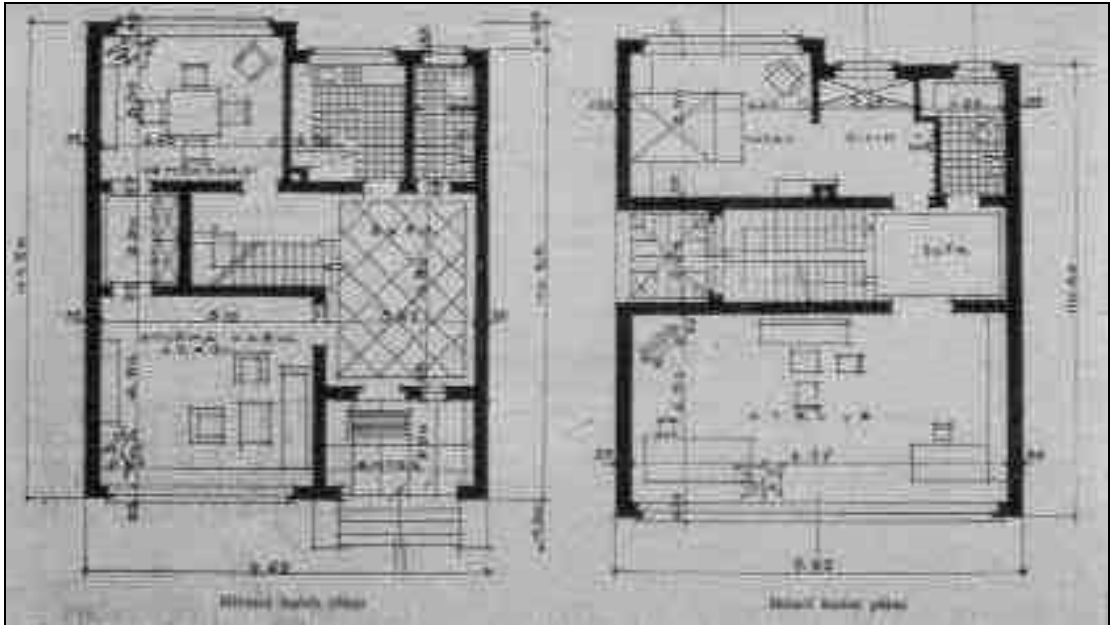
Ayrıca, değişen yaşam tarzı ile birlikte; verilen örnekte olduğu gibi kişiye özel, villa tipi konut projeleri de yapılmaya başlanmıştır. Bu projelerin bazıları uygulanmış, olmakla beraber fikir projesi olarak kalan projeler de çoğunluktadır. Dönemin popüler dergilerinden “Yedigün” ün “ev“ başlıklı köşelerinde de yer bulan bu projelerden bir tanesi Mimar Necip Uzman’a aittir. Uygulaması yapılmamış, fikir projesi; “ *Sokak üzerinde 5 odalı bir sanatkar evi*” başlığı altında yayınlanmıştır. Plan özellikleri, dergideki anlatımıyla şöyledir: “ *Bu ev iki kat üzerine yapılmıştır. Kapıdan girince geniş bir oturma ve kabul odası vardır. Bu odadan küçük bir koridor ile yemek odasına geçilmektedir. Aynı katta bir muharrir ve ressam mesai odası veya atelye vazifesini görecekt büyük bir salon vardır. Küçük bir sofa ile ayrılan bu büyük odadan bir yatak odasına geçilmektedir. Yatak odasının yanı başında bir giyim odası vardır ki, aynı zamanda ve icabı halinde sandık odası vazifesini görebilir. Bu binanın en üst katında çok geniş bir taraça mevcuttur. Bu taraça resimde görüldüğü gibi camlı bir köşk veyahut kış bahçesi vazifesini de*

görebilir. Eğer bu binanın damı kalın betondan yapılacak olursa, taraçaya toprak döşeyerek her nevi çiçekler ve küçük ağaçlar yetiştirmek kabil olur”¹⁰³ (Resim 2.49)

Resim 2.49: Mimar Necip Uzman'ın önerdiği sanatkar evi projesi.

Kaynak : *Yedigün*,(295), c:12,1938, 22.

Döneme ait apartman ve villa projelerinde, geleneksel konut düzenini çağrıştıran mekan tanımları dikkati çekmektedir. Pek çok modern konutta holler “sofa” adı ile projede yer almış; ayrıca, yüklük, sandık odası olarak ayrılan bölümler de kullanılmıştır. Daha çok villa tipi kont planlarında görülen bir özellik de giriş

¹⁰³ Necip Uzman, “ Sokak Üzerinde 5 Odalı Sanatkar Evi” *Yedigün*,(VI-295) cilt 12, İstanbul,1938, 22.

katlarında çalışma ofisi, büro, kütüphane odası gibi çalışma amaçlı kullanılan ve aynı zamanda, salonla bağlantısı bulunan mekanlardır. Modern planlı konutların çoğunda; mutfaklara, konutların büyüklüğü ile ters orantılı olarak oldukça küçük alanlar ayrıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, “mutfak-yemek odası” ve “mutfak-servis girişi”, bağlantılarına bu konutların hemen hepsinde özel bir önem verilmiştir. Eski köşk ve konaklardaki geniş aile düzeninin bir parçası olan hizmet eden kişilerle yaşama alışkanlığı, modern düzen içerisinde de sürdürülmeye çalışılmış; pek çok konutta hizmetçi odalarına özel mekanlar ayrılmıştır.

2.1.3.2. Oda Düzeni :

Dönemin konutlarında mekanların özelleşmesine bağlı olarak değişen oda düzenleri, kullanıcının kültürü ve gelir düzeyine göre farklılaşmakla birlikte geleneksel yapının izlerini taşımaktadır. Konut planlarında değişime rağmen oda düzenlerindeki alışkanlıklar mekanları uzun süre etkilemeye devam etmiştir.

Dönem konutlarının mekan düzenleri; romanlara ve dönemin popüler yayınlarına yansıyan yönlerinin yanı sıra, bu dönemi yaşamış ve/veya incelemiş olan kişilerin ortak ifadelerine göre belirginleşmiştir.

Yapıların plan özellikleri doğrultusunda değişen oda düzenlerini de yine geleneksel ve modern planlı konutlara göre iki farklı açıdan incelemek gerekmektedir.

- **Misafir, Oturma, Yatak ve Çalışma Odaları :**

Geleneksel düzende, “ misafir odası ” olarak kullanılan mekanlarda genellikle kanepeler ve koltuklara ek olarak sandalyelerden oluşan bir takım bulunmaktadır. Bu elemanların hemen hepsinin - sedir düzenindeki gibi - duvar kenarlarına dizili konumda kullanıldığı görülmektedir. Koltuk takımının ortasında bir sehpa haricinde, bir konsol ve çiçeklikler yine aynı mekanda yer almaktadır. Eğer varsa bir çini soba veya mangal da mekanı tamamlamaktadır.(Resim 2.50) Ailenin sosyal statüsüne göre, değerli takımların ve aksesuarların konulduğu vitrin niteliğinde camlı dolaplara da rastlamak mümkündür. Genellikle kilitli tutulan bu

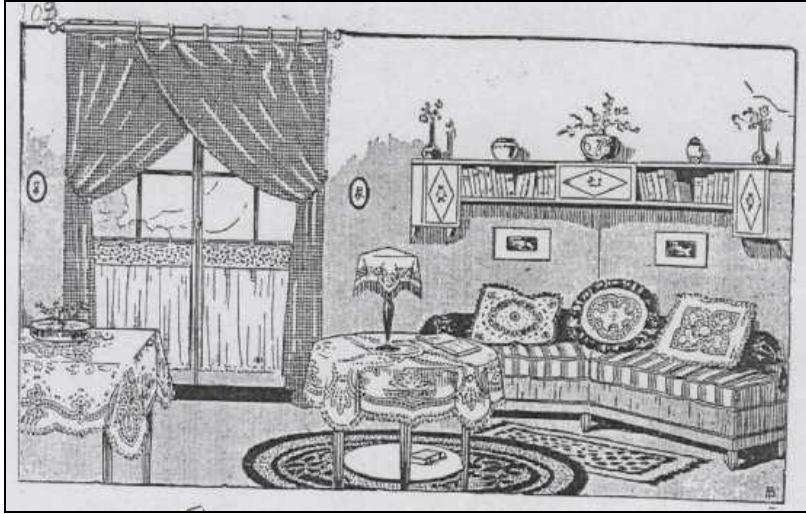
mekanlar, ailenin statüsünün göstergesi niteliğinde düzenlenmiş olup sadece misafirlerin kullanımına açılmaktadır. Ayrıca, mekana ve şartlara göre değişmekle birlikte “piyano” bu düzenin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 2.50: Selanik, Atatürk Evi, misafir odası.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi.

Ailenin günlük yaşamını geçirdiği, bazen yeme ve çalışma dahil olmak üzere; çok amaçlı olarak kullanılan “**oturma odaları**”nda ise karma bir düzen ön plana çıkmaktadır. Pencere kenarında yer alan bol yastıklı, minderli bir sedirin veya divanın yanı sıra yine odanın duvar kenarlarına dizili konumda bulunan koltuk, kanepeler, masa ve sandalyeler mekanın büyüklüğüne ve ihtiyaca göre yerleştirilmektedir. (Resim 2.51) Bunlara ek olarak, gömme dolap ve komodlar da bu mekanlarda görülebilmekte; yine ailenin sosyal konumu, her mekanda olduğu gibi burada da düzeni etkilemektedir.(Resim 2.52) Bu açıdan incelendiğinde bazı konutlarda oturma odası; divan, sedir ve yer sofrasının kullanıldığı geleneksel düzenin aynen korunduğu bir mekan olarak da karşımıza çıkmaktadır. İlhan Berk, “Uzun Bir Adam” adlı romanında, ablasının Salihli’deki evinden bahsettiği şu cümleler: “...İki katlı, büyük avlulu, bahçeli bir evdi bu.....Akşam yer soframız kurulur, ben dizlerimin üstüne oturur önümüzdeki türlü yemeklere uzanırdık...”¹⁰⁴ alışkanlıkların getirdiği düzenin bazı evlerde 1930’lara kadar sürdüğünü göstermektedir.

¹⁰⁴ İlhan Berk, Uzun Bir Adam, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, 37-38.

Resim 2.51: Süs Dergisi,
Oturma odası.
Kaynak : *Süs*,(8),1923,109.

Resim 2.52: Büyükkada,
“Rosolato” Köşkü,
Oturma odası.
Kaynak : P.Tuğlacı, Tarih
Boyunca İstanbul Adaları,
c:2 Pars Yayıncılık,
İstanbul, 1992, 385.

Tek kişilik yatak odalarında da aynı özellik göze çarpmaktadır. Eski mekan düzeninin korunduğu oda tipleri olduğu gibi genellikle duvara dayalı bir karyola, başucundaki ahşap komodinin ile birlikte kullanılmakta; bunun haricinde mekanda bir sedir ve / veya bir koltuk ve kimi mekanlarda bir de masa olabilmektedir. Yine gömme dolaplarla birlikte sandıklara da yer verilmektedir. (Resim 2.53)

Ebeveyn yatak odaları ise tek kişilik odalarla aynı konumda düzenlenebildiği gibi, çoğunlukla mobilyaların takım halinde buldukları mekanlardır.(Resim 2.54) Duvara dayalı olabildiği gibi çoğunlukla ortada yer alan karyola ve baş ucundaki komodinlere ek olarak tuvalet masası ve gardıroplu takımlar tercih edilmektedir. Tuvalet masası yerine komod, sedir yerine de “şezlong” adı verilen kanepeleri de bu mekanlarda görmek olasıdır.

Resim 2.53: Büyükada,
“Rosolato” Köşkü,
Yatak odası.

Kaynak : P. Tuğlacı, Tarih
Boyunca İstanbul Adaları,
c:2, Pars Yayıncılık,
İstanbul, 1992, 385.

Resim 2.54: Uşak, Kaftancılar
Konağı, Yatak odası.

Kaynak : Fotoğraf H. Özözlü
Atatürk Evleri, Dünya
Yayıncılık, İstanbul, 1999, 71.

Özellikle, yönetici bürokrat ve aydın çevre dahil ailelerin evlerinde ise çalışma odası olarak düzenlenen mekanlarda; oda ölçülerine göre yaptırılmış açık veya kapalı bir kütüphane ünitesinden başka çalışma masası ve sandalyesinden oluşan bir grupla birlikte koltuklara da yer verilmiştir. (Resim 2.55)

Bu odaların açıldığı “sofa” da ise çini veya demir döküm bir sobanın haricinde genellikle ortada bir masa bulunmaktadır. Bu hacimlerin bazılarında aynalı veya aynasız bir konsol da eklenmiştir. Ayakkabılık ve portmantonun bulunduğu, giriş hollerinde yine statüye bağlı olarak konsol görülebilmektedir. Çoğunlukla kalabalık ailelerin yaşadığı evlerde; “yatılı misafir” geleneği doğrultusunda, misafire özel odaların haricinde; yere serilen yatakların konulduğu “yükçük” adı verilen bölümler önemli bir yer tutmaktadır. Bu tip hacimlerin kullanımı uzun yıllar devam etmiş ve pek çok villa ve apartmanların mekanlarında kullanılmışlardır.

Resim 2.55: Tevfik Fikret'in Çalışma odası.
Kaynak : *İstanbul Dergisi*, (30), İstanbul, 1999, 125.

Modern konutlardaki oda düzeni ise yapıya, mekan organizasyonuna bağlı olarak; kişilerin tercihleri veya mimarların önerileri doğrultusunda gelişmiştir. Geleneksel yapıdan farklı olarak salonlardaki oturma bölümünün haricinde yemek bölümüne de ayrılmış bir yerleşim düzeni dikkat çekmektedir.(Resim 2.56) Salonun konumuna göre oturma düzeninin oluşturulduğu bu mekanlarda koltuk, kanepeler gibi oturma elemanları sehpa ve kanepe ile kombine edilmiş gruplar halinde manzaraya - varsa - şöminenin konumuna göre farklı biçimlerde kullanılabilirler. Ayrıca modern planlı konutların giriş hollerinde, resmi konukları ağırlamak amacıyla “kabul salonu” tanımlanmasıyla düzenlenmiş oturma bölümlerine de rastlanmaktadır. (Resim 2.57)

Resim 2.56: İstanbul, Moda'da bir villanın salonu
Kaynak : *Arkitekt.*, (3), İstanbul, 1936, 68.

Resim 2.57: Aptullah Ziya, “kabul salonu” perspektifi,1930.
Kaynak : *Mimar*, (1), İstanbul, 1931, 14.

Mobilyalar işlevsellik esas alınarak yerleştirilmekte; kombinasyonlar yeni yaşam imajı ile gelişen sosyal hayatın samimi havasını yansıtmaktadır. Salonlarda rahatlık ön planda tutulmakla birlikte alışkanlıklar kolay terk edilememiş ve bu mekanlar “misafir odası” kimliğinden uzaklaşamayan prestij mekanları olma özelliğini sürdürmüşlerdir. Yemek bölümünde ise, masa çevresindeki sandalyeleri ile birlikte çeşitli depolama elemanları ile kombine edilmiş guruplar yer almaktadır.

Bazı konutlarda “yemek odası” olarak ayrılan salondan bağımsız mekanlar da görülmekte; bu mekanlara yerleştirilen takımların masaları genelde ortada, fazla sandalyeleri de duvar kenarlarına dizili konumda bulunmaktadır.(Resim 2.58) Modernizmin etkisinin hissedildiği bazı mekanlarda nadir de olsa “takım” halinde kullanım alışkanlığından uzak, farklı çizgilerde mobilyaların kombinasyonlarına rastlamak mümkündür.

“Oturma odası” olarak kullanılan mekanlar ise yemek mekanı olarak da kullanıldıkları gibi, dinlenme ve çalışmaya elverişli biçimde ihtiyaçlara göre düzenlenmişler ve eski alışkanlıkları yansıtmaya devam etmişlerdir. Bu düzen apartman tipi konutların oturma odalarında daha belirgindir.(Resim 2.59)

Resim 2.58: Kalamış'ta bir villanın yemek salonu
Kaynak : *Arkitekt*, (2), İstanbul, 1937. 41.

Resim 2.59: Yalova, “Baltacı Çiftliği” oturma odası.
Kaynak : Fotoğraf, H.Özözlü Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul,1999, 30.

Yatak odalarındaki mobilyalar “takım” anlayışında kullanım özelliğini sürdürmüşler, dönemin çizgilerini yansıtan takım elemanları mekanın büyüklüğü ve kullanıcısının tercihi doğrultusunda farklı oturma – dinlenme elemanlarıyla kombine edilmişlerdir. Ayrıca modern konutlarda giyinme- soyunma için ayrılan gömme dolaplı bölümlere de rastlanmaktadır.

Bu mekanların dışında modern konutlarda ihtiyaca göre düzenlenen çocuk odaları ve çalışma odaları da, işlevsel bir yaklaşımla ele alınarak, çözümlenmişlerdir.

“Kübik Yapı ve Konfor” başlıklı makalede modern mimarinin kurallarına göre çözümlenmiş ideal konutta, çocuk odalarının mekan düzenine de değinilmiştir. Behçet Ünsal’ın ifadesiyle: “ *Burası da çocuk odası olacak. Çünkü yerli raflar ve dolaplarıyla, nişlerle hep çocuk makyasını yaşıyor. Şu küçük yatak otomatik bir şekilde derhal yük dolabının içinde kayboluyor. Gece lazım olacak her şey gündüz kendi hücrelerinde gizleniyorlar. Böylece çocukların gündüz burada oynamak için serbest bir saha temin edilmiş bulunmaktadır.*” şeklinde tanımlanan çocuk odaları, işlevsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.¹⁰⁵ Yeni yapılarda çalışma odalarına özel bir yer ayrıldığı görülmektedir. Bu mekanların çoğunlukla salonla bağlantılı olarak planlanması aynı zamanda, salonlar gibi prestij mekanı niteliğinde ele alınmasına neden olmuş; çalışma eyleminin gerektirdiği masa, sandalye, kitaplık gibi mobilyaların dışında kabul amaçlı oturma guruplarına ve aksesuarlara da mekan düzeni içinde yer verilmiştir.(Resim 2.60)

Resim 2.60: Muhsin Ertuğrul’un evi, çalışma odası, İstanbul.

Kaynak : *Yedigün*, (56), c:3, İstanbul, 1934, 10.

¹⁰⁵ B.Ünsal, a.g.e., 61.

- **Mutfaklar :**

Mutfaklara geleneksel planlı konutlarda oldukça geniş hacimler ayrılmıştır. Genelde giriş katlarında bahçe veya avlu bağlantılı olarak planlanan mutfaklar - geniş aile düzeninin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde - çoğunlukla aileye yardımcı olan kişiler tarafından kullanılan mekanlardır. Büyük ocakların kullanıldığı bu hacimlerde yemekler kömür ateşinde pişirilirdi. Yemek hazırlıklarının yapıldığı dört ayaklı dikdörtgen büyük masalar, genelde sedirlerle kombine edilerek yer almaktaydı.

Konutlarda odaların özelleşmeye başlaması ile birlikte günlük yemeklerin yendiği bir mekan olarak da kullanılmaya başlayan mutfaklara, sandalyeler de katılmıştır. Halide Edip Adivar'ın “ Sinekli Bakkal” ında bahsedilen mutfak da “...Yemek odası ... Yemek odası gene eski mutfak. ... Geniş, ferah. yerlere kırmızı tuğla döşemişler, ocak öyle süslü olmuş ki ...Yalnız ortaya bir masa konulacak, muşamba örtülecek.”¹⁰⁶ cümleleriyle bu değişimi örneklemektedir. Mutfak gereçlerinin daha çok raflarda ve/veya asılarak depolandığı görülmektedir. Buzdolabı öncesinde yiyeceklerin saklanma sorunu, her gün yemek pişirme alışkanlığını doğurmuş, kısa süreli saklama amacı ile tel dolaplar kullanılmıştır. Ocak çevresindeki bazı hazırlık yüzeylerinin alt bölümlerinin kapak veya perdelerle örtülmesiyle oluşturulan depolama alanlarına da rastlanmaktadır.(Resim 2.61) Ayrıca, mutfakların çoğunda veya bağlantılı olduğu avluda bir de toprak su küpleri bulunmaktaydı. Genellikle ağzı tülle örtülü, tahta kapaklı, çapı geniş ve yüksek olan bu küplerin en çok rastlanana “Enez küpleri” olduğu bilinmektedir.¹⁰⁷ Konut sahiplerinin kullanmadığı mekanlar olması nedeniyle genellikle ihmal edilen geleneksel düzenin mutfak duvarlarında daha çok çini kaplama; yer döşemesi olarak da yine çini, karo, mozaik veya malta taşı gibi malzemelerin kullanıldığı görülmektedir.

¹⁰⁶ H.E.Adivar, a.g.e., 328.

¹⁰⁷ *Milliyet Sanat*, (515) “Ahmet Mithat Efendi ve Sirmakeş Suyu”, İstanbul, 2002, 90-91.

Resim 2.61: Silifke,Hacı Hulisi Efendi Konağı, Mutfak.

Kaynak : Fotoğraf,H.Özözlü, Atatürk Evleri,Dünya Yayıncılık,İstanbul,1999, 89.

Su tesisatının henüz kullanılmadığı bu tip konutların mutfaklarında bahçe veya avluda yer alan; - yaz aylarında soğutma işlevi de gören- kuyulardan su sağlanmakta; içme suyu ise sakalar tarafından dağıtılmaktadır. 1920'lerin Ankara'sında "Solfasol" suyu olarak bilinen su, adını, getirildiği köyden almış ve dönemiyle özdeşleşmiştir. ¹⁰⁸ (Resim 2.62)

Resim 2.62: Saka Çocuk 1929

Kaynak : Fotoğraf, M.O.Williams .N.G.S İmage Collection, "İmparatorluktan Cumhuriyete İstanbul" ,İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000, 7.

¹⁰⁸ Y.K.Karaosmanoğlu, Ankara, 45.

Modern konut mutfaklarının eski alışkanlıkların etkisiyle, standart bir plana oturtulmadığı görülmektedir. Apartmanların çoğunda havalandırmanın yetersiz olduğu dar alanlar mutfağa ayrılmış, villa tipi evlerde de aynı anlayışla ihmal edilmiştir. Plan özellikleri içinde de değinildiği gibi sadece servis girişi ve yemek bölümü ile ilişkisi düşünülen mutfak, konut sahibinin kullanmadığı bir hacim olarak değerlendirilmiştir. Ancak, kimi mutfaklarda yapıyla çözülmüş daha çok “davlumbaz” olarak bilinen, bacaya bağlı bölümler ocak üstünde yer alırken, pencere camına yerleştirilen tipte “aspiratör”ler de havalandırma sorununa ek çözüm olarak sunulmuştur.

Mutfağı yeterli kullanım özelliklerine sahip, nadir konutların projeleri tanıtılırken, “*ev sahibinin yardımcısına kullanıramıyacağı kadar konforlu*” tanımı ile kullanıcıya sunulmuştur.¹⁰⁹ Ayrıca Yedigün dergisinin “Ev ve Eşya” köşelerinden birinde konu edilen mutfak “ev kadınının salonu” olarak anlatılmıştır. (Resim 2.63)

Resim 2.63: Mutfak Önerisi.

Kaynak : *Yedigün*, (7), 1933, 2.

¹⁰⁹ B.Ünsal, a.g.e., 61.

Mutfaklardaki önemli değişimlerden biri havagazının yapılara girmesi ile kullanılmaya başlayan havagazı ocaklarının yaygınlaşmasıdır. “Bugünün Saraylısı” adlı romanda Taksim civarındaki bir apartman dairesinin mutfağında kullanılmaya başlanan havagazı; “...Elektriği kendi evindeki tasarruf zihniyeti ile yakmadığı için mutfak karlı seher vaktinin donuk loşluğunda. Fakat her tarafı beyaz çinilerle kaplı olduğundan karanlık sayılmaz; ayrıca havagazının bir mücevher gibi gök yakut ile fir dolayı işlenmiş ışıldak halkası ikisinin de yüzüne aksetmiş...”¹¹⁰ şeklinde dolaylı bir anlatımla vurgulanmıştır.

Bu dönem yurt dışındaki mutfak örnekleri de dikkate alınmaya başlanmıştır. Duvarların daha çok, fayans kaplandığı, modern yapıların mutfaklarında yer döşemesi olarak karo mozaik, çini gibi malzemelerin yanı sıra mermer de kullanılmıştır.(Resim 2.64) Bazı mutfakların ocak çevresinde; Kiralık Konak romanında adı geçen Şişli’deki bir apartman dairesinin mutfağında olduğu gibi çini taklidi frenk tuğlalarının döşendiği örnekler de mevcuttur.¹¹¹ Su tesisatına sahip yeni konutların mutfaklarındaki bir değişim de tel dolapların yerini alan buzdolapları olmuştur. (Resim 2.65) Ancak mutfakları dar olan pek çok konutta buzdolabı, mutfak dışında çoğunlukla holde kullanılmış ve üstü örtülerek (buzdolabı örtüsü) mekandaki mobilyalarla bütünleştirilmeye çalışılmıştır.

Resim 2.64: Dönemin Amerikan Mutfağı, yeni yapılara örnek oluşturmuştur.
Kaynak : *Yedigün*, (148), c:6,1936, 6.

¹¹⁰ R.H.Karay, a.g.e., 106.

¹¹¹ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 140-141.

Resim 2.65: Frigidaire, Buzdolabı Reklamı.

Kaynak : Yedigün, (324), c:13, 1939,

- **Temizlik Amaçlı Islak Hacimler :**

Temizlik amaçlı ıslak hacimler de konut tiplerine göre çeşitlilik göstermektedir. Geleneksel planlı konutlarda odaların dolapları içinde yer alan “gusülhane” adı verilen çinko kaplı bölümlerin yanı sıra, aynı zamanda hamam ve “alaturka” tuvaletler de kullanılmakta idi.

Hamamlar genelde, yer ve duvarları mermer kaplı olup, (çini olanlarda mevcuttur) sıcak ve soğuk su muslukları olan mermer “kurna”ların yer aldığı mekanlardır. Çoğunlukla “soğukluk” adı verilen bir ön girişi bulunan hamamın bitişiğinde; içinde fırın benzeri ocakların ve su depolarının bulunduğu bir hacim mevcuttur. Bu kapalı ocaklarda odun yakılmakta ve bu yolla depolardan birindeki su ve hamamın ısınması sağlanmaktadır.¹¹² Konut tiplerine göre değişmekle birlikte; tavanlarında tepe penceresi olan örneklerine de rastlanan hamamların tavanları çoğunlukla alçı malzemeyle bitirilmiştir. Konut mekanlarında yaşanan değişim süreci içinde hamamlar; eski düzenin devamı niteliğinde, hacimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çağdaş yaşamın içinde yer almayan ve modern konutların banyoları ile karşılaştırıldığında; kullanımı zor gelen hamamlar, yapının bir parçası olması

¹¹² J.Bido, 2000

sebebiyle değiştirilmesi oldukça zahmetli mekanlardı. Cihangir'deki bir konağın hamamı da modern yaşam biçimine uyumsuzluğu nedeniyle “ *Koca evde bir banyo odası bile yok, o hantal hamamı yakmak, ikide birde kazanını sıvattırmak, ikide birde kurnalarını tamir ettirmek lazım geliyor.*” şeklinde bir yakınmaya konu edilmiş, Şişli'deki apartmanlara geçmek için var olan pek çok sebepten biri olarak ortaya konmuştu.¹¹³

Gedik paşa'da yaşayan Ata Efendi ise evindeki hamamı yenilemeyi seçmişti :
 “...Rüştü ertesi gün ustalar yollayacak hamam bölmesine bir banyo koyduracaktı. – Bir de havagazı ile ısınan termosifon lazım. Derhal sıcak su verir; lastikli duş tertibatı da vardır.”

“...Altıncı günü Ata Efendi – henüz çimento, kireç, alçı kokan, fakat pırlıl pırlıl çinileri, muslukları ve beyaz lake boyalı su ısıtacağıyla evin bir köşesini lüks hale sokan hamama uzun uzun baktıktan sonra – erkenden sokağa çıktı;...”¹¹⁴ cümleleri ile Bugünün Saraylısı romanına konu olan hamamın bir banyoya dönüştürülmeye çalışıldığı görülmektedir.

“Ankara” romanında adı geçen köşk ise 1926'da baştan başa modernize edilirken banyo da dönemin tüm “asri” yenilikleri; “...Lakin, Murat Beyin banyosu bütün dillerde standı. Yatak odasının yanı başında bir büyük salon genişliğinde olan bu banyo yerden tavana kadar mavi çinilerle kaplı idi. Teknesi, aynı renge çalar somaki mermerdendi. Aynı mermerden lavabonun bizote aynaları öyle bir teknikle yapılmıştı ki, banyonun neresine gitseniz, hep kendinizi onun içinde seyretmeniz mümkündü...”

“...Murat Bey, ...Berlin'den getirttiği türlü türlü friksiyon ve masaj aletlerinin ve daha bir sürü hidroterapik icatların birini bırakıp birini alıyor,.. Bu, fiskiyeli havuzları andıran bir muntan bide idi...”¹¹⁵ satırlarındaki şekliyle uygulanmıştı.

Dönemin apartman ve villalarındaki banyo ve tuvaletler; “Banyo Odası” ve “Tuvalet Odası” olarak da adlandırılmaktadır. Tuvaletlerin “alaturka”dan, “alafranga”ya geçiş yaptığı bu konutların banyolarında Lavabo, klozet, küvet (çoğunlukla ayaklı) ve termosifonun (veya havagazlı şofben) yer aldığı;(Resim 2.66)

¹¹³ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 141.

¹¹⁴ R.H.Karay, a.g.e., 220,222.

bazılarında da ithal ürünlerin de kullanıldığı görülmektedir.(Resim 2.67) Yer ve duvarlarda fayans ve çini-mozaik kaplamalarının haricinde mermer de kullanılmıştır.(Resim 2.68) Ayrıca bu dönem apartmanlarının bazılarında sürekli sıcak su sağlayan merkezi sistem tesisatı da bulunmaktadır.

Resim 2.66: Aparty ve tesisat malzemeleri reklamı.

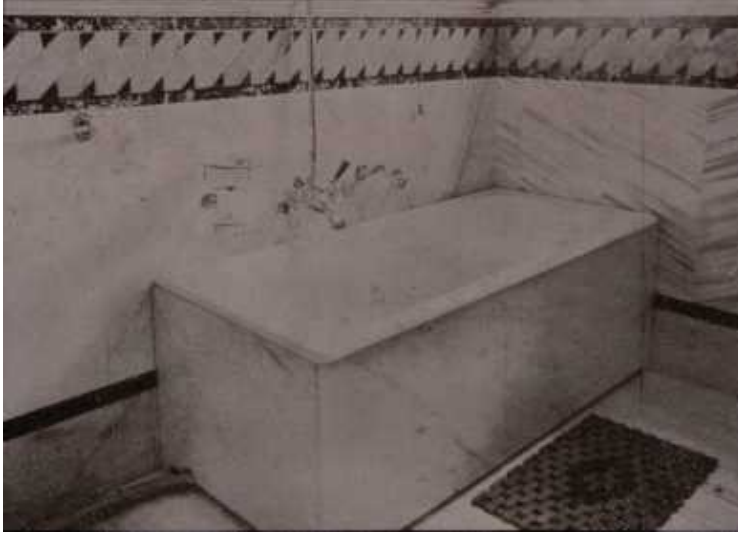
Kaynak : *Arkitekt*,(9), 1936,

Resim 2.67: Villeray – Boch Reklamı.

Kaynak : *Arkitekt*,(1), 1938

¹¹⁵ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 134-135.

Resim 2.68: Salih Sabri Evi,
Banyosu.
Kaynak : *Arkitekt*, (2), 1936, 40.

Modern yapı içindeki, modern banyonun nasıl olması gerektiğine örnek bir proje üzerinde değinen B.Ünsal; “ *Banyo odası değil, hakikaten bir salon, beynovar öyle yarım vücut banyosu almak için değil, istediğiniz gibi su içinde uzanabilirsiniz. Fakat, belki banyoya girip te hasta gibi tedavi için yatmayı sevmezseniz ne de olsa kurnada yıkanmak daha temiz gibi geliyor size. Eh işte buda kurnası, o da var duşunu da unutmamışlar.... Şofbeninin havagazı kokusuna karşı işte mükemmel vantilasyon tertibatı. Bu apartmanda sıcak su var ama şu köşedeki şofbeni de koymuşlar ki sıcak su işlemez, durur, bir şey olursa o zaman bir kibritle kendiniz hemen suyunuzu ısıtırsınız. Burada çifte lavabo, bide alafranga W.C. hiç bir şey unutulmuş değildir.*” diyerek gerçek konforu tanımlamıştır. İdealize edilen mekan düzeninin geleneksel hacimlere yaptığı göndermeler ilgi çekicidir.¹¹⁶

2.2. Dönemin Mekanlarını Belirleyen Unsurlar :

Erken Cumhuriyet dönemi mekanları birbirinden çok farklı iki düzenin kesiştiği noktada biçimlenmiştir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçen toplumun yaşadığı hızlı değişimin mekanları da farklılaşmaya başlamıştır. Ancak yirmi yıl gibi kısa bir süre içinde gelişen modernleşme olgusu – doğal olarak – kademeli bir şekilde mekanlara yansımış; dolayısıyla mekanlardaki çeşitliliği arttırmıştır. Bu

çeşitliliğin oluşmasında belirleyici rol oynayan unsurlar, bağımsız olarak ayrı etkilere sahipmiş gibi görünmekle beraber, örneklerdeki mekan düzeni içinde, hemen hepsinin belli oranlarda etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dönem mekanlarında belirleyici konumda olan en önemli etken, kullanıcının ekonomik ve kültürel yapısıdır ki bu gelenek ve çevre faktörünün mekansal oranını ifade etmekte ve diğer unsurlar da ancak bu çerçevede gelişen tercihlerle hissedilmektedir. Aynı yaklaşımla yerleşen popüler mimari tarz ve üsluplar daha çok batı etkisiyle belirginleşerek mimarların tasarım ve uygulamalarına yansımış; bu mekanların yer aldığı çeşitli yayınlar aracılığıyla toplumsal değişime yön verilmiş istenmiştir.

2.2.1. Kullanıcının Ekonomik ve Kültürel Yapısı :

İlk yılları toparlanma süreci ile geçen Cumhuriyet dönemi, toplumun her bireyini etkileyen farklılıkları da beraberinde taşımıştır. İmparatorluk döneminin saraya yakın ailelerinin sürdürdüğü batılı yaşam biçimi devam ederken ekonomik koşullardaki olumsuzluk bu düzeni sürdüren aileler dahil olmak üzere her kesimi etkilemiştir.

Düzen değişikliği ile “zengin” olarak tanımlanan üst gelir gurubuna dahil ailelerin çoğu maddi yetersizliklerle karşılaşmış; bu negatif etkiler mekanlarda mevcut düzeni korumaya yönelik bir tutuma dönüşmüştür.

“Aşk-ı Memnu” romanında, Bihter’in yaşadığı iki mekan, maddi farklılıkların yansıdığı özellikleriyle karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Annesinin yaşadığı ev, geleneksel düzenden uzaklaşmış olmakla birlikte; rutubetli, eskiliklerini örtmek için işlemeli örtülerle kapatılmaya çalışılan koltukların, yıldızları dökülmüş yatak ve çatlak ceviz dolapların yer aldığı, köhne bir yapı olarak tanımlanırken; evlenerek gittiği ev ise, ağır perdeleri, oyma ceviz sandalyeleri, iri kalpaklı lambaları, yıldızlı iskemleleriyle geridonların yer aldığı Boğaziçi’ndeki yalılardan biridir.¹¹⁷ Konusu Osmanlı’nın son dönemlerinde geçmekle birlikte roman, 19.yüzyıl Batı

¹¹⁶ B.Ünsal, a.g.e., 61.

¹¹⁷ Halit Ziya Uşaklıgil, Aşk-ı Memnu, Sabah Matbaası, 2.Baskı, İstanbul, 1925, 29-30.

konutlarını çağrıştıran saray etkisinde gelişmiş mekanları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki üst sınıf yaşam kültürünü de dolaylı olarak ifade etmektedir. “ Cevdet Bey ve Oğulları “ romanında yer alan, Teşvikiye'deki Şükrü Paşa Konağının yine o dönemlere gönderme yapan özellikleri ile 1930'lardan sonra da kullanıldığı görülmektedir.¹¹⁸

Alt gelir gurupları içinde sayılabilecek kesimin yaşadıkları mekanlar ise Osmanlı'nın “Batılılaşma hareketleri” nden de çok az etkilenmiş ve geleneksel yaşam biçiminin bir parçası olarak Cumhuriyet'le buluşmuş ve sonrasında yaşanan değişim döneminin hızına yetişememiştir.

“Sinekli Bakkal” romanında maddi durumu düzelen Zati Bey; Gelibolu'daki tangır tangır boş, eğreti eşyalı olarak tanımlanan evinden İstanbul'a taşınmıştır. Yeni ev ise; “...Her yer sarı yaldızlı endam aynaları, konsollar ve masalarla dolu. Döşemeler münasebetli, münasebetsiz birbirinin tepesine çıkar gibi tıklım tıklım doldurulmuş. Herif adeta Beyoğlu dükkanlarını evine nakletmiş. Hele duvarlarda üniformalı, üniformasız, boyalı, boyasız bir Zati Bey serisi. O zamanın alafrangalığa özenen yeni zengin evi! Hatta Zati Bey'in “Eski Türk odası” diye özenip, bezenip döşediği oda bile, antikacı Hayım'ın dükkanının bir köşesine benziyor...”¹¹⁹ şeklinde küçümseyen bir dille aktarılmış; görgü ve kültür eksikliği vurgulanmak istenmiştir.

“Elit” olarak da tanımlanan; sosyal ve kültürel birikime sahip, daha çok saray kökenli üst düzey idari kadro ve bürokrat kesimden olan gurubun dışında ticaretle uğraşan, çoğunluğu gayri Müslim olan aileler; yeni dönemle başlayan değişime en kolay uyum sağlayan gurupta yer almışlardır. Pek çoğu ailelerinden kalan mekan düzenini sürdürmekte iken; aile yapısındaki çözümlerle 1930'lardan başlayarak yeni konutlara yönelen ve modern yaşam biçimini bir çağdaşlık simgesi olarak gören kesim de yine bu elit guruba dahil kişilerdir. Bu gurup Osmanlıdan kalan, geleneksel olandan uzaklaşarak, eskiden tamamıyla kopuk, aynı zamanda çağın sosyal aktivitelerine cevap verecek bir düzen kurmayı amaç edinmiş ve ekonomik koşulları elverdiği ölçüde hayata geçirmiştir.

¹¹⁸ O.Pamuk, a.g.e., 529.

¹¹⁹ H.E.Adıvar, a.g.e, 175.

“Kiralık Konak” romanında ailenin çözülmesiyle çocukların terk ettiği eski konakta, sadece sahibi Naim Efendi kalmıştır. Maddi zorluklar sonucu içindeki eşyaların satıldığı konak da kiralıktır. Bu durum; “...Her gün evin eşyalarından bir şeyi satıyorum,” dedi. “Evvvela fuzuli mobilyalardan, Tatlı takımlarından, büfelerden, masalardan, kanepelerden başladık; şimdi sıra yataklara geldi. Sofadaki o güzel halıların hepsi gitti evladım, girerken dikkat etmedin mi?..”¹²⁰ diyerek anlatılmıştır.

1930’ların yönelimleri çerçevesinde gelişen konusu ile; üst sınıfın “modern yaşam imajı” yaratma arzusunu detaylı biçimde ele alan Cemal Reşit Rey’in 1934’de sahnelenen ünlü opereti “Lüküs Hayat” da yer alan aynı adlı şarkısının şu sözleri: “Şişli’de bir apartıman / Yoksa eğer halin yaman / Nikel – Kübik mobilyalar/ Duvarda yağlı boyalar/ İki tane otomobil, biri açık biri değil / Aşçı uşak hizmetçiler/ Dolu mutfak, dolu kiler/ Hanım gezer, sen gezersin / Gündüzleri çaydan çaya / Gece olur davetlisin / ya sineye ya baloya / Lüküs Hayat, Lüküs Hayat / Bak keyfine yan gel de yat / Ne güzel şey oh ne rahat / Yoktur eşin Lüküs Hayat ..” dönem atmosferini mekansal boyutlarıyla ifade etmesi açısından ilginçtir.

Cumhuriyet’le yerleşen düzen; mühendis, doktor, yüksek memur gibi mesleklere sahip ancak “orta gelirli” olarak bilinen ailelerin kültürel profilleri, ekonomik düzeyleri ile paralellik göstermediği için modern düzene geçişleri kolay olmamıştır. Daha çok mevcut mekanlarını yenileyerek asri düzenle bütünleşmeye çalışmışlar; çoğu değişebilmek adına imkanlarını zorlamışlardır. Bununla birlikte, ailelerinden kalan köklü bir mekan düzeni olmaması, yeniyi daha kolay benimsemelerine ve sahip olmalarına neden olmuştur.

Cumhuriyet’in ikinci on yılı içinde belirginleşen en önemli özellik; üst sınıfın terk ettiği mekan düzeninin alt gelir gurubuna doğru kayma eğilimidir. Değişimi, eskiden kurtulmak, popüler olanı almak ve uygulamak düşüncesiyle özdeşleştiren üst sınıfın, evden çıkardığı eşyalar alt gelir guruplarının mekan düzeni içinde yerini almış; böylece bu kesime dahil ailelerin konutları da genel anlamda - birkaç adım geriden de olsa - değişim süreci içine girmiştir.

¹²⁰ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 195.

“Bugünün Saraylısı”nda geçen dialog bu durumu özetler niteliktedir :
 “.... Gidiniz de evindeki ihtişamı görünüz. Bütün odalar stil döşenmiş”.
 “...- “Stil” ne demektir Allahaşkına?...bizde hanedan azası çıkarken saraylarından satılan, şunun bunun elinde kalan, sokaklara dökülen eşyaya “stil” diyorlar.”
 “... - Lakin hiç eşya götürmeyecek. Baştan aşağı yeni mobilyalar döşüyorlar. Bilirim bunları... Hepsi de adi kaplamadır. Eşya bu evdeki gibi olur,hepsi masif, hepsi stil ..”¹²¹

2.2.2. Gelenekler ve Çevre :

Toplum düzeninin belirleyicisi konumundaki gelenekler, yaşamın detaylarına ve buna bağlı olarak biçimlenen konutların mekan düzeni içine yerleşmiştir. Kültürel yapı; geleneklerin ve çevrenin farklı etkileriyle oluşarak, yaşanan mekanlarda gözle görülen somut bir ifadeye dönüşür. Kültürel değişim eski çağlardan beri, toplum içinde süre gelen bir olgudur. Ancak bireyler farklılaşmayı hissetmedikleri sürece değişimden bahsetmek mümkün değildir.

Cumhuriyet dönemi mekanlarının öncesi ve sonrasına baktığımızda; çok uzun bir süreç içinde kökleşen ve “gelenek” olarak tanımlanan yaşayış ve davranış biçimini değiştirmenin çok da kolay olmadığı görülmektedir. Uğur Tanyeli'nin deyimiyle; geleneksel bilgi birikimiyle giderilemeyen sayısız gereksinim transferlerle karşılanmaya çalışılmıştır.¹²²

Modernleşme olarak tanımlanan “değişim” gerçeği ile geleneklerden uzaklaşma, Osmanlı'dan başlayarak Batılılaşma kavramı ile örtüşerek hayata geçmiştir. Cumhuriyet'le birlikte mevcut düzenin içine aldığı Batılı ve modern olan her şey ideolojik süzgeçten geçerek mekanlara yansımıştır. Sonuç; geleneklerden kopuşu ifade etmektedir. Ancak, güçlü geleneksel düzen, modern olanı mekanlara

¹²¹ R.H.Karay, a.g.e., 107,109,124.

¹²² Uğur Tanyeli, “Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme” *Osmanlı Barınma Kültüründe Batılılaşma- Modernleşme: Yeni Bir Simgeler Dizgesinin Oluşumu*, Y.Sey,(derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 284.

kabul ederken aynı zamanda alışkanlıklara göre yorumlayarak ikili bir düzenin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bu davranış biçimi de Osmanlı'nın batılılaşma dönemine dayanan farklı bir geleneğin sonucudur. Ahmet Hamdi Tanpınar, “ *Gümrükten geçen her şey Müslümanlaşıyordu. (...) üst tarafına asılmış Yesarizade yazması yüzünden Fransız üslubu konsol, Bohemya işi lamba hep Müslüman'dı. İngiltere'den dün gelmiş rokoko saat, melez döşenmiş aynalı, saksılı Louis XV. üslubu otoman markizetli yakut patiska minderli odaya girer girmez çok Müslüman bir zamanı saymaya başladığı için derhal Müslümanlaşır, (...)* ”¹²³ dediği “Beş Şehir” adlı romanında bu tutumu örneklemektedir.

Konutlarda, geleneklerin en hızlı terk edildiği hacimler, misafir odası olarak kullanılan mekanlar olmuştur. Daha çok üst sınıf üyesi aileler modern olanı statülerinin simgesi olarak mekanlarına almışlar; bunun dışında geleneksel yapılarını korumuşlardır. Çevresel etkiler bu noktada ağırlığını hissettirmektedir. Bu anlayışla biçimlenen mekanlarda modernle tanışan son bölüm konutun dışa en kapalı ögesi konumundaki yatak odaları olmuştur.

Geleneksel düzende yaşamaya alışan kişiler, görünürde yerleştirilmeye çalışılan modern mekan düzeni içinde kendilerini yabancı hissetmişlerdir. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın “ Şıpsevdi ” adlı romanında adı geçen Kasım Efendi'nin “...Salonda yavaş yavaş ilerleyerek oturacak bir yer arıyor, ama her zamanki oturuşuyla bağdaş kuracak yahut diz çökecek bir yer bulamıyordu, sağına soluna bakındı. Bir şey devirmemek için son derece ürkek bir- iki adım attı. Nihayet küçük bir kanepenin önüne serilmiş halının üzerine bacaklarını kıvrarak çöktü... Çevresine bakındı, ağızdan << oda değil, çift çarşısı, bit pazarı >> sözlerini kaçırdı.”¹²⁴ cümleleriyle anlatılan durumu, geleneklerle yerleşen davranışların mekan kullanım biçimine etkisini açıklar niteliktedir. Karaosmanoğlu da “Ankara” romanında geçen bir sahneyi; “...İkide bir kaşlarının altından senin kuştüyü yastıklara, bürümcük perdelere öyle tuhaf bir bakışı vardı ki...Divanda bir türlü

¹²³ Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985, 150.

¹²⁴ Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şıpsevdi, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1977, 282.

*oturamadı, yere seccadenin üstüne çöktü...*¹²⁵ şeklinde benzer bir ifadeye yer vermiştir. “Ayaşlı ve Kiracıları” romanında da kalorifer, elektrik ve havagazının olduğu vurgulanan bir apartman dairesinde yaşayan Ayaşlı’nın; kahvesini mangalda pişirme geleneğini sürdürmesi hayretle karşılanmaktadır.¹²⁶ Bununla birlikte, “çevre” olarak tanımladığımız aile yakınları, konutun bulunduğu mahalle içinde süren diğer yaşamlar ve dışında kalan farklı düzenlerin – bilgi anlamındaki – yansımaları da konut mekanlarını etkilemiştir. Bireyler mekanlarını biçimlendirirken, önemli ölçüde çevrenin değer yargılarını göz önünde tutmuşlar, farklı ve üstün olmak gibi sosyal statü göstergelerini kullanmaya çalışmışlardır.

“Ankara” da karşılaştığımız, eski millet vekili Murat Bey’in yenilemeye çalıştığı evinin de çevresel etkilerle biçimlendiği görülmektedir. Bu durum; *“...Murat Bey durmadan odaların şeklini ve rengini değiştiriyor, mobilyalarını yeniliyordu. Dülgerler, doğramacılar, kaplamacılar, evin içinden bir lahza eksik olmuyordu. Tam her şey bitip artık Murat Bey büsbütün yerleşir gibi olurken, İstanbul’dan bir misafir veya Berlin’den bir mühendis geliyor. ‘bunu böyle yapsaydınız daha iyi olurdu. Şu şekil buraya hiç uymamış’” diyor ve bu söz, bütün ev halkı için, haftalarca yeni bir tedirginliğe yol açıyordu...*¹²⁷ şeklinde kaleme alınmıştır.

Özellikle, Cumhuriyet’in ilk yıllarına ait mekanların çoğunda görülen çevresel etkiler; öncesinde yeni - Osmanlı olarak tanımlanmış ailelerin sürdürdükleri alışkanlıkların ve Batılı yaşam tarzının bir sonucudur. Halit Ziya Uşaklıgil’in romanlarına konu olan mekanlar da çevresel etkilerin izlerini barındırmaktadır. Yazarın 1924’te kaleme aldığı “Kırık Hayatlar” adlı romanında adı geçen Ömer Bey, Avrupa’da tıp okuyarak, yurda dönmüş ve evlenmiştir. Batı’da gördüklerine benzer bir eve sahip olma isteğiyle, Şişli’de aldığı arsaya bir ev yaptıran Ömer Bey’in misafir odasını döşemek için boş vakitlerini Avrupa’daki büyük eşya mağazalarına ait katalogları karıştırarak geçirmesi ve benzerlerini de Beyoğlu’ndaki atölyelere

¹²⁵ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 37.

¹²⁶ M.Ş.Esendal, a.g.e., 28.

¹²⁷ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 134.

yaptırmayı düşünmesi çevresinden farklı olduğunu mekanlara yansıtma çabalarıyla örtüşmektedir.¹²⁸

Batılılaşma olgusu mekanlara; yaşam düzenini kolaylaştırıcı, pratik yönüyle değil, öncelikle taşıdığı statü ve çağdaşlık mesajları ile göstermelik olarak girmiş; bu durum da çevre faktörünü etkin kılmıştır. Yeniliklerin konutlara yansımada öne çıkan bu yaklaşım Cumhuriyet’le birlikte devam etmiş, mekan kimlikleri kullanıcı profilini ortaya koymaktan çok çevre içindeki yere göre biçimlenmiştir. “Ankara”daki ordudan emekli Hakkı Bey’in; Berlin’in veya Paris’in son mobilya sergi kataloglarındaki eşya resimlerine göre döşenmiş odalarını, salonlarını herkese ilk gösterdiği günlerdeki hali yazar tarafından bayramlıklarıyla sevinen bir çocuğa benzetilmiştir.¹²⁹

Bu örnekte olduğu gibi aileler mekanları ya çevrelerinden gördükleri gibi ya da çevreye üstünlüklerini gösterecek şekilde döşemişlerdir.

2.2.3. Mimarlık Alanındaki Gelişmeler :

Osmanlı İmparatorluğu son dönemini yaşarken; Birinci Dünya Savaşı sonrasında batı ülkelerinde, modern mimarinin temellerinin atıldığını görmekteyiz. Biçim-işlev birlikteliğinin akılcı bir yaklaşımla ön planda tutulduğu “modernizm”; 1917’de Hollanda da De Stijl gurubu ile çıkışını sürdürmekte, Almanya’da da 1919’da açılan Bauhaus Okulunun öğretileri bu yeni anlayışı desteklemektedir. Özellikle 1920’lerden başlayarak Batıda gözlemlediğimiz uyanış ve bu uyanışın sonunda fiili gerçekleri arama eğilimi, bizde herhangi bir yankı uyandırmamıştır.¹³⁰

Kurtuluş Savaşı ardından Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında gelişen ulusal bilinç yaratma çabaları içinde oluşan mimari ortam, “Birinci Ulusal Mimarlık Akımı” adıyla geçmiş değerlerin sürdürülmesi felsefesini yaşatırken; hızla gerçekleştirilen devrimler mimaride yeni değerlerin kabulü ve uluslararası mimarlık

¹²⁸ Halit Ziya Uşaklıgil, Kırık Hayatlar, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1924, 210-211.

¹²⁹ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 136.

¹³⁰ Bülent Özer, “Yorumlar”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, 320.

anlayışını ülkede egemen kılma arayışlarını beraberinde getirmiştir. Bu iki farklı anlayış bir arada yaşama ortamı bulmuştur.

Toplum ancak 1930'lerden itibaren Modernizmin yansımalarını hissetmeye başlamıştır. Modern mimarlık ortamının Türkiye'de tanınması ve benimsenmesinde, sayısı az da olsa yurtdışında eğitim yapan mimarların katkıları ve gelişen iletişim ortamı etkili olmuştur.

1930'lu yıllar başlarken Ankara'daki uygulamaların, yayınların ve devrimci ortamın verdiği ivmeyle aktif bir döneme girilmiş, genç mimarlar büyük bir hevesle modern mimarlığı uygulamışlardır.¹³¹ Yeni dönemin Mimari gelişme ve tartışmalarının izlenebildiği tek yayın olan "Mimar" (Arkitekt) dergisinin sayfalarında yer alan yapıtlarda akılcı ve işlevsel bir anlayışın hakim olduğu görülmekte; ayrıca yapıların mimarları tarafından da vurgulanmaktaydı. "Kübik Mimari" tanımı içinde yer bulan bu yeni modernist tutum geçmişten kesin bir kopuşun ifadesi olarak kabul edilmiş; dönem boyunca önce kamu sonra da konut yapılarında uygulanmıştır.

Modern mimarlığın estetik kuralları olarak kabul gören karakteristik özellikler "Kübik" kavramını gündelik hayata taşımış; kübik ev, kübik eşya gibi tanımlar dönemin simgesi haline gelmiştir. Bu dönemde modern mimarlığı sembolize eden Kübik; modernizm'in kitlesel hacimlerini tanımlamak için kullanılmış ve bu dönemdeki mimarlık arayışlarının biçimsel ifadesi olmuştur.

Kalkınma yönünü ve politikasını "Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek" olarak formüle eden yönetimin kültürel ve teknolojik açığı kapatmak için yabancı uzmanlardan yararlanılması gerektiği düşüncesiyle davet edilen yabancı mimarlar da gerek proje ve uygulama gerekse eğitim alanlarında hizmet vermişlerdir. Yabancı mimarların bu faaliyetleri Türk mimarlar arasında çeşitli tartışmalara yol açmakla birlikte modern mimarinin Türkiye'deki gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir.

Mimarlar tüm çabalarını bir yandan diğer ülkelerdeki gelişmelere yetişmek, diğer yandan yabancı mimarların ülkemizdeki ürünlerini aşmak yolunda yoğunlaştırmışlardır. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi değişim felsefesiyle hareket

¹³¹ A.Batur, a.g.e., 223.

eden bir ortamda gelişmiş ancak milli kimliği korumacı tavrı ile modernleşme ideolojisinin gerisinde kalmıştır. Mimarlıkta yaşanan bu gelenekselci tutum doğal olarak iç mekanlardaki eski düzenin sürmesine neden olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde ilk 20 yılın sonlarına doğru dünyada yaşanan gelişmelere paralel, ulusal mimarlık yaratma düşüncesinin ağırlık kazanması sonucu doğan İkinci Ulusal Mimarlık akımı Türkiye’de yabancı mimarlara yöneltilen eleştiriler ve tepkilerle de beslenerek güçlenmiştir. Bu akımın verdiği örnekler modern anlayışla sentezlenmesine rağmen mekanlarda tekrar geleneksel havanın esmesine neden olmuştur. Ancak bu dönem modernizmin mekanlarda yarattığı etkiyi yakalayamamış, sadece bu akımın uygulayıcısı mimarların mekanları ile sınırlı kalmıştır.

2.2.4. Çeşitli Yayınlarla Önerilen Mekanlar :

Batılılaşma çabaları ile Osmanlı’dan başlayarak köklü değişime yönlendirilen toplum kendini Cumhuriyet’in devrimleriyle başlayan yeni hayatına alışma süreci içinde bulmuştur. Bu süreçte, gerek pratik gerekse ideal anlamda pek çok konu, çeşitli yayınlarla ele alınarak; toplumun radikal değişime uyumu hedeflenmiştir. Toplumla çağdaş yaşam modelleri sunmayı amaçlayan yayınlar, henüz “Cumhuriyet” in telaffuz edilmediği, 19. yüzyılın son dönemlerinden itibaren görülmektedir. Bu yayınlar farklı konuları içeren gazete, magazin, kadın ve ev dergileri olabildiği gibi o dönemde “Adab-ı Muâşeret kitabı” olarak basılan, sosyal hayattan konut düzenine kadar her türlü davranış ve yaşam biçimine batılı öneriler getiren kuralcı kitaplardı; ve benzeri kitaplar okullara kadar girerek 20. yüzyılın ortalarına kadar yayınlanmaya devam edeceklerdi.

Pratik kullanım değeri tartışılır olan ve ilki 1894’de Ahmet Mithat Efendi tarafından “Avrupa Adab-ı Muâşereti yahut Alafranga” adı ile yayınlanan kitabın ardından 1903-1911 yılları arasında Mehmet İzzet’in kaleme aldığı “Rehber-i Umuru Beytiye” başlıklı üç ciltten oluşan, ev ve mekana ilişkin her konunun detaylı olarak ele alındığı bir ansiklopedi toplumu yönlendirmeyi amaçlamaktaydı. İçinde; ev

sahibi olacakların mutfak düzeninden, banyoya, mobilyadan, tabloya, ısıtmadan, bahçe düzenine kadar, her şeyin Avrupai bir yaklaşımla ele alınarak çözüm önerileri sunan bu yayına benzer yayınlar Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.¹³² Özellikle okullar için basılan ders kitaplarında da konutların mekan düzeninden mobilya seçimine kadar batılı standartlara uygun; olması gerekenler ilginç detaylara girilerek yer almakta idi. Ahmet Cevad tarafından ilkokullar için hazırlanan “ Hayat ve Tabiat” konulu ders kitabında ¹³³ yer alan iç mekan resimlerinin Fransız okul kitaplarından kopya ederek kullanılması; dönemin yaşam biçimini batıdan farksız görmeye çalışmak adına dikkat çekicidir.

1930’ların başında ilkokul dördüncü sınıflara okutulan “Ev Bakımı” kitabında ise “kabul salonları” olarak tanımlanan misafir odalarında yer alması gerekli eşyaların yanı sıra duvarlarına asılacak tabloların yağlı boya olması gerektiğine kadar, mekan düzenleri kuralcı bir yaklaşımla ele alınmış, topluma çocukluktan itibaren geleneklerden uzak bir hayat tarzı benimsetilmek istenmiştir.¹³⁴

Cumhuriyetin ilk on yılı içine sığan devrimler arasında, ev eşyalarının düzenine ve çağdaşlaşmasına dair her hangi bir kanun yer almamasına rağmen bu konudaki değişim, yaşam içinde kapladığı alanla doğru orantılı olarak şapka ve kıyafet devrimleri kadar teşvik edilmiştir.

Dönemin gazetelerinden Hakimiyet-i Milliye’nin 9 Mart 1929 tarihli nüshasında Burhan Arif “Medeniyete giden yolun ucu tüten ocağın dibine bağlıdır.” diyerek kerevet yerine koltuk, bakır sini yerine yemek masası kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

1923’de yayınlanan “Yeni Adab-ı Muaşeret” adlı kitabın “Eski Adab-ı Muaşeret’den Yeniliğe Doğru”, “Yeni Asır”, “Yeni Hayat”, “Yeni Aile” gibi üst başlıkları, yerleştirilmeye çalışılan çağdaş toplum ideolojisinin alt başlıkları niteliğindedir. Muhittin Dalkılıç bu kitabıyla yeni ev düzenlerinin nasıl olması gerektiğine ayrıntılı biçimde yer vermiştir. Modern konut mekanları yazarın ifadesiyle okuyucuya şu cümlelerle aktarılmıştır.:

¹³² U.Tanyeli, a.g.e., 294.

¹³³ Ahmet Cevad, Hayat ve Tabiat, 2.cilt, İstanbul, 1928, (U.Tanyeli, a.g.e. de aktardığı kaynak)

¹³⁴ Doktor Muhittin Celal, Ev Bakımı, İlk Mektep-Sınıf:4, İstanbul,1931-1932, 24,30.(U.Tanyeli, a.g.e.de aktardığı kaynak)

“Uzun çubuklu kadife örtüler kenarları ponponlu eski ipekli örtüler de kalkmıştır...”

“Çiniler de salonlara konmuyor...”

“...Mücella mobilyelerin üzerindeki tozlar şimdi eskisinden çok kolaylıkla alınabildiği için piyano üzerine örtü koymaya gerek kalmamıştır...”

“..Bu gün için artık eskisi gibi sırf monden kabullere mahsus salonlar modadan kalkmaktadır. Apartman kiralarının yüksekliği, asri inşaat esasları buna sebep oluyor.... hem daima oturma, hem çalışma ve misafir salonu olarak “ yaşıyan bir oda “ halinde kullanılıyor”

“Misafirler böyle bir salonda münhasıren kabul salonuna mahsus eşya görmediği zaman artık istirap etmemektedir.”

*“Hatta ekseriya salonla yemek odası da birleştiriliyor. Bu takdirde salonun bir kısmı paravan, bir camekan veya buna benzer bir vasıta ile tefrik ediliyor, yemek masası da burada duruyor.”*¹³⁵ diyerek salonların yerleşim ve kullanım özelliklerini tüm detaylarıyla nakletmektedir. Aynı kitapta, yatak odalarının düzenine de değinen Dalkılıç yatakların teşhir edilmesini, gardıropların da mümkün olduğu kadar odada kullanılmamasını; bu elemanların yerinin çamaşır odaları olduğunu belirtmekte aynı zamanda odanın küçük bir salon gibi düzenlenmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Haftalık dergilerin ev ve eşya ile ilgili köşelerinde de çeşitli konut projeleri tanıtılmakta ve oda düzenleri ile ilgili önerilere yer verilmekteydi. Önceleri “Ecnebilere odalarımızın tezyini ve tefrişi hakkında neler öğrenebiliriz” gibi başlıklar altında ele alınan bu projeler 1930’ların sonuna doğru mimarların imzalarıyla yayınlanmaya başlamıştır.¹³⁶ “Derginin Mimarı” tarafından hazırlandığı belirtilen bu köşelerde çoğunlukla batı kaynaklı dergilerden alıntılar olmakla birlikte, dönemin yaşam şartlarına uyarlandığı görülmektedir. Bu projeler yazlık köşk, hafta sonu evi, villa gibi adlarla uygulama kolaylığı vurgulanarak, yapı özellikleri okuyucuyu çekecek bir dille nakledilmekte; mekan düzeninden evdeki yaşayış biçimine kadar her konu idealize edilerek aktarılmakta idi.

¹³⁵ Hayati Tüfekçioğlu, “Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basımı” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 111-112.

¹³⁶ *Muhit*,(4),”Ecnebilere Odalarımızın Tezyini ve Tefrişi Hakkında Neler Öğrenebiliriz?” İstanbul, 1929, (sene:11), 18.

Aynı sayfada yer alan “ Oturma Odanızı Asrileştiriniz” başlıklı bölümde :

“ Harpten evvel satın aldığınız eski usül eşyalarınızı artık değiştiriniz. Ne güzel modern eşyalar var... hem o kadar da ucuz ki ...”

“Tavandaki alçıkları dökünüz, şimdi sadeliği daha çok beğeniyorlar. Eski avizeyi götürüp Bedesten’de ucuz – pahalı satın ve yerine güzel bir abajur alın.”

“Kalorifer radyatörünü kitap raflarının arasına gizlemek her halde daha güzel bir iş olur.” “... Basık somyalı bir kanep ve kısa bir masa.... işte yeni asri bir salon.”

“Çalar saat yerine güzel çiçekli bir vazo koymayı da ihmal etmeyiniz” diyerek anlatılan yeni oturma odası düzeni “ Yeni Gün Mimarı” imzasını taşımaktadır.¹³⁷

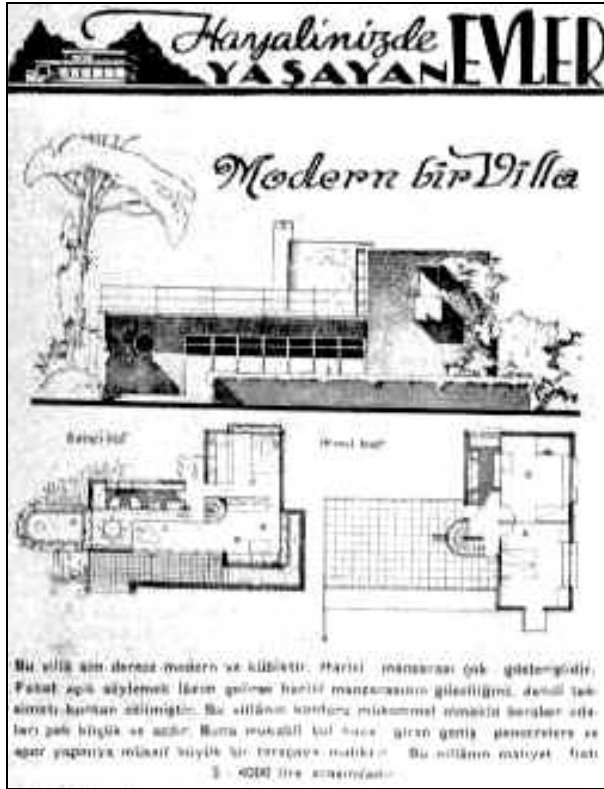
Dönemin popüler dergilerinden “Yedigün”de de yakın bir dille ele alınan “Ev” köşelerinde verilen projelerin çoğu fikir projesi niteliğinde olup Mimar Necip Uzman imzasıyla yayınlanmıştır. (Resim 2.70)

Resim 2.70: Mimar Necip Uzman'ın proje örneği.

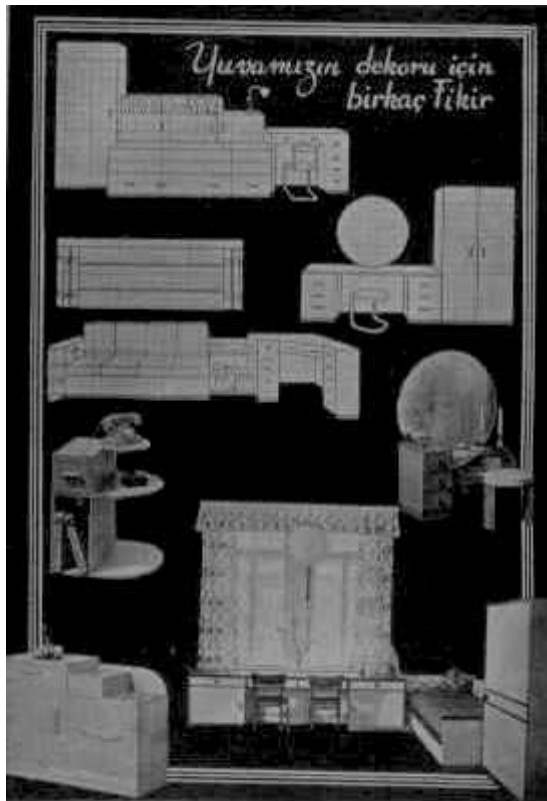
Kaynak : *Yedigün*, (292), c:12,1938, 22

“Evlerimizin Dekorü”, “Hayatınızın Dekorü”, “Hayalimizde Yaşayan Evler”, “Güzel Evler” gibi bölümlerde günün çizgilerini yansıtan proje ve mekanlar yer almıştır. (Resim 2.71a – 2.71b – 2.71c)

Resim 2.71a: “Hayalimizde Yaşayan Evler” köşesi

Kaynak : Yedigün, (221), c:9,1937, 22.

Resim 2.71b: “Yuvamızın dekoru” için fikirler

Kaynak : Yedigün,(303), c:12,1938, 26.

Resim 2.71c: “Evlerimizin Dekorü”

Kaynak : Yedigün, (236), c:10,1937, 22

¹³⁷ Yenigün, (13), “Yazlık Köşk”, İstanbul,1939, 22.

“Asri evin içi” başlıklı köşede de kübik evlerle ilgili bilgiler verilmiş ve modern evler için bir antrenin yerleşim düzeni ve bir yazı köşesi önerilmiştir. (Resim 2.72)

Resim 2.72: “Asri Evin içi” köşesi
Kaynak : *Yedigün*, (170), 1936, 21

Mesleki yayınlar arasında ilk olma özelliğine sahip; “Arkitekt” adlı aylık yapı sanatı, şehircilik ve dekoratif sanatlar dergisi ise yurt içi ve yurt dışında çoğu uygulanmış çeşitli projeleri detaylarıyla yayınlamıştır. Abidin Mortaş ve Zeki Sayar’ın sahibi olduğu dergi dönemin mimarlarının projelerini tanıtmının haricinde mesleki tartışmalara da sayfalarını açan boyutuyla Türkiye’de modern mimarlığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Projelendirdikleri yapıların iç mekan düzenlemelerini detaylı olarak ele alan mimarlar, konut planları ve yerleşim düzenleri ile ilgili görüşlerini de çeşitli makalelerle ortaya koymuşlardır. Aptullah Ziya’nın “Binanın İçinde Mimar”, Behçet Ünsal’ın “Kübük Yapı ve Konfor”, İsmail Hakkı Oygur’ın “Yeni Tezyin-i Sanat” gibi pek çok makalede mekan çözümleri üzerine önerilere yer verilmiş; ayrıca mekanların mimarlar ve dekoratörler yardımıyla düzenlenmesinin önemi vurgulanmıştır.

Yayınlarda hedeflenen; Cumhuriyet’le tanışan toplumun yeni mekanlarda, yeni bir kimlikle, yeni bir hayata başlamasına öncülük etmek ve batı normlarında

yönlendirmektir. Ancak bu yayınların; toplumun geneli içinde sınırlı bir okuyucu kitlesine ulaştığı göz önüne alındığında, etki alanının daraldığı görülmektedir.

3.BÖLÜM :ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MEKANLARDA MOBİLYA

3.1. Mobilyaların, Kullanım Biçim ve Genel Özellikleri :

“Mobilya”, Batı kültüründe gelişen mekan düzeninin bir parçası olarak, Türklerin geleneksel mekan yapısıyla çelişmektedir.

Osmanlının batılılaşma hareketleri çerçevesinde 19.yy. da, Batı üslubunda yapılan Dolmabahçe ve Beylerbeyi saraylarında kullanılmaya başlayan mobilya; yüzyılın sonlarına doğru özellikle İstanbul’da saray çevresindeki konutların pek çoğunda mekanlara girmiş bulunmaktaydı.¹³⁸

Ahmet Mithat, “Jön Türk” adlı romanında üst sınıfa ait bir İstanbul konağını; *“....Sonraki sahipleri tamir ve tezyin ehemmiyetini daima içerilere hasredegeldiklerinden konağın içi hakikaten pek mamur. Hatta en evvelki inşasını tezyin eyleyen tepe camları,sofa setleri, musandıralar, çiçeklikler, raflar, filanlar kaldırılarak binaya yeni binalar şekil ve sureti verilmeye gayret olunmuş. Vakıa bu gayretteki yanlışlık öyle şeyleri anlayanlara, bilenlere hafı olamaz ise de bu hanenin eshabında o gustolar olmadığından hanelerini Alafranga yapmak istemişler de bu arzu ile o canım eski letafet-i mimariyeyi zayi etmişler. Bu tahriben tecdid gayreti mefruşatta dahi görülmüş. Eski divanlar, minderler kaldırılmış. Yerine köşeler, kanepeler, koltuklar, sandalyeler konulmuş. Yatak odaları karyolalar, komodlar, gece servisleri filanlar ile doldurulmuş. Aynalı dolaplar, lavobolar dahi unutulmamış. Alaturkadan kamilen çıkarılıp alafranga edilmiş vesselam.”* diyerek tanıtmaktaydı.¹³⁹

¹³⁸ Oya Boyla, “Mobilya” Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (cilt 2), Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, 1285-1286.

¹³⁹ Ahmet Mithat, Jön Türk, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1995, 11.

Avrupa’da etkili olan stillerin çizgilerini taşıyan bu mobilyaların bazıları ithal edilmekte; bir bölümü de çoğunluğu gayrimüslim olan mobilya ustaları tarafından üretilmekteydi. Cumhuriyet öncesi konutlarda, ailelerin kültürel ve ekonomik yapısına bağlı olarak çeşitlilik gösteren mobilyanın, 1930’lar dan sonra modern yaşamın sembolü haline geldiğini görmekteyiz.

Mekanda mobilyaların kullanım biçimleri, konut tiplerine, buldukları mekana ve kullanıcının kültürel ve ekonomik durumuna göre farklılaşmaktadır.

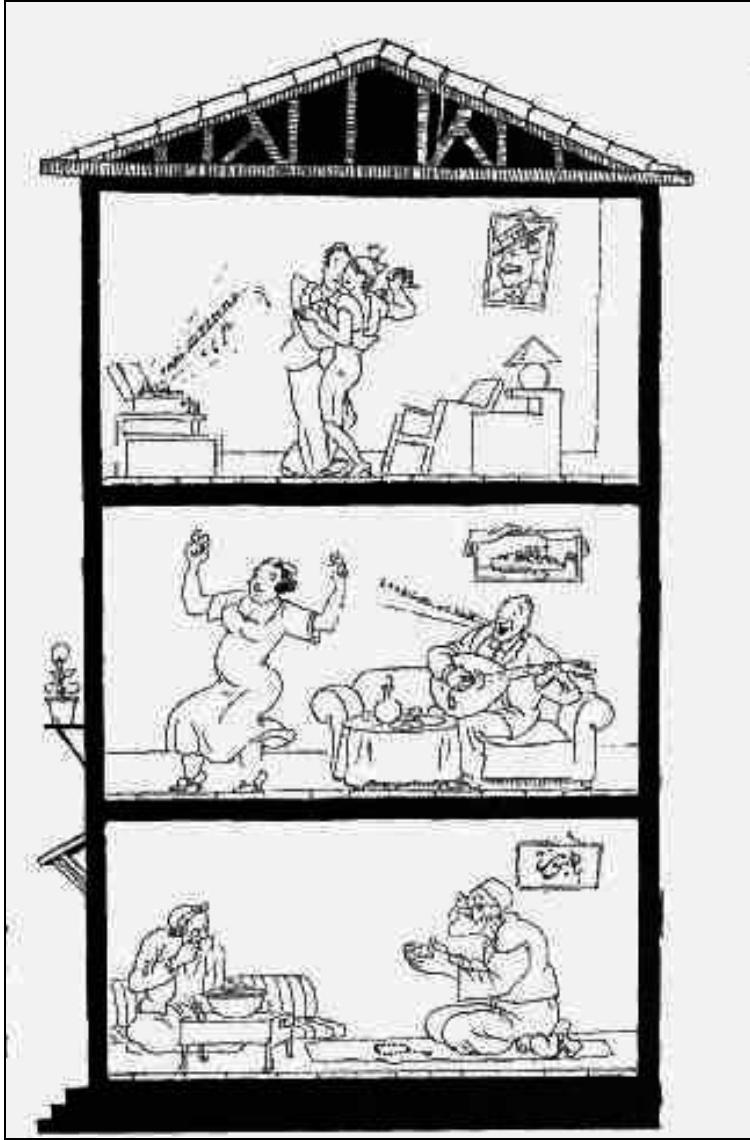
Çelik Gülersoy, dönemin mobilya kullanımındaki çeşitliliğini ailelerin statüsüne göre dört grupta değerlendirmektedir.¹⁴⁰ Birinci grup; saraya yakın çevreden, “paşazade” olarak adlandırılan konak sahiplerinin mekanlarında, yer alan, ailelerinden kalan mobilyalardır ki Gülersoy bunları “saray artıkları” olarak tanımlamaktadır.

İkinci grup, aileden kalan mobilyaları olmayan ancak, maddi imkana sahip, yüksek memur, mühendis gibi meslek guruplarına dahil kişilerin evlerinde kullandıkları; dönemin yeni çizgilerini yansıtan özellikte mobilyalardır.

Üçüncü grup; maddi imkansızlıklar içinde yaşayan kişilerin evlerinde yer alan; “karışık” olarak nitelendirilen düzende, sabit elemanlarla bir arada kullanılanlar. Dördüncü grup; yoksullar ve alaturkalığı devam ettiren ailelerin evlerinde geleneksel sabit düzen sürmekte ve mobilya kullanılmamaktadır.

Bu perspektif 1940’ların başına kadar çok fazla değişime uğramış ve mobilya kullanım alışkanlıkları bu yönde devam etmiş; tanımlanan guruplar, biçimsel özelliklerin belirginleşmesinde de etkili olmuştur. Ramiz Gökçe’nin 1936’da Akbaba mizah dergisinde yayınlanan “Evlerimizin İçyüzü” isimli karikatürü dönemin çeşitliliğini çok iyi ifade etmektedir. (Resim 3.1)

¹⁴⁰ Çelik Gülersoy, İstanbul, 3 Kasım 2000, tarihli görüşme.

Resim 3.1: “Evlerimizin içyüzü”
 Ramiz Gökçe,1936.
Kaynak : T.Oral, “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık” ,Ev çizgi şehir, Y.Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 343.

3.1.1. Kullanım Özellikleri :

Mobilyaların kullanım özellikleri; mekandaki konumları açısından farklılıklar göstermektedir. Geleneksel düzenin değişime başlaması ile sabit elemanlarla birlikte kombine edilerek kullanılmaya başlayan mobilyaların, pratik işlevleri çoğunlukla ikinci planda kalmış ve prestij ögesi olarak mekanlara girmişlerdir. Eski düzeni sürdüren evlerde mobilyaların kullanılmaya başlandığı ilk mekanlar misafir odaları olmuş, zaman içinde batılılaşma eğilimleri ile mobilya, en son yatak odalarında yerini almıştır.

Konutların “misafir odası”na ayrılmış bölümlerinden başka “ebeveyn yatak odası” olarak özelleşmiş mekanlarda da kullanılan mobilyaların “takım” anlayışı ile guruplandığını görmekteyiz.

Misafir odalarında yer alan oturma gurupları genellikle mekanın büyüklüğüne göre iki koltuk bir-iki kanepes veya dört koltuk bir-iki kanepeli takımlardan oluşmaktadır. “Koltuk Takımı” olarak satılan bu takımlara iki veya dört sandalye de eklenebilmektedir. Ayrıca 1930’lardan sonra çeşitli köşe gurupları da bu mekanlarda sıkça yer almış bir veya iki koltukla birlikte çeşitli ebatlarda sehpa ile bir arada kullanılmışlardır.

Jale Bido’nun yaşadığı Bomonti’deki geleneksel planlı evin salonunda da benzer bir kullanım biçimi ile üçlü büyük bir kanepesye eklenmiş iki koltuk ve dört sandalyeden oluşan takım, yüksek bir orta sehpa ile tamamlanmış, mekandaki konsolun yanı sıra koltuk kenarlarında da küçük ebatlı sehpalar olduğu ifade edilmektedir.¹⁴¹

Sevim Görgün’ün Arnavutköy’deki evlerinde de misafir odası mobilyaların kullanım özellikleri açısından benzeşmektedir. İki koltuk ve bir kanepeden oluşan takım, sandalyelerle tamamlanmaktadır.¹⁴² “Yemek odası”na özel bir mekan ayrılmayan geleneksel planlı yapılarda, mutfakta ve oturma odasında yemek yeme alışkanlığı bu odalardaki masa ve sandalyelerin kullanımını da beraberinde getirmiştir. Bu elemanlar koltuk ve divanlarla aynı mekanlarda yer almışlardır. Bazı konutların sofalarında yer alan masa ve sandalyeler de Utarit İzgi’nin 1930’larda yaşadığı Haydarpaşa’daki evde¹⁴³ ve Mürüvvet Denizi’in Kuzguncuk’da halen yaşadığı evde olduğu gibi yemek amaçlı kullanılmışlardır. Bu mekanlarda takım anlayışından söz etmek mümkün değildir.(Resim 3.2)

Modern planlı konutlarla birlikte yemek odası çoğunlukla salonun bir bölümü haline gelmiş, kendi içinde “yemek odası” takımı olarak, depolama elemanları ile kombine edilmiş, ancak bu bölümde yer alan mobilyalar da genellikle konukların kullanımına ayrılmıştır. 1935’den sonra Cihangir, Kristal Palas apartmanındaki dairelerden birinde yaşayan J.Bido’nun amcası Cezmi Bido’nun

¹⁴¹ J.Bido, 2000

¹⁴² S.Görgün, 2001

evinde de bu düzene rastlanmaktadır. “Salon-Salamanje” olarak adlandırılan; yemek bölümünün de dahil edildiği salonun oturma bölümünde yer alan bir kanep ve iki koltuktan oluşan takım, yüksek sehvası orta ve yan sehpalara ek olarak ayaklı lamba ve yüksek çiçekliklerle kombine edilerek kullanılmış; yemek bölümündeki takım ise; açılır-kapanır bir kare masa, sekiz sandalye ve döneminde kontr- büfe olarak bilinen vitrinli-aynalı bir depolama elemanından oluşmuştur. Bu gurubun kullanılan kumaşlarla oturma gurubu ile bütünleştirildiği de belirtilmiştir.¹⁴⁴ (Resim 3.3)

Resim 3.2: Kuzguncuk “Mürüvvet Deniz Evi” sofası.
Fotoğraf : Erdal Aksoy

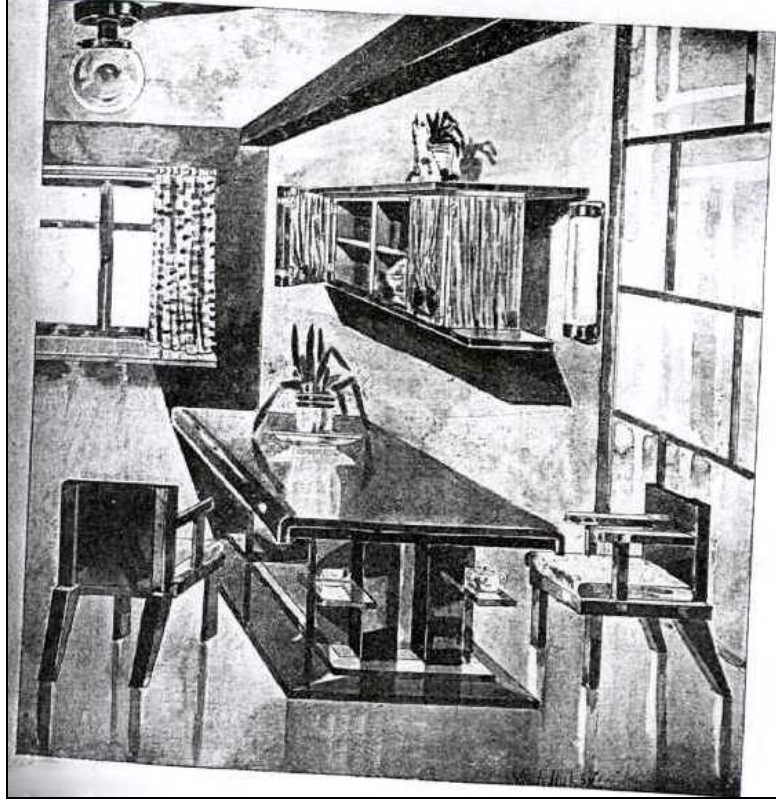

Resim 3.3: Moda’da bir villanın salonu.
Kaynak : *Arkitekt*,(9), 1936, 247.

Mimar Aptullah Ziya’nın tasarladığı bir apartman dairesinde ise yemek odası bağımsız olarak da kullanılabilen bir mekandır ve mobilyalar yerine göre tasarlanmıştır. Yemek masası, açılır-kapanır özellikte olup sandalyelerde özel olarak masa ile takım oluşturacak çizgidedir. Masanın bulunduğu bölümün duvarında

¹⁴³ Utarit İzgi, İstanbul, 16Ekim 2000, tarihli görüşme.

mimarın “asma büfe” tabir ettiği bir depolama elemanı kullanılmış, ayrıca büyük bir büfede mekandaki takım anlayışı içinde yer bulmuştur. (Resim 3.4)

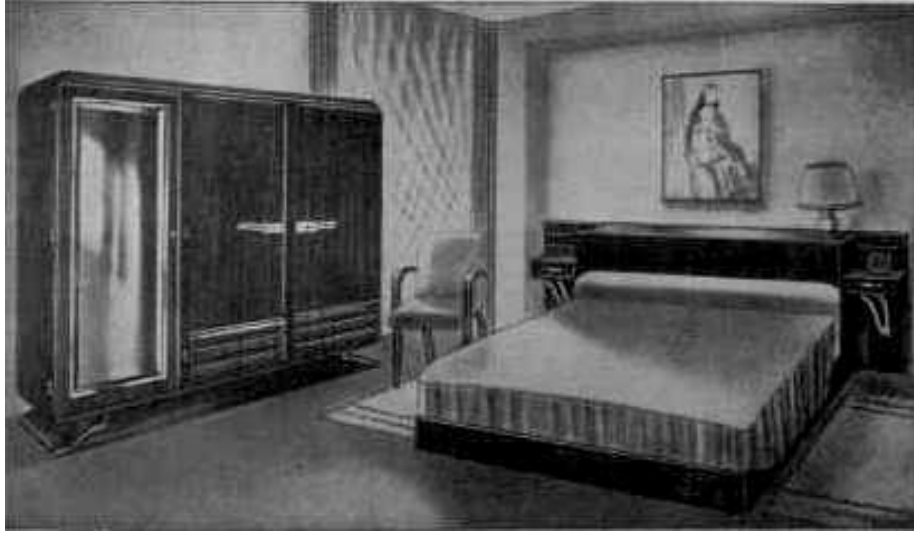

Resim 3.4: Aptullah Ziya'nın “yemek odası” perspektifi,1930.
Kaynak : *Mimar*,(1), 1931, 17.

Yatak odaları içinde sadece ebeveyn yatak odalarında kullanılan mobilyaların takım anlayışını yansıttığı görülmektedir. (Resim 3.5) Takımların çoğunda gardrop iki - üç kapılı ve kapakları aynalı olup; tuvalet masaları da bir pufla bütünleşmiştir. Takım haricinde oturma-dinlenme elemanları ve paravanlar da yer almıştır. Tek kişilik odalarda da takım harici ancak uyumlu mobilyaların bir arada kullanıldığı görülmektedir.(Resim 3.6) Odaların çoğunda karyola başındaki komodinlerin daha çok çekmeceli ve dolaplı tipleri tercih edilmektedir. Gardrop adıyla özdeşleşen giysi dolapları ise her odada bulunmamaktadır. Yatak odalarındaki gömme dolapların ve sandıkların (dolap içinde de olabilmekte) haricinde daha çok konsol adıyla bilinen “komod”lar da önemli bir yer tutmaktadır. Çekmeceli veya kapaklı olan bu depolama elemanlarının kullanımı oldukça yaygındır. Yatak odalarına giren masa veya yüksek

¹⁴⁴ J.Bido, 2000

sehpalar, yazı veya yemek amaçlı kullanıma cevap verecek biçimde seçilmektedir. Bunların haricinde portatif pantolon, elbise ve kravat askılıkları da olabilmektedir.

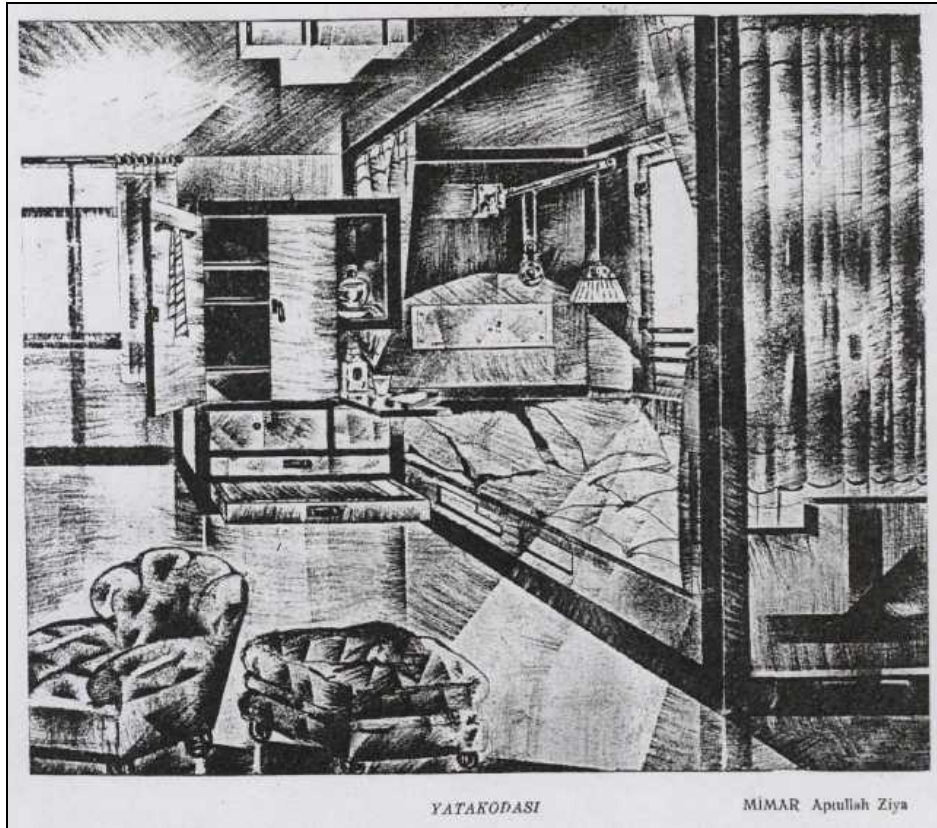
Resim 3.5: Yatak odası takımı.
Kaynak : *Yedigün*,(280), c:11,1938, 22.

Resim 3.6: Atatürk'ün Samsun'da kaldığı oda.(1925-1928)
Kaynak : *Yedigün*,(305), c:12,1939, 4.

Yine mimar Aptullah Ziya'nın tasarladığı konut projesinden örneklersek; modern bir evin yatak odasında karyolanın köşeye yerleştirilerek perde ile odadan ayrılabilen düzen içinde kullanıldığını görmekteyiz. Kitap okuma amacına hizmet

edebilecek konumda aydınlatması ile birlikte ele alınmış; karyolanın soluna yerleştirilen dolap aynı zamanda “komodin” işlevini görecektir şekilde bölmeleri olan bir elemandır. Mimar komodin kullanımını gereksiz görmektedir. Bu mekanda yer verilen iki koltuk istenildiğinde birleştirilerek şezlong gibi kullanılacak şekilde tasarlanmıştır.(Resim 3.7) Bu örnekte olduğu gibi Modernizmin etkisinin hissedildiği bazı mekanlarda nadir de olsa “takım” halinde kullanım alışkanlığından uzak, farklı çizgilerde mobilyaların kombinasyonlarına rastlamak mümkündür.

Resim 3.7: Aptullah Ziya'nın “yatak odası” perspektifi,1930.

Kaynak : *Mimar*,(1), 1931, 18.

Karma bir düzene sahip olan mobilyaların kullanım özellikleri benzer yönleriyle öne çıkmakta ve alışkanlıkları devam ettirmektedir. Bununla birlikte ideal olanı arama çabaları içinde mimarlar farklı çözüm önerileri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Misafir odalarında biçimsel özellikler ön planda tutularak; gösterişli olana yer verilirken bu ölçüt oturma ve yatak odalarında değişerek fonksiyonel ve rahat olana doğru bir yönelim izlenmektedir.

3.1.2. Biçimsel Özellikler :

Cumhuriyetin ilk yirmi yılı çok farklı tarzda mobilyaların bir arada kullanıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemin mobilyaları; İstanbul eksenli bir gelişim izlemiştir.

Osmanlıda Batılı yaşam biçimini benimseyen ailelerin evlerinde kullanılan saray stili mobilyalar, o dönemin üst sınıfına ait bir düzenin parçasıyken; Cumhuriyetle birlikte bu tarz mobilyalar orta sınıfın evlerine girmiştir. Bu mobilyalar Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ağırlığını hissettiren eski Avrupa saray stillerinin bir arada kullanıldığı eklektik tarzda mobilyalardır.(Resim 3.8)

Resim 3.8: Salah Cimcoz'un Moda'daki köşkü
Kaynak : *Yedigün*,(130) c:6,1935, 3.

“Cevdet Bey ve Oğulları” romanında adı geçen Teşvikiye Şükrü Paşa konağında kullanılan mobilyalar; “... Sağına soluna baktı; iskemleler, divanlar, koltuklar, avizeler gördü. Eşyalar arasında yürüdü. Duvara asılı bir tabloya baktı...Ayakları kedi ayağına benzeyen yaldızlı koltukları seyretti. Bir köşede üzeri sedef kakmalı bir küçük sandık duruyordu. Bunun neye yaradığını düşünürken bir sandalyenin üstünde de aynı cins sedef görerek döndü : Bir koltukta, bir divanda da sedefler vardı.”

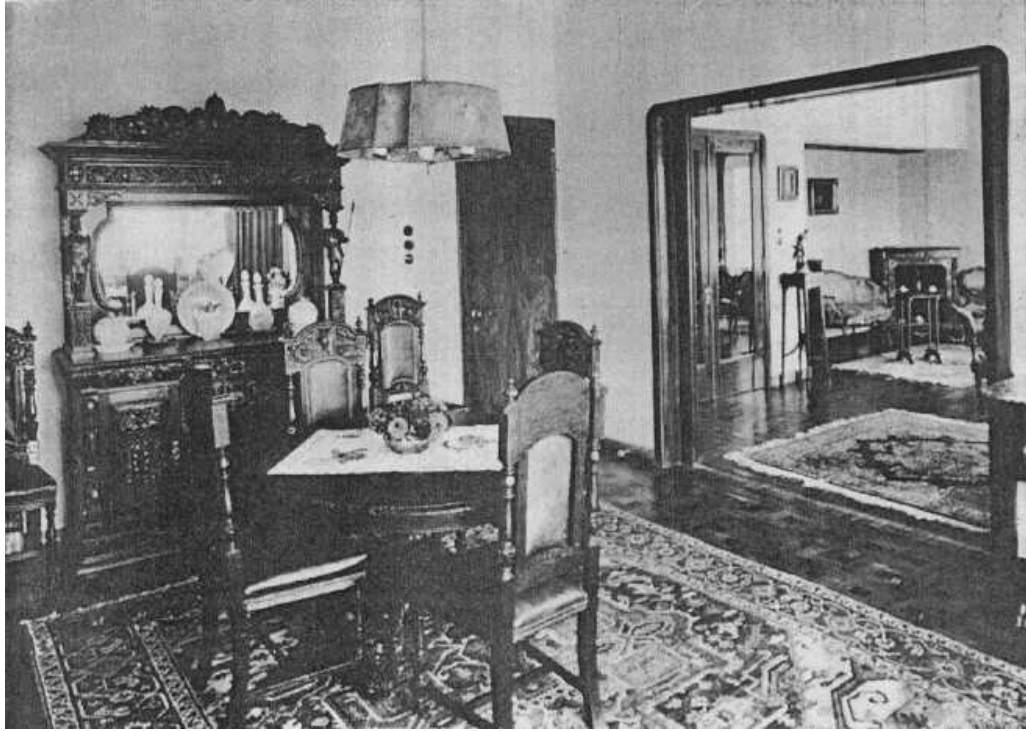
“... Sevgili piyano! diye düşündü. Sevgili sedef odasında. Gene gülümseyerek kalktı, eşyalara baktı. Sedef takımlar...Koltuklar...Küçükken örtülerindeki yaldız bacaklarıma batardı,oturamazdım. Gene de seviyorum o koltukları.Sevgili büyük oda. .. Avizemiz... Babamın sevdiği koltuk... Kadife kaplı koltuklar... Ayaklı lambanın boğumları... Büfenin camekanlarında sevgili annemin sevgili porselenleri...” şeklindeki anlatımlarla tanımlandığı gibi 19. yüzyıl’ın eklektik tarzını yansıtmaktadır.¹⁴⁵

Cumhuriyet öncesinde Halide Edip Adivar’ın çocukluğunu yaşadığı Beşiktaş’taki evi ve odasındaki mobilyaların biçimsel özellikleri, kendi yorumu ile : “... Artık o büyük sofa, çifte merdivenler bana eski güzelliklerini kaybetmişler gibi geldi.o sevimli beyaz örtülü sedirin yerinde şimdi Avrupalı eşyalar duruyordu.Teyze ’nin eski odasını bana yazı ve ders odası olarak hazırlatmış, oraya büyük bir yazı masası,rahat İngiliz koltukları, bir de salıncaklı sandalye koydurmuştu. ...Başucumdaki gece lambasının üstündeki fanus, tıpkı Kraliçe Victoria’nın o günlerdeki garip resimlerine benzerdi.” şeklinde aktarılmıştır.¹⁴⁶

Mimar Zeki Sayar’ın, Kalamış’da 1936-1937 yıllarında inşa ettiği bir villanın iç mekanlarında kullanılan mobilyalarda, yapının mimarisine tamamen zıt bir anlayış izlenmektedir. 19.yüzyıl’ın eklektik tutumunu hissettiren ve biçimsel özellikleriyle eski düzenden geldiği belli olan bu mobilyalar, yeni düzene adapte edilmişlerdir. (Resim 3.9)

¹⁴⁵ O.Pamuk, a.g.e., 50,529.

¹⁴⁶ H.E.Adivar, a.g.e., 104.

Resim 3.9: Kalamış'daki villanın salon ve yemek odası.

Kaynak : *Arkitekt*, (5-6),1937, 132.

20.yüzyıl'ın başlarında 1910'lara kadar Avrupa'da etkili olan Art Nouveau tarz; Cumhuriyet öncesi yapıların mimarisi ile birlikte mekanlarını da etkilemiştir. Bu mekanlarda kullanılan mobilyalarda ise Art Nouveau'nun yalın ve küt çizgileri ağırlık kazanmıştır. Cumhuriyet sonrasında da pek çok evde kullanılmaya devam ettiği görülmektedir.

Orhan Pamuk'un "... *Perihan ile Refik karşılıklı oturdular. Refik pencerenin yanındaki koltuktaydı. Perihan komodine dirseklerini dayamış, arada bir aynaya bakıyordu.Şimdi karısıyla birlikte art nouveau yatak odası takımının içinde oturuyor! Yumuşak kıvrımları,yuvarlak çizgileriyle gemi lombozlarını, güverteleri hatırlatan dolaba, büyük yatağa bakıyordu.*" cümlelerinde bahsettiği oda, 1936'larda yaşanan Nişantaşı'ndaki bir eve aittir.¹⁴⁷ Ercüment Tarcan'ın 1930'larda İzmir'de yaşadığı evde, Annesinin odasındaki mobilyalar; ayrıca S.F.Abasıyanık'ın Burgazada'daki evinde kullanılan mobilyalardan bazıları Art Nouveau'nun biçimsel özelliklerini taşımaktadır. (Resim 3.10)

¹⁴⁷ O.Pamuk, a.g.e., 148.

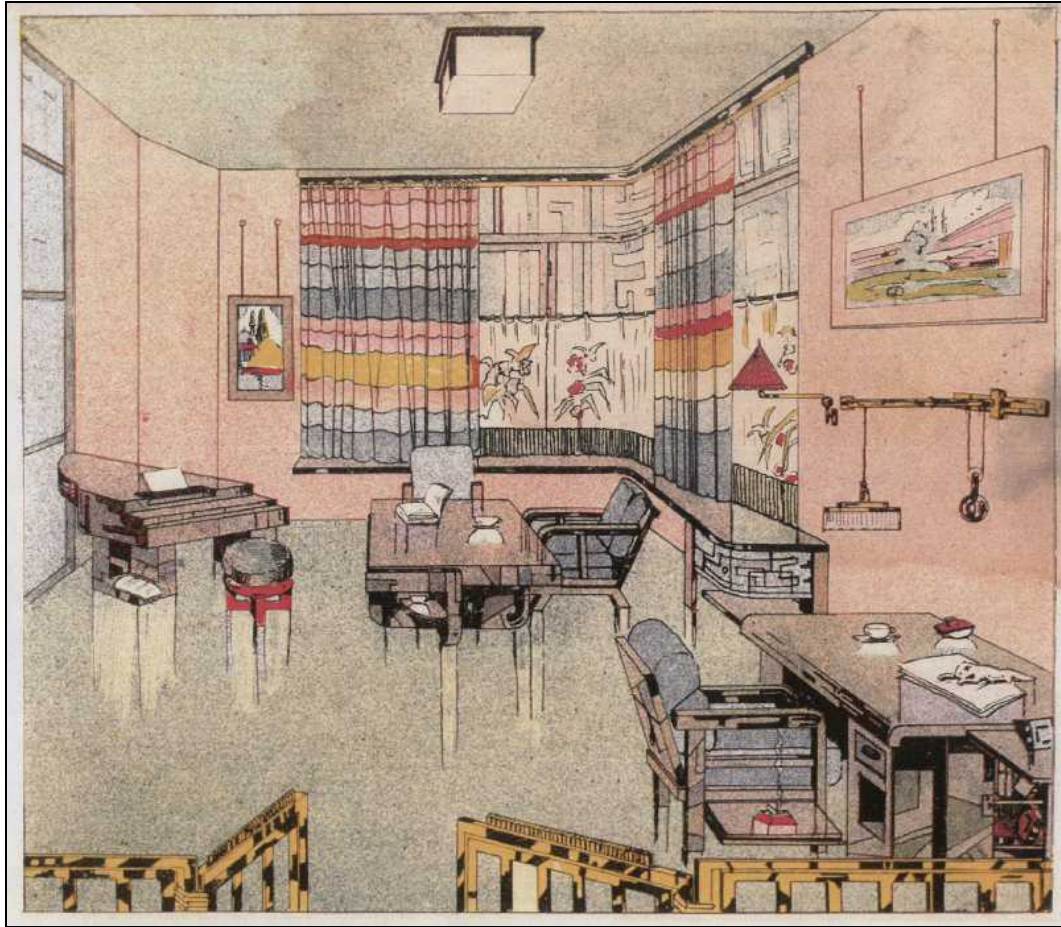

Resim 3.10: İstanbul Burgazada, Sait F. Abasıyanık evi “Art Nouveau” komod.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

1930’lardan itibaren belirginleşen “modern mobilya” nın çizgisi yine Batı etkisinde oluşmuştur. Ancak bu etki Avrupa’da olduğu gibi iki farklı yönde gelişmiştir. Birincisi modern mimarlıkla eş zamanlı gelişim gösteren bir çizgidir. Ve “modernizm”in öğreticisi ve uygulayıcısı olan Almanya’daki “Bauhaus” okulunun etkisi büyüktür. Bu okulun yeni, kuralcı tasarımları, Türkiye’deki değişim ideolojisiyle gösterdiği paralellik açısından önem kazanmıştır. Özellikle; mimarların yapıları için önerdikleri mobilyalar arasında, işlev öncelikli yalın mobilyalar özel bir yer tutmaktadır. Ancak bu yeni tutum, eski alışkanlıklardan tamamen kopuk anlayışıyla ideolojik açıdan kabul görmekle birlikte, halk tarafından “soğuk” olarak tanımlanmış ve mekanlara tam olarak yansımamıştır.

Modern tarzda döşenmiş bir salonda yer alan mobilyaların biçimsel özellikleri Karaosmanoğlu tarafından itici bulunarak, ilginç bir yorumla okuyucuya sunulmuştur. “... Birer dışçı sandalyesini andıran koltuklar, birer ameliyat masasına

benzeyen sedirler, bir otomobil içi gibi kanepeler, sekiz köşeli masalar, eski zahire ambarlarından hiç farkı olmayan büfeler, dresuarlar ve nihayet bütün bunların üzerine serpilmiş duran birtakım acayip, korkunç ve ihtilaçlı biblolar; çıplak duvar, çıplak yer...hepsinin üzerinde soğuk bir klinik parıltısı....”¹⁴⁸ Yine dönemin ideal mekan ve mobilya arayışları içinde Mimar Aptullah Ziya tarafından iş ve çalışma odası olarak tasarlanan odada, modernizmin kurallarının uygulanmaya çalışılmış olduğu görülmektedir. (Resim 3.11)

Resim 3.11: Aptullah Ziya, iş ve çalışma odası perspektif 1930.

Kaynak : *Mimar*,(1) 1931,19.

Modernizmin etkisinin en yoğun hissedildiği mekanlar “Resim 3.12” de görüldüğü gibi Bauhaus’da yetişen tasarımcılardan biri olan Marcel Breuer ‘in tasarımlarına benzer; devamlılık gösteren metal strüktürde mobilyaların kullanıldığı mekanlar olmuştur.

¹⁴⁸ Y.K.Karaosmanoğlu, a.g.e., 139-137.

Resim 3.12: Mimar Seyfi Arkan, Üçler Apt. İhsan Galip evi mobilyaları.
Kaynak : *Arkitekt*, (5) 1935, 136.

Bu dönem mimarisini tanımlamak için kullanılan “Kübik” kavramı yine dönemin mobilyaları için de kullanılmıştır. Ancak bu dönemde “Kübik Mobilya” olarak adlandırılan mobilyaların pek çoğu, modernizm’in katı kurallarından uzaklaşan çizgileriyle dikkati çekmektedir. Bu tasarımların, “modernizm” kurallarının uygulandığı yapılarla kesiştiği en önemli nokta kitlesel ve yalın oluşlarıdır. Bu açıdan bakıldığında “kübik mobilya”nın modernizm’den çok “Art Deco” etkisinde geliştiği görülmektedir. Bauhaus’un yalınlığını Art Nouveau’nun akıcı çizgileri ile birleştiren bu dekoratif tarz adımı, 1925’te Paris’te düzenlenen, Dekoratif Sanatlar ve Modern Endüstri Sergisi’nden alan Art-Deco;¹⁴⁹ özellikle 1930’lardan itibaren, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kabul görmüş ve kübik mobilya olarak yeni mimarinin modern mekanlarda kullanımı yaygınlaşmıştır.

“Edebi Hanım Mecmuası” tanımıyla yayınlanan “Süs” dergisinin 15 Eylül 1923 tarihli 14.sayısında; Avrupa’dan örnekler verilerek anlatılan dönemin eğilimleri, bir mekan perspektifiyle birlikte - Cumhuriyet’in yeni konutlarını yönlendirmek amacıyla - sunulmuştur. Yazı masasında, Art Nouveau çizgiler

¹⁴⁹ O.Boyla, a.g.e., 1283.

hissedilirken; kütüphanenin yalın çizgileri, dairesel niş içine yerleşen oturma bölümü ve duvar panosu, yerdeki post ile birlikte “Art Deco” özelliklerin yavaş yavaş belirginleşmeye başladığı gözlenmektedir. (Resim 3.13)

Resim 3.13: “Erken Art Deco” olarak tanımlanabilecek bir oda.
Kaynak : *Süs* (14) c:1,1923,103.

Arkitekt sayfalarında yer verilen, Moda’daki bir villanın salonundaki mobilyalarda da dönemin çizgiler hakimdir. Tamamı kumaş kalın kesitli koltuklar ve ahşap ayaklı kumaş sandalyeler; ortada yer alan yine kalın kesitli ancak yalın olarak nitelenen bir sehpa ile kombine edilerek kullanılmıştır. Modernist çizgilerin Art Deco’ya karıştığı “kübik anlayış” bu mekandaki mobilyaların seçiminde de etkili olmuştur. (Resim 3.14)

Mimar Samih A. Kaynak’ın projelendirdiği Büyükkada’daki bir villanın iç mekanlarında yer alan mobilyalar da biçimsel özellikleri ile özgün örnekler arasına girmektedir. (Resim 3.15)

Resim 3.14: Moda’da bir villa salonu, (Mimar Zeki Sayar)
Kaynak : *Arkitekt* (3) 1936, 69.

Resim 3.15: Bir villanın salonu, Art Deco mobilyalar. Büyükkada.
Kaynak : *Arkitekt* (8) 1936, 222.

Ayrıca, bu yıllara ait filmlerin dekorlarını oluşturan mekan düzenlerinde de, popüler tarz Art Deco’nun yansımaları öne çıkmaktadır. 1932’de Nişantaşı’ndaki İpek film stüdyolarında çekilen “Karım Beni Aldatırsa” adlı operet filmi için hazırlanan dekorlar, dekoratör Vedat Ar tarafından tasarlanmıştır. Bu dekorların bir

parçası olan yatak odasında kullanılan mobilyalar, dönemin Batı'daki örneklerini aratmamaktadır. (Resim 3.16) Benzer özelliklere “İstanbul Sokakları” filminin hol dekorunda da rastlamak mümkündür. (Resim 3.17) Mimar Abidin Mortaş'ın “Film ve Dekor” başlıklı yazısında bu düzenlemelerin halkın her kesimine ulaşarak örnek oluşturduğu ve doğru seçimlere yönlendirdiği vurgulanarak, önemine değinilmiştir.

150

Resim 3.16: “Karım Beni Aldatırsa” film dekoru.
Kaynak : *Mimar* (7-8) 1932, 260.

Resim 3.17: “İstanbul Sokakları” film dekoru.
Kaynak : *Mimar* (2) 1932, 48.

¹⁵⁰ Abidin Mortaş, “Flim ve Dekor”,*Mimar*,(2) İstanbul,1932, 48.

Verilen örneklerdeki mobilyalar biçimsel özellikleri açısından incelendiğinde genellikle 1930’lardan sonra yalın çizgilerin ve rahatlığın ön planda tutulduğu bir anlayışın hakim olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.3. Genel Özellikler:

Erken Cumhuriyet döneminde kullanılan mobilyaların malzeme ve işçilik özellikleri; kentlere ve yöresel özelliklere göre farklılaşmakla birlikte dönemin yönelimleri doğrultusunda değiştiği görülmektedir. Kullanılan malzemeler de alışkanlıkları ifade etmekle birlikte, yeni malzemelerin kullanılmaya başlaması, üretimi ve yöntemlerini etkilemiş ancak, mevcut koşullar ve teknoloji bu noktada belirleyici olmuştur. İşçilik özellikleri ise uygulama yöntemlerine bağlı olarak farklılaşmakta ve mobilya biçimlerini etkilemektedir. Ayrıca, kullanılan mobilyaların bakımı ve korunmasında döneme özgü alışkanlıkların önemli rol oynadığı gözlenmektedir.

- **Malzeme ve İşçilik :**

Cumhuriyet’e miras kalan geleneksel yapının getirdiği en önemli unsurlardan biri olan ahşap konutlar, iç mekanlarda da bu malzemenin kullanımını gerekli kılmış; dolayısıyla sabit düzenin yerini alan mobilyaların yegane malzemesi olarak ahşap her zaman ön planda yer almıştır. “Geleneksel malzeme” olarak tanımlayacağımız ahşap çok kullanılmasına karşın ham madde ve işlenişindeki yetersizlikler sonucu oluşan ülke dışına bağımlı ortamın mobilya imalatını da doğrudan etkilediği görülmektedir. Ham madde olarak gereken çam ağacının – bol olmasına rağmen – imalata elverişli iyi cins yetişmediği gerekçesiyle Karpatlar ve Macaristan’dan ithal edildiği görülmektedir. İthal edilen ürünler arasında kaplama cinsleri de önemli bir yer tutmaktadır.¹⁵¹

Dönemin mobilyaları incelendiğinde ülkemizde bol olması nedeniyle en çok kullanılan ahşap malzemenin “ceviz” olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca 1930’lardan itibaren yüzeyi oluşturan tek malzeme olarak kullanılan “kontrplak” üretimi de artış

göstermekte; kayın, kızılağaç, karaağaç, kaplama, kontrplak üreten Kelebek Yeni Kontrplak Ltd.Şti. nin ilanları, dönemin yayınlarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. (Resim 3.18) Bunun haricinde ithal kontrplak malzeme satan firmalar da mevcuttu. (Resim 3.19)

Resim 3.18: Kelebek kontrplak reklamı.
Kaynak : *Arkitekt* (1) 1930.

Resim 3.19: “Tobal” ithal kontrplak reklamı.
Kaynak : *Cumhuriyet Gazetesi*,25/12/1928,6.

Mobilya üretiminde ahşap işçiliği üretim biçimine göre değişmektedir. Kaliteli mobilya üreten atölyelerde yüzey konstrüksyonu, kontrplak levhalar arasında çam dolgu malzemesi kullanarak oluşturulurken; sıradan mobilya üretimi yapanlar ise konstrüksyon olarak tanımlanmayan, ızgaralı çerçeveye tek yönlü kontrplak çakma gibi yöntemlerle çalışmışlardır.

Bu dönemde ağaçlar sobaların yanında istiflenerek kurutulmakta, yapıştırma işlemlerinde iki çeşit tutkal kullanıldığı bilinmektedir. “Kemik” veya “boncuk” tutkalı olarak da bilinen sıcak tutkal, jöleleşmesi nedeniyle konstrüksyonlarda kullanılmazken; süttten elde edilen “kazeyin” tutkalı tercih edilmekte idi. Kaplama işlemleri ise ısıtılmış çinko levhalar yardımıyla kaplama çekici kullanılarak sıcak tutkalla yapılan uygulamalardı.

“İzmir kalemi” adı verilen, bıçağı profilli bir alet bugünkü “freze” yerine kullanılmakta; bu örnekteki gibi pek çok el aletinin kullanıldığı mobilya imalatının, el işçiliğine dayalı olduğu görülmektedir. Özellikle Anadolu’da yaygın olan torna işçiliğinin yanı sıra oyma ve kakma gibi yüzey işçilikleri de Osmanlı’dan gelen alışkanlıklara paralel olarak uzun süre uygulanmaya devam etmiştir.

¹⁵¹ A.G.Ökçün, a.g.e., 100.

Üst yüzey işlemlerinde daha çok “gomalak cila” adı verilen, tamponlarla uygulanan teknik uygulanmakta; 1930’lardan sonra özellikle kübik mobilyalarda, “lake” ve “cam -cila” gibi parlak yüzeylere de sıkça rastlanmaktadır.¹⁵²

Ayrıca döneme ait hemen her evde karşılaştığımız ithal “Thonet” iskemlelerin benzeri; ahşabı duvarla bükerek biçimlendiren atölyelerde mevcuttur. Aynı süreçte hazeran, hasır, kamış gibi oturma elemanları ve sehpalarda kullanımı yaygın olan malzemeler de ithal edilmekte idi.¹⁵³ (Resim 3.20a – 3.20b)

Resim 3.20a: H.R.Gürpınar evi, “hazeran” sandalye.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.20b: “Hasır” bahçe koltuğu,1930.
Kaynak : P.Tuğlacı, Tarih Boyunca İstanbul Adaları, c:1, Pars Yayıncılık, 1989, 482

Konutlarda, çoğu ithal olan pirinç karyolaların haricinde metal mobilya kullanımından söz etmek mümkün değildir. Ancak, 1935’lerde modern anlayışla birlikte mekanlara giren, taşıyıcısı metal boru büküm mobilyalar önemli bir yer tutmakta; çoğunlukla nikelaj tekniğinin uygulandığı bu mobilyaların kumaş veya deri yüzeylerle kombine edilerek kullanıldığı görülmektedir. Bunların haricinde, bu yıllarda mobilyada cam kullanımının da arttığı izlenmektedir.

¹⁵² Sadun Ersin, İstanbul, 18 Haziran 2001, tarihli görüşme.

¹⁵³ Kerim Kerimol, İstanbul, 30 Eylül 2000, tarihli görüşme.

İşçilikteki özen kullanıcının ekonomik düzeyine bağlı olarak değişmekte; sağlamlık ve malzeme seçimi gibi ürünün kalitesini belirleyen unsurlar, hitap edilen çevreye göre çeşitlilik göstermektedir.

- **Bakım:**

Mobilyaları uzun süreli kullanım alışkanlığının sürdüğü bu dönemde ekonomik koşulların olumsuzluğu da mevcutları korumayı gerektirmiştir. Daha çok koltuk ve kanepeler gibi elemanların yıpranmasını önlemek için, örtülerek kullanıldığı veya özel kılıflar diktirildiği görülmektedir. Yazlık veya sayfiye evlerine taşınma alışkanlığı da mobilyayı koruma düşüncesini beraberinde getirmiş ayrıca yazlık evlerde de genellikle mobilyalar özel kılıflarla kullanılmışlardır.(Resim 3.21) Bunun haricinde kullanımda kirlenmesi muhtemel kısımlara (kolçak ve dayanma yeri gibi) özel el işi örtüler konulması da gelenek halini almıştır.

Resim 3.21: Yazlık bir evin salonu
Kaynak : S.Görgün koleksiyonu.

Tamirat ve bakımı, satın aldıkları veya siparişle imal eden kişilerce yapılan mobilyaların (daha çok aileden kalan) küçük çapta yenilemelerle uzun yıllar kullanıldığı bilinmektedir.

1930 sonrasındaki değişim olgusu ile mekanlara yeni bir anlayışla giren mobilyalar, bu alışkanlıkları unutturmaya başlamışlardır. Bu nedenle eski mobilyaların çoğu atılarak veya satılarak yerini yenilerine bırakmıştır.

3.2. Mobilya Seçimini Etkileyen Unsurlar:

Konutlarda kullanımı yaygınlaşan mobilyaların seçimi de -konut genelinde olduğu gibi- yine sosyo-ekonomik ve kültürel yapıyla doğru orantılı olarak değişmektedir.

Aileden kalan mobilyalarını kullanan kesim ihtiyaçlara göre yeni mobilya edinirken, köklü değişimi benimseyenler aynı zamanda çağdaş olanı kullanma isteği ile hareket etmişlerdir.

Bir grup tercihleri doğrultusunda mağazalarda satışa sunulan ürünlere yönelirken, bazı kimseler de istedikleri mobilyaları siparişle atölyelere yaptırma yoluna gitmişlerdir. Yoğunluğun yaşandığı İstanbul'da yer alan mağaza ve atölye profilleri incelendiğinde genel eğilim somutlaşmaktadır.

Dönemin çizgilerini yansıtan mobilyaları belirlemede yayınlar ve reklamlar da etkili olmuş; çoğunlukla “asri mobilya”ya sahip olmayı statü göstergesi sayan kesim tarafından izlenen bu yayınlardaki öneriler, mobilya seçimlerinde önemli rol oynamıştır. Dergilerle halka ulaştırılan pek çok konu gibi mobilya da “moda” olgusu içinde yer bulmuş; önerilen çizgilerin dışında kalan her şey “demode” olarak nitelendirilmiştir.

Yapılaşmanın hız kazandığı bu yıllarda, Batı standartlarında modern konut anlayışı yerleşmesinde etkili olan mimarlar, konutun bir bütün olarak ele alınması gerektiği düşüncesi ile hareket etmişler ve inşa ettikleri konutların iç mekan düzenlerini mobilya seçimleri de dahil olmak üzere projelendirmişlerdir. Ayrıca ideal mekan önerileri ile birlikte çeşitli mobilya tasarımlarına da imza atmışlardır.

“Dekorator” olarak tanımlanan meslek grubunun daha çok film, tiyatro gibi dekorları tasarladığı görülmekte; ancak mekan düzenlemenin öneminin vurgulanmaya başladığı bu dönemde, konusunda özel eğitim alan mimar veya sanatçılar tarafından mekan ve mobilyaya getirilen örneklere de rastlanmaktadır.

3.2.1.İhtiyaçlar:

Mobilya; Batılılaşmış konut düzeninin bir parçası olarak mekanlara girmiş, Cumhuriyetle birlikte çağdaşlaşmanın sembolü haline gelmiştir.

Geniş aile düzeni içinde kuşaktan kuşağa aktarılan mobilyalar, uzun yıllar değiştirilmeden kullanılmışlardır.1920'lerin başlarında ekonomik yetersizlikler sonucu, yıpranmış olsalar da kullanımı sürdürülen bu mobilyalar, 19. Yüzyıl mekan düzeninin izlerini taşımışlardır.

Geleneklerin kolay terk edilemediği yaşam biçimi ile ancak ihtiyaçlar doğrultusunda yeni mobilyalar mekanlara – kademeli olarak- girmeye başlamış; mobilya seçiminde kararların verilmesi aile yapılarına göre çeşitlilik göstermiştir. Kültürel birikimi olan ailelerde, ihtiyaçları belirleyen ve karar veren evin hanımı iken; siparişi veren veya satın alan tarafın evin beyi olduğu görülmektedir. Çağdaş toplum yaratma yolunda gerçekleştirilen devrimler ile kadınlar; toplumdaki yerlerini eşit haklara sahip olma yönünde sağlamlaştırmasına rağmen çalışma hayatına geçemedikleri görülmektedir. Bu durum; ihtiyaçları belirlemesine rağmen kadını alışverişte etkisiz kılmaktadır. Evin genel düzeni ile ilgilenen kadının daha çok kumaş, perde, örtü vb. alışverişlerde tek başına karar verdiği görülmektedir.

Dönemin romanlarında da konu edilen konutların hemen hepsinin erkek karakterlere ait olduğu vurgulanmakta, evin kadını çalışmadığı için son söz erkeğe ait olmaktadır. Ayrıca, yayınlarda yer verilen tanıtım ve önerilerin de erkeklere hitaben yapıldığı dikkat çekmektedir.

Aynı zamanda 20.yüzyılın başından itibaren yaşanan teknolojik gelişmelerin mekansal boyuta taşınması, yeni ihtiyaçları zorunlu kılmış , aynı tutum mobilya kullanımına da yansımıştır.1930'lardan itibaren “konfor” ögesi ihtiyaçlar arasına girerek, konut genelinden mobilyaya kadar ön planda tutulmaya başlanmıştır; bu durum da yeni mobilyalara ilgiyi arttırmıştır.

Değişim ideolojisi ile hareket eden toplumun, iletişim araçları ile dünyaya açılması; yeni yaşam biçimlerini örnek alarak mekanları biçimlendirme isteğini gündeme getirmiş “ asri” olanı almak en önemli ihtiyaç haline gelmiştir.

3.2.2. Mağaza ve Atölyeler:

Dönemin mobilya seçiminde etkin rol oynayan mağaza ve atölyeler, sundukları alternatiflerin yanı sıra önerileri ile de kullanıcıyı yönlendirmekteydiler. Genel olarak kentlere ve hatta semtlere göre farklılaşan mağaza ve atölyeler; kaliteye göre değişik kesimlere hitap eden mobilyaları ile mekanların en etkin belirleyicileri olmuşlardır.

Osmanlı'nın Batılılaşma reformlarını takip eden süreçte, ilk olarak İstanbul'da kullanılmaya başlanan mobilyalar genellikle "ithal" edilmekte veya Batıda mobilya üreten firmaların açtığı, şube mağazalar yoluyla satılmakta idi. Mobilya kullanım alışkanlığının yaygınlaşmaya başlaması ile çeşitli atölyelerin de katıldığı mobilya üretiminde İzmir de önemli bir pay sahibiydi.

Çoğunluğu gayri-Müslim (Rum, Ermeni) olan ustaların sahip olduğu atölyeler, mobilyacılığı Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ulaştırarak yeni dönemde de üretimlerini sürdürmüşlerdir.

1913-1915 yıllarına ait Osmanlı sanayi istatistiklerinde adı geçen; marangozluk ve mobilyacılıkla uğraşan kuruluşlar, fabrika olarak tanımlanmışlarsa da bugünkü anlamda seri üretimden söz etmek mümkün değildir. İstatistiki verilere göre on üç firma tespit edilmiş; bu firmalardan bazılarının satış mağazaları da bulunduğu bilinmektedir. Kuruluşlar daha çok Beyoğlu ve Galata bölgesinde yoğunlaşmakla birlikte; Fatih ve çevresinde de mobilya üretiminin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu dönemde adı geçen firmalar ve kuruluş yılları :

1. Patriyanu Daryos, Beyoğlu - 1893
2. Psalty Mefruşat Ticarethanesi, Beyoğlu - 1867
3. Osmanlı-Avusturya Mefruşat ve Halı Şirketi, Beyoğlu - 1915
4. Feriko Piyer Mefruşat Mağazası, Beyoğlu - 1909
5. Kortesi Biraderler, Beyoğlu - 1902
6. Fokelstein H. Mefruşat Fabrikası, Galata - 1897
7. Narlıyan Mefruşat Fabrikası, Nişantaşı - 1893
8. Hacı Ahmet Efendi Marangoz Fabrikası, Fatih - 1914

9. Değirmenciyan B. ve Mahdumları, Balat - 1909
10. Hacı Osman Efendi Marangoz Fabrikası, Çemberlitaş - 1909
11. Haseki Fabrikası, Haseki - 1914
12. Fridman Leon J. , Sultanhamamı - 1909
13. Sarrafyan A. Ve N. İmalat-ı Osmaniye Fabrikası, Paşalimanı – 1909

Üretim kapasitelerine göre değerlendirildiğinde; İstanbul dışında hiçbir kentte, aynı paralelde kuruluşa rastlanmamaktadır. Bu yıllarda 350.000 nüfuslu İzmir ve 150.000 Bursa gibi kentlerde ihtiyaçlar küçük atölyeler veya ithalatla karşılanmaktadır. Bu dönemde mobilya ithalatının, imalatı % 46.8 oranında aştığı belirlenmiştir. Sandalye ithalatı ise toplamın % 50'sini oluşturmaktadır. Dönem ithalatının % 50'si, Avusturya -Macaristan'dan geri kalanı ise Almanya, Amerika, İngiltere ve Fransa'dan yapılmıştır.¹⁵⁴

- **Mağazalar:**

1923 sonrasında da faaliyetlerini sürdüren mağazalar İstanbul, Beyoğlu merkezli bir perspektifte ortaya çıkmaktadır.

Bu mağazaların en ünlü olanı “Maison Psalty” olarak tanınan mobilya mağazasıdır.1867'de Jean Psalty tarafından açılan mağaza, Avrupa'nın moda çizgilerini Osmanlı'ya uyarlamış, bazen de tümüyle taklit etmiştir. Sattığı mobilyalar daha çok saray çevresi ve varlıklı aileler tarafından tercih edilen Psalty; 1893'de Tünel'de, 1913'de Tepebaşı'nda açtığı mağazalarından başka İstiklal Caddesi ve Galata'daki mağazaları ile birlikte toplam dört mağazaya sahipti.(Resim 3.22) Bu dönemde Avusturya'dan “Thonet” sandalye de ithal ettiği bilinen Psalty'de; ithal ürünler dahil olmak üzere satılan mobilyaların tümü mağazanın etiketini taşımaktaydı. (Resim 3.23) Aynı zamanda iç mekan düzenlemeleri yapan ve dönem gazetelerinde ilanlarına sıkça rastladığımız Psalty Mobilya Dekorasyon Şirketi 1952'de kapanmıştır.¹⁵⁵ (Resim 3.24)

¹⁵⁴ A.G.Ökçün, a.g.e., 104-106.

Resim 3.22: Psalty Mağazası Beyoğlu/İstanbul.
 Kaynak : İkdam Gazetesi, 7/04/1899, 7.

Resim 3.23: Psalty Mağazası, ürün etiketleri, Kaynak : 1870 Beyoğlu 2000, Beyoğlu Müzesi için öneriler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, 96-97.

Resim 3.24: Psalty Mağazası reklamı..
 Kaynak : Cumhuriyet Gazetesi, 19/01/1929, 6.

¹⁵⁵ Münevver Eminoğlu (derl.), "1870 Beyoğlu 2000, Bir Beyoğlu Fotoromanı", *Psalty Mobilya*

Yine aynı dönemde hizmet veren kuruluşlardan biri olan “Baker Mağazaları”nda ise mobilyadan kumaşa, tuhafiyeden spor malzemesine kadar, İngiliz yapımı çeşitli türde eşya satılmaktaydı. 1856’da Kırım Savaşı sonrası İstanbul’a yerleşen İngiliz George Baker ve oğullarına ait olan bu mağazanın mobilya imalatı yoktu. Biri Tünel’de, üçü İstiklal Caddesi’nde yer alan şubelere sahip bu mağazalar zinciri , 1950’lerde tasviye edilmiştir. (Resim 3.25)

Resim 3.25: Baker Mağazası reklamı.
Kaynak : Şehbal, c:4, 1913.

Tünel’deki Baker mağazasının yanında yer alan (Bugün Paşabahçe ve Turkcell binalarının olduğu yerde) 1867’de açılan ünlü “Alman Pazarı”nda da çoğu Almanya, Fransa, İngiltere ve Amerika’dan ithal edilmiş; mobilya, mutfak eşyası, mücevher gibi pek çok değişik ürün tüketiciye sunulmuştu.¹⁵⁶

Adı geçen mağazaların dışında; döşemelik kumaş, perde, örtü, vb. mefruşat ürünlerinin de satıldığı çeşitli pasajlar ve “ pazar” adı ile özdeş dükkanlar da mevcuttu. Bunların içinde “Anadolu Pasajı” ve girişindeki “Lazzaro Franko” , “ Şark

Mağazası, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 2000, 211.

¹⁵⁶ M. Eminoglu (derl.), “1870 Beyoğlu 2000, Bir Beyoğlu Fotoromanı”, *Alman Pazarı’ndan Baker Mağazası’na*, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 2000, 154.

Pazarı” (1960'lara kadar) ve “Kırmızı Horoz Şirketi” veya “The Coq Rouge Company Ltd.” (1942'ye kadar) olarak tanınmış pek çok firma da bulunmaktaydı.¹⁵⁷

Cumhuriyetle birlikte, Ankara'daki yapılanma hareketleri ile gelişen mobilya ihtiyacıyla çeşitli mağazalar açılmaya başlanmıştır. Bu dönemde açılan mağazalardan en popüler olanı, 1928'de Selahattin Refik Sırmalı'nın sahibi olduğu mobilya mağazası idi. Ünlü kişiler ve yeni zenginlerin evlerini döşerken tercih ettikleri bu mağaza aynı zamanda, yeni devlet daireleri ve vekaletlere de mobilya vermekte; bu mekanlar aynı zamanda Selahattin Refik Bey tarafından dekore edilmekteydi.¹⁵⁸ (Resim 3.26) 1914'de Çemberlitaş, Vezir Han'da, 1915'de Galata'da “Antika” mobilya mağazaları olan Selahattin Refik, Ankara'daki mağazasını, 1930'ların başında İstanbul'a taşıyarak “Dekorasyon” adı ile yeni bir mağaza açmış ve mevcut çizgisini sürdürmüştür. (Resim 3.27)

Resim 3.26: Selahattin Refik Sırmalı, Mobilya Mağazası. Ankara.
Kaynak : *Antika* (1) Mısırlı Yayınları, İstanbul, 1985, 12

¹⁵⁷ M. Eminoglu (derl.), “1870 Beyoğlu 2000, Bir Beyoğlu Fotoromanı”, *Anadolu Pasajı, Kırmızı Horoz Şirketi*, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, 2000, 75,141.

Resim 3.27: S.R.Sırmalı, Beyoğlu Dekorasyon Mağazası reklamı.
Kaynak : *Yedigün* (285) c:11, 1938, 27

Mobilya mağazalarının pek çoğu gazete ve dergi reklamlarıyla da adlarını duyurmuşlardır. Adını verdiğimiz mağazaların haricinde ilanlarına en çok rastlananlar arasında; Avusturya'nın "Thonet" ve "Glorya" markalı ürünlerinin toptan ve perakende satışını yapan Yosef M.Aciman, Mahmutpaşa'daki mağazasında, İngiliz "İmperial" pirinç karyola ve thonet sandalyelere ek olarak çeşitli mobilya takımları da satan Leon J. Fridman, daha çok 1930 sonrasında Beyoğlu'nda Haraççı Kardeşler Mobilya Mağazası ve Luvr Mağazaları gibi kuruluşlar da yer almaktadır. (Resim 3.28a – 3.28b)

Resim 3.28a: Luvr Mağazaları reklamı.
Kaynak : *Yenigün Gazetesi*, 30/01/1931, 14.

Resim 3.28b: Haraççı Kardeşler Mobilya Mağazası reklamı.
Kaynak : *Tanin Gazetesi*, 15/02/1945, 1.

¹⁵⁸ "50 Yıllık Yaşamımız 1923-1933", (cilt:1), *Mefruşat-Mobilya*, Milliyet Yayınları, İstanbul,1975, 223.

Ayrıca, bu dönemde çoğu Kapalıçarşı'da olmak üzere çeşitli antika mobilya satan; N. Rüştü Büngül, Nurettin Yatman gibi isimlere ait mağazalara da rastlamak mümkündür.¹⁵⁹

Edip Hakkı, *Arkitekt*'deki makalesinde mobilya mağazalarının, kullanıcının mobilya seçiminde fazlasıyla etkin olduğunu, eleştirel bir yaklaşımla yorumlamaktadır : “... Maddi hayatını az çok intizama sokmuş bir kimse evinin tanzimine bizzat nezaret eder. Daha doğrusu herhangi mobilya mağazası ile evi müşterek tanzim ederler. Al el usul enfes! Bir dekorasyon vücade getirmiş olur. Gelenler, taaliikat ve dostlar bu zevkin karşısında ağzı açık kalırlar. Mobilya mağazasının adresi sorulur notlar alınır...”¹⁶⁰

- **Atölyeler :**

Mobilya konusunda faaliyet gösteren atölyeler; daha çok İstanbul ve İzmir'de yoğunlaşmışlardır. Ancak, bu konuda da İstanbul merkezi konumu dolayısıyla öne çıkmaktadır. Her iki kentte de mobilyacılıkla uğraşan kesimin çoğunluğu Rum ve Ermenilerden oluşan kalifiye azınlıklar olduğu görülmekte ancak, E.Tarcan İstanbul'da ve İzmir'de İtalyan ustaların da bulunduğunu ifade etmektedir.

Atölyeler genellikle sipariş yöntemiyle çalışmakta, çoğunlukla Batı'daki örnekleri, mevcut kataloglar yardımıyla, isteğe göre uyarlanmakta veya kopya etmektedirler. Buldukları mevkiye ve çevreye göre malzeme ve işçilik özellikleri değişmektedir.

Dönemin koşullarında, elektrik motoru kullanımı yaygın olmadığı için pek çok atölye makine kiralama yöntemiyle çalışmakta, makinelerini kullandıran atölyelerin ayrıca imalat yapmadıkları bilinmektedir.¹⁶¹

Atölye profilleri, yine İstanbul eksenli incelendiğinde; malzeme ve işçilik kalitesi yüksek olanların Beyoğlu – Galatasaray merkezli bir kilometrelik bir alanda (Kazancı Yokuşu, Kumbaracı Yokuşu, Tünel, Tophane, Tarlabası, Dolapdere)

¹⁵⁹ Taha Toros, “Antika ve Ünlü Antikacılar”, *Antika*, (1), Mısırlı Yayınları, İstanbul, 1985, 12-14.

¹⁶⁰ Edip Hakkı, “Güzel Sanatlar Akademisinde Hazırlayıcı Tezyinat Sınıfı”, *Arkitekt*, (9-10), İstanbul, 1934, 280.

¹⁶¹ S.Ersin, 2001

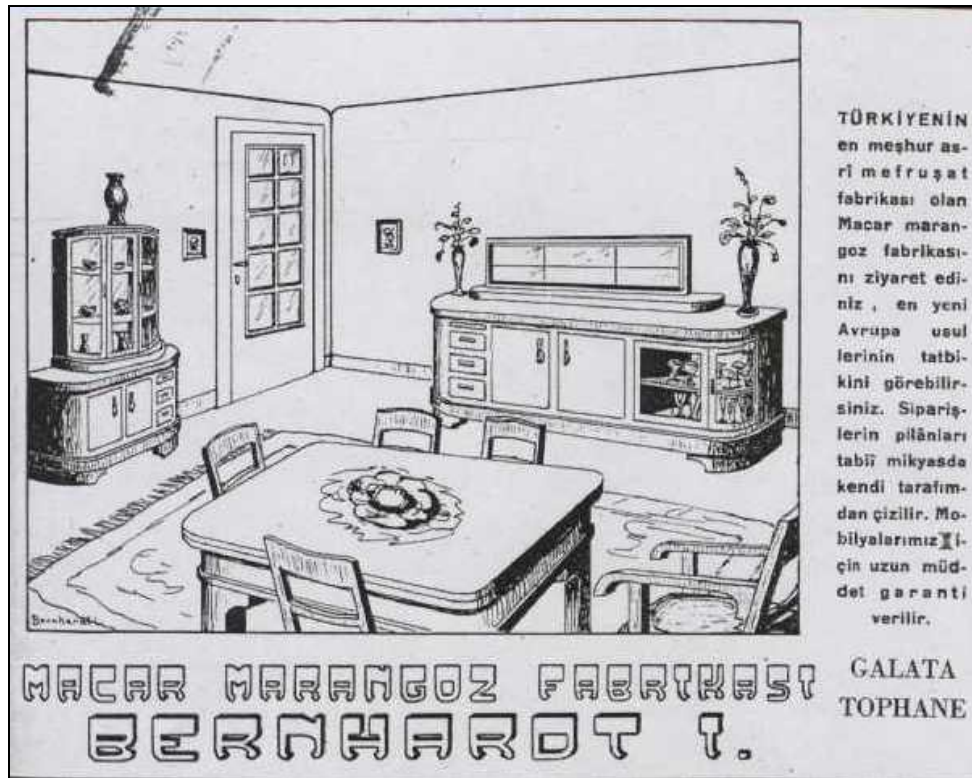
faaliyet gösteren atölyeler olduğu görülmektedir. “Sıradan” olarak tanımlayabileceğimiz, işçiliği özensiz, dayanıksız, ucuz mobilya üreten atölyeler ise genellikle, dönemin “Tavuk Pazarı” olarak da bilinen, Çemberlitaş ve çevresi ile Kapalıçarşı civarında bulunmakta idi. Bu tip atölyelerde çoğunlukla torna işçiliği uygulanmaktaydı.

Mobilya imalatı ile uğraşan ustalar arasında Tarlabası’nda, Kalinikos Biraderler; Kumbaracı Yokuşunda, Mehmet Şişman ile oğlu İbrahim Şişman ve Darmi Usta (iskelet ve sandalye imalatı); Sıraselviler’in paralelinde, Kosta Efendi; yine Galatasaray civarında Çirigotis ve Vafopulos; Ayrıca, Kurtuluş’da Dimitri İksidas, Koço Mango, Dimitri Ananas gibi isimlere rastlanmaktadır.¹⁶² Söz konusu dönemde; Rum ustalar tarafından yetiştirilen ve halen Kumbaracı Yokuşu’nda mesleklerini sürdüren kişilerden biri olan 1938 doğumlu Hamed Usta; en iyi oymacı ve en iyi cilacıları gördüğünü vurgulamakta ve 1963’de İstanbul’dan ayrılan Akliya Monopolis, Koçyo Payidos, Anastas Mısırlıoğlu gibi ustaların yanında mesleği öğrendiğini ifade etmektedir. Yine aynı bölgede mobilyacılık yapan Şükrü Kuloğlu da çalıştığı ustalar arasında, Dimitri Gemicioğlu ve Fati Kalinas isimlerini vermektedir.¹⁶³ İsmi geçen pek çok ustanın sahip olduğu atölyelerde her türlü mobilya el işçiliğine dayalı yöntemlerle üretilmektedir. Üst gelir gurubuna dahil kişilere hizmet veren bu atölyelerde tüm taleplere cevap verecek titiz bir işçilikle çalışıldığı belirtilmiştir.

1923’de ilkokul öğrencisi iken mobilyacılık mesleğini atölyelerde çalışarak öğrenmeye başlayan Kemal Yılmaz’da bu dönemde adı geçen önemli isimlerden biri olmuştur. İlk atölyesini Kazancı Yokuşun’da açan Yılmaz, 1938’de Nişantaşı’nda açtığı atölyede mesleğine devam etmiştir. Oğlu Arif Yılmaz’ın ifadesine göre çeşitli dergilerden ve birikimleri doğrultusunda çizim ve maket yaparak mobilya tasarlayan Yılmaz, çevrenin beğenisi ve taleplerine cevap verecek şekilde yorumlayarak üretim yaptığı ve siparişe çalıştığı belirtilmiştir. 1935’de Atatürk’ün Dolmabahçe Sarayındaki odasının mobilyalarının yanı sıra dekorasyonunu da yapan Kemal Yılmaz, 1938’de açılan Birinci Türk Sanayi Sergisine de katılmıştır. 1950’li yıllarda

¹⁶² Ç.Gülersoy, 2000 , K.Kerimol, 2000, E.Tarcan, 2000, S.Ersin, 2001, S.Öziş, 26 Ekim 2000

ise ilk mağazasını açacaktır.¹⁶⁴ Bazı geniş çaplı atölyelerin Fabrika kimliği ile verdiği ilanlardan biri de Galata-Tophane’de yer alan marangoz fabrikasına aittir. 1931 tarihli Mimar dergisindeki bu reklamda en iyi Avrupa usullerinin uygulandığı belirtilmiş, Siparişlerin Fabrika sahibi Bernhard İ. Tarafından projelendirildiği de vurgulanarak “uzun süre” garanti verilmiştir. (Resim 3.29)

Resim 3.29: Macar marangoz fabrikası reklamı.

Kaynak : *Mimar*, (11-12) 1931.

1935 sonrasında Arkitekt dergisinde reklamlarına rastlanan Ali ve Ahmet Öziş’e ait “Öziş” Doğrama ve Mobilya Fabrikası da Fatih’de bulunmaktadır. (Resim 3.30) Bu dönemde İzmit ve Adapazarı çevresinde de genelde ithal edilen “thonet” tipi sandalyeleri aynı teknikle üreten atölyelerin bulunduğu bilinmektedir.¹⁶⁵ Ayrıca metal mobilya üretimi, kromaj ve nikelaj yapan atölyeler de mevcuttur. (Resim 3.31)

¹⁶³ Hüseyin Karagöz, “Eski Ustalardan Kim Kaldı...”, *Sarı-Siyah İstanbulspor İstanbul Erkek Liseliler Dergisi*, (1), Fa İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, 10-14.

¹⁶⁴ Yusuf Cem, “Bir Mobilya Ustasının Ardından”, *Tasarım*,(22), İstanbul, 1992, 108-109.

¹⁶⁵ S.Ersin, 2001.

Resim 3.30: Öziş reklamı.
Kaynak : *Arkitekt* (11-12) 1935.

Resim 3.31: Galvanoplasti reklamı.
Kaynak : *Arkitekt* (11-12) 1935.

3.2.3. Mimar ve Dekorâtörler :

1930'larla birlikte, modern mimarlık ideolojisinin yansımaya başladığı yapıların iç mekanlarında da mimarların imzaları görülmeye başlanmış, “mimar” kimliği, yoğun bir biçimde sorgulanarak çağdaş bir yaklaşımla tanımlanmaya çalışılmıştır. “Mimar” dergisinde yer alan makalesinde Aptullah Ziya : “...Bugün artık cihan teslim etmiştir ki mimar evimizi,; yoğun, güneşe karşı bizi muhafaza için yapıp giden bir amele değil, bize içtimai hayatımızda yol gösteren bir mütefekkindir. Evimizin dışıyla nasıl meşgul olmuşsa evimizin içiyle de aynen ve belki daha ziyade meşgul olur. Artık koltukçudan alınan hazır eşya ve möble ile evimizin içini dolduramayız...”¹⁶⁶ diyerek, yapının tümüyle mimar tarafından çözümlenmesi gerektiğini, hatta mobilya seçimine de mimarların karar vermesinin daha doğru

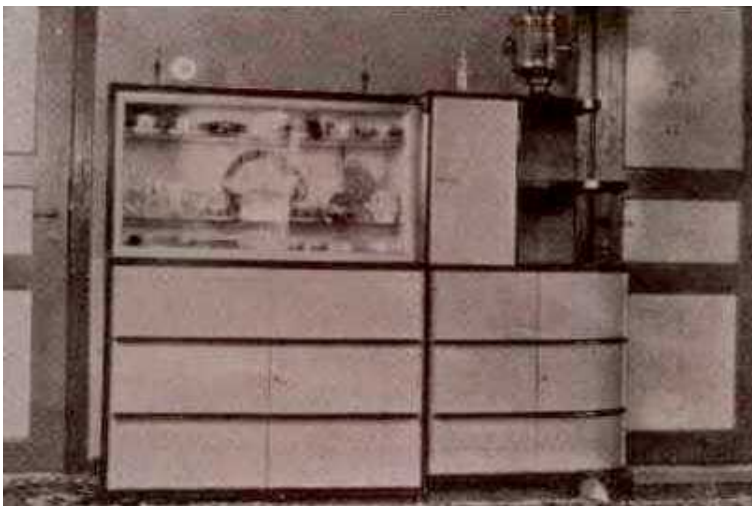
olduğunu savunmuştur. Batı'daki mimarların, mesleki felsefesinin o yıllardaki temelini oluşturan bu yaklaşım Türkiye'de de benimsenmiştir.

Bu düşünce doğrultusunda öncelikle kendi yapılarının iç mekanlarını tasarlayan mimarlar, aynı yaklaşımla mobilya da tasarlamışlardır.

Aptullah Ziya'nın 1932'de Adana'da inşa ettiği, orta halli olarak tanımlanan bir aile için tasarladığı tek katlı evin mekan düzeni ve mobilya seçimi mimara aittir. Yerli ustalara, yerli malzemeyle yaptırılmış olan mobilyaların dönemin çizgilerini taşıdığı görülmektedir. (Resim 3.32a – 3.32b)

Resim 3.32a: Adana'daki evin yemek bölümü. Mimar A.Ziya.
Kaynak : *Arkitekt* (2) 1933, 41.

Resim 3.32b: Adana'daki evin yemek bölümü. Mimar A.Ziya.
Kaynak : *Arkitekt* (2) 1933, 44.

¹⁶⁶ A.Ziya, a.g.e., 14.

1935’de Mimar Seyfi Arkan tarafından projelendirilen Ankara “Hariciye Köşkü”nde yer alan mobilyalar yapının mimarı tarafından tasarlanmış ve uygulanmıştır. Yine 1936’da, Atatürk’ün kız kardeşi Makbule Atadan için inşa edilen Çankaya’daki villanın ve öncesinde Atatürk için 1934 yılında yapılan Florya’daki yazlık köşkün mobilyaları da yapıların mimarı Seyfi Arkan’ın imzasını taşımaktadır.(Resim 3.33)

Resim 3.33: Ankara Hariciye köşkü “Yemek salonu ve oturma bölümü.”

Kaynak : *Arkitekt* (6) 1935, 315.

Arkitekt sayfalarında “mobilya” seçimi ile ilgili çeşitli yorumlara da yer verilmiştir. “mobilya seçimi” ile ilgili olarak “Mimar Dergisi” sayfalarında rastladığımız; *“Memlekette yapılan inşaatın ekserisinde olduğu gibi hala basmakalıp, üzerinde fikir yorulmamış, bizi tatmin edemeyen mobilyaları kullanıyoruz. İhtiyaçlarımız mütemadiyen değişip yenileştiği ve başka memleketlerde günün şekilleri ve günün konforu arandığı bir devirde biz yine işçinin ve tüccarın bize münasip gördüğü eşyalarla iktifa ediyoruz. Mobilyaya vereceğimiz paranın zevkimize ve ihtiyacımıza uygun, aynı zamanda da sade ve iktisadi olması için şekillerini mimar tespit etmelidir.”* biçiminde ifade edilen düşünceler, dönemin alışkanlıklarını tanımlayan yönüyle de dikkat çekicidir.¹⁶⁷ Bu konudaki yorumlar, dönemin mimarları Sedat Hakkı Eldem ve Abidin Mortaşın işlev öncelikli yalın tasarımlarıyla desteklenmiştir. (Resim 3.34a – 3.34b)

¹⁶⁷ *Mimar*,(8), “Mobilya” İstanbul, 1931, 273-274.

Resim 3.34a: S.H.Eldem tasarımı koltuk.
Kaynak : *Mimar* (8) 1931. 274.

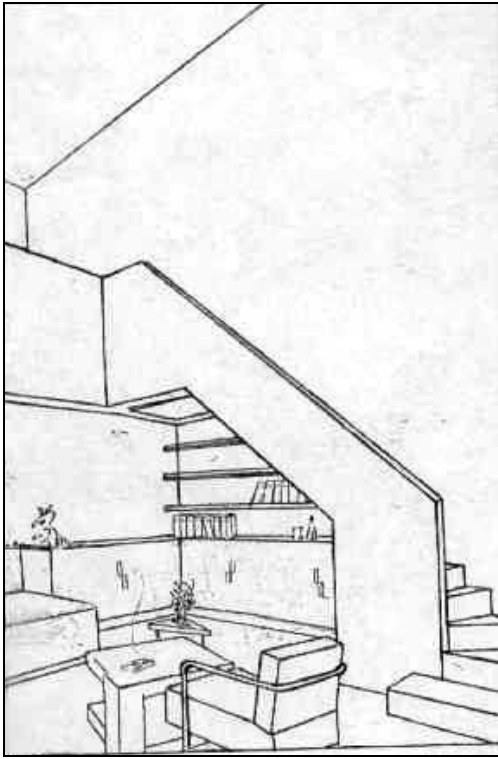

Resim 3.34b: A.Mortaş tasarımı yazı masası.
Kaynak : *Mimar* (8) 1931, 273.

Mekanların bilinçli bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini düşünenler; konusunda uzman kişilere danışarak düzenleme yoluna gitmişlerdir. Bu yöndeki taleplerin artması ile “Dekorator” olarak bilinen kişilere ilk olarak bu yıllarda ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Daha çok mobilya aldıkları mağazaların sahiplerine - deneyimleri olduğu düşüncesiyle - danışan kullanıcı, bu kişileri de dekorator olarak tanımlamıştır. Mimarların tüm eleştirilerine rağmen bu tutumun uzun süre devam ettiği görülmektedir. Bu yaklaşımla öne çıkan ünlü isimlerden birisi Beyoğlu’ndaki “Dekorasyon” mağazasının sahibi Salahattin Refik Sırmalı’dır.

Aynı yıllarda, Güzel Sanatlar Akademisi’nde mesleki eğitim alan kişiler de dekorator olarak; konut mekanlarının haricinde film dekorları da tasarlamışlardır. Akademi eğitim gördükten sonra Paris’te de “dahili mimari” okuyan Dekorator Nizami Bey’in, popüler modern tarzda tasarladığı mobilya ve mekanlara yine Mimar

dergisinde: ”...Bugün binaların dahili tezyin ve tefrişi başlı başına bir sanat halini almıştır. Bizde de gün geçtikçe, ihtiyaç hissetmeye başladığımız bu şube hakkında ihtisas sahibi olan arkadaşlarımızın çoğalmasını ve kendilerine memleketimizde bir iş sahası ihzar edilmesini arzu eder, arkadaşımıza muvaffakiyet temenni ederiz.” cümleleri ile birlikte yer verilmiştir.¹⁶⁸ (Resim 3.35) Ayrıca Mimar dergisinin sayfalarında proje ve yazıları ile gündeme gelen isimler arasında, Akademide eğitim almış dekoratör Vedat Ar da bulunmaktadır.

Resim 3.35: Dekoratör Nizami Bey’in mekan perspektifi.

Kaynak : *Mimar* (5) 1932, 114.

Dönemin sonlarına doğru mekan ve mobilyaya ilişkin her şeyin meslek sahiplerince çözümlenmesi gerektiği yönünde çabaların yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu günkü anlamda “iç mimarlık” mesleğinin temellerinin atıldığı; 1930’ların sonlarına doğru Güzel Sanatlar Akademisi “Tezyinat Sanatları” şubesine Fransız profesör Marie-Louis Süe’nun hoca olarak getirilmesi de bu çabaların sonucunda gerçekleşmiştir. Süe, Türkiyede çalıştığı dönemde meslekle ilgili görüşlerini “ <<Tezyini Sanatlar>> in cemiyette mühim bir rolü vardır. Esasen bu yeni bir

¹⁶⁸ *Mimar*,(5), “Dahili Mekan” İstanbul, 1932, 114-115.

sanat şubesidir. Mazide dekoratör yoktu. Mimar, ressam, heykeltıraş, halıcı, kuyumcu gibi her türlü sanatkar ve zenaatkar vardı. Lakin “Dekorator” zamanımızın icadıdır. Dağınık unsurları tanzim edip bunlarla bir bütün meydana getiren - tabir caizse - bir “orquestra şefi” vardır. İşte dekoratör budur. Devrimiz bir ihtisas devridir. ... Eşyanın arz edilmesi, tarzı, tanzimi ve eşya için sanayiye model hazırlama dahi başlı başına bir mesele kümesi teşkil etmektedir. Keza bu vazife de dekoratörlerin omuzundadır.” diyerek ifade etmektedir. Ayrıca dönemin eğilimlerini de “Modern tezyini sanat formülü yaşama kabiliyetini tüketmiştir. ... Tezyini sanat tezyinattan, süsten soyuna soyuna adeta riyaziyeden çıkmış bir hale gelmiştir. Biliyorsunuz ki bu da muassır cemiyetin, alet ve edevatın, bir kelimeyle makinenin cazibesi, tesiri, nüfuzu altında bulunmasının neticesidir. ... Birkaç seneden beri muassır dekorasyon da bu tesirin altındadır. ... Bu itibarla mobilyalarımızda da aynı tekamül görülecektir. ... Her şeye rağmen makine karşısında ruhani ve beşeri olan klasik unsurlar yerlerini almalıdırlar. ... Çok eski bir medeniyeti temsil eden Türkiye'nin tezyini sanatlarından, garptaki rönesans, pek çok ilham alacaktır. ... Talebelerimin modern milli bir üslup bulmaları beni mesud edecektir.” şeklinde açıklamıştır. Modernizmin her türlü süs ögesinden arınmış çizgilerini insanın doğasına aykırı bulan Süe, dönemin Art Deco çizgilerini tasarımlarında kullanmış; Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde mobilya tasarımlarının da yer aldığı sergiler açmıştır.¹⁶⁹

(Resim 3.36)

Resim 3.36: Prof. Süe sergi ilanı. .
Kaynak : Tanin 17/03/1945, 6.

¹⁶⁹ Hikmet Münir “Profesör Süe ve Tezyini Sanatlar” Yedigün,(368),cilt:15,İstanbul,1940, 6.

Erken Cumhuriyet Döneminde değişmeye başlayan mekan ve mobilyaya bakış açısını; Güzel sanatlar Akademisi hocalarından İsmail Hakkı Oygur “Yeni Tezyini San’at” başlıklı makalesinde: “...*Dahili mimari ve mobilya dekorasyonu düünden ziyade bugünün san’atidir; her ne kadar insanlar daima evlerini süslemek için eşyalarla bir dekor yapmışlarsa da hiçbir zaman bugün ki kadar umumi bir surette bu kısım san’ata ehemmiyet vermemişlerdir. ... küçük ve büyük her eşyadan evlerimizin en mahrem yerlerine kadar her şeyde Dekoratörlerin çizdiği şekiller hakimdir.*”¹⁷⁰ cümleleri ile ifade etmiştir.

3.2.4. Moda Olgusu ve Reklamlar:

Cumhuriyet’le gelen köklü değişim mevcut yapıyı tamamen reddederek yeni temeller oluşturmuş; yeni bir yüzyılı yaşamaya başlayan dünyanın ”çağdaş medeniyetleri” ile paralel yönelimleri hedefleyen devrimleri hayata geçirmiştir. Bu süreçte benimsenen yeni düzenin her ögesi, Batının popüler ve güncel olanı ile özdeşleşerek, kendiliğinden gelişen bir “moda olgusu”yla bütünleşmiştir.

Özellikle 1930’larda giyimden, kullanım eşyalarına kadar her şeyin “modern” olanla değiştirildiği bu dönemde; yayınlanan dergi ve gazetelere ulaşabilen herkesde “asri” olana sahip olma isteği daha da güçlenmiştir.”Modern” kavramı içine yerleşen her şey aynı zamanda “moda” olarak yorumlanmış; tüm yayınlar hemen her gün moda olan başka bir yeniliğin habercisi konumunda olmuşlardır. Ancak bu etkileşimin, toplumun sınırlı bir kesimi için geçerli olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Sahip olunan her çağdaş nesne gibi mobilya da kimlik belirleyici unsurlardan biri olmuş; yaşam biçimi ve alışkanlıklarına yabancılaşsa da yayınlarda önerilen mobilyaların kullanıldığı mekanlarda yaşamak “amaç” haline gelmiştir.

Yabancı yayınlar ve filmlerle belgelenen Batının yaşam biçimi ve mekanları, özellikle üst gelir ve kültür grubuna dahil kişilerce hızla kopya edilmiş; mobilya da bu "ayrıcalığın" bir parçası sayılmıştır. Özellikle teknolojik yeniliklerin yansıdığı;

farklı malzemelerle biçimlendirilmiş mobilyaların yanı sıra çok fonksiyonlu mobilyalar da talep edilen moda ürünler arasında yer almışlardır. (Resim 3.37)

Resim 3.37: “Madeni eşya modası aldı yürüdü” başlıklı köşe.

Kaynak : *Yedigün* (167) c:7, 1936, 9.

Dönemin haftalık yayınlardan “Yedigün” mecmuasını; “Ev ve Eşya”, “Güzel eşyalar” gibi köşelerinde yer verilen popüler tarzda mobilyalar ve kombinasyonları günün moda çizgilerini taşımaktadır. Çoğunun dış kaynaklı olduğu görülen , bu bölümlerde verilen örneklerde; mobilyaların kullanım özellikleri vurgulanmakta aynı zamanda nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili önerilere de rastlanmaktadır. (Resim 3.38 - 3.39 - 3.40)

Resim 3.38: “İki yazıhane modeli”

Kaynak : *Yedigün* (102) c:4, 1935, 19.

Resim 3.39: “Evleriniz küçük ise”

Kaynak : *Yedigün* (10) c:1, 1933, 2.

¹⁷⁰ İsmail Hakkı Oygur, “Yeni Tezyini San’at”, *Mimar*, (11-12), İstanbul, 1932, 338.

Resim 3.40: “Konforda yenilik”
Kaynak : *Yedigün* (224) c:9, 1937, 22.

Gazetelerde yer alan reklam ve ilanların çoğu mobilya mağazalarına ait olup, fotoğraf kullanılmamıştır. Pek çoğunda tanıtılmak istenen ürün, çizim niteliğindeki resmiyle yayınlanmakta; ürünün özellikleri ve sağlamlığına değinilerek müşterinin davet edildiği görülmektedir. Bazı reklamlarda mağazanın kimliği de ikinci plana itilmektedir. Özellikle ithal ürünlerin nereden geldiği ve markaları öne çıkmakta, ürün çeşitleriyle beraber fiyatları da verilmektedir. Ayrıca mobilyanın “ucuzluk” faktörü de hemen her reklamda vurgulanmaktadır. (Resim 3.41 - 3.42 - 3.43)

Resim 3.41: “Avusturya Fabrikaları hazeran sandalyeleri umumi satış deposu ” reklamı.
Kaynak : *Cumhuriyet Gazetesi* 25/12/1928, 6.

صالطی و فرانکو
بویوک مفرشات ماغازه سی

آستانبوله فنجانجیلده ۶۴ - ۷۰ نومرولی منازله . تلفون آستانبول ۲۷۳۷

آرستریانک مونس مارتلی
صندالیلری قوتلوقلر و هزاره
لاقدری ء صوگ دودوره
انکلیز مارتلی صاری برون
دیوگ قاربولور ء انواع مشیر
ویور قافری

فریضی دایلی قاشلر - ستر
کول بدهل - برون در آفاج
فریشدر - انواع مشیر عالیله
منطاری و نظارسز شمعدر
طویدن و پراکنده

مهم : عظیم مطبوعه مشیر برون و دیوگ قاربولور و اوزده اوج دیشید
دودوره ن مارتلی برون و دیوگ قاربولور و اوزده اوج دیشید
وسایلین قوتلوقلر اعظمی سلیان اوله آدوره
بروقه مغازه سی تشریف و ابرام برونه مختم مشیر برون
صوگ دودوره قارمقاری تأمین اولتور

Resim 3.42: “Psalty ve Franko Büyük Mefruşat Mağazası” reklamı. Avusturya’nın “Mondos” markalı sandalyeleri, koltuklar ve İngiliz karyolaları satılmakta.

Kaynak : Cumhuriyet, 09/04/1927, 6.

آستانبوله خودباشده ۶۰۲ نومرولی خصوصی
مغازه لئون ژ. فریدمان (Thonet) طاریه ساک
صندالیلری و مشهور (ایمپریال) طاریه سی قاربولور
لوزیک بکله ده بوسی و آجنته سدر . طویدن
و پراکنده سالیله . آداینده اعظمی سبولت

Resim 3.43: “İstanbul Mahmutpaşa’da 102 No’lu Mağaza” reklamı. Leon J.Fredman Fb. (Thonet) sandalyeleri ve Imperial Fb.karyolaları satılmakta.

Kaynak : Cumhuriyet, 06/06/1927, 6.

Reklamları en sık yapılan ürünlerin başında pirinç karyolalar ve Thonet markalı iskemleler gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde en çok talep edilen mobilya türlerinin, karyola ve sandalye olduğu; reklamların çoğunun orta gelirli sınıfa hitap ettiği sonucuna varmak mümkündür.(Resim 3.44) Pek çok firmanın özellikle gazetelerde, her gün denebilecek kadar sık ilan verdiği görülmektedir.

TRAD MARK
GLORIA

هزاران صندالیله و قوتلوق مایه ایدم چکدر وقت داتما اگ ایسی آلمه قرار وریکر .
زیرا بوکی اشیا بردنه آلتیر . البسه و سائر کی هرسته آلتماز . بوکره بوتون دنیا ده برنجیلیکی
قارمقش اولان آوستریانک مشهور «گلوریا» مارتلی صندالیله و قوتلوقلرین جلب ایتدک . اشبو
مارتلی ماللریز اگ ساغلام و ۳۰ سنه دن فضله دایندهی کی دیگر ماللر کی فرجه ایلورونیک
تویاعش اولما یوب (اوطامبون) دینلن ال ایله آلتن فات خالص جلا وریلشدر . بوظری مشترین
کراچیزه بالخاصه نوسیه ایلر . فیثانلریز مقطوعدر . (صایش طویدن و پراکنده)

آوستریا قاریقعلری هزارله صندالیلری
نومی صایش ده بوسی آستانبول قاطیرچی اوفلی خان ۴۷-۴۶
نومرورده زوز . ن آجیان تلفون آستانبول ۲۴۰۹

هائش : عینی ده بوده انواع چشید رده و دوشه به عک
قاشلر . ماروکن دویلی ، لاکه ورنج قاربولور و برنج
قوتلوق و سائر جزق بر قومیسون ایله قاریقه . فیثانلری
سالیله قوتلوق . خاندان آسانبولور وارددر .

MON REPOS

Resim 3.44: “Avusturya’nın meşhur Gloria markalı sandalyeleri, lake ve pirinç karyolalar. Fiyatlarımız makuldür. Katırcıoğlu Han No:46-48”

Kaynak : Milliyet, 30/07/1927, 6.

Mesleki dergilerde yer alan mağaza ilanlarında ise 1930'dan itibaren mobilya fotoğraflarına da rastlanmakta, ürün kalitesinin haricinde mağaza isminin de ön planda tutulduğu görülmektedir. Yerli üretimin arttığı bu yıllarda, ithal ürünlerde belirgin bir düşüş yaşanması, firmaların markalaşma çabaları içine girdiği yönünde değerlendirilebilir. (Resim 3.45)

Resim 3.45: “Haraççı Kardeşler Mobilya Mağazaları” reklamları.

Kaynak : *Arkitekt*,(1-9) 1938.

Dönem konutlarında en sık rastlanan mobilya türlerinin reklamı yapılan marka ve mağazaların satışa sunduğu çizgileri taşıdığı görülmekte; bu durum da moda ve reklam faktörünün mobilya seçiminde oldukça etkin bir rol oynadığını göstermektedir.

3.3. İşlevlerine Göre Mobilya Türleri :

İşlevlerine göre “Oturma ve Yatma” ,”Servis-Hizmet” ve “Depolama” elemanları olarak ele alınan mobilya türlerinin yanı sıra “Aksesuar”lar da dönemin

belirginleşen özellikleriyle incelemek gerekmektedir. Konutlarda köklü bir düzen değişikliğinin yaşandığı; 20'lerden 30'lara uzanan bu geçiş yılları, mobilyalardaki biçimsel çeşitliliğin tanımı niteliğindedir. Mekanlarda kullanılan mobilya türleri, ekonomik koşullarla doğru orantılı olarak artış göstermektedir.

3.3.1. Oturma ve Yatma Elemanları :

Çoğunlukla, bir takımın parçaları olarak kaşımıza çıkan sandalye, koltuk ve kanepelerin dışında; bu döneme özgü olan ve uzun yıllar kullanımı süren divanlar, mekan içinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca yatma elemanları olarak sınıflanan karyola ve yataklarla genelde aynı mekanda yer alan; şezlong, puf gibi yardımcı oturma elemanları da özelleşen konutlarda gördüğümüz türlerdir. Bu gurup içine giren taburelerin mekanlara girişi ise çok eskiye tarihlenmektedir.

- **Sandalyeler :**

Dönemin başlarından itibaren farklı mekan düzenleri içinde kullanılan sandalyeler 20'li yılların başlarında, Osmanlıdaki kullanım özellikleri ile mekanlarda ki yerini almıştır. Yemek odası olarak özelleşen mekanlara rastlamadığımız bu yıllarda, koltuk takımlarına dahil elemanlardan biri olarak misafir odalarında karşımıza çıkmış; sonrasında da aynı düzen sürmüştür.(Resim 3.46) Yine aynı süreçte mutfaklarda kullanılan sandalyeler gerektiğinde oturma odası veya sofadaki masa ile de kullanılmışlardır.(Resim 3.47) 1930'lardan sonra yerleşmeye başlayan yemek düzeni içinde kolçaklı veya kolçaksız sandalye çeşitleri takımların parçası olmuştur.(Resim 3.48) Çalışma mekanlarında ise genelde masanın biçimiyle uyumlu olduğu görülmektedir.(Resim 3.49)

Resim 3.46: Salih Sabri evi salonu Fatih.
Kaynak : *Arkitekt*,(2) 1936, 40.

Resim 3.47: Cemal Nadir'in çizgileriyle bir sofa.(1940'lar)
Kaynak : Hilmi Yücebaş, Cemal Nadir, Dizerkonca Mathaası. İstanbul 1957. 51.

Resim 3.48: Kalamış'da bir villanın yemek odası takımı
Kaynak : *Arkitekt*,(2) 1937, 42.

Resim 3.49: Bir çalışma odası önerisi.
Kaynak : *Yedigün (52)* c:2, 1934, 13.

Biçimsel özellikler açısından incelendiğinde; ilk yıllarda çoğunlukla 19.yüzyılın eklektik çizgilerini taşıyan sandalyelerin haricinde (Resim 3.50a - 3.50b - 3.50c) yine aynı döneme ait “Thonet” olarak bilinen buhar büküm ahşap sandalyeler hemen her konutta karşımıza çıkmaktadır. Sallanan türleri de olan bu sandalyeler uzun yıllar Avusturya’dan ithal edilerek kullanılmış ve dönemle özdeşleşmiştir.(Resim 3.51a – 3.51b) 30’larla birlikte, Modernizm ve Art Deco özelliklerin hissedildiği sandalyelerde kumaş ve ahşabın bir arada kullanıldığı türlerin yanı sıra strüktürü, metal boruların bükülmesiyle oluşturulan çeşitler de mevcuttur.(Resim 3.52)

Resim 3.50a: Eklektik tarzda bir sandalye.
Kaynak : *İstanbul (27)* 1998,50.

Resim 3.50b: Bir koltuk takımı sandalyesi.
Kaynak : S.Görgün koleksiyonu.

Resim 3.50c: Yemek odası takımı sandalyesi. (S.F.Abasıyanık evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Resim 3.51a: “Thonet” sandalye.
 (Mürüvvet Deniz evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy

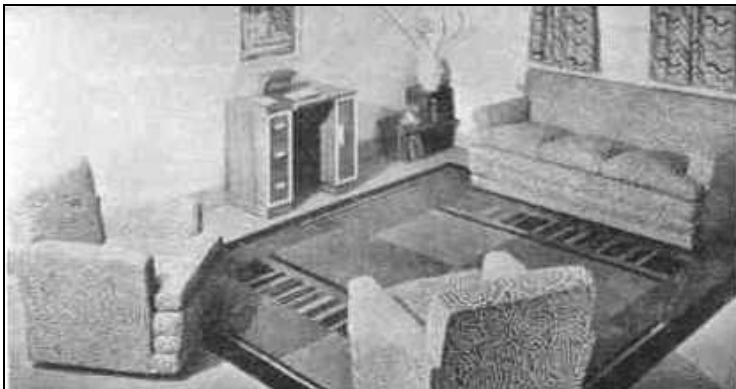
Resim 3.51b: “Thonet” sallanan sandalye.
 (H.Rahmi Gürpınar evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Resim 3.52: Salon takımı sandalyesi. (K.Şinasi Dersan evi)
Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (6-7) 1989, 58.

- **Koltuk ve Kanepeler :**

Koltuklar ne şekilde kombine edilirse edilsin, genelde hep takım içinde kullanılmıştır.(Resim 3.53) Kanepelerle farklı sayılarda kombine edilen koltuklar, misafir odalarının dışında oturma mekanlarında da - kimi zaman - sabit elemanlarla da gurup oluşturmuştur. Gelişen sosyal hayatla birlikte; mekana göre sehpalarla birlikte yerleştirilen koltuklar ikili düzenlemelerle, manzara ve sohbet köşelerinin de elemanı haline gelmiştir. (Resim 3.54)

Resim 3.53: Bir Koltuk takımı önerisi.

Kaynak : *Yedigün* (225) c:9, 1937, 22.

Resim 3.54: Manzara ve sohbet köşesi. (Kalamış'da bir villa)
Kaynak : *Arkitekt* (5-6) 1937,132.

İlk yılların mevcut takımlarında Batı saray stillerinin karışmasıyla oluşan biçim ve süs öğeleriyle yüklü olarak karşımıza çıkan koltuk ve kanepelerde, 1900'lerin başında Art Nouveau çizgiler de hissedilmektedir.(Resim 3.55a - 3.55b) 30'lu yıllara doğru daha çok tamamı kumaş, kalın kesitli ahşap ayakları olan elemanlar mekanlarda kullanılmaya başlanmıştır.(Resim 3.56) Modernizm'in etkisiyle gelişmiş türlerde ise metal ayaklı olanların dışında metal levha kolçaklı özel örneklerle de rastlanmıştır.(Resim 3.57) Kanepeler ve koltukların tümünde, yumuşak oturma yüzeyleri ile rahatlık ön plandadır.(Resim 3.58)

Resim 3.55a: “Yanyalı Mustafa Paşa Konağı” ndan bir koltuk.
Kaynak : *İstanbul* (22) 1997, 56.

Resim 3.55b: Art Nouveau kanepesi. Kızıltoprak’da bir köşk salonu. (Tunç Yalman 1925)
Kaynak : *İstanbul* (27) 1998, 50.

Resim 3.56: “Çankaya Köşkü” koltukları.
Kaynak : *Yedigün* (172) c:7 1936, 19.

Resim 3.57: Metal kolçaklı koltuklar. (Üçler Apt.)
Kaynak : *Arkitekt* (5) 1935, 138.

Resim 3.58: Art Deco koltuk takımı.
Kaynak : *Yedigün* (112) c:5, 1935, 4.

Nişantaşı, Hüsni Bey apartmanındaki dairelerin birinde görülen kumaş kaplı geniş koltuklar özgün örnekler arasındadır.(Resim 3.59) Bu tiplerin haricinde ahşaptan eğrisel kolçakları olan kumaş elemanların fontlarında geniş yaylar kullanıldığı görülmektedir.(Resim 3.60a - 3.60b -3.60c) Rahat, yalın ancak kaba hatlı olarak tanımlayabileceğimiz bu mobilyaların kumaşları çoğunlukla iri desenlidir.(Resim 3.61a - 3.61b - 3.61c) Özel dokuma kumaşlarla kaplanmış olanların dışında, kadife ve deri (maroken, sahtiyan) kaplı elemanlar da tercih edilenler arasındadır. Kanepelerde kullanılan yastıklar da önemli bir yer tutmaktadır. (Resim 3.62) Ayrıca, iç ve dış mekanlarda çok sık karşılaşılan, hasır örgü koltuk ve

kanepeler de döneme özgü elemanlar arasındadır. (Resim 3.63a - 3.63b -3.63c) Yine bu yıllarda ham ağaç görüntüsünde kamış mobilyalara da rastlanmaktadır. (Resim 3.64a - 3.64b)

Resim 3.59: Nişantaşı Hüsnü Bey Apt. koltuk örneği.
Kaynak : *Arkitekt* (6) 1932, 167.

Resim 3.60a: Eğrisel kolçaklı koltuk.
Kaynak : P.Tuğlacı, *Tarih Boyunca İstanbul Adaları*, c:1 Pars Yayıncılık,1989, 431.

Resim 3.60b: S.F.Abasıyanık, evinden bir örnek.
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Resim 3.60c: Ramiz Gökçe'nin çizgisiyle döneme özgü koltuklar.
Kaynak : H.Yücebaş, Karikatür Ustalarımız, Dizerkonca Matbaası,1959,53.

Resim 3.61: Cemal Nadir'in çizgisiyle Art Deco bir koltuk.(Akbaba,1924)
Kaynak : H.Yücebaş,Cemal Nadir, Dizerkonca Matbaası,1957,38.

Resim 3.62: Rulo yastıklı kanepeler.
(Mario Levi evi, Kadıköy)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.63a: Hasır koltuğunda Atatürk
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi.

Resim 3.63b: Hasır kanep.
 (S.F.Abasıyanık evi, Burgazada)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.63c: Hasır koltuk.
 (Ziya Paşa'nın yazlığı, Büyükada)
Kaynak : P.Tuğlacı, Tarih Boyunca
 İstanbul Adaları, c:1 Pars
 Yayıncılık,1989, 214.

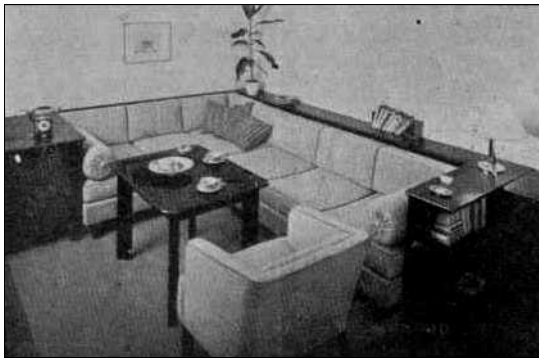

Resim 3.64a: Ağaç görünümünde kamış koltuk(S.F.Abasıyanık evi, Burgazada)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

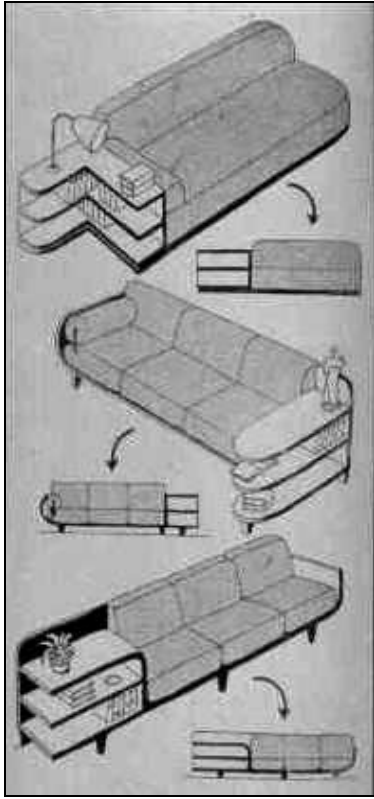

Resim 3.64b: K.Ş.Dersan evinden bir örnek. (Büyükkada)
Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (6-7) 1989.65.

Dönem konutlarının, misafir ve oturma odalarında sıkça görülen elemanlar arasında, oldukça geniş ebatlarda (yatılabilir) kanepeler de yer almaktadır. (Resim 3.65) “Köşe kanepeler” olarak bilinen tipte olanları da mevcut bu elemanların depolama elemanlarıyla birlikte kullanıldığı, çok fonksiyonlu örnekler de önerilenler arasındadır.(Resim 3.66a - 3.66b) Ayrıca açılır-kapanır bir mekanizma ile yatak olabilen türleri de mevcuttur. (Resim 3.67)

Resim 3.65: Yatak olabilen bir köşe kanepeler, modern evler için önerilmiş.
Kaynak : *Yedigün* (165) c:7, 1936, 21.

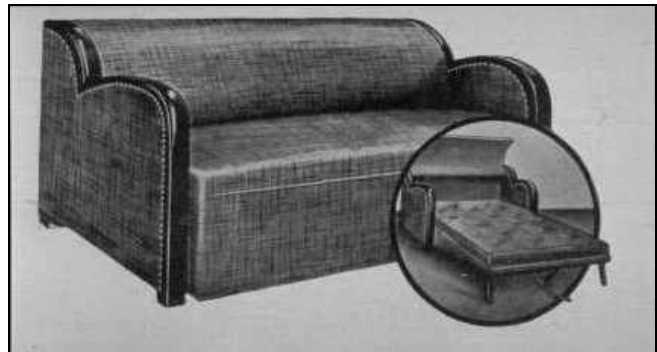
Resim 3.66a: Kanepeler – kitaplık birleşimleri.

Kaynak : *Yedigün* (360) c:14 1940,12.

Resim 3.66b: Fonksiyonel bir köşe kanepesi.

Kaynak : *Arkitekt* (5) 1933,166.

Resim 3.67: Açılır – kapanır bir kanepeler önerisi.

Kaynak : *Yedigün* (334) c:13 1939, 23.

- **Divanlar :**

Geleneksel sedir düzeninden (Resim 3.68) mobilya kullanımına geçiş sürecinde belirginleşen divan, daha çok oturma odalarının başlıca mobilyası olmuştur. (Resim 3.69) Divanlar genelde “somya” adıyla bilinen - yatılabilecek

ölçülerde - yaylı veya telli olarak demirden yapılmış, dört ayaklı elemanlar üzerine döşek (pamuk dolgu) konulmasıyla oluşmuşlardır.

Resim 3.68: Sedirli oda düzeni.
Kaynak : Ö.Küçükerman, Türk Evi,
T.Turing Otomobil Kurumu, 1996, 103.

Resim 3.69: H.Avni Lifij'in "Ağlayan Kadın" tablosunda bir oturma odası.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi.

Özel dikilmiş etekli örtülerle örtülerek, gündüzleri oturmak için akşamları ise -istenirse- yatma amacına göre düzenlenmişlerdir. Rahat oturmak ve yaslanmak için çok sayıda yastığın kullanıldığı divanlar, oda içinde duvara dayalı konumda olmuşlardır.(Resim 3.70)

Modern konutlarda görülen geniş kanepelerin çoğunlukla divan kullanım alışkanlığı ile geliştiğini söylemek mümkündür.

Resim 3.70: Bir divan örneği.
Kaynak : *Şehbal*,c:3, 1914, 85.

- **Karyolalar :**

Mekanlar özelleşmeye başlamadan önce geceleri odaların yüklüklerinden çıkarılarak serilen yer yataklarını kullanma geleneği uzun yıllar devam etmiştir. Hatta odaların özelleşmesi sonrasında da yatılı misafirler için ayrılan şilte ve minderler, yüklük veya gömme dolaplarda hazır tutulmuşlardır.

Konutlara mobilyanın girmesi ile birlikte ilk olarak pirinç karyolalar kullanılmaya başlanmıştır. (Resim 3.71a - 3.71b) Tek veya çift kişilik farklı ebatlardaki pirinç karyolaların çoğu ithal ürünlerdir. Bu dönemde en çok reklamı ve satışı yapılanlar İngiliz malı “Standart” veya “İmperial” markalı ürünler olmuşlardır.(Resim 3.72) Yuvarlak veya kutu profilden imal edilen çizgileri sade karyolaların dışında, ince motiflerle işlenmiş, yuvarlak süs aynalı olanları da mevcuttur.

Resim 3.71a: H.R.Gürpınar evinden bir karyola
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.71b: Pirinç karyola.
Kaynak : Ş.Uzunarslan koleksiyonu.

Resim 3.72: “Imperial” karyola reklamı
Kaynak : *Milliyet*, 03/07/1927, 6.

Pirinç haricinde farklı renklerde lake boyalı türleri de bulunan karyolalar, Anadolu kentleri dahil yaygın olarak kullanılmışlardır. Eski alışkanlıklara bağlı olarak karyolaların, gerektiğinde “cibinlik” denilen tüllerle örtüldüğü de görülmektedir.(Resim 3.73) Karyolaların üzerinde; el işi dantelli, ipek ve saten yatak örtülerinin olduğu örnekler çoğunluktadır. (Resim 3.74)

Resim 3.73: Cibinlikli yatak.
Kaynak : H.Özözlü, *Atatürk Evleri*, Dünya Yayıncılık, 1999, 44.

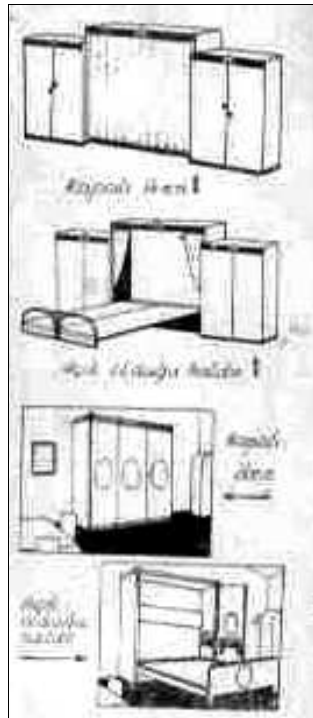
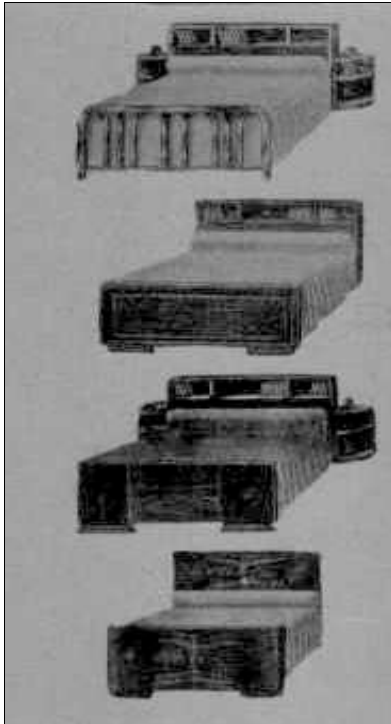
Resim 3.74: El işi yatak örtüleri.
Kaynak : H.Özözlü, *Atatürk Evleri*, Dünya Yayıncılık, 1999, 51.

Yatak odası takımları içinde ise gardırop ve komodinlerle aynı biçimsel özellikler taşıyan ahşap karyolalar kullanılmıştır.(Resim 3.75) Önceleri Art

Nouveau'nun akıcı çizgilerinin hakim olduğu, değişik kaplama türlerinin kullanıldığı, cilalı bir mobilya olarak karşımıza çıkan takım karyolaları; 1930'lardan sonra Art Deco'nun biçimsel özellikleri ile mekanlara girmiştir. Asimetrik çözümlere de yer verilen bu yeni tarzla birlikte, lake ağırlıklı parlak yüzeyleri ile dikkati çeken karyolaların, başucunda kitaplık olanları da mevcuttur.(Resim 3.76) Ayrıca modern düzende kapalı hali dolap görünümünde açıldığında yatak olabilen türlere rastlanmaktadır.(Resim 3.77) Başucu deri – kumaş – kapitone olan özel örnekler de bulunmaktadır.

Resim 3.75: Cevis yatak odası takımı.(M.Deniz evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.76: Kitaplıklı karyolalar.
Kaynak : Yedigün (320)
c:13,1939, 22.

Resim 3.77: Dolap görünümünde örnekler.
Kaynak : Yedigün (31) c:2,1933, 20.

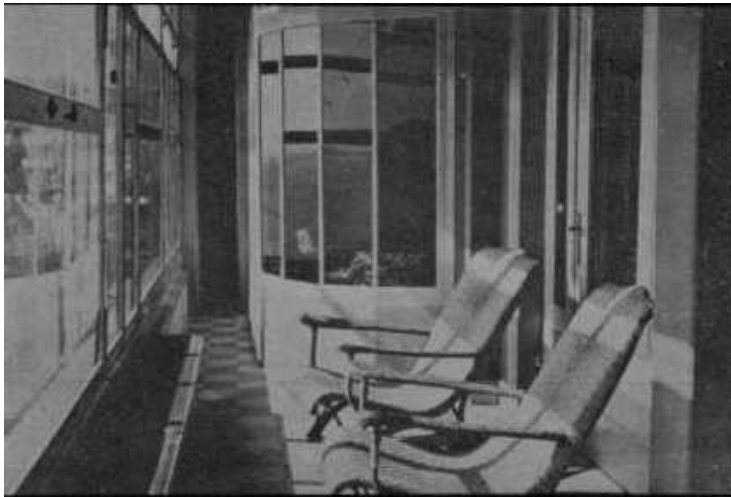
- **Şezlong ve Puflar :**

Bu dönemde “şezlong” adıyla bilinen dinlenme elemanları, yatak odalarında kullanılan mobilyalardandır.(Resim 3.78) Önceleri sedirlerin yer aldığı konuma yerleşen şezlonglar, kolçakları olmayan yaslanarak yarı yatar pozisyonda kullanılan elemanlardır. Bu yıllarda balkonlarda kullanılan açılır-kapanır oturma elemanları da aynı adla kullanılmışlardır.(Resim 3.79) Yatak odalarında mekanın elverdiği ölçüde, çoğunlukla oda pencerelerinin önünde yer almışlardır.

Resim 3.78: Dönemin şezlonglarına bir örnek.

Kaynak : S.Görgün koleksiyonu.

Resim 3.79: Balkonda kullanılan şezlonglar.

Kaynak : *Arkitekt* (5) 1933, 166.

Tuvalet masalarının bir parçası olan “puf”lar ise genelde arkalıksız ve alçak elemanlardır.(Resim 3.80) Ancak takımı uyumunu sağlamak amacıyla arkalıklı tasarlanmış olanları da vardır.(Resim 3.81) Özellikle Art Deco tarzın hissedildiği “kübik” takımlar da puflar özenle tasarlanmış, ve dekoratif öncelikli öğeler

olmuşlardır. Ayrıca dinlenme amacıyla koltuklarla birlikte kullanılan puflar daha çok oturma ve yatak odalarında tercih edilmişlerdir.(Resim 3.82)

Resim 3.80: Tuvalet masası ile kullanılan bir puf önerisi.

Kaynak : *Yedigün* (221) c:9, 1937, 22.

Resim 3.81: Arkalıklı bir puf.(Tulya Madranın büyük annesine ait.)

Kaynak : *Artdamento Dekorasyon* (58) 1994, 83.

Resim 3.82: Atatürk'ün "puf"lu dinlenme koltuğu.(Konya)

Kaynak : Fotoğraf H. Özözlü Atatürk Evleri Dünya Yayıncılık,1999, 58.

- **Tabureler :**

Geleneksel konut düzeni içinde yer alan ilk mobilya taburelerdir. Çoğunlukla günlük işleri yaparken kullanılan bu elemanlara avlu, mutfak gibi hacimlerde rastlanmaktadır. Oda düzeni içinde ise gusülhanelere konulan tabureler; genellikle ahşap üç veya dört ayaklı, alçak oturma elemanlarıdır. Oturma yüzeyleri hasır da olabilen bu elemanların söz konusu dönemde de iş amaçlı benzer kullanımı devam etmiştir.(Resim 3.83) Ayrıca piyano çalarken kullanılan tabure benzeri arkalıksız ancak kolçaklı oturma elemanları, yatak odası ve salonların eskiden kalan eklektik tarzda mobilyaları arasında yer almışlardır.(Resim 3.84a - 3.84b)

Resim 3.83:
Münih
Fehim'in
çizgileriyle
hasır fontlu
tabureler.
Kaynak :
Yedigün (31)
c:2.1933. 5.

Resim 3.84a: Bir piyano taburesi.
Kaynak : *İstanbul* (30) 1999, 135.

Resim 3.84b: Döneme ait bir örnek
Kaynak : Ş.Uzunarslan koleksiyonu.

3.3.2. Servis - Hizmet Elemanları :

Bu yıllardaki tüm mobilyalar gibi “servis-hizmet” elemanları da değişik kullanım özellikleri göstermişlerdir. Çok farklı mekanlarda karşılaştığımız masaların dışında; sehpalarda sadece bu dönemde kullanılan çeşitleri ile de mekanlara girmişlerdir. Konsollar ise evlerin genelinde sık rastlanan ve bu dönemde öne çıkan elemanlardır.

- **Masalar :**

İlk olarak geniş ailelerin yaşadığı konutların mutfaklarında, yemek hazırlamak amacı ile kullanılmışlardır. Bu tip geleneksel konutlarda tüm ihtiyaçların oda içinde çözümlenmesinin getirdiği düzene bağlı olarak; odalara tepsiyle yemek servisi yapılmakta ve toplu yemek yeme alışkanlığı bulunmamaktaydı. Mekanlar özelleşmeye başladıktan sonra aynı alışkanlıklar kolay terk edilememiş, hemen her odada bir masaya yer ayrılmıştır. (Genelde örtülü olan bu masaların üstünde su sürahisi ve bardak konulmuş bir tepsi de bulunurdu.) Ancak toplu yemek gerektiğinde, sofaya yerleştirilen masalar kullanılmaya başlanmıştır. Modern düzene geçişle birlikte sofadaki masadan başka oturma odasında da masalara yer verilmiştir. Bunların haricinde mutfak masaları da yemek yeme amacına hizmet etmişlerdir.

Konutlarda “yemek odası” olarak ayrılmış bölümlerde sandalyeleri ve büfeleriyle birlikte takım olarak kullanılan masalar, modern yaşam düzeninin bir ögesi haline gelmişlerdir.(Resim 3.85)Yemek masalarının haricinde çalışma odalarında, “yazı masası” (Resim 3.86) ve yatak odalarında da “tuvalet masası” olarak farklı işlevlere cevap veren türler de konutlara girmiştir. Ayrıca oyun masası, bilardo masası gibi özel elemanlar da yeni düzen içinde kullanılmaya başlanmıştır.

Resim 3.85: Büyükada'da bir evin yemek odası takımı.

Kaynak : *Arkitekt* (8) 1936,223.

Resim 3.86: Modern bir çalışma masası (Üçler Apt.Ayazpaşa)

Kaynak : *Arkitekt* (5) 1935, 140.

Mutfak masaları eski, geniş mutfak düzenine uygun büyük masalar olup; sıradan ve özensiz bir işçilikle yapılmışlardır. Sofalarda ise yuvarlak veya kare, açılır kapanır düzende genellikle orta ayaklı veya dört torna ayağı olan cilalı ahşap masalar kullanılmıştır.(Resim 3.87) Bu masaların üstünde çoğunlukla kadife bir örtü olduğu görülmektedir. Oturma odalarında daha çok katlanabilir türde masalar tercih edilmiştir. Günlük yaşam mekanı olarak düzenlenmiş bu odalardaki masalar, yemek haricinde gerekli her iş için kullanılmışlardır.(Resim 3.88) Modern çözümlerde kanepeler önüne yerleştirildikleri de görülmektedir.

Resim 3.87: Açılır - kapanır bir yemek masası. M.Deniz evi sofası.
Fotoğraf :Erdal Aksoy

Resim 3.88: Oturma odasında bir masa (Banu İsfandiyar Özer evi)
Kaynak : *İstanbul* (30) 1999,61.

Takıma dahil olanlar ise mekana bağlı olarak değişen form (yuvarlak, kare, dikdörtgen vb) ve ölçülerde olup; gerek taşıyıcı ayakları gerekse üst yüzey özellikleri ile dönemin popüler tarzını yansıtmışlardır.

Başlangıçta ceviz kaplama, oymalı ve cilalı masalar yaygınken (Resim 3.89) modern mekanlarda parlak, cam cila veya farklı renklerde lake masalara daha çok rastlanmaktadır. Ayrıca, ahşap veya metal ayaklı cam masalar da modernizmin etkisiyle mekanlarda kullanılmaya başlamıştır. 1930'lardan sonra Art Deco esprilerin hissedildiği elemanlarda baza üstüne yerleşen eğrisel ayaklar olabildiği gibi ayaklar arasında metal bağlantıları bulunan örneklerle de rastlamak mümkündür. (Resim 3.90) Ayrıca kalın kesitli, silindir ayakları olan dairesel hatlara sahip masalar da görülmektedir. Aynı biçimsel özellikler dönemin çalışma ve tuvalet masalarında

da görmek olasıdır. İlk yıllarda kullanılan çalışma masalarında cilalı yüzeyin yıpranmasını önlemek için cam kullanıldığı bilinmektedir.(Resim 3.91) Tuvalet masaları ise genellikle 1920'lerin sonuna doğru çok farklı çizgilerle karşımıza çıkmaktadır.(Resim 3.92) Bu mobilyalar çekmece ve aynanın farklı birleşimleri ile oluşmuştur. Daha çok dairesel formda kesilmiş aynalar olabildiği gibi, katlanır (üç parçalı) aynalara da rastlanmaktadır. Asimetrik, kademeli formlarda, dekorlu camların kullanıldığı, içi görünen çekmeceleri olan, tuvalet masaları da dönemi yansıtan elemanlar arasındadır.(Resim 3.93)

Resim 3.89: 19.yüzyıl özelliklerini taşıyan bir masa.(M. Levi evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.90: Art Deco tarzda lake bir yemek odası masası.
Kaynak : *Yedigün* (336)
c:13.1939.23.

Resim 3.91: S.F.Abasıyanık'ın cam yüzeyle çalışma masası.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.92: S:F.Abasıyanık'ın evinden kamış bir tuvalet masası.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.93a: Art Deco tarzda bir tuvalet masası.(T.Madra evi)
Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (58) 1994.82.

Resim 3.93b: Asimetrik bir tuvalet masası önerisi.
Kaynak : *Yedigün* (221) c:9,1937, 22.

• **Sehpalar :**

Geleneksel düzenin sürdüğü konutlarda; sadece misafir odalarında koltuk ve kanepelerle birlikte kullanılmışlardır. Oturma elemanlarının aralarına veya köşelere yerleştirilen çeşitli yüksekliklerde sehpa dısında, orta sehpalara önceleri pek yer verilmemiştir.(Resim 3.94a - 3.94b) Bununla birlikte “sigaralık” adı verilen, çapı oldukça dar (sadece tabla konulabilecek genişlikte) elemanların hemen her evde kullanıldığı görülmektedir.(Resim 3.95a - 3.95b) Bu tipteki küçük sehpa modern düzene geçtikten sonra da mekan içindeki yerini korumuşlardır. Yine başlangıç yıllarından itibaren “çiçeklik” olarak kullanılan; dar ve yüksek tipte elemanlar üzerine saksı konulmak üzere mekanlarda yer almışlardır. (Resim 3.96a - 3.96b)

Resim 3.94a:Oturma elemanı ile birlikte kullanılmış yüksek sehpa.
Kaynak : *İstanbul* (29) 1999, 115.

Resim 3.94b:Sedef kakmalı bir sehpa. (H.R.Gürpınar evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.95a:"Sigaralık" sehpa (S.F.Abasiyanık evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.95b:Sedef kakmalı "Sigaralık" sehpa (Mario Levi evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.96a: Çiçeklikler. (M.Deniz evi, Kuzguncuk)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

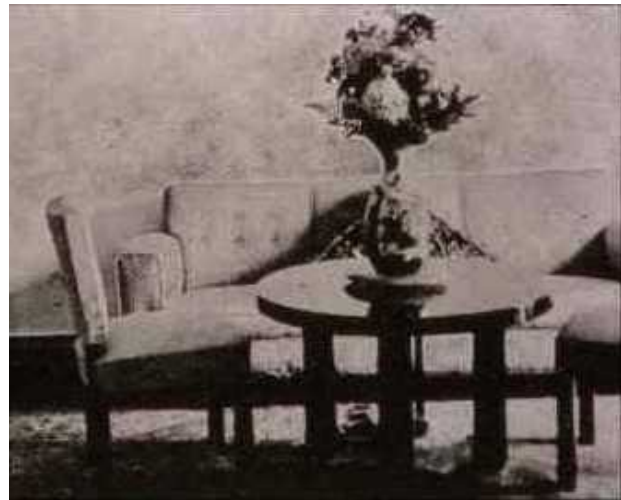

Resim 3.96b: Kamış Çiçeklik
(S.F.Abasıyanık evi, Heybeliada)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Yan ve köşe sehparın yanı sıra orta sehparın da kullanıldığı mekanlar, daha çok modern konutların salonları olmuştur.(Resim 3.97a - 3.97b) Rahatlığın ön planda tutulduğu düzende sehpar çeşitli özel köşelerin de elemanı olmuşlardır. Ayrıca masa yüksekliğindeki sehparlara da bu yıllarda rastlanmaktadır. Yüksek sehparlar işlev öncelikli kullanıma yönelik iken; alçak sehparlar ise biblo, süs eşyası, vb objelerin kullanıldığı sergileme mobilyası niteliğinde kullanılmışlardır. (Resim 3.98)

Resim 3.97a: Modern bir orta sehpa (Üçler Apt. Ayazpaşa.)
Kaynak : *Arkitekt* (5) 1935, 139.

Resim 3.97b: Oturma grubu içinde bir orta sehpa (Güzel İş Fb. Ürünü.)
Kaynak : *Arkitekt* (2) 1932, 166.

Resim 3.98: Süs eşyalarına ayrılmış bir sehpa
(H:R.Gürpınar evi.)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Cilalı, kakmalı ahşap yüzeylerin haricinde çini veya mermer yüzeyli örnekler, daha çok dönemin ilk yıllarında görülürken popüler-modern mekanlardaki sehpalar ahşap-lake-cam kombinasyonları ile biçimlenmişlerdir. Dönemin sonlarında sadeleşen, yalın ancak kalın kesitlerin hakim olduğu bu elemanların çoğunda, ayak bağlantılı alt kullanım yüzeyleri de görülmektedir. Üç veya dört ayaklı olanların dışında levha ayaklı dik açılı ürünler de mevcuttur.(Resim 3.99a-3.99b-3.99c-3.99d)

Resim 3.99a: S.F.Abasıyanık evinden bir örnek
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.99b: Üç ayaklı sehpa (M.Deniz evi.)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.99c: Levha ayaklı sehpa önerileri.
Kaynak : *Yedigün* (318) c:13 1934, 22.

Resim 3.99d: Camlı orta sehpa.

Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (6-7) 1989, 57.

- **Konsollar :**

Bu tip mobilyaların kullanım yüzeyi mermer, çoğunlukla üç ayaklı, duvara yaslı olarak kullanılabilen, yüksek aynalı, depolama bölümü olmayan mobilyalardır. Osmanlı'nın batılılaşma döneminde mekanlara giren konsollar; çoğunlukla 19. yüzyıl eklektik tutumunun izlendiği biçimsel özellikleriyle öne çıkmaktadırlar. Daha çok üst gelir gurubuna dahil ailelerin yaşadığı büyük konutlarda, saray etkisiyle kullanılmaya başlanmışlardır. Bu konutların salon veya misafir odaları dışında giriş mekanları ve sofalarda yer alan konsolların pek çoğunda; altın varaklı, yıldızlı -Batının eski saray sitillerini çağrıştıran - oymalar mevcuttur.(Resim 3.100a -3.100b)

Resim 3.100a: Sofada bir konsol.
(M.E.Bozkurt Evi,Büyükkada)

Kaynak : P.Tuğlacı Tarih Boyunca
İstanbul Adaları. Pars Yayıncılık. 1999.366

Resim 3.100b: Salona yerleştirilmiş bir konsol.

Kaynak : *Sevim Görgün koleksiyonu.*

“Konsol” tanımı, bu elemanların kullanıldığı dönemde de “komod” la karıştırılmıştır. Bu dönemde çok sık görülen dolap veya çekmeceli, aynası da olan komodlara mekanlarda konsol adıyla yer verilmiştir.

Modern tarzda mobilyaların kullanıldığı mekan düzeni içinde genellikle yer almayan konsollar yerini düz hatlara sahip, mekana özel tasarımlara bırakmıştır. Aynaları da olan bu tip uygulamalara sadece giriş hollerinde rastlanmaktadır. (Resim 3.101)

Resim 3.101: K:Ş.Dersan evi giriş holü, Büyükkada.
Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (6-7) 1989, 57.

3.3.3. Depolama Elemanları :

Cumhuriyet öncesindeki konutlarda “yüklük” adı verilen depolama elemanlarında yatak, yorgan, yastık gibi eşyalar saklanırken giyim eşyalarının da “sandık”larda korunduğu bilinmektedir.(Resim 3.102a - 3.102b) Mekanların özelleşmeye başlamasıyla odadaki yüklükler yerini gömme dolaplara bırakmış,(Resim 3.103) askı ve raflar da mevcut işlevlerini kaybetmişlerdir. 1920’lerin başlarında sofa ile bağlantılı yüklük ve gömme dolaplara da rastlamak mümkündür. Odalarda ise ihtiyaçlara göre, çeşitli türlerde depolama elemanları görülmektedir. Yatak odalarında gardırop, komodin, dresuar gibi elemanlar kullanılırken misafir ve oturma odalarında büfe, vitrin, komod gibi depolama elemanlarına yer verilmiştir. Yeni düzende ise büfe ve vitrinlerin değişik

kombinasyonları ile tasarlanmış; daha çok yemek bölümünde kullanılan “kontr-büfe” gibi elemanları da görmek mümkündür. Ayrıca müzik dolabı olarak bilinen, içine radyo, pikap gibi cihazların konulduğu aynı zamanda plakların da depolandığı elemanlar dönemin popüler mobilya türleri arasına girmiştir. Bunların dışında çalışma odalarında kitaplıklar, giriş hollerinde de portmantolar ihtiyaca cevap vermişlerdir.

Hatay işi çam sandık.

Bursa işi ceviz çeyiz sandığı.

Masif ceviz Osmanlı sandığı

Kastamonu işi masif çam sandık.

Resim 3.102a: Çeşitli sandıklar.

Kaynak : *Art Decor* (91) 2000, 154-159.

Resim 3.102b: S.F.Abasıyanık evi, bir sandık.

Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.103: Gömme dolap.

Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (6-7) 1989,62.

- **Gardıroplar :**

Osmanlı'nın batılılaşma sürecinde, Avrupa'da kullanılan mobilyaların isimleri ile birlikte ithal edildikleri görülmektedir. Giysi dolabı veya yeri anlamında, Fransızca "Garde-robe" kelimesinden dilimize "gardırop" olarak geçen bu depolama elemanları çoğunlukla yatak odası takımları içinde yer almıştır.(Resim 3.104) Ancak takım harici kullanıldıkları da görülmektedir.

Resim 3.104: Eklektik tarzda bir yatak odası takımı.(Yalova Atatürk köşkü.)
Kaynak : Fotoğraf H.Özözlü,Atatürk evleri, Dünya Yayıncılık, 1999,90.

Genellikle iki veya üç kapılı olan gardıropların bir kapağı aynalı ve/veya çekmeceli olanları da mevcuttur.(Resim 3.105) Biçim ve üst yüzey özellikleri ile tarzları belirginleşen bu elemanlarda, yirmi yıllık döneme paralel bir çeşitlilik hakimdir. İlk yıllarda Cumhuriyet öncesine ait tarzların görüldüğü bu elemanlar,bazen farklı fonksiyonlar da yüklenmişlerdir.(Resim 3.106)

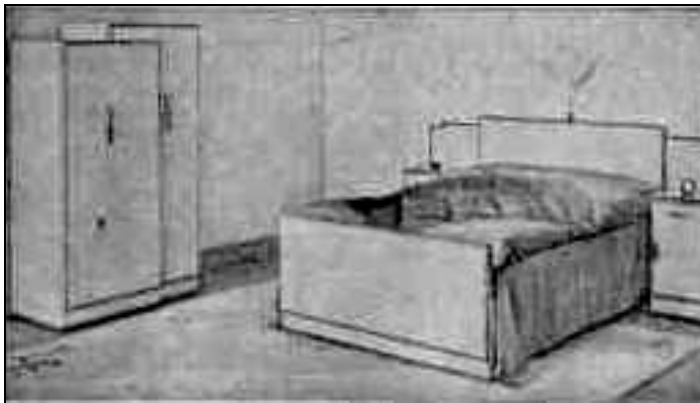
Resim 3.105: Üç kapılı aynalı gardırop.(Güzel İç Fb. İmalatı.)
Kaynak : *Arkitekt* (2) 1932,.166.

Resim 3.106: Çok fonksiyonlu ceviz gardırop.

Kaynak : *Ahşap* (8) 1996, 96.

Modern uygulamalarda işlevsel ve yalın çizgileriyle karşımıza çıkan gardıropların kübik yorumlarında yuvarlak ve kitlesel formlar parlak lake yüzeylerle bütünleşmişlerdir. Ayrıca daha çok kök kaplamaların kullanıldığı kapaklardaki yüzey oyunları da (kaplamaların farklı yönlerde kullanılmasıyla oluşan) dikkat çekicidir. Art Deco gardıroplarda asimetrik uygulamaları da görmek mümkündür. (Resim 3.107)

Resim 3.107: Asimetrik bir takım önerisi.

Kaynak : *Yedigün* (221) c:9, 1937, 22.

- **Komodlar :**

1930 öncesi dönem konutlarının pek çoğunda rastladığımız “komod”lar daha çok yatak ve oturma odalarında görülmekle birlikte sofalarda da kullanımı yaygındır. Çekmeceli veya dolaplı, üzerinde çerçeveli aynası olan bu elemanlar, mekanlarda

duvara dayalı konumda bulunmaktadır.(Resim 3.108) Masadan biraz daha yüksek olan bu mobilyaların ahşap (daha çok ceviz) olan depolama bölümünün üzerinde mermer bir kullanım yüzeyi mevcuttur. Aynası duvara asılı olabildiği gibi mermer yüzeye oturan tipleri de görülmektedir.(Resim 3.109a-3.109b) Ayrıca aynasız olan türleri genellikle “dresuar” veya “şifonyer” tanımıyla mekanlarda yer almıştır.

Resim 3.108: Oturma odasında bir komod.
Kaynak : *Süs* (5) 1923, 16.

Resim 3.109a: M.Deniz evi
sofasından bir örnek
Fotoğraf : Erdal Aksoy

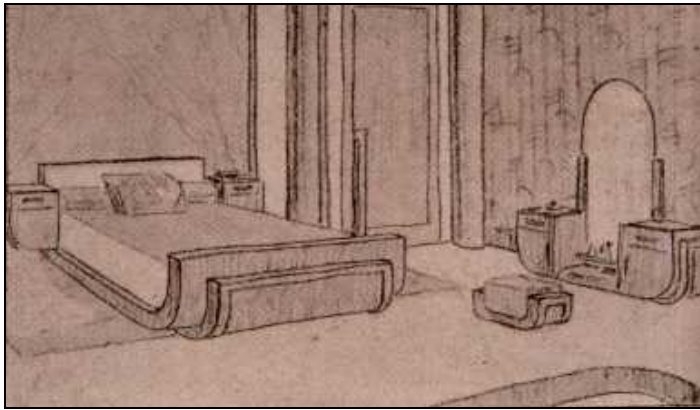

Resim 3.109b: S.F.abasıyanık evi
yemek odasından bir örnek
Fotoğraf : Erdal Aksoy

İhtiyaca göre çamaşır, giysi, vb. eşyaları depolamak amacıyla kullanılan komodların üstünde el işi örtüler de olabilmektedir. Ayrıca, bazı mekanlarda ayna köşelerinden sarkıtılan örtüleri de görmek mümkündür. Konsollarda olduğu gibi üzerine daha çok fanuslu gaz lambaları ve şamdan gibi aydınlatma elemanlarının konulduğu görülmektedir. Bu alışkanlık elektrik kullanımından sonra da dekoratif amaçlı devam etmiştir. Komodlar da konsollar gibi modern mekan düzeni içinde yer bulamamış ve geleneksel konutların bir parçası olarak kalmışlardır. Daha çok sade ve yalın çizgilerin hakim olduğu görülen komodlar, mekanlardaki işlev öncelikli mobilyalar arasında sayılabilirler.

- **Komodınler :**

Yatakların başucu elemanlarıdır. Karyola kullanımının yaygınlaşması ile birlikte, görülmeye başlayan komodınler, el altında bulunması gereken her şeyin depolandığı bu elemanlar aynı zamanda servis işlevine de cevap vermişleridir. Yatak odası takımları içinde de yer alan bu mobilyalar, ortak biçimsel özellikleri ile yatakla bütün oluşturmuşlardır.(Resim 3.110)

Resim 3.110: Yatakla birlikte çözümlenmiş komodınler örneği.
Kaynak : *Arkitekt* (2) 1932, 53

Genellikle duvara dayalı olan yatakların tek tarafında yatağın ortada kullanıldığı durumlarda (daha çok ebeveyn odaları) iki tarafta birden yer almışlardır. Tamamı çekmeceli veya dolaplı olanların dışında, daha çok çekmece ve dolabın bir arada olduğu türler tercih edilmiştir.(Resim 3.111a-3.111b-3.111c) Tüm mobilyalar gibi dönemin biçimsel farklılaşmalarının yansıdığı elemanlardan olmuşlar ve modern düzen içinde de kullanılmaya devam etmişlerdir. Ahşap malzeme kullanılan örnekler ağırlıktadır.(Resim 3.112)

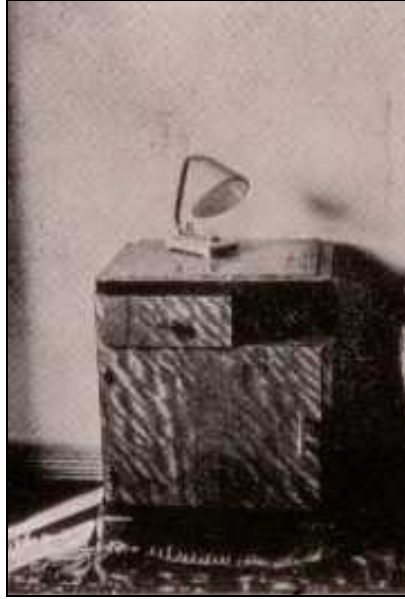
Resim 3.111a: Psalty Mağazası ürünü bir komodin.
Kaynak : Beyoğlu Müzesi için öneriler, Y.K. Yayınları, 2000, 96

Resim 3.111b: S.F. Abasıyanık evinden Art Nouveau bir komodin
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.111c: H.R. Gürpınar evinden bir komodin
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.112 : Takıma dahil bir komodin
Kaynak: *Arkitekt* (2) 1932, 166.

- **Büfe ve Vitrinler :**

Önceleri oturma odalarında (Resim 3.113) karşımıza çıkan büfeler modernleşmeyle birlikte yemek odası takımının bir elemanı olmuşlardır. Genellikle ayna kombinasyonları ile biçimlenen bu elemanlar daha çok tabak, bardak vb. sofra takımlarını depolamak için kullanılmışlardır. Dönemin başlangıcında iki kademeli

olanlarına da sıkça rastlanmaktadır. Geniş bir “komod” görünümünde üstü mermer olan bu türlerin bazılarında üst dolaplar da görülmektedir. 19. yüzyıldaki örneklerini çağrıştıran bu tiplerde genelde üst dolaplar alt bölümdeki üniteyle bağlantılıdır.(Resim 3.114) Duvara dayalı konumda çerçeveli aynaları da olan bu elemanların bazı kapakları camlıdır. Vitrin gibi kullanılabilen bu camlı bölümlerin haricinde açık raflı bölümler de olabilmektedir.(Resim 3.115)

Resim 3.113 : Bahariye’de bir evin oturma odası.
Kaynak: *İstanbul* (20) 1997,40.

Resim 3.114 : Mario Levi evinden bir büfe.(1870)
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.115 : H.R.Gürpınar evi yemek odası takımının büfesi.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

“Vitrin” olarak adlandırılan camlı dolapların, büfeden bağımsız bir eleman olarak yer aldığı misafir odaları çoğunlukla 1930’ların ikinci yarısında karşımıza çıkmaktadır. Öncesinde “vitrin” benzeri geniş dolapların daha çok kitaplık gibi kullanıldığı görülmektedir.(Resim 3.116) Dönemin sonların da ise boyutları küçülen türde, değerli görülen eşyaların saklandığı ve sergilendiği elemanlar olmuşlardır. Ayrıca yemek odası takımları içinde “kontr-büfe” tanımıyla yer alan elemanlar da genellikle vitrin ve büfenin tek bir ünite içinde toplandığı aynası da olan türlerdir.(Resim 3.117)

Resim 3.116 : Art Nouveau vitrin (S.F.Abasiyanık evi)

Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.117 : Pempe Köşkün yemek odası takımına büfe haricinde “kontr – büfe” de dahil edilmiş

Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi..

Cumhuriyetin ilk yirmi yılında mekanlarda yaşanan çeşitlilik bu elemanların biçimsel özelliklerin de yansımasıdır. İlk yıllarda el işçiliğinin ağırlıklı olduğu daha çok ceviz ve meşe elemanlar (çoğu ithal) kullanılırken Art Nouveau’nun sade çizgide olanlarına da rastlanmaktadır. Kübik mobilya modası ile birlikte yalın yapıları ile dikkat çeken bu tür depolama elemanlarının, kök kaplamalı ve parlak cilalı olanlarından başka lake türleri de tercih edilmiştir. Lake olanların çoğunda dolap kapakları ve ayna çerçevesinde “derz” ler halinde uygulanmış döneme özgü çizgisel dekorlar dikkat çekmektedir.(Resim 3.118)

Resim 3.118 : Takımla birlikte önerilen büfeler.

Kaynak : *Yedigün* (289) c:12, 1938, 22

- **Kitaplıklar :**

Kullanıcının sosyal ve kültürel konumuna bağlı olarak mekanlarda yer verilen kitaplıklar, genelde çalışma odalarının elemanı olmuşlardır. Mekanlarda ayrılan yerin ölçülerine göre özel yapılmış üniteler olduğu gibi, bağımsız bir mobilya olarak kullanılan türleri de mevcuttur. Bu elemanlar, açık raflı biçimde kullanılabildikleri gibi kapaklı türleri de çoğunluktadır.

Daha çok camlı kapakların görüldüğü kitaplıkların alt bölümlerinde ahşap kapaklar tercih edilmiştir.(Resim 3.119) Dönemim ikinci yarısında kanepelerle kombine edilerek oturma odalarına; yatakların başucu elemanı olarak da yatak odalarına girdiği görülen kitaplıklara, modern planlı konutlar içinde ise “kütüphane” olarak özel mekanlar ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca çalışma odalarında kitaplıklarla birlikte kağıt dolapları olarak kullanılan elemanlara da rastlanmaktadır.(Resim 3.120)

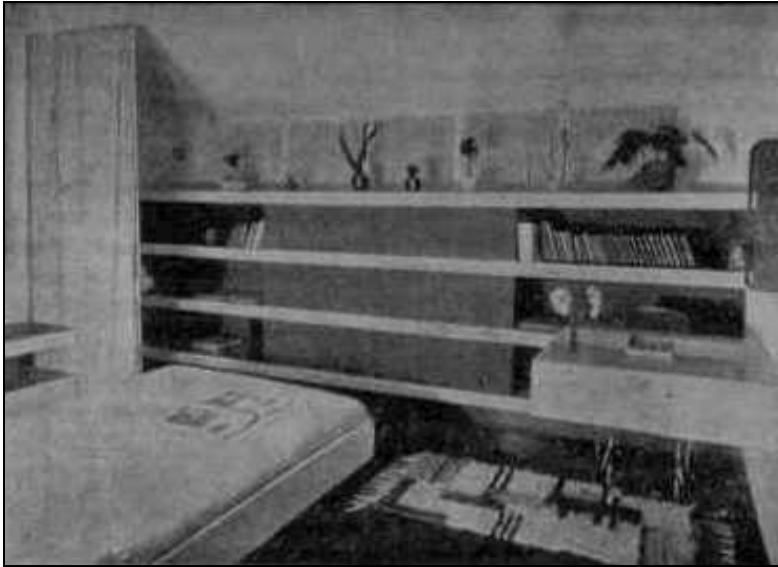
Konstrüksyonu çoğunlukla ahşap, üst yüzeyi de cilalı olan bu elemanlar farklı yüksekliklerde olabilmektedir. Özel çözümlerde duvar yüzeyinin tavana kadar kullanıldığı görülmekle birlikte, modern yaşam düzeninde daha çok oturma ve yatak odalarına yerleştirilen kütüphanelerin alçak ve kademeli olanları tercih edilmiştir. Kitap haricinde aksesuarların yerleştirildiği örnekler de mevcuttur.(Resim 3.121) Dönemin sonlarına doğru modernizmin yalınlığı ile örtüşen biçimleriyle çağdaş mekanların elemanları haline gelmişlerdir.

Resim 3.119 : Camlı kitaplık
(S.F.Abasıyanık evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Resim 3.120 :
"Psalty" kağıt dolabı.
Kaynak :
Beypğlu Müzesi
İçin Öneriler,
Y.K.Y.2000, 97.

Resim 3.121 :
Modern bir
kitaplık önerisi.
Kaynak :
Yedigün (148)
c: 6,1936, 6.

- **Müzik ve İçki Dolapları :**

Müzik dolapları özellikle 1930 sonrasında, yerleşmeye başlayan modern yaşam tarzıyla birlikte değişimin ve "asri" hayatın sembolü olarak mekanlarda kullanılmaya başlamışlardır. Değişimi "Avrupalı gibi" olmakla özdeşleştiren üst gelir ve/veya kültür gurubuna sahip kişiler; bu tür mobilyaları gelişen sosyal hayatlarının ihtiyaçları arasında görmüşlerdir. İmkanları yetersiz olan kesimin de çağdaşlık

göstergesi olarak mekanlarına almaya çalıştığı bu elemanlar aynı dönemde Batıda da popüler olan örneklerle benzer biçimleri ile tercih edilmişlerdir. Müzik dolapları içine radyo, gramfon, pikap ve plakların konulduğu bir mobilya olarak daha çok misafir odası ve salonlara yerleştirilmiştir. Art Deco'nun özgün çizgilerini taşıyan bu elemanlar genellikle parlak cilalı ahşap yüzeyleri ve yuvarlak kitlesel hatları ile dikkat çekmektedirler. Sadece pikap, gramfon ve plakların içine; radyonun da üzerine konulduğu örnekler de mevcuttur.(Resim 3.122a - 3.122b) Ayrıca, çeşitli depolama bölümleri ve içki dolapları ile kombine edilmiş büfe görüntüsünde elemanlara da rastlanmaktadır.

Resim 3.122a : Müzik dolabı
(H.R.Gürpınar evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy

Resim 3.122b : Art Deco Müzik dolabı
(Mario Levi evi)
Fotoğraf : Erdal Aksoy

“İçki dolapları” ayrı bir ünite olarak kullanıldığı gibi kanepelere eklenmiş bir bölme içinde de olabilmektedir. İçki şişeleri haricinde, bardakların da konulduğu bu elemanların kapakları bazen de servis yüzeyi olarak kullanılabilir. (Resim 3.123) İthal olanlarına da rastladığımız bu elemanlar genelde ahşap olmakla birlikte metal, cam gibi farklı malzemelerle kombine edilmiş özel ürünlerin de kullanıldığı görülmektedir.(Resim 3.124)

Resim 3.123 : Art Deco içki dolabı
(K.Ş.Dersan evi)

Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (6-7)
1989. 63.

Resim 3.124 : İthal içki dolabı
(Mario Levi evi)

Fotoğraf : Erdal Aksoy.

- **Portmanto ve Askılar :**

Konutların giriş hacimlerinde yer alan “portmanto”lar genelde askı ve ayakkabılıktan oluşan aynalı elemanlardır. İlk yıllarda askı (ayaklı veya duvara asılı) ve ayakkabı dolabı gibi elemanların ayrı ayrı kullanıldıkları örneklere daha sık rastlanmaktadır.(Resim 3.125a - 3.125b) Ayrıca, pek çok konutta palto vb. giysilerin konulduğu kapağı aynalı olan, dolapların sofalara yerleştirilerek “portmanto” olarak kullanıldığı da görülmektedir.(Resim 3.126) Modern düzene geçilmesiyle birlikte birbirinden bağımsız kullanılan elemanların tek bir elemana dönüştüğü örnekler çoğalmıştır.

Açık askı ve aynalı bir yüzeyin, içinde ayakkabılık ve askısı olan dolaplarla kombine edilmesiyle oluşan elemanlar 1930’larla birlikte görülmeye başlanmıştır. Ayrıca “şemsiyelik” bölmesi olan türlerle birlikte “şapkalık” olarak düşünülmüş askı veya rafları bulunan mobilyalar da mevcuttur.(Resim 3.127)

Bu dönemde ayaklı askıların konut girişleri haricinde yatak odalarında da kullanıldıkları görülmektedir. Bu tip askıların dışında S.F.Abasiyanık evinde olduğu gibi kravat askısı, pantolon askısı gibi özel elemanlara da rastlanmıştır. Karşılaşılan

örnekler biçim ve yüzey özellikleri açısından değerlendirilirse; ilk yıllardaki çeşitliliğin yerini genelde birbirine paralel özellikte modern çizgilerin hakim olduğu elemanlara bıraktığı gözlenmiştir. (Resim 3.128)

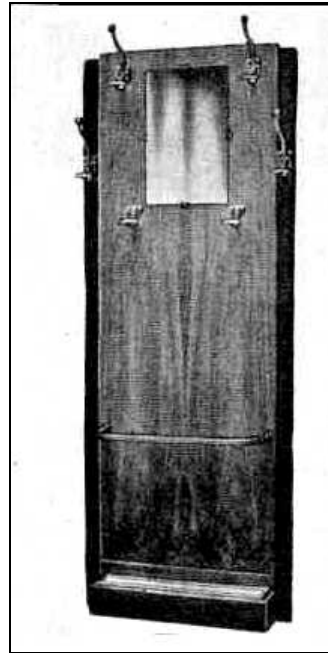
Resim 3.125a : Mürrüvet Deniz evinden aynalı askı örnekleri
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

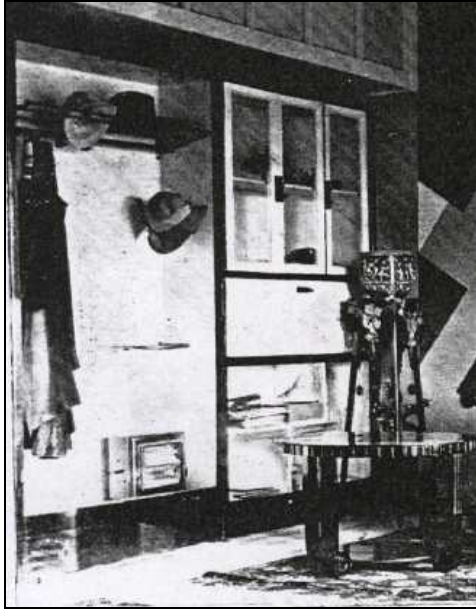
Resim 3.125b : M.Levi evi kapitone askı örneği.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.126 : M.Deniz evin sofasında aynalı portmanto.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

Resim 3.127 : Modern bir askı önerisi.
Kaynak : *Yedigün* (318) c:13,1939,22.

Resim 3.128 : Mimar Aptullah Ziya'nın portmanto tasarımı.
Kaynak : *Arkitekt* (9) 1931,288.

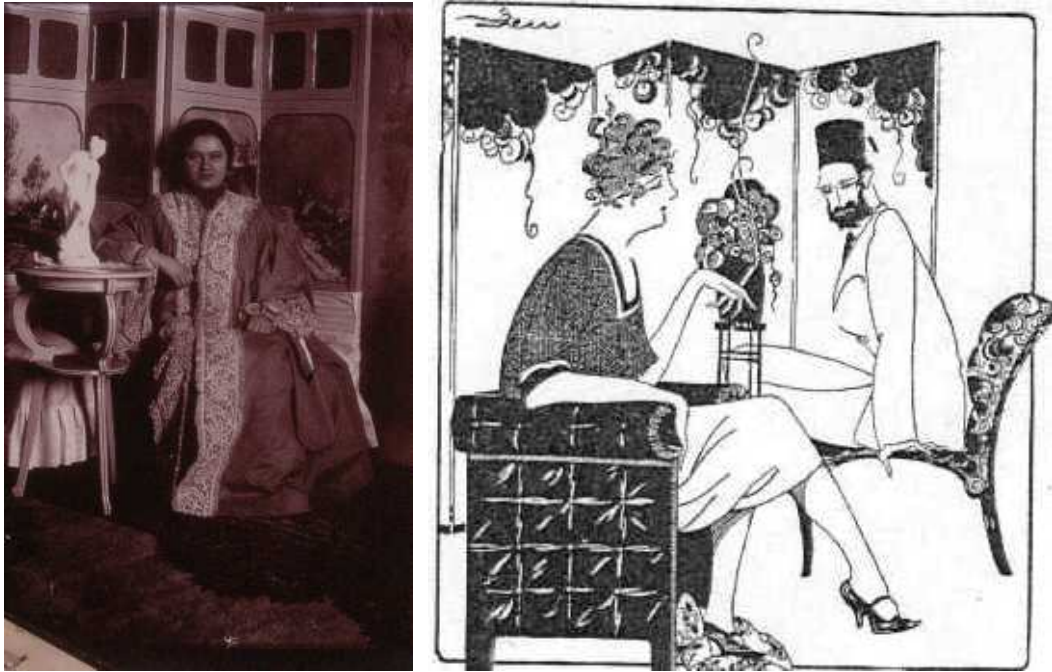
3.3.4. Aksesuarlar :

Bu süreçte yaşanmış konutlarda mobilyalarla iç içe kullanılan tamamlayıcı elemanlar “aksesuar” olarak adlandırılmışlardır. Daha çok geleneksel konutların mekanlarında rastladığımız “aynalar” bu dönemde önemli bir yer tutmaktadır. Genellikle mobilyalarla kombine edilenlerin dışında çerçeveli “boy aynaları” da kullanılmıştır. Konut girişlerinde ve sofalarda yer alan bu elemanların çerçeveleri genellikle eski stillerin çizgilerini taşımaktadır.(Resim 3.129) Dönemin modern konutların da ise boy aynaları yerine mekanlarda ayna ile özel düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Resim 3.129 : Çankaya,Eski köşk girişindeki boy aynası
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi.

Paravanlar da, dönemin mekanlarını tamamlayan işleviyle tercih edilen elemanlardır. Yatak odalarında karşılaştığımız bu elemanlar modern düzen içinde hollerde de kullanıldığı görülmektedir. Özellikle 1930 sonrasında Art Deco etkileriyle biçimlenen paravanlar, perdeleme işlevlerinden çok dekoratif özellikleriyle öne çıkmışlardır. Mobilyalarla bütünleşerek mekanı tamamlayan objeler arasında saatler de önemli bir yer tutmaktadır. İthal edilen bu ürünler Osmanlı'nın batılılaşma döneminden gelen alışkanlıklar sonucu uzun yıllar mekanlarda korunmuşlardır. (Resim 3.130a - 3.130b)

Resim 3.130a : Art Nouveau paravan. **Resim 3.130b:** Karikatüre yansıyan bir paravan örneği.
Kaynak : *İstanbul* (30) 1999, 440. **Kaynak :** *Süs* (8) c:1,1923, 120.

“Masa saatleri” konsol ve komodların üzerinde yer alırken; “Duvar saatleri” de daha çok salon ve sofa duvarlarının elemanı olmuşlardır. İlk yılların büyük konutlarında çok sayıda bulunan saatler, varlığın göstergesi sayılmış modern düzende ise önemini yitirmiştir.(Resim 3.131) Saatler gibi piyanolar da Batılı yaşamın bir sembolü olarak mekanlara girmiş; bu alışkanlıkla Cumhuriyet’in ilk yirmi yılında modern konutların salonlarında da yer almışlardır. (Resim 3.132)

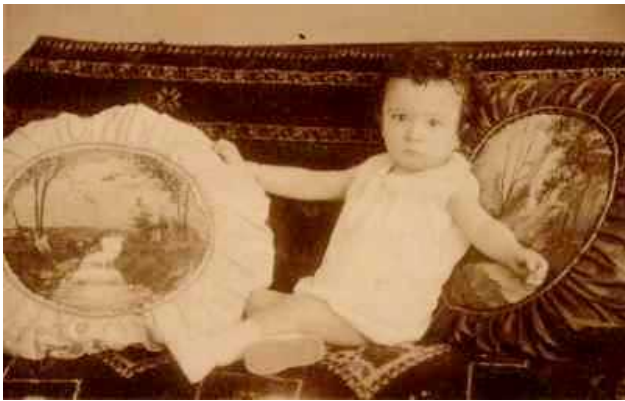

Resim 3.131 : Duvar saati
Kaynak : Beyoğlu Müzesi İçin Öneriler, Y.K.Y. 2000,121.

Resim 3.132 : Piyano Örneği (Osman Bey ailesinden Rikkat Hanım.)
Kaynak : *İstanbul* (30) 1999, 135.

Dönem mobilyalarını örtülerle kullanılma alışkanlığı ise eski, geleneksel düzeyle bağdaşmaktadır. Bu doğrultuda el işi örme örtüler mobilyaların önemli aksesuarları sayılmışlardır. Önceleri, dekoratif özellikleri ile tercih edilen örtüler, daha sonra mobilyaları koruma amacıyla kullanılmışlardır. Ayrıca işçiliği kötü ve yıpranmış mobilyaları gizleme amacı da örtüleri ihtiyaç haline getirmiştir. Bu dönemde özel örtülerle kaplanmış yastık ve minderler; koltuk ve kanepelerle kombine edilmişlerdir. (Resim 3.133)

Resim 3.133 : Yastıklı kanepeler.
Kaynak : S.Görgün koleksiyonu.

Yastıklar Art Deco'nun hissedildiği mekanları da zenginleştiren unsurlar arasında yer almıştır. Aynı tarz koltukların üstlerine yerleştirildiği görülen yastıkların baş dayamak ihtiyacına cevap verdikleri düşünülebilir. Ancak modernizmin etkilediği mekanlarda gereksiz her süs öğesi gibi örtü, yastık, perde vb. elemanların

kullanımı da reddedilmiş ve gereksiz sayılmıştır. Bu durum mekanların “soğuk” olarak tanımlanmasına neden olmuştur.

4. BÖLÜM : ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KONUT ÖRNEKLERİ :

Erken Cumhuriyet dönemi konutları içinde yer alan örnekler arasında “Atatürk Evleri” olarak ele alınan konutlar çoğunlukla “ Cumhuriyet öncesinde gelişmiş konut tipleri” arasına girmektedir. Atatürk ‘ün Cumhuriyet öncesi ve sonrasında konakladığı bu evlerin bir bölümü müze olarak korunmuş ve günümüze ulaşmıştır. Bu konutlar; Anadolu’nun çeşitli kentlerinde karşılaştığımız evler olması, mekan ve mobilyalarıyla Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki konutların ortak özelliklerini taşıması açısından önemlidir.

Yine aynı dönem içerisinde; Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Heybeliada’da, Sait Faik Abasıyanık’ın Burgazada’da yaşadıkları evler özellikle dönem mobilyalarının çeşitliliğini tanımlayan ilginç örneklerdir.

1930 sonrasında yerleşen modern mimarlık anlayışının bir ürünü olan; Atatürk’ün kız kardeşi Makbule Atadan’a ait Çankaya’daki konut ise mimar Seyfi Arkan tarafından projelendirilmiştir. Mobilya tasarımları da mimarına ait olan bu ev gerek yapı gerekse mekan organizasyonu, ikinci on yılın özgün örnekleri arasındadır.

Büyükdada’da 1937’de yaptırılan, mekan ve mobilyaları dönemin popüler tarzı Art Deco’nun çizgilerini taşıyan, Kazım Şinasi Dersan’a ait ev ise günümüze kadar hiçbir değişime uğramadan ulaşan nadir örneklerden biridir.

4.1. Atatürk Evleri :

Nezihe Araz’ın “Memleketin gittiği her köşesinde kimi zaman gecelediği, kimi zaman gün ağarınca kadar çalıştığı, bazı bazı da sırf dinlenebilmek için kaldığı, kimi kerpiç, kimi köşk, kimi yayla, kimi şehir evleri.” olarak tanımladığı

“Atatürk evleri”¹⁷¹ Cumhuriyet’in ilk yirmi yılındaki yaşam biçimini farklı perspektiflerle ortaya koymaktadır. Özellikle Anadolu’da kaldığı evlerin bazıları, konut sahiplerinin oturduğu, Atatürk’ün konaklaması için seçilen konutlardır. Çoğunun Ata’ya armağan edildiği veya verilmek istendiği bilinmektedir.

- **ÇANAKKALE :**

Kaldığı bilinen, en erken tarihli konutlardan biri Çanakkale Eceabat’daki “Çamyayla Köşkü” dür. 1915’de Çanakkale Savaşlarına katılmak için geldiği bu kentte, Bigali Köyü’nün Muhtarı Hüseyin Ağa’nın evinde karargah kurulmuştur. Mustafa Kemal’in on beş gün kaldığı bu evin giriş katında yemek odası ve kiler üst katta da üç oda bulunmaktadır. Gömme dolap ve sedirlerin yer aldığı odaya yerleştirilen çalışma masası ve thonet sandalye bize dönemin ip uçlarını vermektedir. (Resim 4.1)

Resim 4.1: Çamyayla Köşkü, Çanakkale.
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 24

¹⁷¹ Nezihe Araz, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1999, 9.

- **ESKİŞEHİR :**

Eskişehir'in Odun Pazarı, Dede Mahallesi'nde yer alan “**Osmanlı Evi**”nde 1925’de konuk edilmiş, Eskişehir Milletvekili Yeşil Efendi’ye ait olan bu ev de geleneksel planlı konutların özgün örnekleri arasındadır. Atatürk bu evde bir gece kalmıştır. (Resim 4.2)

Resim 4.2 : Osmanlı evi, Eskişehir.
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 60-61

- **BURSA :**

Miralay Mehmet Bey’e ait olan “**Hünkar Köşkü**” Atatürk’ün 1923-1938 yılları arasında konakladığı evlerden biridir. Üç katlı köşkün ikinci katındaki odalar; yatak, çalışma ve toplantı amaçlı düzenlenmiştir. Mekanlar yapısal özelliklerinin yanı sıra yerleşim düzeni ve mobilyaları ile İstanbul’un, Osmanlı’dan kalan konut düzeninin yorumu niteliğindedir. (Resim 4.3)

Resim 4.3: Hünkar Köşkü, Bursa.
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 72-73

- **ADANA :**

Geleneksel Adana evlerinden biri olan, cumbalı kagir yapı ilk kez 1923’de Atatürk ve Eşini ağırlamıştır. Ramazanoğulları ailesinden Suphi Paşa’ya ait olan bu evin kapıları 1938’e kadar dokuz kez daha Atatürk için açılmıştır. Çalışma bölümünde yer alan oymalı ceviz takım; masa ve sandalyesi dışında kitaplı, sehpa, etajerden oluşmaktadır. Yatak odasındaki pirinç karyola, tepeliği ile farklılaşmaktadır. (Resim 4.4)

Resim 4.4: Suphi Paşa evi, Adana.

Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 74-75

- **MERSİN :**

Atatürk'ün geldiğinde (1925-1938 arası beş kez) kaldığı ev; 1897'de Mersinli Mavromati ailesinden bir hanımla evlenen Almanya Konsolosu için yaptırılmıştır. Atatürk “**Mavromati Konağı**” olarak bilinen bu konağın o yıllardaki sahibi Fedon Tahinci tarafından konuk edilmiştir. Bu gün restore edilerek müze haline getirilen ev, mobilyaları ve döşenişiyile Osmanlı saraylarını andırmaktadır. (Resim 4.5)

Resim 4.5: Mavromati Konağı, Mersin.

Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 76-77

- **SİLİFKE :**

1925’de Silifke’ye de giden Atatürk ve Eşi, Hacı Hulusi Efendi’nin konağında konuk edilmişlerdir. 1905-1912 yılları arasında yapılmış bu kuleli ev yine geleneksel özellikleriyle öne çıkan örneklerdendir. Sedirli ve ocaklı oturma odası; el işi perdeleri, yöresel halıları ve mangalıyla bütünleşerek, alışkanlıkları ifade ederken; geniş sofası ve mutfağı aynı düzenin parçası niteliğindedir. (Resim 4.6)

Resim 4.6: Hacı Hulusi Efendi Konağı, Silifke.
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 88.

- **TRABZON :**

Trabzon'daki “Soğuksu Köşkü” 1924’de Eşi ile birlikte kalması için hazırlanmış daha sonrada hediye edilmiştir. “Atatürk Köşkü” adını alan eve kalorifer ve elektrik donanımlarının da ilave edildiği görülmektedir. Renkli çini kaplı sofasında bir bilardo masasına, yatak odasında ise yine piriñç bir karyolaya yer verildiği görülmektedir. (Resim 4.7)

Resim 4.7: Soğuksu Köşkü, Trabzon.

Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 78-79.

- **İZMİR :**

İzmir’de “Naim Palas Oteli” olarak bilinen yapı 1875-1880 yılları arasında, halı tüccarı Takfor Efendi tarafından ev olarak yaptırılmıştır. Sahibinin, İzmir’in kurtuluşunda Yunanistan’a dönmesiyle otele çevrilen bu konut, 1926’da İzmir Belediyesi tarafından satın alınarak döşenmiş ve Atatürk’e hediye edilmiştir. 1930-1934 yılları arasında Atatürk’ün sık sık kaldığı bilinen iki katlı bu evin; alt katında büyük bir salon, ikinci katında yatak odaları, özel bir yemek odası, kabul odası ve banyolar bulunmaktadır. Geniş holde yer alan koltuklar ve aynalı raflar ise daha çok prestij amaçlı bir düzende yerleştirilmiştir. Geniş banyosunda kullanılan apareyler dönemin modern anlayışıyla seçilmişlerdir. (Resim 4.8)

Resim 4.8: Naim Palas, İzmir.

Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 84-85.

- **YALOVA :**

“**Baltacı Çiftliği Köşkü**” ise Atatürk’ün gezilerinde sık sık konakladığı evlerden biri olmuştur. Cumhuriyet sonrasındaki değişimi yansıtan mobilyaları ile öne çıkmaktadır. Bugün Devlet Üretme Çiftliğinin yönetim binası olarak kullanılmakta; ancak dönemin mobilyaları, üç ayrı mekanda aynı düzende korunmaktadır. Mekanlar gelenekselden modern düzene geçişin izlerini taşımaktadır. (Resim 4.9)

Resim 4.9: Baltacı Çiftliği Köşkü, Yalova.
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 30-31.

“Yalova Atatürk Köşkü” Atatürk’ün isteğiyle; Deniz Yolları İdaresince “Cumhurbaşkanlığı Köşkü” olarak yaptırılmıştır. Mimarı Niyazi Bey tarafından iki ay gibi kısa bir sürede inşa edilen köşk 1929 tarihlidir. Atatürk’ün ihtiyaçlarına göre düzenlenen bu konutun yapının mimarisine tamamen zıt, eklektik tarzdaki mobilyalarla döşenmiş olması; bu tarz mobilyaların uzun süre prestij unsuru olarak kabul edildiğini göstermektedir. (Resim 4.10)

Resim 4.10: Atatürk Köşkü, Yalova.
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 90-91.

- **ANKARA :**

“Direksiyon Binası” adı verilen, Ankara Garı’ndaki yapının üst katını Mustafa Kemal 1920 yılında konut olarak kullanmıştır. Yatak, çalışma ve yazı odası olarak ayrılan bölümlere bir de toplantı odasının eklenmiştir. Bu ev Can Dündar’ın satırlarında: “...gaz lambalı gecelerin yaşandığı sade ve gösterişsiz...” tanımıyla yer almıştır.¹⁷² Çalışma odasında kalın kesitli ahşap bir masa ve oturma yüzeyi deri kaplanmış ahşap sandalyesinin haricinde kapitone arkalıklı deri bir kanep ve koltukların olduğu görülmektedir. (Resim 4.11)

Resim 4.11: Ankara Garı “Direksiyon Binası”
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık,1999,24.

Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü : Ankara’lı Bulgurluzade Mehmet ve Rıfat Beyler tarafından satın alınmış olan Çankaya’daki eski bağ evi, 1921 başlarında Ankara halkı adına Atatürk’e armağan edilmiştir. Atatürk 1921 Haziran ayında köşke taşınmıştır. 1924 yılında Mimar Mehmet Vedat Bey tarafından köşke ilaveler yapılmıştır. 1926’da da kalorifer tesisatı yapılan köşk bugünkü yapısına kavuşmuştur. Ön tarafındaki camekanlı girişin dışında arka cepheye uzunlamasına bir ofis ve mutfak eklenen köşkün yan tarafına da bir kule yapılmıştır. 1932 Haziran ayına kadar Türkiye Cumhuriyeti’nin “ilk Cumhurbaşkanlığı Köşkü” olarak kullanılan konut o günkü haliyle korunmaktadır. Köşkte kullanılan mobilyaların bazıları çeşitli ülkelerin devlet başkanları tarafından hediye edilmiştir. Bunların dışındaki mobilyalar ise ilk on yılın çeşitliliğini ortaya koyan biçimsel özelliklere sahiptir. (Resim 4.12)

Atatürk, 1932’de C.Holzmeister’in projelendirdiği bugünkü konuta yerleşmiştir. Bu konutun 1932’de modern tarzda mobilyalarla döşendiği ancak zamanla bu mobilyaların değiştirildiği bilinmektedir.¹⁷³

Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü Binası - Ankara

¹⁷² Can Dündar, *Gölgedekiler*, İmge Kitabevi, 7.Baskı, Ankara, 1999, 21-22.

¹⁷³ “50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933”, *Pembe Köşk’in Öyküsü*, Milliyet Yayınları, cilt:1 İstanbul, 1975, 71.

Yemek Odası.

Zemin Katın Holü.

Kütüphanedeki Çalışma Masası.

İstirahat Odası.

Yatak Odası.

Banyo.

Resim 4.12: Eski Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Ankara.
Kaynak : İnönü Vakfı Arşivi.

Kuleli Oda ve Çalışma Masası.

- **İSTANBUL :**

Atatürk 1927'den başlayarak daha çok resmi kabul ve çalışmalar için kullandığı “**Dolmabahçe Sarayı**”ndaki odasının 1935’de mobilyacı Kemal Yılmaz tarafından yeniden düzenlendiği bilinmektedir.¹⁷⁴ (Resim 4.13)

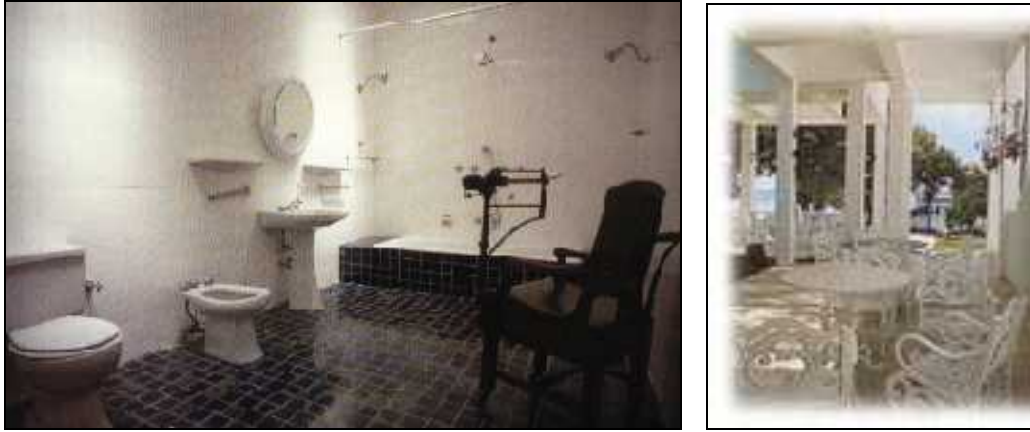
Resim 4.13: Dolmabahçe Sarayı, İstanbul.
Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 87.

1935 ‘de İstanbul Belediyesi tarafından Atatürk’e hediye edilmek üzere Mimar Seyfi Arkan’a yaptırılan “**Florya Deniz Köşkü**” ise ikinci on yılın modern anlayışının önemli örnekleri arasındadır. Mobilyalarının tasarımı da yapının

¹⁷⁴ Y.Cem, a.g.e., 109.

mimarına aittir. Çalışma odasındaki özel kitaplık, masa ve sehpa gül ağacı kaplama olup dönemin Art Deco ve modern çizgilerini taşımaktadır. Aynı etkiler oturma elemanlarının biçimlerine ve desenlerine de yansımıştır. Pikap ve radyo dolaplarının da yer aldığı toplantı salonunda aydınlatma ve aynanın bir arada kullanıldığı özel tavan tasarımı dikkat çekmektedir. Banyosunda jakuzi ve saunanın haricinde tartı işlevi gören ilginç bir oturma elemanı da bulunmaktadır. Dönemin modern özelliklerinin tümüne sahip olan deniz üstündeki bu köşk, 320 adet beton direğin üzerine oturtulmuştur.(Resim 4.14)

Resim 4.14: Florya Deniz Köşkü, İstanbul.

Kaynak : Fotoğraf, Haluk Özözlü, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, 1999, 100-103.

4.2 Hüseyin Rahmi Gürpınar Evi / Heybeliada – İstanbul :

1864-1944 yılları arasında yaşayan yazar Hüseyin Rahmi Gürpınar, hayatının büyük bir bölümünü Heybeliada'daki evinde geçirmiştir. Ev 1999 yılında restore edilerek müze haline getirilmiştir.

Bahçe içindeki üç katlı ahşap köşkün bahçe katında mutfak bölümünün yanı sıra hizmetçilere ayrılmış odalarda mevcuttur. Girişteki sofadan geçilen oturma odasında koltuk takımının haricinde duvardan duvara büyük bir kütüphane yer almaktadır. Aynı katta birde tuvalet bulunmaktadır. İkinci kat yemek, yatak ve çalışma odalarına ayrılmıştır. Çatı katında ise bir misafir yatak odası bulunmaktadır.

Evde kullanılan mobilyalar daha çok Cumhuriyet öncesinde mevcut olan biçimsel özellikleri taşımaktadır. Oturma odasındaki yeşil kadife koltuk takımı eski haliyle korunmuştur. Yemek odasındaki takım ise hazeran sandalyeleri olan bir masa ve büfeden oluşmuştur. Odadaki vitrinin takımdan farklı bir eleman olarak mekana sonradan yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Üzerinde radyosu olan bir müzik dolabı ve açık raflı bir depolama elemanı da aynı mekanda görülmektedir. Yatak odasında ise takım olmayan elemanlar bir arada kullanılmıştır. Pirinç karyola, bir baş ucu elemanı ve ceviz kaplı aynalı bir dolapla bütünleşmiştir. Çalışma odasında torna ayaklı bir yazı masası, iskemlesi ve küçük kitaplıklar mevcuttur. Ayrıca thonet tipi sallanan bir sandalyeye de mekanda yer verilmiştir. Çatı katındaki misafir yatak odasında pirinç bir karyolanın yanı sıra bir komodinin ve sandalyeleri de olan bir masa bulunmaktadır.

Çeşitli çini ve demir sobalara da rastlanan evde yöresel halılar, elişî perdeler ve örtüler dönemi yansıtan unsurlar arasındadır.(Resim 4.15)

Misafir Odası, Koltuk Takımı.

Yemek Odası, Vitrin ve Masası.

Yatak Odası, Pirinç Karyolası ve Gardırop.

Çalışma Odası, Masa, Kitaplık ve Kağıt dolabı.

Rafli depolama elemanları ve sehpa.

Taşınabilir ısıtma elemanı, duvar seccadesi ve yol halısı.

Resim 4.15: “Hüseyin Rahmi Gürpınar Evi” mekan ve mobilyaları, Heybeliada, İstanbul.
Fotoğraf : Erdal Aksoy.

4.3. Sait Faik Abasıyanık Evi / Burgazada – İstanbul :

1906-1954 yılları arasında yaşayan yazarın Annesi ile birlikte oturduğu Burgazada'daki evi, ölümünden sonra 1964'de müze haline getirilmiştir. Bu ev de H.R.Gürpınar evi gibi üç katlı ahşap bir köşktür. Bahçe içindeki evin plan özellikleri de benzeşmektedir. Girişteki sofadan geçilen misafir odasının haricinde, yemek masası, sandalyeleri ile komod ve büfenin yer aldığı yemek odası da bu kattadır.

İkinci katta yer alan yatak odasındaki eşyalar ise karyola, komodin ve komod dışında bambu olarak bilinen bir orta sehpa ve tuvalet masasıdır. Bu odada çeşitli askılara da yer verilmiştir. Aynı katta çalışma masası ve camlı kitaplıkların olduğu orta masalı bir oda, ayrıca küçük bir çalışma odası daha mevcuttur. Art Nouveau'dan Art Deco'ya pek çok tarzın bir arada yaşadığı mobilyaları ile köşk, ilk yirmi yılın çeşitliliğini yansıtmaktadır. Mangaldan çini sobaya, gaz lambalarından elektrikli avizelere kadar mevcut olduğu görülen her eleman dönemin değişimine örnek oluşturmaktadır. (Resim 4.16)

Misafir odası ve koltuk takımı.

Yemek odası ve mobilyaları.

Yatak odası ve karyolası.

Pantolon ve kravat askıları.

Çalışma odası mobilyaları.

Sandalyeler.

Sehpalar.

Avizeler.

Portmanto ve Çini soba.

Resim 4.16: “Sait Faik Abasıyanık Evi ” mekan ve mobilyaları, Burgazada, İstanbul.
Fotoğraf : Erdal Aksov.

4.4. Makbule Atadan Villası / Çankaya – Ankara :

Villa, Atatürk’ün kız kardeşi Makbule Atadan için Mimar Seyfi Arkan tarafından Çankaya tepesinde inşa edilmiştir. 1936 tarihli yapı modern mimarlık anlayışının bir ürünüdür. Mekanda kullanılan mobilyaların tasarımı dahil, halıdan kumaşa her şey desen ve renk seçimlerine kadar mimarın imzasını taşımaktadır. Konut, bu açıdan dönemin özel örnekleri arasındadır.

Villanın mermer döşeli giriş holünde bir vestiyer ve tuvalet yer almakta; bu mekandan çalışma odası ve salona geçilmektedir. Parke döşeli salondan, kromaj profillerin kullanıldığı camlı bir bölmeyle ayrılmış yemek bölümüne bir basamakla inilmektedir. Yemek salonundan kış bahçesine, aynı zamanda çalışma ve bayan oturma odasına da geçiş sağlanmıştır. Ayrıca bir kaç ahşap basamakla çıkılan bir oturma köşesi de aynı mekanda yer almaktadır. Bu salondan ceviz kaplama, cilalı bir merdivenle yukarı çıkış sağlanmış; bu merdivenin alt kısmı da bar olarak düzenlenmiştir. Merdivenin ulaştığı pencere galeri katında müzik odası olarak ayrılan bir bölüm mevcuttur. Bayan oturma odası olarak adlandırılan oda, özel bir koridorla banyosu da olan misafir yatak odalarına bağlanmıştır. Koridor sonunda ise

servis bölümlerine (mutfak,hizmetçi yatak odası, çamaşır ve ütü odaları) geçiş bulunmaktadır.

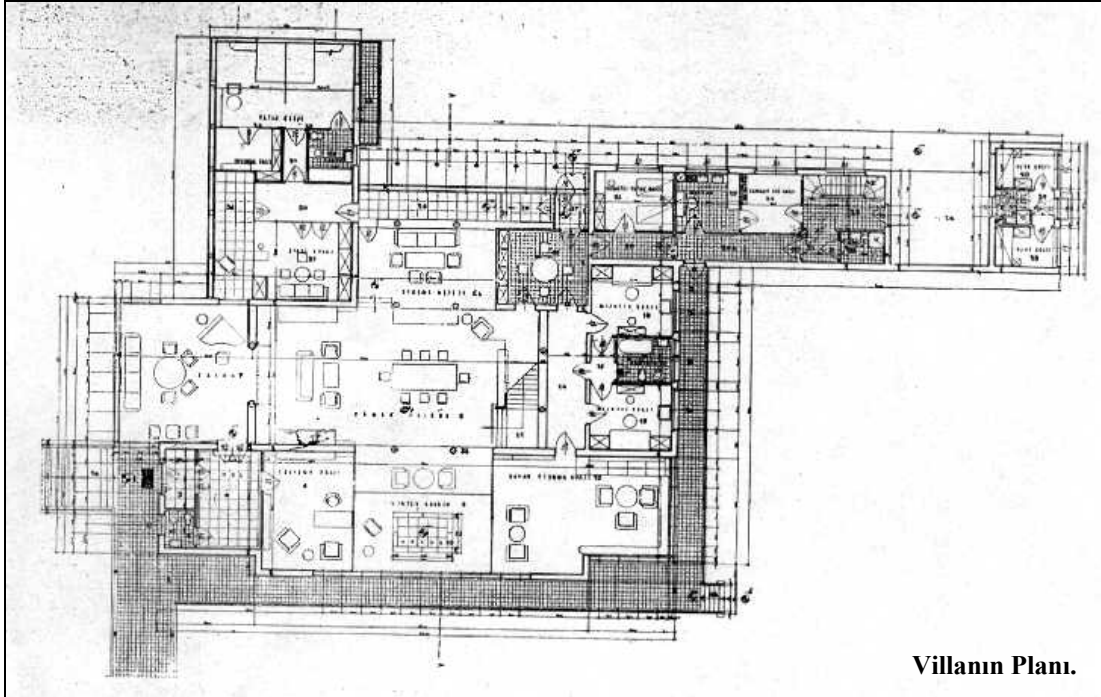
Yatak odasının olduğu bölüme, dışa açılan bir kapının da olduğu servis bağlantılı bir koridordan geçilmektedir. Ayrıca salonun oturma bölümünde de aynı koridora açılan bir kapı mevcuttur. Yatma bölümünün bağımsız kullanılabilir şekilde planlandığı görülmektedir. Renkli mermerlerle kaplı özel banyosu ve soyunma odası ile birlikte tasarlanan yatak odasından bir holle dikiş odası olarak kullanılan özel bir mekana da geçilebilmektedir.¹⁷⁵

Genelde simetrik düzeninin hakim olduğu mekanda, radyatör kaşı bir mobilya gibi algılanmakta ve büfe benzeri depolama elemanlarıyla bütünleştiği görülmektedir. Art Deco'nun yalın çizgilerinin ağırlıkta olduğu mekanlarda tamamı kumaş, iri desenli büyük koltuklar; kalın kesitli, yuvarlak hatlı asimetrik ahşap sehpa ve depolama elemanları yer almakta; nikelaj ve kromajlı yüzeyler Art Deco etkileri güçlendirmektedir. Gelenksel düzeni anımsatan tek ayrıntı, bazı sehpa ve masa yüzeylerindeki el işi dantel örtülerdir.(Resim 4.17)

Makbule Atadan Villası, Çankaya - Ankara.

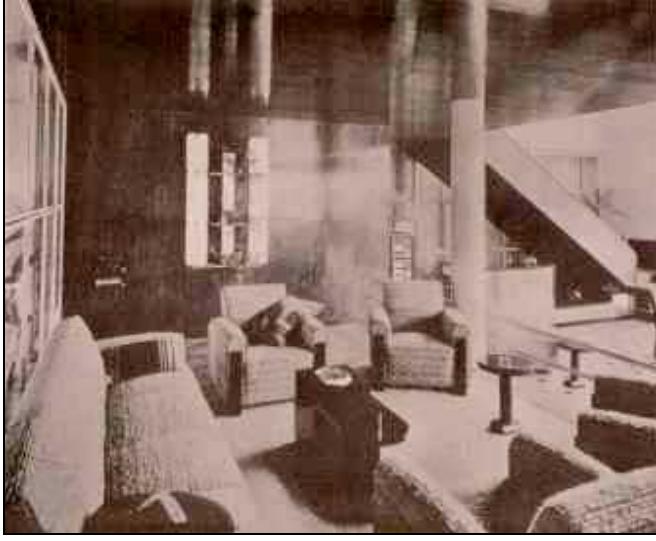
¹⁷⁵ *Arkitekt*,(7) “Çankaya’da Bir Villa - Ankara”, İstanbul, 1936, 179-186.

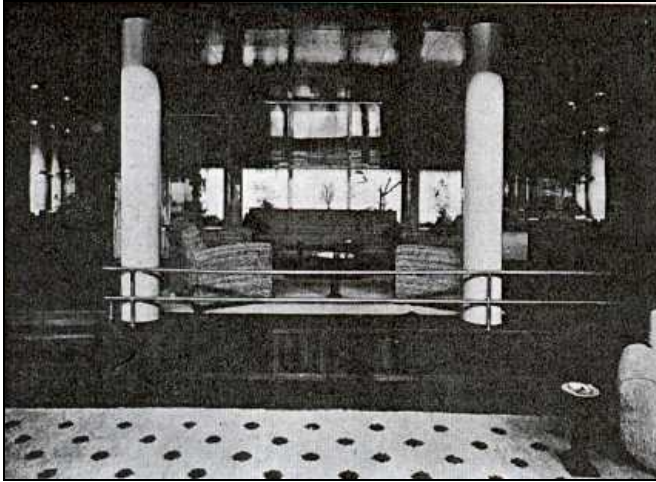
Villanın Planı.

Salonun oturma ve yemek bölümü.

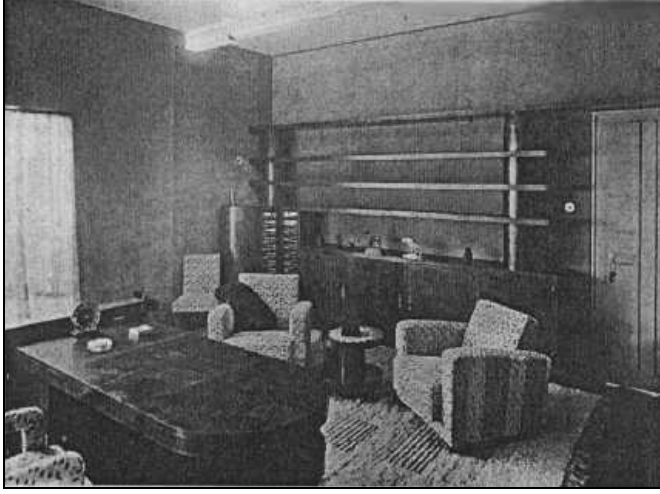
Yemek Salonu ile bağlantılı oturma bölümü.

Oturma bölümünün yemek salonundan görünüşü.

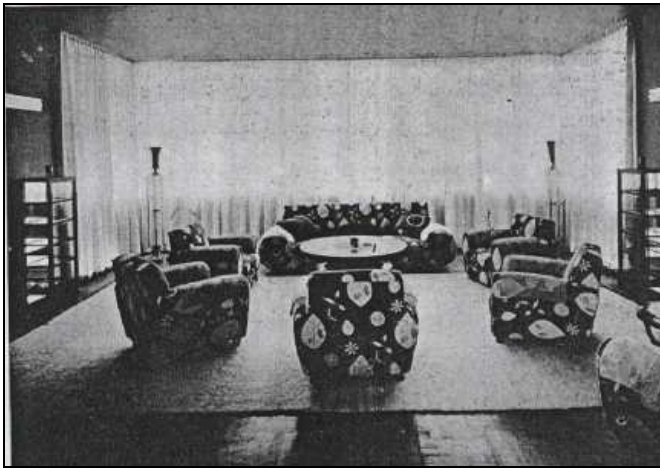
Kış bahçesi.

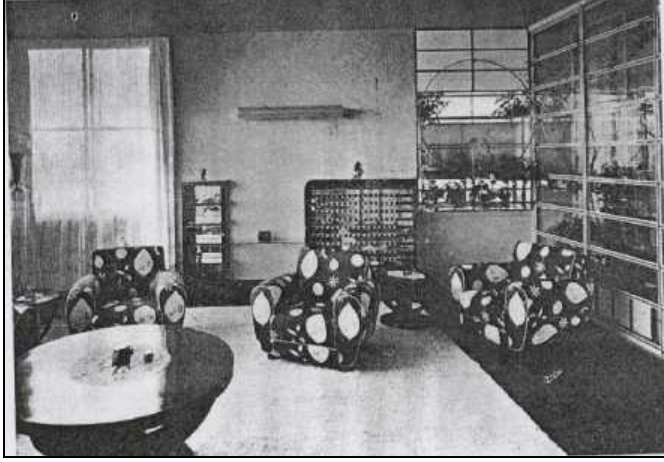
Çalışma odası.

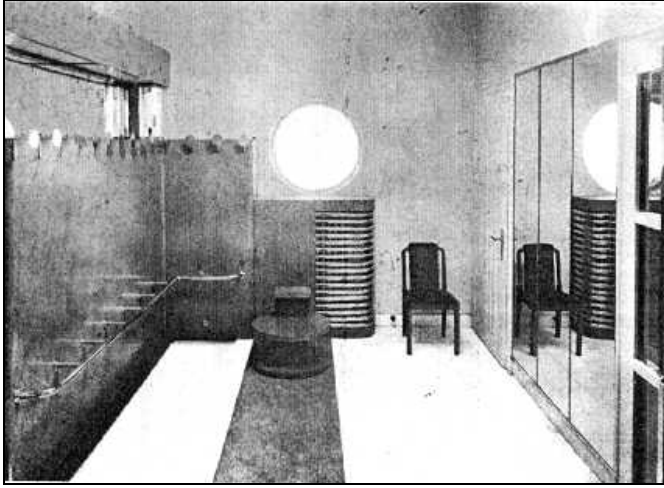
Bayan odası.

Müzik odası.

Müzik odası akvaryumlu köşe.

Vestiyer.

Resim 4.17: “Makbule Atadan Villası” mekan ve mobilyaları, Çankaya, Ankara.

Kaynak : *Arkitekt* (7) 1936,179-186.

4.5. Kazım Şinasi Dersan Evi / Büyükkada – İstanbul :

Osmanlı sarayı başhekimi Ferdinand Paşa'nın ilk sahibi olduğu ahşap köşk yanarak yıkıldıktan sonra, temelleri üzerine modern mimari anlayışta yapılan yapının yeni sahibi, dönemin Akşam gazetesi kurucularından Kazım Şinasi Dersan olmuştur. İtalyan Mimar Denari tarafından projelendirilen yapı üç katlıdır. 1937'de tamamlanan, kalorifer tesisatına da sahip olan ev mobilyalarıyla birlikte bugüne kadar korunmuş ve halen kullanılmaktadır.¹⁷⁶

¹⁷⁶ *Arredamento Dekorasyon*,(6-7), “Büyükkada’da Zaman” İstanbul,1989, 56-65.

Evin döşenişi ile ilgili kararları Dersan'ın eşi Muzaffer Hanım vermiştir. Art Deco'nun tüm özelliklerini taşıyan mobilyalar, "Psalty"e siparişle yaptırılmış, kumaşlar ve perdeler ise Selahattin Refik'in "Dekorasyon" adlı mağazasından seçilmiştir. Torunları Gülçin Mutlu'nun ifadesine göre; evin girişindeki hasır iskemleler eski köşkten kalan ve boyanarak kurtarılabilen elemanlardır. Salona ve yazı odasına geçişi sağlayan büyük giriş holündeki avize ise Avrupa'da bir otelde görülerek benzeri burada yaptırılmıştır. Yemek odası takımı ve oturma bölümlerinin yer aldığı yemek salonundan ayrı bir oturma salonuna geçilmektedir. Üst katta yer alan yatak odalarında ise farklı renklerde pirinç karışımı karyolalar, Art Deco özellikleri taşıyan tuvalet masaları, içki dolabı ve sehpa kullanılmıştır. Gömme dolapların da mevcut olduğu bu mekanlardaki mobilyalarda da salondaki mobilyalar gibi lake tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca evin tüm mekanlarında, ayna ve camlı yüzeylere yer verildiği görülmektedir. Evin teras ve balkonlarında kullanılan aynı tarz minderli ahşap mobilyalarla birlikte kamış (bambu) takımlara da yer verilmiştir.

Girişin altındaki kat ise mutfak, çamaşırılık ve personelin kaldığı odalara ayrılmış; yemek servisi için ise bir monşarj kullanılmıştır. Modern anlayışla inşa edilen evin mekan organizasyonunun, geleneksel yapılara benzer biçimde çözümlendiği görülmektedir.(Resim 4.18)

Kazım Şinasi Dersan Evi, Büyükkada-İstanbul.

Giriş holü ve eski köşkten kalan hasır oturma gurubu.

Yemek odası ve büfesi.

Yemek salonu oturma köşesi.

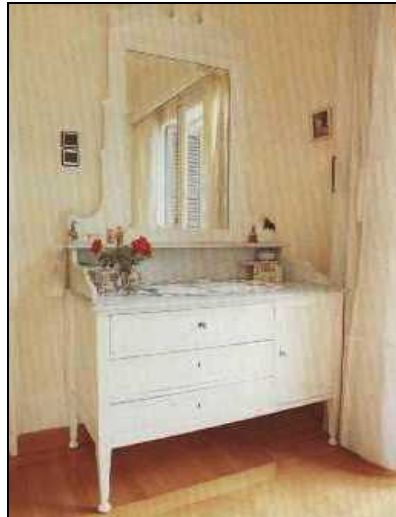
Oturma salonu.

Aydınlatma elemanları.

Yatak odası ve tuvalet masası.

Gardırop ve komod.

Resim 4.18: “Kazım Şinasi Dersan evi” mekan ve mobilyaları, Büyükada, İstanbul.

Kaynak : *Arredamento Dekorasyon* (6-7) 1989, 56-65.

Balkon ve bahçe mobilyaları.

SONUÇ :

Erken Cumhuriyet dönemi olarak tanımladığımız 1923-1943 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte yaşanan gelişmeler toplum düzeninde köklü değişikliklere yol açmıştır. Cumhuriyetle birlikte gelişen çağdaşlaşma ideolojisinin somut yansımaları konutlarda da hissedilmeye başlanmıştır. Geleneksel yapıdan uzaklaşan yaşam biçimiyle toplum; yeni mekansal arayışlara yönelerek, yenilikleri kademeli olarak hayata geçirmiştir. Konutlarda bu süreçte yaşanan değişim, gerek yapısal gerekse mekansal boyutlarıyla günümüz yaşam biçiminin de temelini oluşturmuştur. İlk on yıl, değişim çabalarının sürdüğü bir dönem olarak mekansal çeşitliliğin hakim olduğu konutları ile dikkati çekerken; ikinci on yıl yeni düzenin yerleşmeye başladığı konutlarıyla öne çıkmaktadır.

Değişimin daha çok kent merkezli olduğu dönem konutlarında belirginleşen özellikler incelendiğinde mekan anlayışının 1923-1933 ve 1933-1943 yılları arasında farklılaştığı görülmektedir.

- **1923-1933 Yılları Arasında Durum :**

Yeni düzene geçişi ifade eden dönemin ilk yılları, her alanda yeniden yapılanmanın yaşandığı toparlanma yıllarıdır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk beş yılında mevcut konut düzeninin korunduğu görülmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen devrimlerle hız kazanan toplumsal değişimin ilk yansımaları, aile yapısındaki çözümlerle kendini göstermiş; bu durum konutların değişim sürecinin de başlangıcı olmuştur. Ülkenin yeniden imarı doğrultusunda gelişen yapılaşma hareketleri ile yeni konutların yapımı da bu süreci hızlandırmıştır. Geleneksel geniş aile düzeninden çekirdek aile yapısına geçiş yeni konutlara ilgiyi arttırmış, mekansal farklılıkları da güçlendirmiştir. Mevcut konut düzeninin yeni yaşamın ihtiyaçlarına cevap verememesi, eskiye dayalı her şeyi reddetme eğilimindeki toplumun konutlarına mobilyaların girmesiyle başlayacak yeni bir dönemin de ifadesi olmuştur.

Mevcut konut tipleri İstanbul merkezli bir çeşitlilik gösterirken, Cumhuriyet öncesinde Anadolu kentlerinde yaşanan kent soylu yaşam biçiminin konutlarına da örnek oluşturmuştur. Cumhuriyet sonrasında Ankara'daki yapı etkinlikleriyle birlikte

gelişen yeni konutlar alışkanlıkların dışına çıkan modern düzenin ilk örnekleri olmuşlardır.

Kültürel ve ekonomik koşullara göre değiştiği gözlenen mekan düzeninde ilk on yıl içinde ikili bir yapıdan söz etmek mümkündür. İstanbul'un kozmopolit yapısının da desteklediği bu durum yirmili yılların çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Buna göre mevcut konutların bir bölümü, Osmanlı'nın batılılaşma sürecinden etkilenerek biçimlenmiş ve mobilyaların kullanılmaya başlandığı konutlardır. Diğer tarafta ise geleneksel sabit oda düzeninin devam ettiği görülmektedir. Cumhuriyet'le birlikte geleneksel mekan düzeninin sürdüğü bu konutlarda odalar özelleşmeye ve mobilyalar kullanılmaya başlamış; odaları özelleşmiş mobilyalı konutlarda yaşayan üst sınıfa dahil kesim ise dönemin yeni ve konforlu yapılarına yönelmiştir.

Mobilya kullanma alışkanlığının yerleşmiş olduğu mevcut konutların mekanlarında; Osmanlı'dan kalan 19. yüzyılın eklektik çizgilerini taşıyan mobilyalar ağırlıktadır. Ayrıca yüzyılın başlarında etkili olmaya başlayan Art Nouveau'nun akıcı veya yalın çizgilerini taşıyan mobilyalara da çok sık rastlanmaktadır. Çoğu ithal edilmiş olan bu mobilyaların, İstanbul'un saray çevresinden gelen ailelerin yaşadığı geleneksel planlı ahşap konutlarda yer aldığı görülmektedir. Aynı çeşitlilik İstanbul etkisiyle gelişmiş kentlerde de mevcuttur.

Yeni konutlarda yaşama isteği yirmili yılların sonunda daha da güçlenmiş “modern yaşamak” ve “asri olmak” sözcükleriyle desteklenen yeni düzenin mobilyalarını kullanmak bir statü göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Yapılaşma sürecinin ilk yıllarında yaşanan milli mimari yaratma eğilimlerinin modernleşme ideolojisine ters düşen yapısı ile konut mekanlarını etkilemesi söz konusu olmamıştır. 1930'larla birlikte batıdaki gelişmeler doğrultusunda biçimlenmeye başlayan yapılar, “modernizm” ve “kübik” kavramlarıyla tanışmıştır. Bu yeni anlayış çerçevesinde programlanan konutların mekan düzeni ve mobilyaları da aynı anlayışı sürdürmüştür. Cumhuriyetin ikinci on yılı içinde konutlar; işlev öncelikli, yalın ve kitlesel formların ağırlıkta olduğu, rasyonel çözümleriyle yeni bir tanıma ulaşmıştır. Ancak bu yeni çizgilerin mekan düzenine yansımakta zorlandığı görülmektedir.

- **1933-1943 Yılları Arasında Durum :**

Bu yıllarda imkanları doğrultusunda yeni konutlarda yaşamayı seçenlerin alışkanlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Bununla birlikte; yeni yapıların konforlu mekanlarında yaşamak en önemli ihtiyaç haline gelmiştir.

Yeni konut tipleri yapım süreci içerisinde; gelişen yenilikleri bünyesinde toplamış, eskiden tamamıyla kopuk bir anlayış ve farklı malzemeleriyle öne çıkmıştır. Mevcut konut düzenini sürdürmek durumunda olanlar dönemin malzemelerini kullanarak mekanlarını yenileme yoluna gitmişlerdir.

“Modern planlı konutlar” olarak nitelediğimiz; daha çok apartman ve villa tipi konutlarda plan tipleri, geleneksel planlı konut yapısından uzaklaşmakla birlikte bazı alışkanlıkların sürdüğü görülmektedir.

Yeni konutlarda geleneksel düzeni çağrıştıran mekan tanımları dikkat çekmektedir. Pek çok modern konutta holler “sofa” adıyla projede yer alırken; yüklük, sandık odası olarak ayrılan bölümlerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu dönem konutlarında; çalışma ofisi, büro, kütüphane odası gibi mekanlara da önemli bir yer ayrılmıştır. Geleneksel planlı konutlarda mutfakların hacimleri geniş tutulmuşken; modern planlamalarda konut büyüklüğü ile ters orantılı olarak oldukça küçük alanlar ayrılmıştır. Bununla birlikte mutfakların yemek odası ve servis girişi ile bağlantılı olmasına konutların hemen hepsinde özel bir önem verilmiştir. Her iki düzende de misafir odası ve salonların gösteriş amaçlı prestij mekanları olarak düzenlendikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak oturma odası kullanımı modern konutlarda da devam etmiştir. Eski köşk ve konaklardaki geniş aile düzeninin bir parçası olan hizmet eden kişilerle yaşama alışkanlığı, modern düzen içerisinde de sürdürülmeye çalışılmış, pek çok konutta hizmetçi odalarına da yer verilmiştir.

Mimarlık alanındaki gelişmelerin biçimlendiği dönem mekanları; kullanıcının ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak gelişen gelenekler ve çevresel etkilerle belirginleşmiştir. Ayrıca bu dönemde toplumsal değişimi destekleyerek, yön veren pek çok yayında önerilenler ancak yayınların ulaşabildiği kesimin mekanlarını etkilemiştir.

Bu yıllarda mobilya, modern yaşamın sembolü haline gelmiştir. Modern düzene geçiş sürecini tamamlamamış mevcut konutlarda, sabit elemanlarla birlikte kullanılan mobilyaların; yeni konutlarda Batı ile eş zamanlı gelişim gösteren

örnekleri tercih edilmiştir. “Kübik mobilya” olarak tanımlanan dönem mobilyalarının çoğu Avrupa’da bu yıllarda popüler olan Art Deco çizgilerin modernizmle buluştuğu biçimsel özellikleri ile dikkati çekmektedir. Aliden kalan mobilyaları kullanan kesim ihtiyaçlara göre mobilya edinirken; köklü değişime uyum sağlayabilenler çağdaş ve modern olanı tercih etmişlerdir. Bu doğrultuda mağazalarda satılan ürünlerin haricinde atölyelere sipariş vermek yoluyla yeni olana sahip olmuşlardır. Mimarların ideal mekan önerileriyle biçimlenen bazı konutların mobilyalarında mimar imzalarını da görmek mümkündür. Ayrıca “dekoratörlük” mesleğinin telaffuz edilmeye başlandığı bu yıllarda; mobilya seçiminin bilinçli bir yaklaşımla ele alınması gerektiği düşüncesi oluşmaya başlamıştır.

“Modern olan her şeyin moda”, “moda olan her şeyin ihtiyaç” kabul edildiği bu dönemle günümüz konut düzeninin temelleri atılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yirmi yılında yaşanan konutlar, mekan ve mobilyalardaki çeşitliliğin tanımını oluşturmaktadır. 1940’lı yılların başına kadar yaşanan değişim mekansal boyutlarıyla değerlendirildiğinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk yıllardaki ivmeyi yakalayamadığı görülmektedir. Özellikle 1950’lerden sonra, yapılaşma hareketleri yoğun bir şekilde devam etmesine rağmen mekanlarda 1930’lu yıllarda oturmaya başlayan düzenin sürdüğü izlenmektedir. Bu dönemden sonra hiçbir anlayış toplum düzenini etkileyecek düzeye erişememiş, toplumsal kalkınma çabaları sürmesine rağmen mekanları değiştirecek boyuta ulaşamamıştır. Günümüze yaklaştıkça, mekansal değişimlerin teknolojik yenilikler çerçevesinde ve ekonomik koşulların elverdiği ölçüde yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin, her konuda sonsuz alternatifler sunduğu günümüzde “mekanlar bireyselleşmeye başlamıştır” denilebilir.

Toplumumuzda Cumhuriyet’le özdeşleşen “değişim”in doğal sürekliliği içinde günümüze kadar değişmeyen tek şey mekan ve mobilyayı “statü göstergesi” olarak görme alışkanlığıdır.

SONUÇ :

Erken Cumhuriyet dönemi olarak tanımladığımız 1923-1943 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte yaşanan gelişmeler toplum düzeninde köklü değişikliklere yol açmıştır. Cumhuriyetle birlikte gelişen çağdaşlaşma ideolojisinin somut yansımaları konutlarda da hissedilmeye başlanmıştır. Geleneksel yapıdan uzaklaşan yaşam biçimiyle toplum; yeni mekansal arayışlara yönelerek, kademeli olarak hayata geçirmiştir. Konutlarda bu süreçte yaşanan değişim, gerek yapısal gerekse mekansal boyutlarıyla günümüz yaşam biçiminin de temelini oluşturmuştur. İlk on yıl, değişim çabalarının sürdüğü bir dönem olarak; mekansal çeşitliliğin hakim olduğu konutları ile dikkati çekerken; ikinci on yıl yeni düzenin yerleşmeye başladığı konutlarıyla öne çıkmaktadır.

Değişimin daha çok kent merkezli olduğu dönem konutlarında belirginleşen özellikler incelendiğinde 1923-1933 ve 1933-1943 yılları olarak ayırmamız gereken iki ayrı perspektif ortaya çıkmaktadır.

• 1923-1933 Yılları Arasında Durum :

Yeni düzene geçiş yılları olarak tanımlayabileceğimiz bu dönemin ilk yılları, her alanda yeniden yapılanmanın yaşandığı toparlanma yıllarıdır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk beş yılında mevcut konut düzeninin korunduğu görülmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen devrimlere hız kazanan toplumsal değişimin ilk yansımaları, aile yapısındaki çözümlerle kendini göstermiş; bu durum konutların değişim sürecinin de başlangıcı olmuştur. Ülkenin yeniden imarı doğrultusunda gelişen yapılaşma hareketleri ile yeni konutların yapımı da bu süreci hızlandırmıştır. Geleneksel geniş aile düzeninden çekirdek aile yapısına geçiş, yeni konutlara ilgiyi arttırmış, mekansal farklılıkları da güçlendirmiştir. Mevcut konut düzeninin yeni yaşamın ihtiyaçlarına cevap verememesi; eskiye dayalı her şeyi reddetme eğilimindeki toplumun konutlarına mobilyaların girmesiyle başlayacak yeni bir dönemin de ifadesi olmuştur.

Mevcut konut tipleri İstanbul merkezli bir çeşitlilik gösterirken, Cumhuriyet öncesinde Anadolu kentlerinde yaşanan kent soylu yaşam biçiminin konutlarına da örnek oluşturmuştur.

Cumhuriyet sonrasında Ankara'daki yapı etkinlikleriyle birlikte gelişen yeni konutlar alışkanlıkların dışına çıkan modern düzenin ilk örnekleri olmuşlardır.

Kültürel ve ekonomik koşullara göre değiştiği gözlenen mekan düzeninde ilk on yıl içinde ikili bir yapıdan söz etmek mümkündür. İstanbul'un kozmopolit yapısının da desteklediği bu durum yirmili yılların çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Buna göre mevcut konutların bir bölümü, Osmanlı'nın batılılaşma sürecinden etkilenerek biçimlenmiş ve mobilyaların kullanılmaya başlandığı konutlardır. Diğer tarafta ise geleneksel sabit oda düzeninin devam ettiği görülmektedir. Cumhuriyet'le birlikte geleneksel mekan düzeninin sürdüğü bu konutlarda, odalar özelleşmeye ve mobilyalar kullanılmaya başlarken; konutlarında bu düzeni yaşayanlar ise dönemin yeni ve konforlu yapılarına yönelmişleridir.

Mobilya kullanma alışkanlığının yerleşmiş olduğu mevcut konutların mekanlarında; Osmanlı'dan kalan 19. yüzyılın eklektik çizgilerini taşıyan mobilyalar ağırlıktadır. Ayrıca yüzyılın başlarında etkili olmaya başlayan Art Nouveau'nun akıcı veya yalın çizgilerini taşıyan mobilyalara da çok sık rastlanmaktadır. Çoğu ithal edilmiş olan bu mobilyaların, İstanbul'un saray çevresinden gelen ailelerin yaşadığı geleneksel planlı ahşap konutlara yer aldığı görülmektedir. Aynı çeşitlilik İstanbul etkisiyle gelişmiş kentlerde de mevcuttur.

Yeni konutlarda yaşama isteği yirmili yılların sonunda daha da güçlenmiş "modern yaşamak" ve "asri olmak" sözcükleriyle desteklenen yeni düzenin mobilyalarını kullanmak bir statü göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Yapılaşma sürecinin ilk yıllarında yaşanan milli mimari yaratma eğilimlerinin modernleşme ideolojisine ters düşen yapısı ile kont mekanlarını etkilemesi söz konusu olmamıştır. 1930'larla birlikte batıdaki gelişmeler doğrultusunda biçimlenmeye başlayan yapılar, "modernizm" ve "kübik" kavramlarıyla tanışmıştır. Bu yeni anlayış çerçevesinde programlanan konutların mekan düzeni ve mobilyaları da aynı anlayışı sürdürmüştür. Cumhuriyetin ikinci on yılı içinde konutlar; işlev öncelikli, yalın ve kitlesel formların ağırlıkta olduğu, rasyonel çözümleriyle yeni bir tanıma ulaşmıştır. Ancak bu yeni çizgilerin mekan düzenine yansımakta zorlandığı görülmektedir.

- **1933-1943 Yılları Arasında Durum :**

Bu yıllarda imkanları doğrultusunda yeni konutlarda yaşamayı seçenlerin alışkanlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Bununla birlikte; yeni yapıların konforlu mekanlarında yaşamak en önemli ihtiyaç haline gelmiştir.

Yeni konut tipleri yapım süreci içerisinde; gelişen yenilikleri bünyesinde toplamış, eskiden tamamıyla kopuk bir anlayış ve farklı malzemeleriyle öne çıkarken; mevcut konut düzenini sürdürmek durumunda olanlar ise dönemin malzemelerini kullanarak mekanlarını yenileme yoluna gitmişlerdir.

“Modern planlı konutlar” olarak nitelediğimiz; daha çok apartman ve villa tipi konutlara yoğunlaşan yapılaşma sürecinde plan tipleri, geleneksel planlı konut yapısından tamamen kopuk bir düzen sergilemekle birlikte bazı alışkanlıkların sürdüğü görülmektedir.

Yeni konutlarda geleneksel düzeni çağrıştıran mekan tanımları dikkat çekmektedir. Pek çok modern konutta holler “sofa” adıyla projede yer alırken; yüklük, sandık odası olarak ayrılan bölümlerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu dönem konutlarında; çalışma ofisi, büro, kütüphane odası gibi mekanlara da önemli bir yer ayrılmıştır. Geleneksel planlı konutlarda mutfakların hacimleri geniş tutulmuşken; modern planlamalarda ise konut büyüklüğü ile ters orantılı olarak oldukça küçük alanlar ayrılmıştır. Bununla birlikte mutfak – yemek odası, mutfak – servis girişi bağlantılarına, konutların hemen hepsinde özel bir önem verilmiştir. Her iki düzende de; eylem alanlarına göre özelleşen mekan düzeni içinde misafir odası ve salonların gösteriş amaçlı, prestij mekanları olarak korundukları görünmekte; buna bağlı olarak oturma odasına ayrılan hacimlerin, günlük hayatın önemli bir parçası haline geldiği örnekler çoğunluktadır. Eski köşk ve konaklardaki geniş aile düzeninin bir parçası olan hizmet eden kişilerle yaşama alışkanlığı, modern düzen içerisinde de sürdürülmeye çalışılmış, pek çok konutta hizmetçi odalarına da yer verilmiştir.

Mimarlık alanındaki gelişmelerin biçimlendiği dönem mekanları; kullanıcının ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak gelişen gelenekler ve çevresel etkilerle belirginleşmiştir. Ayrıca bu dönemde toplumsal değişimi destekleyerek, yön veren pek çok yayında; önerilenler ancak yayınların ulaşabildiği kesimin mekanlarını etkilemiştir.

Bu yıllarda modern yaşamın sembolü haline gelen mobilyalar, buldukları mekana göre işlev öncelikli olarak kullanılmaya başlanmışlardır. Modern düzene geçiş sürecini tamamlamamış mevcut konutlarda, sabit elemanlarla birlikte kombine edilen mobilyaların; yeni konutlarda Batı ile eş zamanlı gelişim gösteren örnekleri kullanılmıştır. “Kübik mobilya” olarak tanımlanan dönem mobilyalarının çoğu; Avrupa’da bu yıllarda popüler olan Art Deco çizgilerin modernizmle buluştuğu biçimsel özellikleri ile dikkati çekmektedir. Aliden kalan mobilyaları kullanan kesim ihtiyaçlara göre mobilya edinirken; köklü değişime uyum sağlayabilenler çağdaş ve modern olanı tercih etmişlerdir. Bu doğrultuda mağazalarda satılan ürünlerin haricinde atölyelere sipariş vermek yoluyla yeni olanı belirlemişlerdir. Mimarların ideal mekan önerileriyle biçimlenen bazı konutların mobilyalarında mimar imzalarını da görmek mümkündür. Ayrıca “dekoratörlük” mesleğinin telaffuz edilmeye başlandığı bu yıllarda; mobilya seçiminin bilinçli bir yaklaşımla ele alınması gerektiği düşüncesi oluşmaya başlamıştır.

“Modern olan her şeyin moda”, “moda olan her şeyin ihtiyaç” kabul edildiği bu dönemle günümüz konut düzeninin temelleri atılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yirmi yılı yaşanan konutların mekan ve mobilyalarındaki çeşitliliğin tanımını oluşturmaktadır. 1940’lı yılların başına kadar yaşanan bu dönem mekansal boyutlarıyla değerlendirildiğinde; ikinci dünya savaşı sonrasında ilk yıllardaki ivmeyi yakalayamadığı görülmektedir. Özellikle 1950’lerden sonra, yapılaşma hareketleri yoğun bir şekilde devam etmesine rağmen mekanlarda 1930’lu yıllarda oturmaya başlayan düzenin sürdüğü izlenmektedir. Bu dönemden sonra hiçbir anlayış toplum düzenini etkileyecek düzeye erişememiş, toplumsal kalkınma çabaları sürmesine rağmen mekanları etkileyecek boyuta ulaşamamıştır. Günümüze yaklaştıkça, mekansal değişimlerin teknolojik yenilikler çerçevesinde ve ekonomik koşulların elverdiği ölçüde yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin, her konuda olduğu gibi sonsuz alternatifler sunduğu günümüzde “mekanlar bireyselleşmeye başlamıştır” denilebilir.

KAYNAKLAR

- ADIVAR**, Halide Edip, Sinekli Bakkal, Özgür Yayınları, İstanbul,2000
- ADIVAR**, Halide Edip, Mor Salkımlı Ev, Özgür Yayınları, İstanbul,1998
- ARAZ**, Nezihe, Atatürk Evleri, Dünya Yayıncılık, İstanbul,1999.
- ARKİTEKT** (2) “Hüsnü Bey Apartmanı” İstanbul,1932,163-167.
- ARKİTEKT** (7) “Çankaya’da Bir Villa” İstanbul, 1936,179-186
- ARKİTEKT** (2) “ Kalamış’da Bir Villa” İstanbul,1937,33-40.
- ARREDAMENTO DEKORASYON**(6-7)“Büyükkada’da Zaman”İstanbul,1989,56-65.
- ASLANOĞLU**, İnci, “Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı.” Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Ankara,1980.
- ATAY**, Falih Rıfkı, Çankaya, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul,1968.
- AYDEMİR**, Şevket Süreyya, Tek Adam, 3.cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul,1969
- BARDAKÇI**, Murat, “Beyaz Enerji Krizimiz Bir Yangınla Başladı” *Hürriyet Gazetesi*,13 Mayıs 2001, 7.
- BATUR**, Afife, “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık”, *1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı.*” Y. Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998,209-234.
- BATUR**, Afife, “Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı.” Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,İletişim Yayınları, İstanbul, 1983,1379-1413.
- BERK**, İlhan, “ Uzun Bir Adam” Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,1997.
- BERK**, İlhan, 30.09.2000 tarihli görüşme ,İstanbul
- BİDO**, (Başaran) Jale, 15.09.2000 tarihli görüşme,İstanbul
- BİLGİN**, İhsan “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık”, *Modernleşmenin ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998,255-272.
- BİLGİN**, İhsan, “ Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme” , *Anadolu’da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme* ,Y. Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1996,472-490.

BOYLA, Oya, “ Mobilya.” Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, c:2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997,1276-1284.

BOZDOĞAN, Sibel, “Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme” , *Living Modern : The Cubic House in Early Republican Culture.*, Y. Sey (derl.) , Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1996,313-238.

BULUTAY, T. , **TEZEL** Y. S. ve **YILDIRIM** N. Türkiye Milli Geliri 1923-1948, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, Ankara,1974.

CELAL, Peride, 27.01.2001 tarihli görüşme, İstanbul

CELAL, Dr. Muhuttin, Ev Bakımı, İlk Mektep Sınıf:4, İstanbul,1931-1932,30,24.

CEM, Yusuf, “Bir Mobilya Ustasının Ardından” *Tasarım*,(22) İstanbul, 1992, 108-109.

DENER, Aytanga “ Sosyal ve Mekansal Değişmenin Etkileşimi Cumhuriyet Sonrası İstanbul Konutları.” Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,1994.

DENİZ, Metin, 07.02.2001 tarihli görüşme, İstanbul

DÜNDAR, Can, Gölgedekiler, İmge Kitabevi,7.Baskı, Ankara, 1999.

ELDEM, Sedat H.akkı, Sedat Hakkı Eldem 50 Yıllık Meslek Jübilesi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, İstanbul,1983.

EMİNOĞLU, Münevver (derl.) 1870 Beyoğlu 2000 Bir Beyoğlu Fotoromanı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2000,75,141,154,211.

ERSİN, Sadun, 18.06.2001 tarihli görüşme, İstanbul

50 YILLIK YAŞANTIMIZ 1923-1933, c:1, ”Mobilya- Mefruşat”, “Pembe Kökün Öyküsü” , Milliyet Yayınları, İstanbul,1975,71,223.

ESENDAL, Memduh Şevket, “Ayaşlı ve Kiracıları”, Bilgi Yayınevi, Ankara,2000.

GÖRGÜN, Sevim, 31.01.2001 tarihli görüşme, İstanbul

GÜLERSOY, Çelik, 03.11.2000 tarihli görüşme, İstanbul

GÜLÖKSÜZ, Güven ve **GÜLÖKSÜZ** Yiğit, “Kırsal Yapı” Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul,1983,1240-1244.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, Yaprak Dökümü, İnkılap Yayınları,27.Baskı, İstanbul,2000.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, Şıpsevdi, Atlas Kitabevi, İstanbul,1977.

GÜRSEL, Nedim, 09.11.2000 tarihli görüşme, İstanbul

HAKKI, Edip, “Duvar Kağıtları” *Arkitekt*, (6) İstanbul,1932,175-176.

HAKKI, Edip, “Güzel Sanatlar Akademisinde Hazırlayıcı Tezyinat Sınıfı” *Arkitekt*, (9-10) İstanbul,1934,279-280.

HALET, Hassan, “Evlerin Elektrik Tertibatı” *Mimar*, İstanbul,1931,14.

HİSAR, A.Şinasi, Geçmiş Zaman Köşkleri,Varlık Yayınevi, İstanbul,1956.

İLERİ, Selim, 26.03.2001 tarihli görüşme, İstanbul

İLHAN, Atilla, Der Saadette Sabah Ezanları, Bilgi Yayınevi, Ankara,1981.

İZGİ, Utarit, 16.10.2000 tarihli görüşme, İstanbul.

KANIPAK, Ömer, “ Modernism and Dwelling Residential Architecture in Early Republican Turkey.” Doktora Tezi, Massachusetts Institute of Technology. US.1998.

KARAGÖZ, Hüseyin, “Eski Ustalardan Kim Kaldı” *Sarı-Siyah İstanbul Spor, İstanbul Erkek Liseliler Dergisi* (1) Fa İletişim Yayınları, İstanbul,1999,10-14.

KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, Kiralık Konak, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, Ankara, İletişim Yayınları, İstanbul,2000.

KARAY, Refik Halid, Bugünün Saraylısı, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul,1965.

KERİMOL, Kerim, 30.09.2000 tarihli görüşme, İstanbul.

KÜÇÜKERMEN, Önder, Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul,1996.

LEVİ, Mario, 12.10.2000 tarihli görüşme,İstanbul

MİLLİYET SANAT (515) “ Ahmet Mithat Efendi ve Sırmakeş Suyu” İstanbul,2002, 90-91.

MİMAR (4) “Ev Projesi” İstanbul,1931,193-195.

MİMAR (4) “Ksilolit” İstanbul,1931, 179.

MİMAR (8) “Mobilya” İstanbul, 1931,273-274.

MİMAR (5) “Dahili Mimari” İstanbul, 1932, 114-115.

MİTHAT, Ahmet, Jön Türk, Oğlak Yayınları, İstanbul,1995

MORTAŞ, Abidin, “Film ve Dekor” *Mimar* (2) İstanbul,1932,48.

MORTAŞ, Abidin, “Köy Projesi” *Arkitekt* (11-12) İstanbul,1935,320.

MÜNİR, Hikmet, “Profesör Sue ve Tezyini Sanatlar” *Yedigün* (368) c:15, İstanbul,1940, 6.

NADİR, Kerime, Hıçkırık, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul,1982.

OSMAY, Sevin, “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık”, *1923'den Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü*, Y. Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1998,139-154

OYGAR, İsmail Hakkı, “Yeni Tezyini San’at.” *Mimar* (11-12) İstanbul,1932, 336-338.

ÖKÇÜN, A.Gündüz, “Osmanlı Sanayii 1913-1915 Yılları Sanayii İstatistiki”, c:4, T.C. Başbakanlık DİE Matbaası, Ankara,1997,44,100 – 106.

ÖZER, Bülent, Yorumlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,1993.

ÖZİŞ, Sadi, 26.10.2000 tarihli görüşme, İstanbul

ÖZTAN, Ziya, 09.11.2000 tarihli görüşme, İstanbul

PAMUK, Orhan, Cevdet Bey ve Oğulları, İletişim Yayınları, İstanbul,1999.

POSTALCI, İ.Ece,“İzmir Levanten Evleri ve Günümüzdeki Kullanımlarının İç Mimarlık Açısından İrdelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, M.S.Ü. F.B.E ,İstanbul,1998.

PSOMIADES, H. J. “Greek, Turkish Relations 1923-1930”, Doktora Tezi, Colombia University,US.1962,148-55

SAFA, Peyami, Biz İnsanlar, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul,1959.

SEY, Yıldız, “ Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme” , *Cumhuriyet Döneminde Konut*, ,Y. Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1996

SÖZEN, Metin, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,1996.

TANPINAR, Ahmet,Hamdi, Beş Şehir Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1985.

TANYELİ, Uğur, “ Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme” *Anadolu’da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni ve Osmanlı Barınma Kültüründe Batılılaşma- Modernleşme*,Y.Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1996, 284-295 ve 405-469

TARCAN, Ercüment, 18.10.2000 tarihli görüşme, İstanbul.

TEKELİ,İlhan, “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık” *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması.*” Y.Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları , İstanbul,1998,1-24

TOROS, Taha, “Antika ve Ünlü Antikacılar” *Antika*, Mısırlı Yayınları, İstanbul, 1985,12-14.

TÜFEKÇİOĞLU, Hayati, “Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını” Y.Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1994.

TÜMER, Gürhan, Cumhuriyet Döneminde Yabancı Mimarlar Sorunu, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, 1998.

TÜRKMEN, Muhlis, 23.10.2000 tarihli görüşme, İstanbul.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya, Kırık Hayatlar, Orhaniye Matbaası, İstanbul,1924.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya ,Aşk-ı Memnu, Sabah Matbaası, İstanbul,1925.

UZMAN, Necip, “Sokak Üzerinde Beş Odalı Bir Sanatkar Evi” *Yedigün* (295) c:12, İstanbul 1938, 22.

ÜNSAL,Behçet, “Kübik Yapı ve Konfor” *Arkitekt* (3-4) İstanbul,1939,14-18

YAHYA, S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,1994,

YALÇIN, Hüseyin Cahit, “Ev Sevgisi” *Yedigün* (119) c:5, İstanbul,1935.

YAVUZ, Ayşıl Tükel, “Tarih İçinde Ankara“ *19.Yüzyıl Ankara’sında Kale İçi*, A.T.Yavuz (derl.) ODTÜ-Ankaralılar Vakfı Yayını, Ankara,2000,153-194.

YAVUZ,Yıldırım, ve **ÖZKAN**, Süha,“Modern Turkish Architecture” *The Final Years of the Ottoman Empire*, R. Holod and A.Evin (Ed) University of Pennsylvania Press US. 1984, 35.

YAVUZ, Yıldırım, “Tarih İçinde Ankara“ *1923-1928 Ankara ’sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi*, A.T.Yavuz (derl.) ODTÜ-Ankaralılar Vakfı Yayını, Ankara,2000,233-252.

YENİGÜN (13) “Yazlık Köşk” İstanbul,1939,22.

YÜCEL,Atilla, “ Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme” , *İstanbul’da 19. Yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri*,Y. Sey (derl.) Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,1996,298.

ZİYA, Aptullah, “Binanın İçinde Mimar” *Mimar* (1) İstanbul, 1931,14-18.